МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

До 100-річчя від Дня народження
Михайленка П.П. - співзасновника
наукової школи "Кримінологія України"

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Збірник наукових праць за матеріалами
науково-теоретичної конференції
(м. Київ, 20 березня 2014 року)

Київ 2014

ББК Х 628.3
А 437

Редакційна колегія:

В.В. Коваленко, ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

В.В. Чернєй, перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент;

О.М. Джужа, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

В.В. Василевич, начальник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Ю.О. Левченко, заступник начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

В.В. Корольчук, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 12 лютого 2014 року (протокол № 7).

Матеріали збірника подаються в авторській редакції.

Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : Тези доповідей наук.-теор.конф. (м. Київ, 20 березня 2014 року) / Ред. кол. В.В. Коваленко, В.В. Чернєй, О.М. Джужа, В.В.Василевич та ін. – К.: Національна акад. внутр. справ, 2014. – 354 с.

© Національна академія внутрішніх справ, 2014

ВСТУП

Важливим елементом у забезпеченні правової держави щодо запобігання злочинності є проблеми ефективності застосування новітніх наукових розробок у галузі кримінології. Як свідчать численні дослідження, особливе місце в розробленні концептуальних положень кримінології як науки про злочинність посідає висвітлення проблем сьогодення та окреслення шляхів їх вирішення, розвиток методології дослідження злочинності та її детермінації, особи злочинця і жертви злочинів в умовах становлення і розвитку правової держави, з'ясування перспектив запобігання злочинності та шляхів удосконалення заходів забезпечення правопорядку з позицій кримінологічної теорії і практики у національному і міжнародному вимірі.

Тому нашу наукову конференцію ми присвячуємо актуальній темі – проблемі кримінологічної науки і практики України.

Актуальність визначеної теми зумовлена необхідністю висвітлення сучасного стану української кримінологічної науки і, особливо, її основних проблем, адже нещодавно в країні почала складатися певна кримінологічна ситуація, яка потребує належної оцінки та рекомендацій саме вітчизняних кримінологів.

Всупереч статистичним даним щодо скорочення загальної чисельності злочинних проявів, злочинність, особливо у її найбільш небезпечніших формах, має невпинну тенденцію до зростання, що посилюється політичною та економічною кризою. Офіційні показники значною мірою не відображають реального стану злочинності. Правоохоронні органи не користуються довірою громадян, оскільки нездатні ефективно протидіяти злочинним проявам унаслідок відсутності результативних реформ, поширення корупції, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів.

У державі майже відсутня єдина скоординована кримінологічна політика протидії злочинності. Внаслідок цього заходи у сфері боротьби зі злочинністю, що здійснюються правоохоронними органами, не мають консолідованого і

системного характеру. Та й загалом діяльність органів державної влади щодо протидії кримінальним проявам та координація їх зусиль у цій сфері є малоефективною, такою, що не повною мірою відповідає національним інтересам та вимогам національної безпеки України, не забезпечує ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, правопорядку в державі.

Зважаючи на зазначене, кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ звернулася до провідних в Україні кримінологів, інших вчених та молодих юристів висловитися у формі наукових тез та статей з питань сучасного бачення кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві, в межах розгляду актуальних кримінологічних, кримінально-виконавчих та кримінально-правових проблем впливу на злочинність, запобігання та протидії злочинам тощо.

Сподіваємось, що актуальна тема з проблем кримінологічної науки і практики, стане в нагоді як науковцям, що досліджують кримінологічні проблеми, так і викладачам, студентам, які вивчають дисципліну «Кримінологія», а також для використання у практичній діяльності кримінологічних засобів запобігання та протидії злочинності.

Ми впевнені, що ця конференція сприятиме подальшому розвитку кримінологічної науки, адже уміння оперувати сучасними кримінологічними знаннями надасть можливість ефективно протидіяти злочинним проявам, дозволить підвищити рівень професіоналізму кадрів правоохоронних органів.

СЕКЦІЯ 1 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ КРИМІНОЛОГІЇ

Коваленко В. В.,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРЕСПЕКТИВИ КРИМІНОЛОГІЇ: ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Одним з основних завдань кримінології є дослідження адекватності та ефективності чинних кримінально-правових норм із пропонуванням тих чи інших змін та доповнень кримінального закону з метою підвищення його результативності. Кримінальне право, спираючись на результати кримінологічних досліджень та прогнози, розробляє адекватні кримінологічним даним кримінально-правові норми про відповідальність за ту чи іншу суспільно небезпечну поведінку. На жаль, в сучасній реальності такий об'єктивно необхідний зв’язок між цими науками складається не завжди. На практиці розроблення кримінально-правових норм не завжди спирається на професійний кримінологічний аналіз і можливий прогноз наслідків. Це є однією з причин того, що кримінальне законодавство практично безперервно змінюється і доповнюється, часом на основі миттєвих інтересів і думок.

Між іншим, практична значущість кримінології також полягає в розробленні стратегії протидії злочинності, розробленні рекомендацій, спрямованих на профілактику, запобігання і припинення злочинів. Кримінологічні дослідження мають великий законотворчий потенціал, сигналізуючи про ті правові прогалини, які повинні бути заповнені з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, а також конструктивні недоліки законодавства, що вимагають корекції. Незважаючи на те, що проблеми злочинності тривалий час є

об’єктом численних кримінологічних досліджень в нашій державі, розроблення проблеми запобігання злочинам не досягло високого рівня ефективності. Особливої уваги заслуговує застосування кримінологічних підходів до подолання проблем кримінальної політики в цілому.

Варто зазначити, що до цього часу в кримінологічній науці панує відносна перевага методології діалектичного вивчення із застосування історичного, системного, комплексного підходів. Однак сьогодні існують протиріччя усталеної діалектичної методології, які потребують визначеності.

Одним із сучасних методологічних підходів проведення кримінологічних досліджень є синергетичний. Для створення теоретичної конструкції запобігання злочинам та формування відповідної стратегії пропонується зосередитися на механізмах і системах, на яких ґрунтується системна цілісність суспільства, його організаційно-структурна впорядкованість і безпосередньо пов’язана з цим здатність суспільства як системи до саморегуляції. Вже протягом десятиліть соціологи і кримінологи намагаються зрозуміти і пояснити злочинність в контексті проблематики соціальної регуляції та контролю. Згідно з синергетичним підходом, кримінологічна політика вважається самовпорядкованою та самоврегульованою системою, яка перебуває у стані постійного обміну з іншими напрямками діяльності держави, із суб’єктами та об’єктами соціальної взаємодії. Для науковців цей методологічний підхід вбачається найбільш вдалим при вивченні й удосконаленні кримінологічної політики як самостійного напрямку соціального впливу й реагування на злочинність.

Таким чином, відповідно до синергетичного підходу, і злочинність, і система протидії їй − це елементи соціальної самоорганізації (саморегуляції) суспільства. Крім того, вбачається конструктивним вивчення явища злочинності на базі так званої загальної теорії систем. Особливість її полягає в тому, що ця теорія вивчає явища у відриві від змісту їх конкретного прояву, встановлюються формальні взаємозв’язки між різними

елементами явищ, а також характер їх змін під зовнішнім та взаємним впливом. Відповідно до цієї теорії, саме взаємодія компонентів систем пояснює факти, а не результати дослідження змісту фізичних, біологічних, соціальних чи теоретичних процесів. Для загальної теорії систем об'єктом дослідження є формальний взаємозв'язок між ознаками, властивостями і проявом досліджуваних явищ, або матеріальна дійсність як система. Отже, ще одним перспективним напрямком у кримінології є системний підхід, що ґрунтується на загальній теорії систем. Дослідження злочинності з її використанням пояснює закономірності існування й розвитку цього явища та дозволяє прогнозувати його тенденції.

У своїй праці «Про злочини і покарання» італійський філософ і вчений Ч. Беккаріа стверджував, що індивіди народжуються вільними і рівними, від народження вони наділені правами, включаючи право приватної власності. Класичний напрям кримінології характеризується тим, що відповідальність злочинця будується переважно на зовнішніх властивостях діяння. Надалі інтереси кримінологів змістилися з вивчення власне самого злочину як результату вільного вибору індивідів, наділених свободою волі, до вивчення злочинця і тих факторів, які штовхають його на вчинення злочину. Проте, на жаль, істотне збільшення числа наукових пояснень причин злочинності не привело до зниження її рівня.

Ще багато років тому кримінологи виявляли зв'язок між злочинністю і безліччю різних біологічних, психологічних і соціальних явищ – таких, як погане виховання, насильство в сім'ї, генетичні відхилення, безробіття, бідність, низький рівень освіти та ін. Але ці відкриття нічого не давали для повсякденної практики протидії злочинності, не дозволяли розробити програми профілактики, які дали б швидкий та ефективний результат. До того ж, як правило, жоден з факторів, які впливають на формування злочинних схильностей, не діє сам по собі, дію одних факторів опосередковано іншими. Саме цим пояснюється виникнення та розвиток теорії раціонального вибору в кримінології, яка є однією з найбільш вагомих з усіх

неокласичних кримінологічних теорій, які концентруються на вивченні злочину, а не злочинця. Вона ґрунтується на тій передумові, що індивід, який вибирає злочинну поведінку, прагне отримати максимальну вигоду від своїх дій. Рішення індивіда залежать від тієї ситуації, в якій він знаходиться, від місця, часу, наявності можливості вчинити злочин та наявності інформації.

Крім того, слід визнати, що застаріла тенденція монополізації контролю та протидії злочинності виключно спеціалізованими державними органами починає замінюватися спробами держави залучити до цієї діяльності все більше число місцевих громад, структур громадянського суспільства. Основною відмінною рисою цього підходу є погляд на управління як на процес, що виходить не тільки від держави як втілення суверенної влади, але є результатом узгодження зусиль різних чинників – державних і приватних. Основними методами управління при цьому підході є не примушення за допомогою сили або авторитету норми, а переговори, виявлення спільних інтересів, налагодження партнерських взаємин. Об'єктом контролю стає не злочинність, а шкода, загроза безпеці, що зумовлює нові методи реагування. У сучасній зарубіжній кримінології все більш поширеним стає використання терміна управління безпекою (governance of security), а не контроль злочинності для опису стратегії кримінальної політики. Звичайно, для української кримінологічної науки актуальним напрямком досліджень залишається питання про те, яким чином вищевказані теорії можуть бути інтегровані у теорію і практику запобігання злочинам.

Сучасна світова кримінологія, між іншим, виділяє багато окремих наукових напрямків, таких як кримінофамілістика, террологія, ювенологія, кримінотеологія, екокримінологія, кримінопенологія, криміносексологія та ін. Варто зазначити, що злочинність також не стоїть на місці – вона проявляється в нових якісних формах і видах: інтернет-шахрайства та інші злочини у сфері інформаційних технологій, рейдерські захоплення підприємств та організацій; удосконалюються

способи легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та ін. У такій ситуації розвиток вітчизняної кримінологічної думки представляється необхідною умовою подальшого вдосконалення всієї системи запобігання та протидії злочинам.

Завершуючи, варто підкреслити, що результативність превенції злочинів залежить від бажання та вміння бачити дійсну сутність злочинності та факторів, які її зумовлюють, відповідно до них ставити стратегічні цілі та обирати для їх досягнення тактичні засоби. Варто заохотити позитивну тенденцію розвитку сучасної української кримінології та наявність конструктивного плюралізму поглядів на методологічні підходи до дослідження злочинності та засоби протидії їй.

Чернєй В.В.,
Перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

Сучасна цивілізація, що характеризується прискоренням процесів глобалізації та інтеграції економік окремих країн в єдиний простір, неминуче призводить до інтернаціоналізації злочинності. Остання стає чинником, що реально загрожує безпеці національних економічних систем. Фінансове шахрайство є специфічним явищем у сучасній злочинності, оскільки знаходить вияв усередині окремих держав та, водночас, охоплює території багатьох країн, набуває транснаціонального характеру. Враховуючи зазначене, а також беручи до уваги, що ринкові відносини в Україні все більш відчутно інтегруються до світового господарства, вкрай важливим є вивчення національних особливостей боротьби з шахрайством в окремих країнах, відслідковування позитивних і негативних аспектів законодавчої та

правозастосовної практики, а також засобів протидії в рамках міжнародної співпраці.

Спеціальних досліджень законодавства та правозастосовної практики країн ЄС та США щодо протидії фінансовому шахрайству майже не проводилось. В окремих працях розглядаються деякі аспекти цієї проблеми стосовно аналізу норм кримінального законодавства (Н. О. Гуторова, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк), практики притягнення до відповідальності за податкові злочини (О. О. Дудоров, Р. Ю. Гревцова), незаконні інсайдерські операції (В. Саєнко), кримінальне банкрутство (П. Т. Гега), відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом (О. Є. Користін), афери на фондовому ринку (В. О. Глушков, П. М. Коваленко) та інші злочини.

Порушення фінансового законодавства в більшості європейських держав визнаються злочинними під впливом актів міжнародного характеру. Зокрема, Конвенцією про захист фінансових інтересів ЄС (1995 р.) запропоновано включити до національних законів низку шахрайських деліктів "як невигідних для інтересів Європейського Союзу". Зокрема, у Рамковому рішенні Ради ЄС "Про боротьбу з шахрайством та підробкою без готівкових платіжних засобів" (2001 р.) визначено, що кожна держава зобов'язана визнати злочином умисні діяння щодо банківських платіжних засобів [1, с. 75; 2; 3].

Завдяки рекомендаціям ЄС склади злочинних діянь проти фінансової системи в законодавстві європейських країн, як правило, ретельно структуровані. У кримінальному законодавстві більшості країн ЄС виділяють такі різновиди фінансового шахрайства: страхове – обман, вчинений з метою одержання страхової суми; банківське – обман, спрямований на незаконне одержання банківських кредитів, інших позик чи преференцій майнового характеру; кримінальне банкрутство – обман, спрямований на створення ознак неплатоспроможності або неправомірні дії в разі ліквідації підприємства; податкове – обман держави та її органів, що полягає в незаконному зменшенні суми податків, які підлягають сплаті, або відшкодуванні ПДВ за експортними схемами; фондове – обманні дії на ринку цінних паперів та в біржовій торгівлі. Система злочинів у сфері господарської діяльності, що включає діяння проти фінансової системи, у країнах ЄС є більш складною, ніж в Україні [4, с. 141].

Не менший інтерес становить аналіз законодавства та практики його застосування у США. Ця країна набагато раніше інших зустрілась з виявами фінансового шахрайства та напрацювала певний досвід протидії цьому явищу.

Кримінальна відповідальність за злочини проти власності та у сфері господарської діяльності у США встановлена як на рівні федерації, так і в окремих штатах. Однак криміналізація господарських злочинів здебільшого відбувається федеральним законодавством, що пов'язано з потребами ефективного виконання Сполученими Штатами своїх зобов'язань стосовно забезпечення безпеки торгівлі, фінансової системи тощо.

Шахрайство (Fraud) у федеральному кримінальному законодавстві США – це розгалужена система найвитонченіших і складних за своєю формою діянь у вигляді схем, прийомів, методів, способів, угод і вчинків, що мають обманний (вигаданий, уявний, фіктивний) характер, посягають на різні об'єкти (власність, кредитну, банківську й податкову сфери, відносини у сфері підприємницької діяльності та охорони здоров'я тощо). Для збирання національної статистики Федеральне бюро розслідувань США використовує програму Єдиного обліку злочинів (UCR – Uniform Crime Reporting). 2010 року ФБР опублікувало аналіз "білокомірцевої" злочинності, яка, згідно з наведеними даними, становила 4 % від загальної кількості усіх злочинів (42 % від загальної кількості діянь, вчинених з використанням комп'ютера). У списку "білокомірцевих" злочинів, що складається з 50 рядків, категорія "фінансове шахрайство" стосується майже 60 % позицій [5].

Окрему відповідальність у федеральному кримінальному законодавстві США передбачено за так зване "телемаркетингове шахрайство". Поняття "телемаркетинг" означає діяльність телефонних операторів, спрямовану на залучення нових покупців і здійснення контактів із клієнтами для визначення рівня їх задоволення або отримання замовлень. Для України досвід протидії телемаркетинговому шахрайству має неабияке значення.

Отже, фінансове шахрайство є специфічним явищем у сучасній злочинності, оскільки має вияви як всередині окремих держав, так й охоплює території багатьох країн, набуваючи транснаціонального характеру. Беручи до уваги, що ринкові відносини в Україні все більш відчутно інтегруються до світового господарства, вкрай важливим вбачається вивчення національних

особливостей боротьби з шахрайством у країнах Європи та США з метою пошуку ефективних засобів протидії цьому явищу в Україні, зокрема у площині вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : [монографія] / Гуторова Н. О. – Х., 2001. – С. 75–82.
2. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослід-ження : [монографія] / Савченко А. В. – К., 2007. – 596 с.
3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство Укра¬їни та інших держав конти¬нентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармо¬нізації : [монографія] / Хавронюк М. І. – К., 2006. – 1048 с.
4. Саєнко В. Правове регулювання інсайдерських операцій з цінними паперами у державах Європейського Союзу / В. Саєнко // Право України. – 2001. – № 11. – С. 140–143.
5. Черней В. В. Международный опыт предупреждения легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем / Закон и жизнь. – 2013. – № 5 (257). – С. 18–21.

Головкін Б.М.,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор

РОЛЬ ФОНОВИХ ЯВИЩ У ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Паралельно із злочинністю в системі суспільних відносин існують й інші негативні явища, що утворюють для неї сприятливе середовище, позаправове поле функціонування. У

кримінології такі явища називаються фоновими. Традиційно до фонових явищ відносять пияцтво, наркотизм, соціальний паразитизм, проституцію, бродяжництво і безпритульність [1, с. 241]. Останнім часом цей перелік розширився за рахунок правового нігілізму, насильства в сім'ї, вандалізму, проявів аморальності, психічних розладів, нелегальної міграції, расизму, ксенофобії, суїцидальної поведінки, тощо [2, с. 108]. Робилися також спроби класифікації фонових явищ за різними критеріями [3, с. 413 – 416].

Натепер вироблені два основні підходи щодо розуміння природи фонових явищ. Представники першого підходу тлумачать фонові явища як *передкримінальні види поведінки*, що охоплюють адміністративні правопорушення, дисциплінарні проступки та інші, так би мовити, предикатні для злочинних форми порушень існуючих правових норм (І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. В. Лунєєв, В. М. Кудрявцев та ін.). Прихильники другого підходу розглядають фонові явища як *супутні* злочинності явища, пов'язані з нею непричинними, а іншими детерміністичними зв'язками. Йдеться про соціальні відхилення не тільки від правових, але і від соціальних та соціокультурних норм, порушення межі і міри дозволеного у поведінці людей, діяльності соціальних груп та соціальних організацій (А. М. Бойко, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, Я. І. Гілінський, О. М. Костенко, Д. О. Назаренко, О. М. Яковлєв та ін.). Спільними для соціальних відхилень називалися такі риси як: а) однакова спрямованість девіацій представників певних соціальних груп у більш-менш однотипних умовах; б) спорідненість породжуючих їх причин; в) повторюваність та стійкість цих явищ у часі і територіальному розрізі [1, с. 95].

Кожне явище має багато властивостей, які розкриваються через зв'язок і взаємодію з іншими явищами. Такі взаємозв'язки і взаємодії характеризуються розгалуженою мережею відносин між явищами матеріального і духовного (ідеального) світу, що відображаються свідомістю людей, перетворюються у внутрішню логіку мислення і втілюються у цілеспрямованій діяльності. У ході зазначеної взаємодії відбувається обмін матерією, енергією

та інформацією, що у кінцевому підсумку призводить до появи нових та зміни існуючих об'єктів природи і суспільства, відносин між ними.

Цілком очевидно, що злочинність як система, може функціонувати і розвиватися доти, доки не вичерпаються її джерела та перестануть забезпечуватися оптимальні умови (сприятливе середовище) дії її детермінант. Це дозволяє урівноважувати систему, зберігати від руйнування при взаємодії з іншими об'єктами соціальної дійсності, а також створювати середовище для самовідтворення. Фонові явища, що за своєю природою є соціальними відхиленнями, джерелом дестабілізації суспільних відносин, виступають захисним засобом збереження сфер дії детермінантів злочинності, позаправовим полем її існування та відтворення.

Зазначені явища мають як спільні так і відмінні із злочинністю риси. Спільним для них є належність до одного класу об'єктів дійсності, а саме соціальних відхилень (девіацій), що вказує на загальну причинність, однотипні закономірності функціонування та системний негативний вплив на всі сфери суспільного життя, відносини між людьми, стан моральності й правопорядку в цілому. Злочинність та фонові явища пов'язані зв'язками станів, обумовлення, кореляції, перебувають у статистичних залежностях. Відмінності між ними криються у характері ризиків та загроз, що від них виходять, ступені тяжкості наслідків, неоднаковому ставленні держави і людей до цих явищ.

Фонові для злочинності явищами – це *альтернативні легальним норми, інститути та форми діяльності, що дестабілізують систему суспільних відносин та санкціонують порушення правових приписів і кримінально-правових заборон*. Фонові явища послаблюють дію офіційних регуляторів суспільних відносин, обмежують сферу їх впливу, при цьому підсилюють інтенсивність і розширюють межі згубного впливу неправових норм та інститутів, сприяють масовому порушенню вимог моралі і правових приписів. Таким чином, фонові явища розширюють поле ненормативності, підготовлюють суспільну

свідомість до переходу від суспільно шкідливих до суспільно небезпечних форм поведінки. Зазначені явища не породжують злочинність як свій наслідок, а виступають сприятливим середовищем для дії її детермінантів.

Фонові явища можна поділити на *загальні* та *спеціальні*. Перші унормовують відхилення від загальновизнаних норм моралі та етикету, підривають культурні і духовні засади суспільства, полегшують становлення на шлях правопорушень і злочинів. Йдеться про тотальну корупцію, згубні наслідки глобалізації, нелегальну трудову міграцію, стихійну урбанізацію, тиражування ЗМІ сумнівних цінностей, дитячу бездоглядність та безпритульність, бродяжництво і жебрацтво осіб без певного місця проживання, трудову незайнятість працездатних осіб, низьку культуру міжособового спілкування у побуті та громадських місцях, пияцтво і конфліктність тощо.

Спеціальні фонові явища виступають соціальною базою для поширення взаємопов'язаних видів злочинності та груп злочинів. Наприклад, наркотизм або немедичне вживання психоактивних речовин сприяє втягненню наркоспоживачів у вчинення правопорушень і злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів. На ґрунті наркотизму вчиняється також значна кількість тяжких насильницьких і корисливих насильницьких злочинів. Сексуальна розпущеність, нетрадиційні види статевих стосунків та проституція частково переходять у вчинення статевих злочинів. Тіньова економіка, безгосподарність і корупція стимулюють вчинення злочинів проти власності, у сферах господарської та службової діяльності. Насильство у сім'ї – найтісніше пов'язане із вчиненням злочинів проти життя та здоров'я особи членів сім'ї. Дискримінація особи або групи осіб за ознаками раси, національності, релігійних переконань зумовлюють порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань, а також вчинення групи насильницьких злочинів з мотивів расової, релігійної чи національної нетерпимості. Порушення правил

дорожнього руху може призвести до вчинення автотранспортних злочинів.

Насамкінець слід зазначити, що фонові явища не лише підвищують вірогідність вчинення пов'язаних із ними злочинів. По відношенню до злочинності вони виступають детермінантами непричинного змісту. Утворення критичної маси порушень моральних і правових норм високовірогідно супроводжуватиметься збільшення кількості вчинених злочинів. Так, наприклад, на 300 випадків порушень правил дорожнього руху припадає 1 автотранспортний злочин. Коефіцієнт кореляції грубих порушень військового уставу та злочинів військовослужбовців становить +0,725 [3, с. 437, 451]. Можна навести й інші приклади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Социальные отклонения. – М.: Юрид. лит., 1989. – 368 с.
2. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія / Д. О. Назаренко. – Харків : Диса плюс, 2013. – 524 с.
3. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : ученик в 2 т. Т 1. Общая часть. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 1003 с.

Користін О.Є.,
доктор юридичних наук,
професор

ЕКОНОМІКОКРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний стан злочинності характеризується тим, що кількість зареєстрованих злочинів економічної спрямованості порівняно із загально-кримінальною є незначною. Але це не дає підстави робити висновки щодо безпеки національної економіки. Зазначене пояснюється підвищеною латентністю цієї

категорії злочинів, що робить посягання на сферу економічних відносин особливо небезпечним.

На сьогодні всебічне дослідження такого явища як «економічна злочинність», з точки зору встановлення всіх факторів, які її детермінують, особливостей її існування в сучасних умовах та вироблення ефективних заходів запобігання їй, - процес досить складний та специфічний, який потребує використання значного обсягу спеціальних економічних знань.

Слід погодитись з тим, що економічні злочини – досить специфічна категорія в кримінологічній теорії, яка перебуває нібито окремо від інших відомих різновидів кримінальних діянь. Зрозуміти природу економічної злочинності, причин її існування, мотивацію та механізм вчинення економічних злочинів, визначити стратегію їх попередження, визначити вплив економічних процесів на динаміку вчинення злочинів цієї групи – все це можливо лише проводячи специфічні дослідження.

Встановлення природи, сутності, закономірностей злочинності, її суспільного прояву та шляхів запобігання їй є сферою кримінології, яка є самостійною теоретико-прикладною суспільною наукою про злочинність, про її природу, сутність, закономірності виникнення, суспільного прояву та запобігання. В її полі зору перебувають всі злочинні прояви, які мають місце у суспільстві. Не є виключенням і економічна злочинність. Враховуючи специфічність економічної сфери держави та особливі закони, яким вона підпорядковується, а також їх вплив на всі процеси, що відбуваються у цій галузі, є доцільним вивчення питань економічної злочинності, з точки зору кримінології, але в межах окремого кримінологічного напряму. Саме тому в сучасній науці виникла пропозиція щодо доцільності існування в кримінології окремого напрямку – економічної кримінології.

Вперше на пострадянському просторі ідея дослідження економічної злочинності на межі наук кримінології, соціології та політекономії була висловлена у 1990 році викладачем Московської вищої школи міліції Осипенко О., яка

досліджувала проблеми тіньової економіки. У подальшому ідея доцільності існування економічної кримінології була розвинута Колесниковим В., який визначив її як наукову підгалузь кримінології, що вивчає генезис економічних злочинів, аналізує сторони економічного життя, кризові явища тощо. Науковець акцентував увагу на тому, що підхід до вивчення економічної злочинності, запропонований Осипенко О., дозволив би поєднати наукові знання в цих галузях та скоординувати дослідження з цієї проблематики. Колесников В. визначив економічну кримінологію як самостійну дисципліну, покликану інтегрувати досі розрізнені знання щодо злочинності в сфері ринкової економіки, що дозволить створити єдину систему наукових уявлень щодо цього специфічного та масштабного асоціального явища. До теперішнього часу він відстоює позицію, що економічна кримінологія – самостійна галузь кримінологічної науки.

В Україні проблеми наукової дискусії щодо місця та змісту економічної кримінології також мають місце. Так, Попович В.М. в монографії «Тіньова економіка як предмет економічної кримінології» розглядав економічну кримінологію, як науку, що досліджує специфічне явище – тіньову економіку.

Категорії економічної кримінології мають місце також в працях інших вітчизняних науковців. Так, Джужа О.М. та Кирилюк А.В. підтримують позицію, що економічна кримінологія, як окрема підгалузь кримінології, дозволить подолати певну обмеженість і недосконалість кримінологічних знань. В книзі «Курс сучасної української кримінології: теорія і практика» Закалюк А.П. зазначав, що економічна кримінологія – це вчення про економічну злочинність та економічні чинники злочинності. А в статті Мельничук Т.В. зроблена спроба визначити місце економічної кримінології в боротьбі з економічною злочинністю.

На нашу думку, найбільш обґрунтованою є позиція тих науковців, які не виокремлюють з кримінології у якості міждисциплінарної, економіко-правової галузі економічну кримінологію. Очевидно, що предметом як кримінології взагалі,

так і економічної кримінології зокрема, є злочинність як явище у різних її проявах. Необхідно лише зазначити, що економічна кримінологія викристалізувалась у сучасному суспільстві. Для вітчизняної кримінології актуальність застосування методів економічного аналізу, моделювання та прогнозування стає актуальним саме в сучасній системі економічних відносин.

Для злочинності мета наживи завжди була у переважній більшості основною. А за умови формування економічних відносин на основі головної ідеї – одержання прибутку, для сучасної злочинності формуються нові умови детермінації. Досить швидко сучасна злочинність і особливо економічна сформувалась і закріпилась під опосередкованим впливом об'єктивних економічних законів, конкурентного економічного середовища, пріоритету приватної власності, недоторканості великого капіталу тощо.

Дослідження такої злочинної поведінки неминуче та об'єктивно потребує використання відповідних методів економічного змісту. Систематизація таких методів і є методологічною базою економічної кримінології, що формує об'єктивні економічні знання та на їх основі наукові висновки про стан, тенденції поширення та заходи запобігання економічній злочинності.

Що ж стосується світових тенденцій, то наприкінці 1960-х років XX століття виник новий напрям неоінституціоналізму, пов'язаний із вивченням злочинності як економічного феномену – *економічна теорія злочинності (economics of crime),* окремим розділом якої стала *економічна теорія організованої злочинності (economics of organized crime).* Сукупність досліджень за вказаним напрямом, дають підстави стверджувати, що динаміка розвитку організованої злочинності тяжіє переважно до економічного феномену, суть якого зводиться до організації нелегальної економічної діяльності із залученням до її здійснення професіоналів ринку фінансових послуг та професійних представників окремих нефінансових видів економічної діяльності і професій.

Наведене вище твердження знаходить своє відображення у визначенні організованої злочинності, запропонованому відомим британським дослідником цього феномену Полем Ландом: «*Організована злочинність – це економічна діяльність і відрізняється від вуличних банд не тільки за ознакою організованості і своїми цілями, але й за тим, як вона нагромаджує кошти, які далі вкладає в економіку*».

Середня норма прибутковості злочинного бізнесу значно перевищує прибутковість легальних видів економічної діяльності.

Перед інвестуванням злочинних доходів в легальну економіку, або ж перед безпосереднім їх використанням, виникає необхідність приховати незаконний характер вказаної категорії доходів, замаскувати реальне (злочинне) джерело їх походження, оскільки злочинне джерело походження коштів може стати доказом проти злочинця, а також бути конфіскованим правоохоронними органами.

Вітчизняні та іноземні кримінологи одностайно підкреслюють наступні основні характеристики сучасної організованої економічної злочинності:

- стійкість і довгочасність;
- прагнення до максимізації прибутків;
- ретельне планування своєї діяльності;
- розподіл (диференціація) праці;
- створення грошових страхових фондів («общаків») та управління ними для задоволення потреб злочинної організації.

Очевидним є те, що всі вище перелічені ознаки є характерними і для суб'єктів легального підприємництва, а також те, що по своїй організаційній структурі сучасна організована злочинність, особливо міжнародна, схожа з легальними фінансово-промисловими групами.

Широкомасштабна організована злочинність потребує укладання взаємовигідних негласних (таємних) контрактів між злочинними групами, з одного боку, і з органами правопорядку та з посадовими особами легальних підприємств, установ (у першу чергу фінансових) та організацій, з іншого боку. Злочинні

організації розділяють між собою сфери впливу (території і види діяльності), наперед домовляючись про правила співробітництва і конкуренції. Органи правопорядку, в обмін на зобов'язання не проявляти надмірної службової ретельності, отримують від очільників організованої злочинності постійну винагороду у формі хабарів, відсотків з прибутку злочинного бізнесу, або ж у формі надання корисних послуг, серед яких, при потребі, допомога у стримуванні неорганізованої злочинності. З економічної точки зору, створення злочинної організації зменшує видатки на укладання домовленостей і на хабарі у розрахунку на одного злочинця, оскільки суттєво зменшується кількість учасників домовленості (очільники оргзлочинності діють від імені та в інтересах всіх її членів).

Неорганізовані злочинні групи включаються в систему негласних контрактів у ролі субпідрядних підрозділів організованої злочинності, отримуючи за це винагороду у формі «данини» за «дахування», яка збирається на підконтрольній їм території.

В результаті створюється ілюзорна атмосфера «суспільної згоди» в якій кожен її учасник отримує для себе певну частку загальної вигоди. В такій атмосфері, організована злочинність органічно вписується в близорукий соціум і не сприймається як суспільна проблема.

Систему негласних контрактів, які мінімізують транзакційні витрати організованої економічної злочинності зображено на рис. 1.

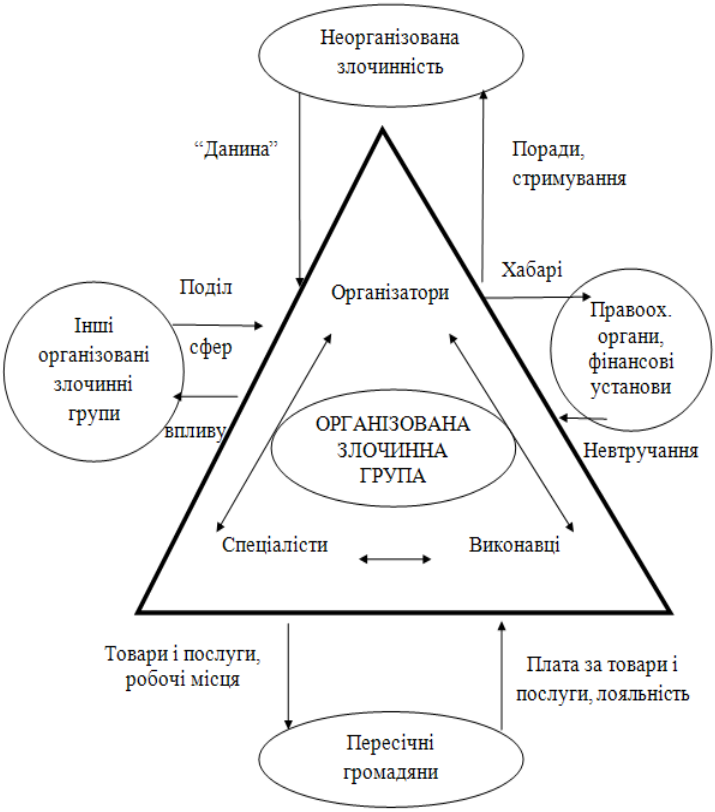

Рис. 1. Система негласних контрактів організованої злочинності

Необхідно зазначити, що розуміння економічного аттрактору розвитку організованої злочинності вперше було окреслене членом Американської асоціації соціологів Едвіном Сазерлендом, який на щорічній зустрічі асоціації, у 1939 році, вжив термін **«білокомірцева злочинність» (white-collar crime)** і запропонував його визначити як різновид нелегальної економічної діяльності, яка здійснюється респектабельними представниками соціуму в рамках їхньої професійної діяльності.

На сьогоднішній день існує значна кількість різних визначень поняття «білокомірцева злочинність», сукупність яких зводиться до здійснення нелегальної економічної діяльності фізичними і юридичними особами, а також їх об'єднаннями з метою одержання максимальної економічної вигоди. До основних видів білокомірцевої злочинності, яка є базовою складовою сучасного нелегального підприємництва, слід віднести наступні: шахрайство, фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства, хабарництво та інші форми корупції, комп'ютерне шахрайство, шахрайство з дебетовими і кредитними платіжними картками, виробництво фальшивих грошей і цінних паперів, привласнення державного і корпоративного майна, «крадіжка особи» (використання чужих реєстраційних, особових і фінансових документів), нелегальні операції з цінними паперами, використання інсайдерської інформації, нелегальне використання ринку страхових послуг, ухилення від сплати податків, маніпулювання цінами, фіктивне підприємництво, організація «конвертаційних» центрів, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо.

На рис. 2 показана хронологічна модель еволюції видів нелегального підприємництва, якими займались найбільші організовані злочинні організації світу із двосторонньою оціночною шкалою за критеріями величини чистих доходів оргзлочинності та за рівнем кримінального поглинання нею державних інститутів.

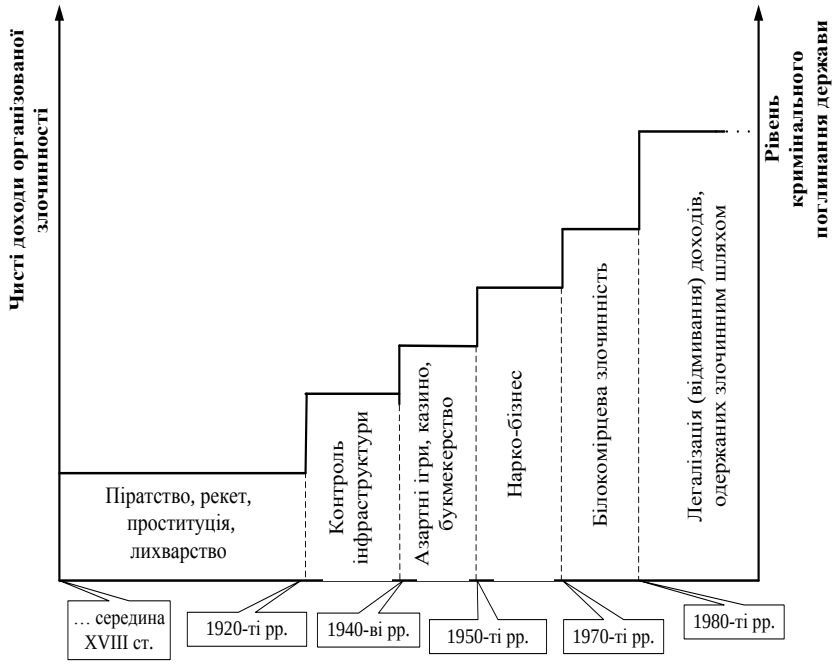

Рис. 2 Еволюція нелегальної економічної діяльності

При цьому можемо стверджувати, що із здобуттям Україною незалежності та з початком активних трансформаційних процесів, актуалізувалась проблема інституційного вакууму як в системі державного управління, так і в системі економічних відносин господарюючих суб'єктів між собою та з органами державної влади.

В умовах становлення ринкової економіки в державі, де не функціонує, або ж неефективно функціонує система ринкового перерозподілу прав власності, система державного регулювання і нагляду, правоохоронна і судова системи, функція гарантії і захисту права приватної власності, а також функція нагляду за виконанням економічних контрактів і договорів виконується організованою злочинністю. З часом організована злочинність посягає на всі сфери суспільно-економічних відносин, а також

на всі приватні і державні інститути, які забезпечують механізм організації національної економіки.

Масштабні розміри деструктивної (кримінальної) складової тіньової економіки і відповідної криміналізації джерел доходів, породили специфічний ринок послуг з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. В свою чергу, вказаний ринок, породив специфічний вид злочинної фінансово-економічної діяльності, пов'язаної із наданням послуг у сфері професійної легалізації доходів – різновид білокомірцевого злочинного бізнесу, що полягає у відмиванні нелегальних доходів клієнтів за винагороду.

При цьому розрізняють так зване «самовідмивання», коли суб'єкт нелегальних діянь самостійно займається подальшою легалізацією здобутих доходів, та «професійне відмивання» – різновид нелегального підприємництва, що полягає у відмиванні нелегальних доходів клієнтів за винагороду.

Особливістю сучасного попиту на послуги з відмивання злочинних доходів, є те, що 90% обсягу відмивання нелегальних доходів контролюють так звані «білі комірці» (фінансисти-професіонали, юристи, адвокати, аудитори, бухгалтери, ріелтери, нотаріуси тощо), залишаючи лише 10% нелегальним підприємцям для самостійного відмивання.

Необхідно наголосити, що аналогічно тому, як ефективний фінансовий сектор стає ключовим чинником розвитку легальної економічної діяльності, наявність безконтрольних каналів відмивання злочинних доходів є ключовим чинником розвитку нелегальної економіки, тому що сам по собі дохід від злочину є менш важливий для нелегального підприємця, виступаючи аналогом незавершеного виробництва кінцевого продукту, ніж легалізовані доходи злочинного походження. При цьому, чим менш затратними є канали відмивання таких доходів, в силу слабкої антилегалізаційної політики держави, тим більш активними є нелегальні економічні агенти.

Кулик О.Г.,
т.в.о. начальника науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень, Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

СИСТЕМА МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Кримінологія є емпіричною наукою, як сформувалась на основі проведення статистичних, соціологічних та психологічних досліджень злочинності. Створення належної емпіричної бази є необхідною умовою розвитку теорії кримінології та підготовки пропозицій щодо ефективного запобігання злочинності. В сучасних умовах, коли спостерігаються прискорення та ускладнення багатьох соціально-економічних процесів в суспільстві, зокрема й злочинності, проблема формування її повної та різнопланової емпіричної бази є особливо актуальною.

З метою вирішення даної проблеми автором на основі проведеного аналізу різних видів кримінологічних досліджень та джерел кримінологічної інформації була розроблена система моніторингових досліджень злочинності в Україні. Зазначена система включає наступні складові елементи.

1. Щорічний моніторинговий кримінологічний аналіз даних статистичної звітності щодо злочинності в Україні. Такий аналіз має охоплювати всі групи злочинів за спрямованістю, передбачені розділами Особливої частини Кримінального кодексу (КК) України, але з різним ступенем деталізації даних залежно від рівня поширеності злочинів певних видів.

Як свідчить світовий досвід та вітчизняний досвід аналітичних досліджень злочинності, доцільно поряд з аналізом загальної кількості зареєстрованих злочинів окремо досліджувати

динамічні зміни різних видів посягань. Зокрема, пропонується здійснювати детальний аналіз найбільш поширених та суспільно небезпечних злочинів загальнокримінального характеру з потерпілим, які визначально впливають на стан злочинності в країні, тобто так звану індексну групу злочинів. Такі групи злочинів виділяються в різних країнах і включають різну кількість посягань: в Англії їх нараховується 70, у Німеччині — 24, у Франції — 22, у США – 8 [1, с. 49].

З урахуванням особливостей нашого кримінального законодавства вважаємо за доцільне використовувати в якості індексного наступний перелік загальнокримінальних злочинів: умисне вбивство з замахом; умисне тяжке тілесне ушкодження; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження; зґвалтування з замахом; бандитизм; вимагання; розбій; грабіж; крадіжка; шахрайство; незаконне заволодіння транспортним засобом; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; хуліганство; порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинили смерть. У 2002–2012 рр. сумарна кількість злочинів цих видів складала у середньому 67,7% всіх зареєстрованих посягань, а у 2013 р. — 65,8% всіх злочинів.

Результати такого кримінологічного аналізу мають скласти первинну основу для оцінки кримінальної ситуації в країні в певному році та її прогнозування на наступний рік.

2. Кримінологічний аналіз даних державної статистичної звітності щодо засудження та покарання осіб, які вчинили злочини в країні. Аналіз може здійснюватися з періодичністю раз на 2 роки, враховуючи певну часову затримку (лаг) між впливом змін у кримінальній ситуації на статистику злочинності та статистику судимості. З урахуванням більшої стабільності судової практики ми вважаємо, що такий аналіз може здійснюватися через рік. Його результати дадуть можливість оцінити рівень караності злочинності в країні.

3. Вибіркове поглиблене дослідження масиву матеріалів кримінального провадження (кримінальних справ), в тому числі

за переліком ознак, які не передбачені у державній статистичній звітності. Може бути досліджена репрезентативна вибірка таких матеріалів, або вибірка судових рішень, отримана з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Мета такого дослідження отримати розгорнуту кількісно-якісну кримінологічну характеристику злочинності в країні, здійснити кримінологічну типологію злочинів як соціальних актів, більш глибоко оцінити ступінь поширеності та характер суспільної небезпечності посягань кожного типу, визначити нові форми та способи вчинення злочинів. За допомогою такої інформації може бути визначено зв'язки між ознаками одиниць спостереження (стать та вид злочину, вчинення злочину та наявність роботи тощо) та встановлені залежності між ними. Ця інформація буде також придатною для якісного довготривалого прогнозу злочинності в країні, тобто прогнозування нових форм та способів вчинення злочинів, категорій осіб, які будуть виявляти найбільшу кримінальну активність тощо.

Слід зазначити, що це дуже трудомістке і складне в методичному плані дослідження, розмір вибірки якого для забезпечення репрезентативності його результатів для України має складати не менше 1800 матеріалів, а перелік використовуваних показників має бути дуже значним. Його здійснення потребуватиме значних витрат часу, людських ресурсів та організаційних зусиль як для формування репрезентативної вибіркової сукупності, так і для дослідження отриманих матеріалів. У зв'язку з цим воно може бути реально проведене раз на чотири-п'ять років.

4. Суцільне або вибіркове дослідження інформації, яка міститься в електронних базах даних злочинності — Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР) та електронній базі даних єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені злочини (кримінальні правопорушення) й інші події в органах внутрішніх справ (ОВС). Обидві електронні бази даних запроваджені у 2013 р., і весь спектр їх можливостей щодо оброблення інформації, яка в них міститься, ще не відомий. Тим не менш, оскільки на їх основі формується державна

статистична звітність щодо злочинності, такі можливості, безумовно, існують. У зв'язку з цим, з використанням зазначених електронних баз даних можуть бути сформовані суцільні або вибіркові масиви одиниць спостереження, які мають одну або декілька спільних кримінологічно значимих ознак, які не відображаються у державній статистичній звітності щодо злочинності.

Це можуть бути дані щодо розподілу злочинів за часовим інтервалом, днем тижня, розміром завданої шкоди, видами знарядь та засобів, які при цьому використовувалися, видами мотивів вчинення таких діянь тощо. Можна буде встановити зв'язки та залежності між окремими ознаками, які притаманні одиницям спостереження, що входять до суцільної або вибіркової сукупності. Така інформація може бути використана як для поглибленої оцінки стану злочинності в країні, так і для розроблення певних прогнозних оцінок.

Важливо відмітити, що отримання таких даних буде здійснюватися в автоматичному режимі, тобто не потребуватиме суттєвих часових витрат, матеріальних та людських ресурсів. З часом можливості використання інформації, яка міститься у зазначених електронних базах даних можуть бути суттєво розширені.

5. Щорічне моніторингове репрезентативне опитування населення України щодо ступеня його віктимізації, рівня латентності найбільш поширених загальнокримінальних злочинів, оцінки стану злочинності та діяльності ОВС по боротьбі з нею. Такі опитування здійснюються в багатьох країнах світу, і є всі економічні та організаційно-методичні передумови для проведення їх в Україні. Автор вже неодноразово висловлювався щодо необхідності проведення таких опитувань в Україні, їх організаційно-методичних засад та кримінологічного значення їх результатів [2; 3, с. 55–56; 4, с. 211–216; 5].

Регулярне проведення таких опитувань дозволить: суттєво розширити інформаційну базу аналізу злочинності шляхом доповнення її якісно новою інформацією, яка не зазнає впливу

будь-яких зацікавлених державних, політичних або громадських інституцій; отримати об'єктивні (за умови дотримання вимог репрезентативності вибірки населення) дані про кількісну розповсюдженість в країні злочинів певних видів, що є придатними для зіставлення з державними статистичними даними щодо цих видів злочинів; створити важливий канал взаємозв'язку державних органів з населенням, який дозволить отримувати більш об'єктивну оцінку населенням діяльності міліції, визначити недоліки в роботі міліції, які обумовлюють негативне ставлення до неї з боку громадян.

6. Щорічне вибіркове дослідження матеріалів засобів масової інформації (ЗМІ) про злочинність та діяльність правоохоронних органів щодо протидії їй. До цього часу масштабні кримінологічні дослідження такого роду в країні не проводились. Між тим, їх здійснення, з урахуванням тієї величезної ролі, яку відіграють ЗМІ у житті сучасного українського суспільства, є необхідним. Адже, як показують результати здійснюваних нами щорічних опитувань студентів міста Києва, матеріали ЗМІ визначально впливають як на інформованість населення щодо феномену злочинності, її проявів та їх поширеності, ступеня небезпечності тощо, так і на його оцінку діяльності правоохоронних органів і зокрема ОВС, рівень довіри до них.

Перші пробні дослідження матеріалів ЗМІ відповідної тематики можуть здійснюватися на основі нерепрезентативної вибірки матеріалів декількох ЗМІ певного виду (інформаційних агентств, порталів новин, новинних телепередач тощо) за 1–2 роки. Після вибору оптимальної методики дослідження та її опробування можна перейти до проведення щорічних репрезентативних досліджень такого роду. За результатами такого дослідження можна буде отримати додаткову інформацію щодо стану злочинності в країні, поширеність певних форм злочинної поведінки, нових антисуспільних явищ, а також оцінити зміст інформації про злочинність та діяльність правоохоронних органів щодо протидії їй, яку ЗМІ надають

населенню, уявлення про ці проблеми, які формуються у громадян під впливом ЗМІ.

Впровадження такої системи моніторингових досліджень злочинності потребуватиме значного часу та зусиль ряду наукових колективів. Натомість їх здійснення дозволить підняти на новий рівень поінформованість суспільства про кримінальну ситуацію в країні, поглибити знання щодо тенденцій та закономірностей розвитку злочинності, розширити можливості для її прогнозування, забезпечити подальший розвиток теорії кримінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щерба С. Зарубежный опыт статистического учета преступности / С. Щерба // Законность. – 2003. – № 11. – С. 49–51.
2. Кулик О.Г. Всеукраїнське віктимологічне моніторингове опитування населення: теоретичні та організаційно-методичні засади / О.Г. Кулик // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 76–84.
3. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики / О. Кулик // Право України. – 2009. – № 7. – С. 52–57.
4. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : Монографія / О.Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.
5. Кулик О.Г. Методологічні засади всеукраїнського віктимологічного опитування населення / О.Г. Кулик // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 543–548.

Кваша О. О.,
старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «КОЛЕКТИВ» ПІД ЧАС КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

Сучасний стан злочинності в країні характеризується цілою низкою несприятливих тенденцій, причому на тлі кількісних негативних показників кримінальної статистики відбувається якісна трансформація. Це стосується насамперед групової та організованої злочинності. Норми, що утворюють інститут співучасті у злочині, регулюють відповідальність за групову злочинну діяльність та за організовану злочинну діяльність, яка є одним з найбільш небезпечних проявів спільної злочинної діяльності людей.

Оскільки в групі об'єднуються зусилля кількох осіб з метою досягнення єдиного злочинного результату, то спільна злочинна діяльність за інших рівних умов являє собою більш високий ступінь суспільної небезпеки у порівнянні зі злочином, вчиненим однією особою. Спільні дії значно підвищують ефективність досягнення злочинного результату і збільшують імовірність уникнення кримінального переслідування співучасниками.

Спільна злочинна діяльність, як і будь-яка злочинна діяльність, є одним із видів соціальної, чи точніше – асоціальної, поведінки людини, тому її форми також мають відповідати основним формам, визначеним в філософії та психології. Діяльність людини як цілеспрямований рух реалізується в різноманітних формах: *індивідуальній, груповій і колективній.* Останніми роками в науці йдеться про ***колективну злочинну діяльність*** як кримінологічну категорію, адекватну кримінально-правовій категорії співучасті[1, с. 31]. Зокрема, застосовуються поняття: ***колективна злочинна діяльність, колективний злочин, колективний суб'єкт.*** Останнє поняття переважно вживається під час розгляду питання про доцільність введення у КК України відповідальності юридичних осіб. Поняття колективного суб'єкта аналізується також в частині

відповідальності за злочини, вчинені в складі колегіальних органів. Зокрема, під час дослідження проблеми відповідальності осіб за винесення неправосудного судового акту *колегією суддів.* Однак колегіальний орган не завжди наділений ознаками злочинної організації як колективного суб'єкта. Більше того, ці поняття не збігаються, адже у колективі не обов'язково рішення приймаються колегіально.

В кримінології поняття колективний суб'єкт переважно застосовується для характеристики організованої злочинної діяльності. Учені відзначають: «За необхідності нещадної боротьби з організованою злочинністю та її основою – злочинністю груповою, слід давати юридичну оцінку події злочину у цілому і, за загальним правилом, інкримінувати кожному учаснику всю сукупність наслідків, розглядаючи злочинну групу як *колективний суб'єкт злочину»*[2, с. 27]. Прикладом розгляду діяльності злочинних об'єднань (груп, організацій, співтовариств) саме з позиції колективного суб'єкта може служити ч. 2 ст. 416, ч. 1 ст. 416-2 КК Італії.

Як і поняття «колективний суб'єкт», поняття «колективний злочин» застосовують переважно під час аналізу організованих форм співучасті у злочині, зокрема злочинної організації. В українській юридичній науці злочині, вчинені злочинними організаціями, бандами, також часто розглядаються як колективні[3, с. 155]. Колективний злочин нарівні з груповим виділяло ще китайське законодавство раннього середньовіччя. Так, дослідники китайського середньовічного права відмічають, що «груповим, колективним злочином уважався злочин, спільно вчинений двома й більше особами»[4, с. 58].

Два види колективних злочинів: ті, що вчиняються мафією, і ті, що вчиняються натовпом, виокремлює Сціпіон Сігеле[5, с. 30]. На перший погляд, поняття натовпу далеке від сучасного розуміння колективного злочину, як злочину вчиненого організованими злочинними співтовариствами. Однак ще у 1919 році у «Керівних основах з кримінального права» у статті 21 згадується натовп як різновид групи осіб:

«За діяння, вчинені спільно групою осіб (зграєю, бандою, натовпом), караються...». Це дало підстави сучасним дослідникам констатувати, в цьому законодавчому акті «були вперше нормативно врегульовані й організовані форми співучасті, якими були зграя, банда, натовп» [6, с. 62]. Щодо перших двох форм співучасті заперечень немає, однак категорично не можна визнати натовп організованою формою співучасті. Разом з тим чи виключає такий висновок визнання колективними злочинів, вчинюваних натовпом?

Натовпу як різновиду групової діяльності притаманні загальні закономірності розвитку будь-якої спільної діяльності, хоча є і певні специфічні особливості. Найбільш виразним проявом скупчення великої кількості людей, що спільно вчиняють злочинні дії (натовпу), є масові заворушення (стаття 294 КК). Сьогодні в юридичній науці натовп вивчається лише фрагментарно і тільки соціально-психологічна наука містить глибокі розробки цього феномена. Водночас слід вирішити питання обґрунтованості віднесення злочинів на кшталт масових заворушень до колективних. Слід вирішити й питання: чи достатньо для цього ознаки кількості учасників, яка є значною як при масових заворушеннях, так і у злочинних організаціях?

Для вирішення поставлених питань слід застосувати системно-структурний підхід. Масові заворушення з позицій системно-структурного підходу можуть бути розглянуті як складний об’єкт, що має певну структуру. Так, науковці аналізують *структуру агресивного натовпу*, відзначаючи, що він є неоднорідним за складом і має різні прошарки: організатори масових ексцесів; активні учасники; конфліктні особи; підбурювачі; спостерігачі [7, с. 367]. Згадку про колективний злочин можна зустріти також в перших декретах Радянської влади, оскільки боротьба з контрреволюцією вимагала ліквідації змов, заколотів, повстань, які являли собою форми колективної злочинної антирадянської діяльності[8, с. 11]. Очевидно, що заколот та повстання можна характеризувати як дії натовпу. Отже, можна ставити питання

про визнання злочинних дій натовпу колективними злочинами. Водночас обґрунтоване визначення сутності злочинних дій натовпу з точки зору форм злочинної діяльності потребує окремого наукового дослідження.

Виникає питання, якщо колективна злочинна діяльність є самостійним різновидом спільної злочинної діяльності, то яким чином вона співвідноситься з поняттям групової та організованої злочинної діяльності? Вище зазначено, що діяльність людини реалізується у трьох формах: індивідуальній, груповій і колективній. Дві останні є різновидами спільної діяльності, яка, трансформуючись у злочинну, традиційно поділяється на групову та організовану.

Водночас аналіз понять колективного злочину, колективного суб'єкта вимагає чіткого усвідомлення змісту терміну «колектив». Колектив − сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами; група людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, підприємстві тощо[9, с. 859]. Колектив визначається як група, де взаємовідносини і взаємодія індивідів опосередковуються суспільно цінним і особистісно значущим змістом спільної діяльності[10, с. 14]. Основною спонукальною причиною входження в колектив є неможливість індивідів поодинці задовольнити свої потреби, тому найважливішою системоутворюючою причиною формування колективу виступає *єдність мети* як кумулятивна потреба, навколо якої і відбувається *об'єднання* людей[11, с. 34]. Ознаки єдиної мети та прагнення кожного співучасника реалізувати свої власні цілі в межах групових є також обов'язковими ознаками кримінально-правового поняття співучасті та всіх її форм, як групових, так і організованих.

Тому слід констатувати зв'язок понять «організована злочинна діяльність», «злочинна організація» та «колективна діяльність», «колективний суб'єкт», «колективний злочин». Злочинна діяльність може бути індивідуальною і спільною, різновидами останньої є групова і колективна. Колективна злочинна діяльність, яка виявляється у злочинах, вчинених

ієрархічно структурованими об'єднаннями (злочинними організаціями), має визначатися як організована злочинна діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досюкова Т. В. Уголовно-правовые, криминологические и социально-психологические особенности форм соучастия в преступлениях в сфере экономической деятельности / Т. В. Досюкова // Государство и право. – 2005. – № 8.
2. Комиссаров В. Проблемы ответственности соисполнителей за совместные преступные действия и их вредные последствия / В. Комиссаров, И. Дубровин // Уголовное право. – 2003. – № 1.
3. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження / Голіна В. В. – Харків : Регіон-інформ, 2004.
4. Кычанов Е. И. Основы средневекового китайского права (VII-XIII вв.) / Кычанов Е. И. – М. : Наука, 1986.
5. Сципион Сигеле. Преступная толпа. Опыт коллективной психологии / Сципион Сигеле. – М. : Изд-во «КСП+», 1998.
6. Драгоненко А. О. Співучасть у вчиненні вбивства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Драгоненко Анна Олександрівна. – Харків, 2011.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] : у 2 кн. / Лідія Ернестівна Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004–2006. − Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. − 2006.
8. Иванов Н. Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве / Иванов Н. Г. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1991.
9. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-е вид., виправ.]. – К. : Вид-во «АКОНІТ», 2008–____. – Т. 1: А–К. – 2008. – С. 793 – С. 859.

10. Петровский А. В. Опыт построения социально-психологической концепции групповой активности / А. В. Петровский // Вопросы психологи. – М., 1973. – № 5.
11. Бесчастний В. М. Соціально-психологічні основи управління індивідом і групою : навч.-практ. посібник / В. М. Бесчастний, Г. В. Гребеньков. – Донецьк : ДЮІ, 2006.

Савченко А.В.,
начальник кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ДО СТАТЕЙ 364 і 365 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 746-VII

Як відомо, на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. (№ 746-VII), зокрема, до Кримінального кодексу України (далі – КК) були внесені суттєві зміни. Передусім вони стосувалися змін до розділу XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (зокрема, отримали нового змісту ст.ст. 364 і 365, у примітці до ст. 364-1 цифри «364-1» замінено цифрами «364, 364-1», виключено ст. 365-1) і додатково – трьох статей розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» (зокрема, виключено ст.ст. 423, 424, а ст. 425 доповнено приміткою відповідного змісту). На наш погляд, особливої уваги потребують особливості законодавчих новел до ст.ст. 364 і 365 КК, оскільки мова йде про норми, що передбачають відповідальність за одні з найпоширеніших

службових злочинів. На цьому хотілося б зупинитися докладніше.

Так, у контексті законодавчих змін до ст. 364 КК слід зупинитися на наступному. Насамперед, в абзаці 1 ч. 1 цієї статті слова «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб» замінено словами «з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Загалом такий підхід: по-перше, відповідає Конвенції ООН проти корупції (ст. 19), яка рекомендує державам-членам визнавати злочином «умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дії, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій *«з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи*» (при цьому під неправомірною вигодою, згідно примітки до ст. 364-1 КК, визнаються «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав»); по-друге, гармонізує ст.ст. 364 та 364-1 КК, оскільки в обох нормах відтепер йдеться про фактично однакову ознаку суб'єктивної сторони складу злочину – мету, що полягає в одержанні неправомірної вигоди (однак, слід уточнити, що законодавче формулювання такої мети все ж таки має деякі відмінності, що не зовсім вдало з позиції мови й техніки кримінального закону: у ст. 364 КК йдеться про «мету одержання *будь-якої* неправомірної вигоди *для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи*», а у ст. 365 КК – про «мету одержання неправомірної вигоди *для себе чи інших осіб*»). Іншими змінами до ст. 364 КК є такі: 1) з цієї статті виключено частину третю, якою раніше встановлювалася відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, при цьому такі діяння одночасно криміналізовані новою редакцією ст. 365 КК в межах перевищення влади або службових повноважень; 2)

в абзацах 1 та 2 п. 1 примітки до цієї статті виключено цифри «365»; 3) у п. 3 примітки до цієї статті виключено цифри «365-1». У цьому зв'язку у примітці до ст. 364-1 цифри «364-1» замінено цифрами «364, 364-1».

Щодо ст. 365 КК, то в ній змінені назва, диспозиції та санкції. Зокрема, віднині ст. 365 КК (перевищення влади або службових повноважень) є спеціальною щодо ст. 364 КК і поширюється лише на працівників правоохоронних органів (як стверджується у пояснювальній записці до проекту ухваленого закону, це відповідає практиці застосування вказаної статті – станом на 14.01.2013 р. із 53 засуджених за ст. 365 КК 42 вчинили цей злочин у статусі працівників правоохоронних органів). Наскільки виваженим є такий підхід покаже майбутнє, але на практиці зустрічаються непоодинокі ситуації, коли вчинення перевищення службових повноважень, наприклад, головним лікарем лікарні тягне за собою більш тяжкі наслідки, аніж його вчинення суддею чи прокурором. За таких умов поширення норми про відповідальність за перевищення влади чи службових повноважень виключно на працівників правоохоронних органів виглядає не зовсім обґрунтованою. З іншого боку, включення до ст. 364 КК норми про обов'язкову мету отримання неправомірної вигоди та поширення дії статті 365 КК виключно на працівників правоохоронних органів матиме наслідком не повне скасування відповідальності службових осіб, а кваліфікацію таких дій за конкретними статтями КК, які передбачають відповідальність за конкретні види злочинної поведінки, наприклад: незаконне розголошення лікарської таємниці, що здійснюється умисно та особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням, з-поміж іншого, службових обов'язків (ст. 145); контрабанда, вчинена службовою особою з використанням свого становища (ч. 2 ст. 201), сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, вчинені службовою особою (ч. 2 ст. 256) тощо. Тобто, злочинні дії службових осіб, не пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, можуть передбачатися КК в якості окремих складів злочинів. Однак, наразі проблемним залишається застосування ч. 2 ст. 365 КК (дії, передбачені

частиною першою цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування), оскільки наразі вона перебуває у колізії зі ст. 127 КК (катування), відтак фактично побої, мучення або інші насильницькі дії, вчинені під час перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, є нічим іншим, як катуванням. Відтак таку колізію слід враховувати практикам при правозастосуванні, а законодавцеві варто було б терміново попрацювати над її усуненням.

Поряд з цим слід особливо наголосити на тому, що ухвалення змін до ст.ст. 364 та 365 КК переслідувало не тільки зробити їх відповідними міжнародним стандартам, а й унеможливити притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вказаними статтями виключно з політичних мотивів. Більше того, законодавець прагнув й досяг іншої позитивної мети – усунення так званих «норм-двійників» ст.ст. 364 та 365 у розділі XIX Особливої частини КК щодо військових злочинів, що дає можливість забезпечити принцип рівності всіх перед законом, адже дії будь-якої службової особи незалежно від статусу оцінюватимуться з огляду на єдину загальну для всіх норму кримінального закону. Не варто забувати й про те, що законодавець залишив для службових осіб юридичних осіб приватного права тільки одну норму щодо зловживання повноваженнями (ст. 364-1), яку було додано до КК України у 2011 р. і яка відповідає ст. 19 Конвенції ООН проти корупції у частині визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину.

Наприкінці зазначимо, що ст.ст. 364 і 365 КК зовсім не дублюють одна одну, оскільки між ними є серйозні відмінності, що полягають у:

1) наявності чи відсутності додаткових факультативних безпосередніх об'єктів злочинів (зокрема, при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу такими об'єктами є здоров'я особи, її

гідність і навіть громадська безпека, коли йдеться про застосування зброї);

2) різному характері об'єктивної сторони складів цих двох злочинів. По-перше, при зловживанні владою або службовим становищем службова особа діє в межах її повноважень, визначених законом, але використовує їх всупереч інтересам служби, тоді як при перевищенні влади або службових повноважень спеціальна службова особа – працівник правоохоронного органу – вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до її компетенції, тобто вона виходить за межі наданих їй повноважень, діє у незаконний спосіб, незаконними методами. По-друге, зловживання владою або службовим становищем може бути вчинене як через дію, так і через бездіяльність, тоді як перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу – тільки через активні дії;

3) різних суб'єктах злочинів. Зокрема, зловживання владою або службовим становищем вчиняє службова особа, про яку йдеться у примітці до цієї статті, а перевищення влади або службових повноважень може вчинити лише спеціальна службова особа – працівник правоохоронного органу (при цьому слід звертатися до змісту ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р., ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р., рішення Конституційного Суду України від 18.04.2012 р. № 10-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка В.Б. щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 364 КК (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) тощо);

4) наявності чи відсутності спеціальної мети злочину. Так, при вчиненні зловживання владою або службовим становищем службова особа керується виключно метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, тоді як при перевищенні

влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу така мета не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього складу злочину;

5) неоднакових кваліфікуючих ознаках у цих двох складах злочинів. Зокрема, зловживання владою або службовим становищем не може супроводжуватися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого діями, за відсутності ознак катування (усе це характерно для кваліфікованого складу перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу – ч. 2 ст. 365 КК);

6) у різному ступені тяжкості цих злочинів, що впливає на їх кваліфікацію. Так, зловживання владою або службовим становищем в основному складі є злочином невеликої тяжкості, а отже готування до його вчинення, згідно ч. 2 ст. 14 КК, не є кримінально караним, тоді як перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу у своєму основному складі є злочином середньої тяжкості, а отже готування до його вчинення тягне за собою кримінальну відповідальність.

Богатирьов І.Г.,
Головний науковий співробітник науково дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ми поділяємо позицію вчених,які вважають, що ступінь захисту права інтелектуальної власності небезпідставно можна

вважати показником розвитку цивілізації та рівня демократії в державі. Надійний захист права інтелектуальної власності в Україні є пріоритетним завданням для неї на шляху до Європейського Союзу та входження до чинних світових економічних і культурно-гуманітарних спільнот. Держава повинна забезпечувати охорону правопорядку, зокрема контролювати діяльність спеціалізованих державних органів щодо виявлення правопорушень і злочинів у сфері інтелектуальної власності [1, 120].

Інтелектуальна власність як соціально-правове явище, яке забезпечує охорону результатів творчої діяльності, являє собою якісно нове явище сучасності, що знайшло відображення в конституціях багатьох розвинутих країн світу. Отримавши закріплення в основоположних міжнародних актах про права людини, свобода творчої діяльності є базовим принципом функціонування духовно-культурної сфери, визначальним параметром взаємодії сучасної держави і особи.

Саме вони розглядаються сьогодні, як практичні інструменти досягнення поліпшення економічного та соціального становища, зміцнення законності та правопорядку, утвердження в Україні принципів верховенства права, справедливості та гуманізму, пріоритету прав та свобод людини і громадянина, розбудови правової держави і становлення громадянського суспільства.

А тому, проблема надійної охорони власності в даний час вийшла в число загальнонаціональних пріоритетів. Суспільство, його матеріальні цінності виступають одним з основних об'єктів життєво важливих інтересів особи і держави, що ставить на одне з провідних місць протидію правопорушенням у галузі охорони власності, у тому числі й інтелектуальної власності. Ми поділяємо позицію М.Ю. Потоцького, що головним завданням щодо протидії цим злочинам є створення системи швидкої та ефективної реалізації та захисту прав інтелектуальної власності [2, с. 140-141].

На жаль, поки що не приходиться говорити про істотні успіхи в протидії злочинності в даній сфері. Проведені останніми роками дослідження у сферу інтелектуальної власності показали, що вжиті заходи та профілактичні дії не повною мірою відповідають кримінальній ситуації, що склалась в країні, і тому не можуть привести до корінного підриву основ і бази такого роду кримінальних проявів.

Варто відзначити, що до проблем протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності привертали і привертають до себе пильну увагу науковців різних галузей права, кримінологів, соціологів, психологів. Незважаючи на значну кількість робіт з названої проблематики, маємо повне право констатувати, що вивчення злочинності у сфері інтелектуальної власності залишається актуальним завданням, адже наші знання про її сутність та генезу через призму синергетичного підходу, тенденції її розвитку та трансформації, ознаки й характер загроз процесам формування громадянського суспільства є фрагментарними, а проблеми побудови моделі протидії цьому соціальному феномену не до кінця дослідженими. [3, с. 223].

Крім того, з точки зору зміни пріоритетів внутрішньої політики держави, її подальшої демократизації та наближення до європейських стандартів потребують удосконалювання правова база, організаційно-управлінські та суто кримінологічні аспекти боротьби правоохоронних органів зі злочинністю.

Вирішення названого кола проблемних питань, дозволить істотно удосконалити теоретико-методологічні, організаційні та правові засади протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності значно посилити тиск на різні форми її проявів. Все вище викладене і обумовило необхідність засвідчити на рівні статті проблему вивчення протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності

Вирішення будь-якої наукової проблеми починається з постановки базових питань, осмислення яких дозволяє зрозуміти її сутність та чітке уявлення про те, чи варто

розглядати злочинність в сфері інтелектуальної власності, у прив'язці як до зовнішніх, так і внутрішніх умов, у чому конкретно проявляються і можуть проявитися в майбутньому такі кримінальні правопорушення, яка роль і місце державних органів у протидії злочинності й нейтралізації загроз, що виходять від неї, які механізми, способи і методи захисту життєво важливих інтересів суспільства у даній сфері.

Таким чином, наявна тенденція зростання кількості зареєстрованих злочинів у сфері інтелектуальної власності обумовлена не лише загальною тенденцією до стабілізації рівня злочинності та послабленням реєстраційної дисципліни з метою покращення звітності, але й певною переорієнтацію правоохоронної системи на валові показники, які простіше за все формувати за рахунок саме названих злочинів.

Висновок. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що протидія злочинній діяльності у сфері інтелектуальної власності дозволить громадянам країни забезпечити своє право на створення об'єктів інтелектуальної власності; захистити їх власні права на ці об'єкти та протидіяти злочинним проявам у всіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності : науково -практичний посібник / С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, Р.П. Томма, В.І. Барко. – К.: КНТ, 2006. – 192 с.

2. Потоцький М.Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Потоцький Микола Юрійович; Ін-т права ім. князя В. Великого МАУП. – Київ, 2009. – 211 с.

3. Богатирьов І.Г. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення прав на об'єкт інтелектуальної власності / І.Г. Богатирьов// Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх

справ: Збірник наукових праць. – 2012. – спец. Вип. №2 (61) «Актуальні питання адміністративно-правової науки» С. 223-229

Василевич В.В.,
начальник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.

Розкриваючи зміст поняття та системи принципів кримінологічної політики, автором запропоновано власне бачення та визначення цієї юридичної категорії, як одного із важливих компонентів інструментарію формування стратегічної складової частини внутрішньої антикримінальної політики[1] держави, владна дефініція якої полягає у визначенні ключових доктринальних засад у сфері запобігання злочинності та її практичної реалізації в системі органів і установ антикримінальної юстиції у відповідності з положеннями кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики країни та національного законодавства. Спираючись на наукові дослідження в цій галузі, нами робиться спроба довести теоретичне і практичне значення категорії «принцип» з метою подальшого форматування основних елементів структури кримінологічної політики.

Принцип (від лат. – principium – підгрунтя, основа) – основне вихідне положення те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки (як теоретико-пізнавальна

[1] Термін «антикримінальна» політика пропонується автором натомність терміну «кримінальна» політика, що означає лат. Criminalis – злочинна.

категорія), знаходиться в основні розуміння дійсності, пронизує всю систему знання і субординує його[2].

Категорія «принцип», у контексті такого соціально-правого явища як кримінологічна політика, визначається автором на основі сутнісних ознак цієї філософської категорії в реальній сфері державної та суспільної діяльності.

Як і будь-яка інша дифеніція, класифікується та ґрунтується на притаманних їй основоположних началах, які слугують їй фундаментом та орієнтиром в процесі її становлення, розвитку та удосконалення. На наш погляд, принципи у зазначеній сфері соціальної діяльності:

1) об'єктивно формуються самою цією діяльністю;

2) містять в собі теоретико-пізнавальну складову цього процесу (зокрема в доктринальних положеннях кримінологічної політики та в процесі їх реалізації в кримінологічній практиці);

3) допомагають розрізняти і визначати те, що лежить в основі кримінальної дійсності, у тому числі її кримінальної активності, а також в основі антикримінальної діяльності держави і суспільства в якості антикримінальної активності;

4) визначають необхідність розгортання антикримінальної активності, як виправданий і бажаний для суспільства закон руху і як логічний вираз пізнання прямого та зворотного зв'язків, в якому принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка пронизує усі рівні кримінологічної політики (доктринальний, правовий, у тому числі правозастосовний, спеціально-кримінологічний та організаційно-управлінський);

5) окреслюють систему логічно пов'язаних між собою структурних компонентів антикримінальної юстиції, а також прямих і зворотних зв'язків між елементами цієї системи і випливають певним чином одне з одного в єдиній функціональній структурі специфічних суспільних відносин.

Виходячи з того, що будь-яка теоретична система (у тому числі доктринальна модель кримінологічної політики)

[2] Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1986. – С.525.

ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою, автором, в якості таких основних вихідних положень, необхідних для побудови доктринальної моделі кримінологічної політики виділяються наступні: 1) динамічного розвитку; 2) науковості і обґрунтованості; 3) системного підходу; 4) єдності теорії і практики; 5) гуманізму та 6) верховенства права.

В теоретично-змістовному плані доктринальна модель кримінологічної політики має виходити з принципів взаємозв'язку явищ кримінальної дійсності та антикримінальної діяльності як універсального способу їхнього існування, тому ці явища і процеси не є випадковим нагромадженням ізольованих одне від одного сутностей, а становлять єдине ціле, що існує на основі загального зв'язку явищ в різних рівнях організації соціального життя; взаємодія цих явищ, яка за своїм конкретно-предметним змістом різноманітна, виступає умовою процесу виникнення явищ та системи явищ, як їхнього відносно сталого, певним чином упорядкованого зв'язку, а також загального розвитку. Отже, принцип **динамічного розвитку** орієнтується на побудову теоретичної складової, набуття та виникнення нової якості в поступальному процесі змін від нижчого до вищого, від простого до складного – сутнісного стану кримінологічної політики як системи взаємопов'язаних понять (категорій), які розвиваються і відображають закономірності розвитку кримінальної активності і антикримінальної активності та її пізнання, з урахуванням того, що обидві системи (кримінальна та анти кримінальна) знаходяться в стані розвитку та динаміки.

Науковість і обґрунтованість (як принцип) забезпечує реальну та об'єктивну оцінку відповідності логічного та історичного процесів пізнання дійсності та характеристику справжнього стану кримінологічної ситуації в країні, а також фактичного стану ефективності запобігання злочинності на усіх рівнях антикримінальної діяльності державі і суспільства. Реалізація зазначеного принципу, крім того, передбачає: 1) виділення та відокремлення істотних факторів від несуттєвих; 2) урахування реальних сил та засобів запобігання злочинності та деструктивних факторів (сил та засобів), що стоять на

перешкоді позитивним змінам; 3) визначення реальних недоліків в системі побудови ціннісних орієнтацій; 5) виявлення дисфункцій в організаційно-управлінських структурах; 6) виявлення недоліків, що полягають у викривленні (спотворенні) цивілізованих суспільних відносин; 7) викриття протиріч в системі антикримінальної юстиції, що призводять до дисфункції певних компонентів антикримінальної системи.

Принцип **системного підходу** формування та реалізації державної кримінологічної політики полягає в тому, що спосіб теоретичного та практичного пізнання має бути спрямований у двох головних напрямах: 1) пізнання злочинності (яка ідентифікується як система, котра має свої закономірності виникнення та розвитку), при цьому у сукупності її компонентів може формуватися певна множина автономних підсистем, які продукують і само відтворюються в новій якості і поповнюють глобальну систему злочинності; 2) пізнання антикримінальної системи, її компонентів, цілей, завдань, функцій і напрямів діяльності, спроможну здійснювати соціальний контроль над злочинністю та реально впливати на її скорочення. Цей принцип кримінологічної політики орієнтує на комплексне та інтегроване дослідження і вирішення такої соціальної проблеми як злочинність. Він охоплює теоретичні та практичні здобутки багатьох галузей права, теорії та практики запобігання злочинам (в першу чергу кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої, інтеграційні зв'язки в яких базуються на кримінологічних засадах, галузевій кримінологічній теорії дослідження і запобігання злочинності у тому числі кримінологізації норм права). Саме дотримання вимоги комплексного підходу щодо об'єднання сил та засобів в процесі реалізації кримінологічної політики завдяки функціонуванню системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, сприятимуть зростанню її результативності та соціальної ефективності.

Фундаментальним принципом, що пронизує всю систему методологічних вимог доктринальної моделі кримінологічної політики є принцип **єдності теорії і практики**, що орієнтує на

творчий підхід вирішення теоретичних і практичних проблем в цій сфері діяльності, спираючись на світоглядно-методологічну основу законів творення нового. Не заперечуючи проти такої тези: «як теорія без практики мертва, а практика без теорії сліпа», автор вважає, що в контексті здійснення кримінологічної політики повинен діяти цей принцип «головної ланки» щодо процесу кримінологічного впливу, що передбачає виділення пріоритетних напрямів, які здатні істотно впливати на кримінологічну ситуацію в країні. В сутності даного принципу відбивається, також, в діалектичній єдності співіснування нормативно-страндартизованого та творчого підходів, закладених в ідеї спеціально-кримінологічної практики. Цей принцип кримінологічної політики передбачає єдність основоположних підходів щодо запобігання злочинності як правовими так і спеціально-кримінологічними заходами, засобами та методами на засадах плановості, інформованості та взаємодії, оптимізації державних організаційно-функціональних структур із залученням сил і засобів громадянського суспільства, єдності розуміння цілей і завдань суб'єктами кримінологічної політики, диференціації їх завдань та функцій.

Принцип **гуманізму** походить від лат. humanus – людський, людяний[3]. На нашу думку – це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що відображує спрямованість ідеології й моралі суспільства, це певний світогляд, заснований на принципах рівності, справедливості, людяних відносин, проникнутих повагою до людської гідності, турботою про благо людей. Застосування цього універсального принципу в кримінологічній політиці означає: 1) пріоритет загальнолюдських цінностей – життя, здоров'я, свободи, честі та гідності людини; 2) перевага прав людини над державними інтересами за умов їх гармонійного співіснування; 3) відповідальності держави перед громадянами і суспільством за результати своєї діяльності; 4) суверенітету, наукової

[3] Сучасний словник іншомовних слів. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 688 с. – С.166.

обґрунтованості пріоритетів людини і незалежності від ідеологічних установок та рішень будь-яких політичних партій і рухів; 5) максимального використання інститутів соціалізації, які існують в системі державних органів, громадянського суспільства та міжнародних організацій; 6) імплементація норм міжнародного права в законодавство України щодо гуманізації процесів, пов'язаних із запобіганням злочинності та поводженням з правопорушниками; 7) забезпечення справедливості, милосердя, моральності, гласності, демократизму в діяльності органів і установ антикримінальної юстиції.

Зміст принципу **верховенства права** в кримінологічній політиці слід сприйняти як усвідомлено визнану та виважену установчу і регулятивну концепцію юридичного аналізу в рамках теорії та юридичної практики.

Варто погодитися із вдалим визначенням С.П. Головатого щодо структури та юридичного змісту принципу верховенства права на засадничих елементах широкої доктрини верховенства права, до яких належать: 1) доктрина природних прав людини; 2) доктрина суспільного договору в рамках ліберального юридичного вчення; 3) власна доктрина верховенства права – від Альберта Дайсі до сучасного її тлумачення: а) заперечення свавілля влади; б) рівність перед законом; в) концепція про конституційне право як наслідок прав особи, а не їхнє джерело[4].

Тому принцип верховенства права як політичному так і в юридичному розумінні суспільного життя належить сприймати як цілісне, універсальне, інтегроване поняття, як цілісну юридичну категорію вітчизняної політичної і юридичної системи. Цей принцип є провідним в формуванні та реалізації кримінологічної політики держави і відіграє роль

[4] Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип / Автореф. дис.. на здобуття наукового стпеня докт.юрид.наук (спеціальність 12.00.01): теорія та історія держави і права; історія політичних і правничих учень. Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – С.33.

основоположного начала і об'єднуючої ланки в системі відносин між державою і особою, а також принципів, методів та засобів діяльності усіх інституцій антикримінальної юстиції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Термін «антикримінальна» політика пропонується автором натомність терміну «кримінальна» політика, що означає лат. Criminalis – злочинна.
2. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1986. – С.525.
3. Сучасний словник іншомовних слів. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 688 с. – С.166.
4. Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип / Автореф. дис.. на здобуття наукового стпеня докт.юрид.наук (спеціальність 12.00.01): теорія та історія держави і права; історія політичних і правничих учень. Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – С.33.

Мозоль А.П.,
провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИЧИН І УМОВ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема причин злочинності – одна з центральних у кримінології. Вона існує протягом тисячоліть, тобто виникла значно раніше самої науки кримінології.

Розглядаючи причинність злочинності через спектр філософського вчення про причетність, то поряд із поняттям причини, яка викликає певний наслідок, неодмінно стоїть поняття умови, яка сама цього наслідку не викликає, але сприяє причині.

У кримінології під причинами слід розуміти процеси і явища, які породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, але «відкривають шлях» для дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідкі [1, с.79].

У кримінологічній літературі класифікація причин й умов злочинності здійснюється за декількома критеріями:

- за природою;
- за рівнем функціонування;
- за змістом і способом дії;
- за джерелами.

За природою причини й умови поділяються на:

- об'єктивні;
- суб'єктивні.

Об'єктивні фактори існують незалежно від волі людини. До них належать: стан екології, економіки, соціальний лад, спадковість, клімат та ін. Що стосується злочинності загалом, як об'єктивні її причини постають конкретні суперечності суспільного буття, економічних і соціальних відносин людей. об'єктивні умови - це недоліки організаційного й технічного порядку, що підтримують, пожвавлюють дію суб'єктивних і об'єктивних причин злочинності.

Суб'єктивні фактори охоплюють все особистісне, що залежить від волі людини: свідомість, звички, нахили, ціннісні орієнтири, мораль, право, політичні погляди, традиції та ін. До суб'єктивних причин відносяться елементи соціальної психології, що суперечать моралі та проявляються у викривлених потребах, інтересах, установках, меті, які призводять до скоєння злочинів. Суб'єктивні умови - це демографічні та соціально-психологічні особливості населення.

За рівнем функціонування виділяють причини й умови:

- загальні для всієї злочинності;
- особливі для різних видів злочинів (за їх кримінально-правовою характеристикою, за колом осіб, що їх скоїли та ін.);
- поодинокі для певних злочинів.

За змістом і способом дії:

❖ загальні причини й умови ті, що впливають на всю злочинність, тобто стосуються всіх процедур у злочинності: зростання, скорочення, структурних змін тощо.

Вони можуть бути:

- економічними;
- ідеологічними;
- організаційними;
- правовими тощо;

❖ особливі криміногенні обставини:

- причини та умови конкретних видів злочинів за об'єктом зазіхання можуть об'єднуватись у великі групи
- причини й умови корисливих, насильницьких, посадових злочинів тощо;
- причини та умови умисних і необережних злочинів;
- причини й умови первинної та рецидивної злочинності;
- причини й умови злочинності неповнолітніх, що мають специфічний характер, беручи до уваги психофізіологічні особливості цієї категорії злочинців тощо;

❖ причини й умови конкретних поодиноких злочинних дій різноманітні. Лише частина з них може розглядатись як типові й такі, що підлягають певній систематизації. Незважаючи на це, хоч і умовно, вони можуть бути розмежовані на декілька груп:

- причини й умови, пов'язані з матеріальним станом і умовами життя осіб, які скоїли злочин;
- пов’язані з моральним формуванням особи, з особливостями соматичного та психічного стану;
- причини й умови, що випливають з певної життєвої ситуації та поведінки потерпілого.

За джерелами причини й умови бувають:

- внутрішні - суперечності, що притаманні певному суспільству;
- зовнішні - негативний уплив з боку інших. Скажімо, порнографія, наркотики, насильство, що заполонили екрани наших телевізорів і кінотеатрів, які прийшли із Заходу.

У кримінологічній літературі застосовують також інші основи для класифікації причин і умов злочинності. Так, деякі кримінологи виділяють головні та другорядні причини (першого та другого порядку), ближні й віддалені, обставини, фактори, детермінанти. На наш погляд, з цього приводу доцільно погодитись з думкою О.М. Джужи, який зазначає, що всі ці класифікації мають право на існування, але в їх основі лежать поняття причин і умов" злочинності [2, с. 76].

Отже, здійснивши класифікацію причин та умов, доцільно зазначити, що на їх основі формуються реальні прогнози та ефективні заходи обмеження злочинності й запобігання конкретним злочинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
2. Кримінологія: Навч. посіб. / О.М. Джужа, Ю.Ф .Іванов – К.: Вид. ПАЛИВОДА . – 2006. – 264

Кирилюк А.В.,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ КРИМІНОЛОГІЇ З ПРАВОВИМИ ГАЛУЗЯМИ

Як будь яка наука кримінологія виступає як форма людських знань, як складова частина духовної культури суспільства, як особлива сфера цілеспрямованої людської діяльності, що визначає систему понять про явища і процеси, закони і закономірності кримінальної дійсності і має на меті: дослідження на основі загальних та спеціальних методів пізнання, передбачення і перетворення цієї дійсності в інтересах суспільства.

Поняття кримінології як «науки» застосовується на позначенні всієї системи перевірених кримінологічною теорією і практикою знань, які є загальним продуктом розвитку цієї суспільної діяльності. Саме на їх основі складається механізм наукової політики, що активно й цілеспрямовано впливає на розвиток кримінології як спеціалізованої галузі, яка має комплексний підхід до вивчення кримінологічних проблем, що включає синтетичне пізнання всіх її численних аспектів, який знайшов свій чіткий вихід у розвитку наукознавства.

В широкому розумінні – сукупність синхронізованих та взаємопов'язаних різних якісних змін у більшості підсистем кримінології, що зумовлені як її переходом до пізнання якісно нових суттєвих рівнів кримінальної реальності, так і зростанням соціальних вимог до неї передбачає впровадження новацій у сфері теоретизації діалектизації, тобто перетворення цієї науки на безпосередню продуктивну силу.

У вузькому розумінні – розвиток кримінології характеризується певною перервністю та якісною новизною, пов'язаною з глибокими змінами у відповідних підсистемах цієї науки. В цьому значенні розуміються більш локальні зміни в окремих наукових напрямах, навчальних дисциплінах кримінології, які знаходять відображення в удосконаленні або в заміні кримінологічних теорій, у радикальних перетвореннях способів бачення і моделей реальності, в прийнятті нових критеріїв ототожнення й розрізнення пізнавальних об'єктів та аналізуються як певні перебудови відповідних цим системам (підсистемам) парадигм. Парадигма (грец. – означає приклад, взірець) [1], в кримінології може розглядатися в якості характеристики примату ідей, що пояснюють суб'єктивні і об'єктивні фактори, які продукують і стримують злочинність, у співвідношенні з конструктивним принципом організації і реалізації механізму впливу на кримінальні явища і процеси, що виражає ціннісно-нормативно оцінку різних аспектів кримінологічної діяльності, враховуючи наявні наукові традиції і фіксує моменти безперервності і наслідування у її розвитку, у тому числі відповідних підсистемних кримінології, її теорії, способах вирішення проблем і задач, а також оцінки на істинність.

Спираючись на визначення кримінології як юридичної науки, що вивчає закономірності виникнення, розвитку і функціонування способу впливу держави і права у галузі забезпечення охорони і захисту спеціальних цінностей і суспільних відносин від злочинних посягань, цілі і задачі якої знаходяться в зоні тяжіння усіх галузей кримінальної юстиції, можна констатувати, що кримінологію можна віднести, на наш

погляд, до комплексного міжгалузевого утворення (різновиду) юридичної науки.

Це визначення не протирічить поняттю юридичної науки, наданому у словнику юридичних термінів і понять щодо міжгалузевості кримінології в системі юридичної науки, її онтологічної, політичної, евристичної, прогностичної, практично-організаціної та методологічної функцій [2].

Таким чином, автором вважається за доцільне звернути увагу на окремі інтегративні кримінології та права аспекти: а) кримінологізації правових норм (як опосередкованого впливу кримінології на окремі галузі права); б) юридизації кримінологічних ідей та концептуальних положень в окремих галузях права, що займаються проблемами злочинності

Такий підхід, на нашу думку, міг би забезпечити конструктивний вибір гіпотез (описової, пояснювальної та прогностичної) під час визначення формули щодо переведення вихідних теоретичних положень та визначень кримінології на мову законодавчих (нормативно-правових)регламентацій. А також в площину операціональних, у тому числі правозастосовних юридичних процедур кримінологічної практики стосовно ключових позицій і законних параметрів запобіжного впливу у відповідних сферах антикримінальної діяльності.

Отже, кримінологізація правових норм як своєрідний процес кореспондування кримінологічних ідей шляхом накопичення кількісних та якісних показників про злочинність, її тенденції та значущих кримінологічних критеріїв небезпечності певних діянь, а також конкретних способів юридичної техніки в системі правових координат, надає закон отворами фактичні знання та пропозиції щодо вирішення кримінологічної ситуації (шляхом конструювання і застосування необхідних юридичних санкцій, чим впливає на прийняття відповідних законів щодо криміналізації чи декриміналізації певних діянь, а також педалізації і депеналізації процесу покарання. В даному випадку кримінологізацію правових норм можна уявити як ініціативну вихідну передумову, яка обґрунтовує відповідну соціальну

проблему і її вирішення правовим способом, щодо застосування чи незастосування санкцій і надає підстави законотворцям завершити цю процедуру шляхом конструювання та прийняття відповідних норм, заснованих на кримінологічних гіпотезах, мають всебічне підґрунтя і слухають потреби суспільства, як важливий чинник соціального контролю за злочинністю та її стримання. В той же час соціальна ефективність прийнятих у відповідному порядку норм чи законів та правильність висунутих прогностичних гіпотез може перевірятися шляхом кримінологічних експертиз.

Щодо усвідомлення аспекту юридизації кримінологічних ідей, концептуальних (доктринальних) положень як в базових галузях права (кримінального, кримінального процесуального) так і похідних від них галузях (кримінально-виконавчого права та міжгалузевих правових утворень), на наш погляд, доцільно зазначити, що початковим (вихідним) є те, що норми права (правовий інститут чи закон) закріплює відповідне юридичне положення, обов'язкове для виконання, яке несе в собі відповідне кримінологічне навантаження, що має бути реалізоване в процесі кримінологічної політики. Наприклад, кримінальний кодекс України, у визначенні мети покарання (ч. 2 ст. 50 ККУ) наголошує, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [3]; аналогічне положення щодо визначення мети кримінально-виконавчого законодавства України міститься в ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, а при визначенні його завдань ч. 2 говориться про захист прав засуджених і застосування заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки [4]; відповідні положення кримінологічного характеру закріплені й в статтях КВКУ: 103 (щодо застосування технічних засобів нагляду і попередження втеч), 104 (щодо застосування оперативно-розшукової діяльності, вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень та їх попередження; 105 (щодо режиму особливих умов в колоніях і припинення групових протиправних

дій засуджених); 106 (щодо застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї з метою припинення протиправних дій з боку засуджених [5]. Чисельні приклади юридизації кримінологічних ідей можна наводити під час аналізу багатьох законів та підзаконних актів, зокрема: Кримінальний процесуальний кодекс України – Гл. 18 – Запобіжні заходи затримання особи [6]; Закон України «Про попереднє ув'язнення» [7]; Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»[8] тощо.

Таким чином, процес кримінологізації правових норм, на наш погляд, має свої пріоритети в тім, що перш ніж бути прийнятою законодавцем правова норма проходить всебічну кримінологічну експертизу і є більш обґрунтованою завдяки вдалому процесу побудови описової, пояснювальної та особливо прогностичної гіпотез.

Отже, вважається, що побудована завдяки цьому підходу правова наука має переважно аксіологічну характеристику [9], на більш високому соціально-ціннісному рівні, яка містить в собі пріоритети гуманістичної і демократичної спрямованості. З іншого боку ця норма має бути доповнена праксеологічними характеристиками[10], які дозволяють вважати про те на скільки цілі даної норми реально досягнуті. Саме в процесі юридизації кримінологічних ідей в конкретних нормах проявляється їх праксеологічна

кримінологічних ідей в конкретних нормах проявляється їх праксеологічна характеристика. При чисто праксиологічному підході поза полем зору дослідника залишаються питання щодо об'єктивно правильного вибору цілі норми або вона може нести в собі відбиток суб'єктивізму. Саме ці чинники призводять до впровадження в правову матерію норм, які містять в собі необґрунтований з позиції аксіології рівень стигматизації – «таврування», визначений Е. Лемером, Г. Беккером, Е. Гофманом, в якості негативної соціальної реакції – «навішування» на індивіда ярлика «девіант», де основна увага переноситься з об'єктивних кримінологічних характеристик його поведінки на соціальну реакцію на нього, при цьому значення стигматизації

інколи абсолютизується, а індивіду відводиться роль «пасивного об'єкта» з боку суспільства [11].

Таким чином, правові норми і правові заходи стягнення, покарання та їх реалізація в правозастосовній і правоохоронній практиці повинні бути всебічно і об'єктивно вивірені з позиції кримінологічної доцільності і законності у відповідності з конституційним принципом – верховенства права [12].

Як зазначає С.П. Головатий, - Європейська Конвенція та практика Європейського суду, як ніщо інше, переконливо доводять необхідність приймати як аксіому ідею невіддільності прав людини від верховенства права: без захищених прав людини не існує верховенства права, а без верховенства права неможливо досягти захищеності прав людини та основоположних свобод [13].

В якості підсумку слід зазначити, що кримінологія як міжгалузева наука про злочинність, крім чітко визначеного її традиційного предмету має свою юридичну складову, що проявляється в багатьох формах і аспектах,

деякі з них були згадані в якості інтеграційних факторів впливу кримінології на правові явища. При цьому організуюча роль кримінології, її наступальний характер і втілення її ідей в розвиток системи соціальних цінностей, нормотворчості в правових галузях кримінального комплексу, розвитку і удосконалення діяльності інститутів кримінальної юстиції та нормалізації соціальних (правових) відносин на кримінологічному ґрунті відіграє провідну роль в багатогранному процесі боротьби зі злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філосовський словник. За ред.. В.І. Шинкарука, - К. 1986. С. 475.
2. Словник юридичних термінів і понять. Навчальний посібник. За ред. Професорів В.Г. Гончаренка та З.В Романовської. Юстініан, - К. – 2013. С. 583
3. Кримінальний кодекс України. Видавець Паливода А.В. – Київ, – 2014. С. 21.

4. Кримінально-виконавчий кодекс країни. Видавець Паливода А.В. – Київ, - 2014. С. 3-4 (стаття 1).
5. Кримінально-виконавчий кодекс країни. Видавець Паливода А.В. – Київ, - 2014. С. 56-59 (статті: 103, 104, 105, 106).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Видавець Паливода А.В. – Київ, - 2014. С. 94-118.
7. Закон України «Про попереднє ув'язнення». ВВ, 1993 р. № 35. Ст. 360 із змінами 13.04.2012 № 4652-VI.
8. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 « 2713-15.
9. Эффективность правовых норм. Кудрявцев В.Н. и другие. Изд. Юрид.лит., - М. – 1980. С. 70-71.
10. Эффективность правовых норм. Кудрявцев В.Н. и другие. Изд. Юрид.лит., - М. – 1980. С. 69-72.
11. Философский энциклопедический словарь. 2-е изд. Сов. Энциклопедия., - М. – 1989. С. 453-454.
12. Конституція України, від 28.06.1996 р., із змінами 2004 р. – Київ – Велес. -2014. С. 6 (стаття 8).
13. Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип/ Автореферат дис.. на здобуття вченого звання д.ю.н. – К. –С. 28.

Мозоль С. А.,
провідний науковий співробітник докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Поняття особи відноситься до галузі багатьох наук. Особа є об'єктом дослідження філософії, історії, психології, педагогіки, права, медицини та інших наук [1, с. 282]. Вивчає особу, людину та особистість й кримінологія.

Особі злочинця, як складовому елементу предмету кримінології, заслужено приділяється одне з центральних місць у боротьбі зі злочинністю. Цінність дослідження особи злочинця полягає в глибокому вивченні та осмисленні конкретних обставин, що так чи інакше впливають на формування злочинної поведінки суб'єкта злочину, адже саме він є тією ключовою постаттю, від якої залежить ступінь тяжкості злочину, спосіб його вчинення та, звичайно, наслідки злочинних діянь. А це, в свою чергу, дає кримінологічну основу для попередження вчинення злочинів як тими, хто вже їх вчинив, так і іншими, схильними до цього, особами, а також дає можливість оцінити як і саме злочинне діяння, так і того, хто його вчинив [2].

Важливо зауважити, що особі злочинця притаманна система ознак, властивостей, якостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Будучи різновидом особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, які визначають і виражають характер та ступінь її суспільної небезпеки. Вітчизняні кримінологи поділяють названі ознаки на такі основні групи:

- соціально-демографічні
- кримінально-правові;
- соціальні ролі і статус;
- морально-психологічні характеристики.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру.

Кримінально- правова характеристика особи злочинця – це дані не лише про склад вчиненого злочину , а й про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті (виконавець,організатор, підмовник, пособник), інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо.

Соціально-рольові характеристики розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми та організаціями в різних сферах громадського життя (робітник чи службовець, рядовий

виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо).

Поширеними ознаками осіб, які вчиняють злочини, є низька престижність їхніх соціальних ролей, відчуженість від навчальних чи трудових колективів і разом з тим орієнтування на неформальні групи з анти суспільними формами поведінки, завищені претензії, для задоволення яких доводиться ігнорувати правові норми . Зрозуміло, що соціально-демографічні ознаки й соціальні ролі характеризують особу злочинця зовнішньо, не розкриваючи його внутрішнього змісту. Вони найбільше проявляються у морально-психологічних особливостях особи злочинця і допомагають з'ясувати, чому дана особа вчинила злочин і яке внутрішнє ставлення до цього.

Моральні властивості особи включають її світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації. Злочинці відрізняються або байдужим ставленням до виконання своїх громадських обов'язків, додержання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом ігноруванням суспільних інтересів тощо.

Психологічна характеристика особи злочинця включає особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей. Інтелектуальні властивості передбачають: рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст різноманітність інтересів тощо.

До *емоційних властивостей* особи відносять рівновагу і рухомість нервових процесів (вид темпераменту); ступінь емоційного збудження; силу і темп реагування на різні зовнішні подразники, ситуації тощо. Особам, які вчинили насильницькі злочини, притаманні нестриманість, необдуманість вчинків, агресивність, конфліктність, мінливість у стосунках з іншими людьми.

Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності приймати і виконувати правильні рішення, досягати поставленої мети. Треба зазначити, що певна частина злочинців володіє сильними вольовими якостями, але вони спрямовані на задоволення анти суспільних потреб та інтересів. Інші злочинці характеризуються слабовіллям, піддатливістю, неспроможністю протистояти впливу осіб, які втягують їх у злочинну діяльність[3, с. 96-97].

Отже, особа злочинця постає як система демографічних, соціально-рольових, психологічних та інших властивостей особи, що вчинили суспільно-небезпечне кримінально-каране діяння. Однак комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто поверхнево характеризують особу, а має проводитись з необхідною глибиною у їх взаємодії, що є гарантією більш повного виявлення чинників генезису особи злочинця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісова А.Ю. Особа злочинця як структурний елемент криміналістичної характеристики зґвалтування / А.Ю. Лісова // Порівняльно-аналітичне право № 4. – 2013. – С.282 – 286.

2. Кримінологія. Учебник под ред. Коробейникова Б.В., Н.Ф.Кузнецовой, Г.М.Меньковского. М.: Юр. Лит. 1988р. 384с.

3. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

Блага А.Б.,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

1. Не дивлячись на те, що питанню визначення фізичного насильства приділялась та продовжує приділятися велика увага з боку як правників, так і представників соціальних наук, вважати його повністю вирішеним не можна. Зокрема, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає фізичне насильство в сім'ї як «умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що можуть призвести або призвели до смерті потерпілого, порушення

фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності» [1]. Зауважимо, однак, що дане визначення має суттєві недоліки з точки зору існуючих правил побудови дефініцій. На нашу думку, до основних ознак, які характеризують цей вид насильства в сім'ї, слід віднести наступні: 1) це умисне діяння (дія або бездіяльність); 2) заборонене законом; 3) вчинене щодо певного кола осіб; 4) вчиняється всупереч чи поза волею потерпілого; 5) порушує тілесну недоторканність, зазіхає на здоров'я або життя потерпілого; 6) способом вчинення діяння є безпосередній (шляхом тілесного контакту) або опосередкований (шляхом застосування зброї, отрути, голоду, холоду, утоплення тощо) фізична силовий вплив. Вказане дає змогу запропонувати таке визначення: ***фізичне насильство в сім'ї – це умисне протиправне діяння (дія або бездіяльність) щодо члена сім'ї чи особи, з якою існували або існують сімейні відносини, яке шляхом фізичного впливу силою (безпосередньо або опосередковано) всупереч або поза волею потерпілого порушує його тілесну недоторканність, здоров'я чи життя, обмежує або виключає свободу його волевиявлення.*** Завдяки наведеному визначенню нами було встановлено, що до категорії злочинів, вчинених у виді фізичного насильства в сім'ї, відносяться діяння, передбачені наступними статтями Кримінального кодексу України: 115; 116; 117; 118; 119; 120; 121; 122; 123; 124; 125; 126; 127; 128; 135.

2. Згідно даних статистичної звітності МВС щодо злочинів (кримінальних правопорушень), пов’язаних з насильством у сім'ї, в структурі злочинних проявів фізичного насильства переважну більшість становили тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості. При чому в 2013 році спостерігалось зниження кількості закінчених кримінальних проваджень майже за всіма видами злочинних проявів, окрім легких тілесних ушкоджень та побоїв і мордувань – їх показники зросли у багато разів: для легких тілесних ушкоджень з 128 у 2012 році до 1109 у 2013 році (866 %), для побоїв і мордування – з 8 у 2012 році до 122 у 2013 році (1525 %). На нашу думку, це може бути свідченням прояву не стільки погіршення ситуації з такого виду проявами, скільки навпаки, покращання роботи правоохоронних органів у цій сфері та зростання рівня правової обізнаності громадян з питань протидії насильству в сім'ї. Порівняння даних щодо кількості злочинних проявів фізичного насильства в сім'ї з

даними щодо загальної кількості цих суспільно небезпечних діянь свідчить, що в цілому вони займають невелику частку і становлять приблизно 3,5 %.

3. Через наявну обмеженість змісту та повноти інформації відомчого статистичного спостереження, ми здійснили власне репрезентативне вибіркове емпіричне дослідження, деякі результати якого наведемо нижче. Аналіз генезису злочинних проявів фізичного насильства в сім'ї ми розпочнемо з характеристики особи злочинця і потерпілого як основних а́кторів соціальної дії, у тому числі й кримінально караної [2]. У вивчених нами матеріалах майже 2/3 (63,4 %) злочинців становили чоловіки , а 1/3 (36,6 %) - жінки. При цьому найбільшу кримінальну активність проявили особи молодого віку (21-29 років): на один рік цієї вікової категорії припадає в середньому трохи більш 9 злочинців (по 9,1). Друге і третє місця відповідно посіли 30-39-річні (7,5 людини на кожен рік цієї групи) і 40- 9-річні (7,3). Найменше злочинів насильницької спрямованості було скоєно людьми похилого віку 60 років і старше (приблизно по 3 людини) і 14-16-річними підлітками (по 3,3).

Таке співвідношення домашніх насильників залежно від їх статі досить часто пояснюється тим, що чоловіки агресивніші, ніж жінки, і більш схильні у своїх взаєминах з іншими в якості моделі поведінки обирати агресію, особливо фізичну. Ця відмінність зазвичай відносять на рахунок генетичних або соціальних факторів. З одного боку стверджується, що чоловіки вже на генетичному рівні запрограмовані на більшу схильність до агресії, ніж жінки. З іншого боку, в багатьох культурах вважається, що представники чоловічої статі не тільки є, але і повинні бути грубіше, самовпевненість і агресивніше жінок. Численні емпіричні дані дійсно свідчать про те, що між чоловіками і жінками як групами існує різниця: чоловіки більш схильні вдаватися до відкритої фізичної агресії. Також існують істотні розходження в установках щодо агресії: чоловіки , як правило, меншою мірою відчувають почуття тривоги і провини. Жінки ж бувають більш стурбовані тим, чим агресія може обернутися для них самих, наприклад, можливістю отримати відсіч з боку жертви. Деякі дані свідчать про те, що чоловіки і жінки дотримуються протилежних соціальних уявлень про агресію. Більше того, жінки розглядають агресію як експресію –

засіб вираження гніву і зняття стресу шляхом вивільнення агресивної енергії. Чоловіки ж, навпаки, ставляться до агресії як до інструменту, вважаючи її моделлю поведінки, до якої вдаються для отримання різноманітної соціальної та матеріальної винагороди [3, с. 221; 4].

За нашими даними, серед осіб, які вчинили злочинне фізичне насильство в сім'ї, переважають особи, які не працювали і не навчалися – 41,1 %; серед інших категорій звертають на себе увагу такі: пенсіонери – 8,8 %; робітники – 8,1 %; вагітні або здійснювали догляд за дитиною – 4,3 %; жили за рахунок тимчасових заробітків – 4,1 %; працівники сфери обслуговування – 3,6 %; працівники сільського господарства - 2,3 %; підприємці - 1,1 %; службовці - 0,9 %; працівники міліції - 0,7 %; учні та студенти – 2,2 %.

Для характеристики особистості злочинця істотне значення має також їх загальна спрямованість і оцінка з боку оточуючих. Так , за місцем проживання , роботи або навчання 3,6 % винних були охарактеризовані дуже позитивно; 30,2 % - в цілому позитивно; 17,6 % зарекомендували себе посередньо; 25,4 % - негативно; 6,8 % - як схильні до скоєння правопорушень; 2,3 % перебували на обліку в міліції; 9,3 % були названі запальними, агресивними, ще 2,3 % - як такі, що мають садистські нахили; відносно 2,5 % осіб було відзначено , що вони не бажають стати на шлях виправлення. Отримані нами результати емпіричного дослідження дозволяють стверджувати, що 36,3% винних зловживали алкогольними напоями, а 2,9% вживали наркотичні засоби; 2,7% перебували на обліку в психіатричному диспансері.

Переважна більшість засуджених хронічних психічних захворювань не має. Однак більш ніж у 64% злочинців цієї категорії є різного роду психічні розлади або розлади поведінки. Крім того, на момент вчинення злочину 4,5% винних перебували в емоційному стані фрустрації (почутті безвиході в ситуації, що склалася), а майже 5% - у стані фізіологічного афекту.

Серед кримінально-правових ознак вкажемо на переважно одноосібний характер вчиненого злочинцями фізичного насильства щодо членів сім'ї (95%). Лише 5% з вивчених нами засуджених вчинили злочин у складі групи. При цьому, залежно від виконуваних ними ролей, в якості організаторів виступили

1,1% осіб, виконавців (співвиконавців) - 2,7%, підбурювачів - 1%, пособників - 0,2%.

4. На відміну від співвідношення злочинців за статтю та віком, аналогічний розподіл потерпілих показав , що особи жіночої та чоловічої статі майже з однаковою частотою стають жертвами злочинного фізичного насильства в сім'ї: 50,6 % - особи чоловічої статі і 49,4 % - жіночої. Згідно з результатами нашого дослідження, найбільший рівень віктимності був зафіксований у осіб вікової групи 60 років і старше (на 1 рік цієї категорії припало майже 5,8 потерпілих), за ними слідують 40 - 49-річні (5,3) і 30 - 39 - літні (5,2). Найнижчий рівень вікової віктимності припав на 17 - 18-річних (не виявлено жодного потерпілого) та 14 - 16-річних (по 1 потерпілому на 1 рік даної групи). З представленим вище розподілом сімейних агресорів і їх жертв за статтю та віком кореспондує така їх соціальна ознака , як виконувана сімейна роль. Диференціація кривдників та потерпілих від злочинних проявів фізичного насильства в сім'ї продемонструвала, що найбільша кількість інцидентів були вчинені між чоловіком і дружиною (у 24,8 % винним був чоловік , а в 21 % - дружина). Наступними значними групами виявилися батьки і діти, причому батьки майже вдвічі частіше здійснювали такі дії відносно дітей, які не досягли повноліття.

За даними нашого дослідження, майже третина потерпілих (26,9%) своїми злочинними діями спровокували злочин у відповідь. Кожен п'ятий постраждалий виявляв різного роду активність, спрямовану на самозахист: 9,3% активно захищалися, 5% кликали на допомогу, 3,4% намагалися втекти, 0,9% намагалися сховатися, 0,7% викликали міліцію. У ряді випадків (9%) потерпілі поводилися пасивно, не захищалися. Крім того, в 18,7% пасивна поведінка було обумовлено малоліттям або безпорадністю жертв, а 11% не встигли зреагувати через швидкоплинність злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/2789-14
2. Парсонс Т. О структуре социального действия [Електрон. ресурс]. – М.: Академический Проект, 2000. – 880 с. Режим

доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/pars/index.php
3. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия [Текст]. – СПб.: Изд-во «Питер». – 2000. – 352 с.
4. Гурко Т.А. Социология пола и гендерных отношений // Социология в России /Под ред. В.А. Ядова. 2-е изд., перераб. и допол. М.: Институт социологии РАН, 1998. – С. 173-195

Тичина О.М.,
науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНОЛОГІЇ

Вплив соціальних умов життя та його суперечностей на характер морального формування особи молодої людини є визначальним і там треба шукати детермінанти злочинності взагалі й неповнолітньої зокрема.

Кримінологічна детермінація є різновидом соціальної детермінації. До процесу детермінації належать причини, умови, корелянти. Детермінація включає в себе різні зв'язки: причинно-наслідкові, кореляційні, функціональні, зв'язки стану, структурно-системні тощо. Система охоплює усі три види детермінації в часі: детермінація минулого, теперішнього та майбутнього і є різновидом соціальної, статистичної (ймовірної), ідеально-цільової детермінації.

Причинами та умовами злочинності є система соціально-негативних явищ та процесів, що її детермінують як свій наслідок. Причини та умови злочинності – це не випадковий механічний набір детермінант злочинності, а система, яка являє собою єдність та цілісність підсистем й елементів, що взаємодіють між собою та розташовані в певній ієрархії та підрядності рівнів. Причини – це явища (системи), що породжують інші явища (системи) – наслідок. Причинний зв'язок – зв'язок генетичний. При визначенні того, що було причиною, а що наслідком, треба виділити два основних елементи, один з яких «причина», а інший – «наслідок». До

причин протиправної поведінки необхідно відносити соціально-психологічні детермінанти, які складаються з таких елементів, як економічна, політична, правова, побутова психологія на різних рівнях суспільної свідомості.

Взаємодія умов та причин побудована за типом детермінації минулого теперішнього. Залежно від цього, умови поділяються на дві групи: а) умови виникнення (формування) причини; б) умови забезпечення результативного процесу заподіяння [1].

Третім видом детермінант є корелянти. Їх зв'язок з наслідком – кореляція. Це багатофакторна детермінація у масовидних системах, за допомогою якої зміни одних факторів у бік збільшення або зменшення викликають зміни інших факторів. Це зв'язок відповідності, більш або менш синхронної взаємозалежності декількох явищ один від одного. У цьому зв'язку синтезуються необхідність і випадковість, можливість і дійсність, причини і наслідки, визначеність і невизначеність, однозначність і неоднозначність [2]. Кореляційний детермінізм відіграє значну роль у масовидних явищах, до яких належить і злочинність. Визначення наявності або відсутності кореляції між явищами, що вивчаються, становлять обов'язковий етап, який попереджає дослідження причинної та зумовленої детермінації [3].

Розкриваючи основні причини злочинності, необхідно враховувати, що вони пов'язані з багатьма соціальними явищами і процесами. Тому детермінацію злочинності не можна зводити лише до причин та умов, а слід ураховувати й інші криміногенні фактори, які включають у себе всі види криміногенної детермінації, що породжують, припускають і зумовлюють злочинність. Це можуть бути мотиви, потреби, інтереси, почуття, ціннісні орієнтири, звички тощо.

Як відомо, вчення про детермінацію налічує декілька десятків видів детермінаційної взаємодії. При вивченні злочинності загалом та окремих її видів, груп злочинів розрізняють причини й умови (причинність) цих явищ, зв'язок станів, функціональну залежність, системно-структурні, статистичні та інші види зв'язків. Важливо наголосити, що причинність вужча за детермінізм, оскільки вона відображає зв'язок між явищами тільки в певному відношенні, спрощуючи їх загальну взаємодію [4].

У кримінологічній літературі існує значна кількість визначень поняття «причини злочинності» та «умови злочинності». Крім того, використовуються такі терміни, як «причини та умови», «причинність», «фактори», «детермінанти», нерідко вони вживаються як синоніми.

Як слушно зауважує О. М. Джужа, «причини – це ті процеси і явища, що породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, але «відкривають шлях» для дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. Умовами виступають недоліки в управлінській та організаційній сфері діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [5].

Причини та умови вчинення злочинів у кримінології поділяються на дві основні групи: об'єктивні і суб'єктивні [6].

Причини об'єктивного характеру потрібно шукати насамперед у недоліках, прорахунках морального, економічного, політичного, господарського і правового характеру в умовах свободи. Соціально-економічні проблеми нашої країни ускладнюють реалізацію норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, гальмують запровадження нових гуманних форм роботи з неповнолітніми правопорушниками та вкрай ускладнюють вирішення питань закріплення досягнутих результатів при поверненні підлітків у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парнюк М. А. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики / Парнюк М. А. – К., 1972. – С. 22; Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / Кузнецова Н. Ф. – М., 1984. – С. 14.

[2]. Яцковский С. Г. Функциональная связь, корреляция и причинность / Яцковский С. Г. // Категории причинности в диалектической концепции связи. – Свердловск, 1974. – С. 146.

[3]. Профілактика злочинів : [підруч.] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с. – С. 280.

[4]. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів ? / А. Міллер // Право України. – 2001. – № 5. – С. 89–92.

[5]. Курс Кримінології : Особлива частина : [підруч.] : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком-Інтер, 2001. – 480 с. – С. 182. – С. 11.
[6]. Даньшин И. Н. Преступность : понятие и общая характеристика, причины и условия : [учебник] пособие / Даньшин И. Н. – К. : УМК ВО, 1988. – 88 с.

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ ЗЛОЧИНІВ

Кулакова Н.В.,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОБ'ЄКТИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Вітчизняне законодавство, а саме - Конституція України, Закони «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші нормативно-правові документи, забезпечують реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культури, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Визначаючи культурну спадщину, як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів

культурної спадщини» Закон України «Про охорону культурної спадщини» передбачає і систему об’єктів, а саме: визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність[2].

За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на: споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця. За видами поділяються на: археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні об’єкти; об'єкти науки і техніки.

Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Під системою охорону культурної спадщини передбачено правові, організаційні, фінансові, матеріально-технічні, містобудівні, інформаційні та інші заходи з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіянню шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини.

До системи заходів у сфері охорони культурної спадщини, належить: 1) формування державної політики з питань охорони культурної спадщини; 2) розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини; 3) оголошення топографічно визначених територій чи водних об’єктів, в яких містяться об’єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, охоронюваними археологічними територіями; 4) затвердження державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини; 5) встановлення режиму використання пам’яток національного значення; 6) здійснення науково-методичного керівництва у питаннях охорони культурної спадщини; 7) реалізація державної політики з питань

охорони культурної спадщини; 8) ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України; 9) подання Кабінету Міністрів України пропозицій про затвердження Списку історичних населених місць України та про внесення змін до нього; 10) здійснення нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування й музеєфікації пам'яток та інших робіт на пам'ятках; 11) заборона будь-якої діяльності юридичних або фізичних осіб, яка створює загрозу об'єкту культурної спадщини або порушує законодавство у сфері охорони культурної спадщини та інші заходи що передбачені законодавством[2].

Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про культуру». [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини». [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
3. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
4. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.
5. Заключительный акт межправительственной конференции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Гаага, 1954 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.spb-icr.ru/defence/info/tom4/tom4-327.php.
6. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия[Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nasledie.org.ru/legalbase/sodeist

Кальченко Т.Л.,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЩОДО ЖІНОК

Останнім часом в умовах дестабілізації соціально-політичної та економічної ситуації в Україні набули поширення насильницькі злочини щодо осіб жіночої статі. Це зумовлює необхідність кримінологічного аналізу проблемних питань що стосуються розробки та проведення заходів віктимологічної профілактики відносно жінок, які стали жертвами злочинних посягань.

Кримінологічна наука визначає, що віктимологічна профілактика - це проведення державними органами, громадськими об'єднаннями та окремими громадянами системи заходів, які ставлять за мету попередження злочинів шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей окремих груп осіб (підлітків, жінок, осіб похилого віку).

За даними статистики, лише в 2010-2014 рр. від злочинів постраждало понад два з половиною мільйони осіб, з яких понад 86 тисяч загинуло. При цьому серед усієї сукупності злочинних посягань особливе занепокоєння викликають ті, що спрямовані саме на осіб жіночої статі. Коло таких кримінальних правопорушень постійно розширюється, а збільшення кількості жінок як потерпілих, уже ні в кого, не викликає сумнівів.

А отже, на сьогодні, цю проблему вже не можна залишати поза увагою як науковців так і практиків. Так, лише за офіційними даними, жертвами кожного другого злочинного посягання стають жінки, частка яких серед потерпілих коливається в межах 37,5–39,8%[1]. Вони є жертвами кожної другої крадіжки, кожного третього шахрайства та розбійного нападу, кожного четвертого пограбування, кожного другого вбивства, кожного четвертого тяжкого тілесного ушкодження. При вчиненні насильницьких злочинів проти особи, таких як зґвалтування, сексуальні домагання, торгівля людьми, частка жінок є набагато більшою.

Наразі, на нашу думку, потрібно також враховувати недосконаліть статистичної звітності, високий рівень латентності, що характерний для злочинів, жертвами яких є жінки, адже масштаби вказаної проблеми відповідно набувають загрозливого характеру. Крім того, помітна поширеність злочинів, учинених щодо жінок, у структурі всієї злочинності, нестабільність їх динаміки, набуття нових негативних якісних характеристик, гранично високий ступінь їх суспільної небезпеки, труднощі в їх запобіганні та припиненні – це лише незначна частина з того, що обумовлює нагальну потребу в їх поглибленому дослідженні, кримінологічному аналізі та розробці шляхів їх профілактики.

Підкреслюючи проблеми щодо здійснення заходів віктимологічної профілактики серед жінок, в першу чергу, слід звернути увагу на значне поширення насильства в сім'ї. На сьогодні відповідно до Закону України "Про насильство в сім'ї", спеціальними заходами віктимологічної профілактики з недопущення та запобігання насильства в сім'ї є: офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї; захисний припис; стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах (кризових центрах) для жертв насильства в сім'ї.

Однак, вважаємо, що вищезазначені нами заходи віктимологічної профілактики на сьогодні не є достатніми, та у багатьох випадках взагалі вони можуть не застосовуватись через певні недоліки, як в діяльності органів внутрішніх справ, так і через особистісне негативне ставлення населення до жінок, які звернулися за та такою допомогою[2].

Сьогодні в європейських країнах практично у всіх навчальних закладах читають лекції з прикладної віктимології, запроваджують корисні для жіночої частини населення рекомендації, такі, як: не сідати в автомобіль до сторонньої людини; не заходити до незнайомих людей додому; не входити в ліфт з незнайомими чоловіками тощо. Зокрема, також можна жінкам пройти спеціальний тренінг: засвоїти прийоми самозахисту, відпрацювати до автоматизму методику застосування індивідуальних захисних засобів[3]. Вважаємо, що

такий досвід потрібно поширювати і в Україні. Разом з цим, у більшості країн, де існує заборона на зберігання і носіння вогнепальної зброї, законодавцем дозволено носіння і використання газових пістолетів і аерозольних балончиків, електрошокерів, світлових пістолетів, застосування яких може на деякий час вивести нападників з ладу і дозволяє жертві вжити відповідних заходів захисту.

Засоби індивідуального захисту, такі як газові балончики, газові пістолети та електрошокери, популярні і в Україні, але їх не всі вміють використовувати. Необхідно, щоб купуючи засоби індивідуального захисту, кожна жінка обов'язково була ознайомлена з правилами поводження з ними та їх характеристиками, це може бути консультація продавця або зрозуміла інструкція.

Вважаємо, що серед заходів віктимологічної профілактики щодо жінок необхідно застосовувати наступне: по перше, проводити тематичні бесіди з правил поведінки в громадських місцях стосовно того, як не стати жертвою нападу у вечірній та нічний час, як вести себе під час зустрічі з групою неповнолітніх, які налаштовані агресивно; по-друге, проводити профілактично-роз'яснювальну роботу із сім'ями, в яких панує насильство та жорстокість; по-третє, особливу слід звернути на освітлення вулиць та скверів спальних мікрорайонів, особливо в тих місцях, які є найбільш віктимогеними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Чеханюк Л.В. Віктимологічна детермінація злочинних посягань, учинених щодо жінок / Л.В.Чеханюк// Митна справа. – 2009. – №6. – С.163–168.

2.Сіренко О. Заходи віктимологічної профілактики злочинності неповнолітніх //Підприємництво, господарство і право. -2004. - № 1. - С. 92-95.

3.Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності. - Одеса, 2003. - С. 36-37.

4.Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа. - СПб., 1995. - С.68.

Поліщук Г.С.,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОЛОГІЇ АНАЛІЗУ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема визначення детермінаційного комплексу злочинності є ключовою для подальшого розвитку теорії кримінології. По суті вся історія кримінології як науки є спробою дати відповідь на цю проблему. Значення ж її зумовлене тим, що визначення детермінант злочинності дає можливість на науковій основі розробити та здійснити ефективні заходи запобігання злочинності.

Водночас, наші уявлення про предмет дослідження, зокрема про злочинність та її детермінанти, залежні від нашого методологічного підходу, від того, як ми розуміємо і вивчаємо ці явища. Глибина теоретичного осмислення феномену злочинності та її детермінаційного комплексу значною мірою залежить від методологічної оснащеності дослідження, оволодіння великим спектром методів вивчення явищ навколишньої дійсності, пошуку адекватних сутності явищ прийомів і методів дослідження.

Варто зауважити, що методологія будь-якої науки, у тому числі й кримінології, має важливе значення, адже вона завжди прив'язується до предмета дослідження і визначає надійність і достовірність його результатів. При цьому, на нашу думку, принципово важливо виходити з таких концептуальних положень щодо сутності злочинності та її детермінант:

- злочинність є соціальним і масовим явищем. Тому її детермінація має опосередкований, ймовірнісний характер;

- злочинність аналізується у взаємодії та взаємозалежності з іншими явищами і процесами, у тому числі й різними формами соціальної патології;
- одночасно з різноманітними соціальними явищами вивчається і особа злочинця як продукт суспільного розвитку;
- важливим є вивчення злочинності та її детермінант в динаміці, а також їх прогнозування;
- необхідним є врахування різного впливу соціальних явищ на злочинність, їх взаємодія та протиріччя, адже запобіжна діяльність – це не тільки усунення негативних факторів, але й стимулювання позитивних, їх розвиток і заохочення.

Методологія такого дослідження вимагає певної послідовності: аналіз стану злочинності; визначення та наукове обгрунтування її детермінант; формулювання на цій основі пропозицій щодо відповідних запобіжних заходів. Водночас, поширеним у сучасній кримінологічній науці залишається інший підхід, відповідно до якого дослідження детермінант злочинності здійснюється не у зв'язку з характеристиками та показниками злочинності, а, так би мовити, автономно, виходячи із власного уявлення автора про сутність детермінаційного комплексу злочинності чи окремого її виду. При вказаному підході фактично ігнорується питання щодо власних закономірностей злочинності (незрозуміло, наприклад, з якою метою авторами монографічних досліджень розраховуються показники, що відображають стан злочинності чи її видів), а головне – не наводяться аргументи (кількісно визначені) щодо наявності детермінуючого зв'язку певних соціальних явищ, які лише гіпотетично є такими, зі злочинністю.

Застосування такої методики вивчення детермінант злочинності, що грунтується на умоглядних роздумах і не є підкріпленою науковими фактами, не можно вважати обгрунтованою.

Водночас, у науковій літературі обгрунтовується й інша думка: «…кримінологія – дисципліна практично значуща; її положення помітно впливають на …кримінальну політику. Зрозуміло, що тут доводиться задуматися не стільки про логічну

істинність або хибність кримінологічних рекомендацій, скільки про їх ... прийнятність або неприйнятність. Критерій науковості в точному сенсі цього слова в подібних випадках навряд чи доречний» [1, с. 51].

Цілком очевидно, що при такому підході визначення детермінант злочинності та відповідні пропозиції щодо запобіжних заходів цілком залежать від міри узгодження з загальноприйнятими науковими концепціями, пануючою ідеологією та фантазією автора.

На нашу думку, подібні методи кримінологічних досліджень неприйнятні для теоретичного осмислення феномену злочинності та її детермінант. Вони повинні бути збагачені методами не тільки суспільних наук, але й інших природничих наук, зокрема математики та кібернетики.

Взаємозв'язки між злочинністю та її детермінантами, особою злочинця й умовами її формування, заходами запобігання злочинності та фактичними їх результатами мають не динамічний, а статистичний кореляційний характер.

Соціальна зумовленість злочинності характеризується показниками зв'язку (детермінації), що відображають властивість злочинності змінюватися під впливом тих чи інших факторів соціального, економічного, демографічного та іншого характеру. Але для визначення чи є цей фактор дійсно детермінуючим доцільним є, на нашу думку, застосування у кримінологічних дослідженнях методу парної кореляції, що дозволяє виявити залежності між явищами.

За допомогою таких досліджень можливим є встановлення наявності детермінуючих зв'язків злочинності (а також їх щільності) з такими явищами, як рівень безробіття в регіоні, характер виробничої діяльності, середній рівень доходів, міграція, урбанізація, соціальна та вікова структура населення ті інші. Цікавими були б дослідження детермінуючого впливу таких явищ, як національний склад населення, належність до релігійних конфесій, ідеологічних і політичних чинників. Особливо значущими є оцінка таких факторів як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія. Так, за проведеними розрахунками, коефіцієнт

кореляції наркоманії дорівнює +0,4. У порівнянні з іншими факторами вона має найбільший коефіцієнт кореляції, тобто між числом зареєстрованих злочинів і хворими з діагнозом наркоманія існує щільний взаємозв'язок [2, с. 12]. Подібні зв'язки у формі об'єктивної закономірності доцільно виявляти не тільки на рівні всієї країни чи області, їх можна простежити і на рівні окремого міста або району.

Отже, використання методу множинної кореляції в кримінологічних дослідженнях дає кількісну оцінку тих чи інших факторів соціального явища. Так, рівняння множинної регресії, що представляють у комплексі математичну модель злочинності, заснована на тому, що наявна кореляційна залежність між кількістю злочинів певного виду та факторів, що їх детермінують.

Безумовно, застосування таких методів дослідження має й доволі суттєві недоліки та проблеми, що пов'язані, передусім, з виділенням у соціальних явищах, що гіпотетично є детермінтами злочинності, стійких структур та елементів, які можуть бути піддані формалізації.

Разом з тим, вагомим аргументом для застосування математики в соціально-правовому дослідженні слід розглядати і наявність у соціальних об’єктах кримінологічно значущої інформації, що піддається кількісному виміру. На наш погляд, застосування у кримінологічних дослідженнях зазначених метематичних методів дозволить мінімізувати суб’єктивізм і необгрунтованість висновків, а також дасть можливість виявляти закономірності більш глибокого порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основания криминологии. Опыт логико-философского исследования / Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В. - Минск: Университетское, 1990. - 208 с.
2. Утаров К.А. Математические методы в криминологии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / К. А. Утаров. – М., 2004. – 20 с.

Тихонова О.В.,
доцент кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

«ДЕТЕРМІНАНТА» ТА «ФАКТОР»: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У КРИМІНОЛОГІЇ

Будь-яке явище виникає та існує у результаті взаємодії певних чинників. У правовій науці це визначають терміном «детермінанта», «фактор», «причини» або «умови». Загалом «детермінація» (від лат. determinio – обмежувати, визначати) – усі форми визначеності, обумовленості одних явищ іншими, але визначеності односпрямованої, тобто обмежено спрямованої по певній лінії, зорієнтованої у вигляді тенденції, а «детермінанта» (від лат. «determinare») – «визначати межі», «обумовлювати існування та розвиток іншого явища».

Сьогодні у науці відсутня одностайність щодо вживання у визначенні явищ, які обумовлюють вчинення злочинів, дефініції «фактор» або «детермінанта». Є прихільники як першого, так і другого підходу.

Визначення явищ, які породжують злочинність, як певного фактору ще у XIX столітті отримало назву «теорія факторів»(Ч. Ломброзо, Е. Феррі, І.Я. Фойницький), яка полягала у тому, що злочинність є породженням будь-якого одного явища або безлічі однопорядкових явищ, які діють рівноцінно й одночасно. Але позиція щодо існування декількох однопорядкових явищ, які однаково впливають на ситуацію та продукують вчинення злочину, виникла та існувала на початку розвитку криминологічної науки. У подальшому підходи до розуміння факторів та їх взаємозвязку із злочинністю були розвинуті.

Зокрема, І.М. Даньшин пропонує під факторами злочинності (від лат. factor – “діючий”, “виробляючий”) розуміти всі ті соціальні явища і процеси, з якими злочинність

пов'язана і взаємодіє і що мають будь-яке детермінуюче значення для пояснення, у тому числі і причинно-наслідкове значення. Тобто він доводить, що криміногенні фактори є родовим поняттям по відношенню до детермінант та містить усі види криміногенної детермінації.

Позицію авторів щодо визнання "фактором" або "криміногенним фактором"усіх зв'язків, опосередкування і взаємодії злочинності з іншими соціальними явищами і процесами, тобто всієї сукупності видів криміногенної детермінації поділяє й В.В. Пивоваров. Схожа позиція викладена й у працях А.М. Бандурки, Л.М. Давиденко та Ю.Г. Пономаренко, які під фактором розуміють і причини, і умови, і явища, що знаходяться з ними у функціональному зв'язку, а також визначення стану соціальних процесів та явищ, їх взаємообумовлюваних поєднань бути двигуном, перемінною у формуванні та зміні стану кримінологічної обстановки.

Так само В.М. Руфанова та О.О. Титаренко підтримують позицію, яка на їх точку зору домінує сьогодні у кримінологічній науці, щодо використання поняття «фактор» для окреслення комплексу детермінант певного виду злочинів, обґрунтовуючи свою позицію тим, що використання цього терміну дозволить відійти від поділу на причини та умови, розмежування яких є умовним. Вони наголошують, що термін «фактор» - універсальне, збірне поняття, яке об'єднує у своєму змісті причини, умови, кореляційні залежності, мотивацію, криміногенну ситуацію та віктимологічну поведінку. Як зазначають автори вони приєднуються до І.Б. Медицького, який пропонує категорію «фактор» розуміти як родове поняття, що включає всі види криміногенної детермінації, тобто певну чисельність причин, умов чи інших чинників конкретного явища, що об'єднуються як за своїм змістом, значенням, так і за іншими критеріями.

Водночас, відомий російський кримінолог А.І. Долгова активно заперечує на можливості оперування терміном «фактор», адже це на її думку є нібито проявом погляду про неможливість і марність вичленовування причинних зв'язків,

пов’язуючи, у свою чергу, виникнення такого невірного погляду зі складністю, багатозначністю процесів детермінації і непростим характером виявлення причинних залежностей.

Проте є науковці, які не відмежовують ці поняття. Так, відомий кримінолог В.Д. Ларичев зазначає, що криміногенні детермінанти за змістом проявляються як на загальносоціальному, так і на спеціальному рівнях. Але в подальшому, розкриваючи особливості детермінант загальносоціального та спеціального характеру, а також їх взаємозв’язок здійснює заміну понять з «детермінант» на «фактори».Приєднується до ототожнення детермінант та факторів і А.Л. Баланда наголошуючи, що детермінанта це фактор чи елемент, який обумовлює те чи інше явище. При цьому автор не лише паралельно використовує зазначені категорії – ним ототожнюються детермінанти, фактори та причини. Також зустрічається позиція, що фактори – причини та умови (необхідні та супутні), та явище, яке перебуває у функціональному зв’язку із злочинністю, а також певний стан соціальних процесів та явищ, їх взаємообумовлених комбінацій бути двигуном, перемінною у формуванні та змінах стану криміногенної обстановки.

Визначальним є те, що провідний фахівець у дослідженні питань детермінації – Н.Ф. Кузнецова звернула увагу на те, що поняття «фактор» вживають як синонім поняття «детермінанта». Наприклад, під фактором зазвичай розуміють обставини, які детермінують будь-яке явище. Кримінолог підкреслює, що фактор в певному ступені вміщується у поняття причин, умов, корелянтів та інших детермінант. При цьому вона доводить, що якщо вважати, що фактори це обставини, приводи, то слід враховувати, що привід – різновид безпосередніх умов, обставини – ситуаційні умови, які сприяють дії причини; фактори – різні види детермінант. Водночас Н.Ф. Кузнецова зазначає, що у кримінології єдиним родовим поняттям «криміногенні детермінанти» об’єднані причини та умови вчинення злочинів. Погоджуючись з точкою зору Н.Ф. Кузнецової враховані не лише результати аналізу наукових

точок зору з досліджуваного питання, але семантичне походження терміну «фактор». Так само ототожнює детермінанти та фактори й А.Ф. Зелінський, на думку якого злочинність як система антисоціальних людських вчинків детермінується безліччю факторів.Частково підтримав викладену точку зору й відомий вітчизняний кримінолог А.П. Закалюк, який також наголошував на можливості використання зазначених термінів як синонімів, але при цьому він обмежив цю можливість випадком коли у дослідженні не визначений вид зв'язку факторів та не з'ясовується їх змістовна частина.

Таким чином, при визначенні явищ, які продукують злочинність доречним є використання як дефініції «детермінанта», так і дефініції «фактор».

Наумова І. В.,
провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У ВЕЛИКОМУ МІСТІ

Процес урбанізації, тобто зростання ролі міст у розвитку суспільства [1, с.706], переміщення до міст все більшої кількості людських, матеріально-технічних та культурно-інформаційних ресурсів, обумовлює глобальну тенденцію перетворення злочинності у переважно міське явище. Особливої гостроти проблема злочинності набуває у великих містах, на що впливають притаманні їм складні економічні, соціальні, демографічні та соціально-психологічні проблеми таких міст.

Запобігання злочинності у великих містах розглядається у кримінології як одне з актуальних та важливих завдань. Але вивчення відповідних теоретичних та прикладних розробок свідчить про те, що це завдання ще далеке від вирішення. Основним недоліком робіт з даної тематики є поверхневий

підхід, акцентування уваги на другорядних моментах функціонування міст і небажання розробляти запобіжні заходи, які стосуються економічних та соціальних основ його існування.

На основі дослідження кримінальної ситуації у місті Києві, яке ми проводимо у моніторинговому режимі, починаючи з 2010 р., узагальнення зарубіжних та вітчизняних робіт з даного питання, зокрема матеріалів ООН щодо запобігання злочинності [2], пропонується здійснювати запобігання злочинності у великому місті шляхом реалізації наступних заходів загальносоціального та спеціально-профілактичного характеру, спрямованих на послаблення дії загальних чинників злочинності у великому місті.

1. Вдосконалення соціального середовища міста. Цей захід має найбільш фундаментальний, глибинний характер. Йдеться про поступове зниження рівня анонімності способу життя жителя міста шляхом формування територіальних, трудових і інших громад і об'єднань, здатних здійснювати ефективний первинний соціальний контроль за поведінкою городян.

Це не заклик до створення в місті якоїсь подібності замкнутих сільських громад або утворення безлічі соціальних осередків, що примушують жителів до дотримання встановлених правил поведінки. Формування таких громад може здійснюватися тільки природним чином за рахунок розвитку всіх форм місцевої самодіяльності і місцевого самоврядування. Міська влада, політична і економічна еліта, засоби масової інформації можуть лише створити для нього сприятливі економічні, політичні, правові, організаційні і ідеологічні умови, але не керувати ним. Результатом цього процесу може стати формування міської громадськості і міської громадської думки, які повною мірою відповідатимуть своїй назві.

Необхідно зазначити, що вже створена певна правова основа для підвищення ролі територіальних громад міст. Зокрема у прийнятому 15.01.1999 Законі України «Про столицю України - місто-герой Київ» як самостійні суб'єкти

системи міського самоврядування вказані територіальна громада міста і органи самоорганізації населення, які безпосередньо здійснюють місцеве самоврядування (ст. 6) [3].

Громадські протести, які відбулися в Києві та інших містах країни у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., повною мірою підтверджують необхідність здійснення таких заходів.

2. Вдосконалення структури міської влади. Представляється доцільним серйозно проаналізувати структуру міської влади і розробити заходи по її оптимізації. Може йтися про оптимальний розподіл повноважень між місцевими органами державної влади (міськими та районними державними адміністраціями) та органами місцевого самоврядування (міськими та районними радами та їх виконкомами), доповнення існуючих рівнів влади ще одним, рівнем мікрорайону, а також перерозподіл компетенції між органами влади різних рівнів з тим, щоб забезпечити ефективне виконання покладених на них функцій. За наявності підтримки цих заходів міськими органами влади та політичними силами вони могли б ініціювати ухвалення необхідних доповнень до чинної законодавчої бази.

3. Розвиток виробничої інфраструктури, постійне підвищення кількісних і якісних параметрів системи робочих місць. Цей захід носить загальносоціальний характер і серйозно впливає на всі сфери життєдіяльності міста. Зокрема, розвиток виробничої інфраструктури і збільшення кількості добре оплачуваних робочих місць в місті створює об'єктивну економічну і соціальну основу для законослухняної поведінки городян, мінімізує чисельність соціальних груп з низьким рівнем доходу, представники яких з великою ймовірністю можуть стати на злочинний шлях.

4. Розробка і пропаганда концепції скорочення злочинності в місті. Це завдання для міських політиків, журналістів, вчених, громадськості. Реалізація цього заходу передбачає проведення протягом тривалого часу наукових досліджень, семінарів, суспільно-політичних акцій, систематичних публікацій матеріалів в ЗМІ. Оптимальним результатом цієї діяльності може бути формування широкої

суспільної підтримки заходів запобігання та протидії злочинності.

5. Перебудова і підвищення ефективності системи вторинного соціального контролю. Пропонується створити ефективні системи управління і контролю над процесами:

- створення і діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності. Система повинна забезпечувати встановлення реального власника (власників) підприємств, засновників, акціонерів, осіб, які здійснюють оперативне управління;

- здійснення фінансово-господарських операцій. Передбачається визначати реальні об'єми продукції, що випускається, і грошових коштів, які поставляються і переводяться одними суб'єктами господарювання іншим за конкретними цивільно-правовими договорами, ступінь їх легальності і обґрунтованості оподаткування;

- торгівлі на ринках, в магазинах та інших об'єктах. Пропонується забезпечити можливість здійснення торгівлі для всіх суб'єктів, виявлення і припинення фактів порушень правил торгової конкуренції, продажу недоброякісних, нелегально виготовлених і контрабандних товарів;

- придбання і експлуатації об'єктів нерухомості виробничого (підприємства, бази, склади і т.п.) призначення і житлових будівель. Передбачається забезпечити встановлення реального власника об'єкту, особи, що його використовує, і характеру такого використання.

Створення таких систем і поступове налагодження їх ефективної роботи дозволить підняти і якісно підвищити рівень обізнаності органів місцевої влади загальної компетенції і правоохоронних органів про реальні економічні процеси, що відбуваються в місті, й їх законності.

В межах компетенції міських органів влади необхідно вжити заходів по створенню ефективної системи реєстрації мешканців міста. Система повинна забезпечити їх повний облік та створення умов для виявлення осіб, що мешкають в місті нелегально.

6. Вдосконалення системи правоохоронних органів міста. Ефективним суб'єктом реалізації заходів, передбачених в попередньому пункті, могли б стати підрозділи міської (місцевої) міліції. Спроба їх створення була здійснена шляхом прийняття Указу Президента України «Про створення місцевої міліції» від 22.01.2001 № 29/2001 [4]. Проте він так і не був реалізований, а у 2008 р. взагалі втратив чинність. Це сталося через значні труднощі з фінансуванням таких підрозділів та проблемами, що виникають при визначенні їх правового статусу, структури і компетенції. Зараз є всі підстави знову повернутися до даного питання.

7. Забезпечення максимальної транспарентності всіх сторін життєдіяльності міста, вдосконалення міського інформаційного середовища. В даний час пересічні городяни погано обізнані з соціально-економічною ситуацією в місті, змістом і порядком ухвалення міськими органами державної влади та місцевого самоврядування управлінських рішень. Латентний характер багатьох сторін життя міста створює основу для здійснення представниками місцевої влади корупційних дій, зловживань тощо. Завданням міської влади, засобів масової інформації є істотне підвищення рівня обізнаності населення про всі сторони міського життя, зокрема про стан правопорядку в місті. Це створить інформаційну основу для розвитку суспільної активності і самодіяльності, підвищення ролі громадян і їх об'єднань в житті міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

2. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк, 2007. – 396 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_Russian.pdf.

3. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15.01.1999 № 01-XIV // Відомості Верховної Ради України, 1999, № 11, ст. 79.

4. Указ Президента України «Про створення місцевої міліції» від 22.01.2001 № 29/2001[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 29/2001.

Шамсутдінов О.В.,
науковий співробітник МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України
кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ БІОТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ: СИСТЕМА СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ

Події останніх днів засвідчують, що Україна досягла пікової точки кризового стану практично в усіх сферах життя країни і суспільства: зовнішній і внутрішній політиці, економіці, національних та релігійних відносинах, у галузі права і моралі, що сприяє процесу розростання екстремізму та його крайньої форми – тероризму. Високий рівень терористичної активності та її тяжкі наслідки актуалізують питання інтенсифікації зусиль щодо запобігання цій глобальній загрозі.

Як відомо, запобігання злочинності – це багаторівнева система державних та громадських заходів, спрямованих на усунення, послаблення чи нейтралізацію причин та умов злочинності. Криміногенні процеси та явища, що детермінують тероризм, є різними за генезисом, сферою, формами та інтенсивністю проявів. Водночас вони зазвичай реалізують свою негативну спрямованість у сукупності, підсилюючи один одного як на рівні регіону (об’єкту), так і відносно конкретного мікросередовища або особи.

Слід зазначити, що однією із найбільш небезпечних реалій сучасного тероризму є бажання терористів спричинити масову

загибель людей шляхом використання небезпечних для життя і здоров'я властивостей об'єктів промисловості, транспорту, зв'язку, ядерного, паливо-енергетичного та продовольчого комплексів, об'єктів масового використання та життєзабезпечення у великих містах та населених пунктах. Ідеальним знаряддям терористичної атаки при цьому може слугувати біологічна зброя.

Підтвердженням цьому є суттєва активізація зусиль з боку міжнародних терористичних організацій з метою отримання доступу до біологічних засобів ураження, технологій їх отримання та застосування. Це зумовлено, зокрема, їх високою вражаючою ефективністю, можливістю прихованого вироблення необхідних для застосування кількостей при наявності мінімальної за площею і технічним оснащенням лабораторної бази, відносно низькою вартістю і надзвичайним психологічним впливом на населення у разі застосування цих засобів поряд із значними економічними збитками. Одним із шляхів вчинення біологічного терористичного акту є зараження зовнішнього середовища, замкнутих повітряних просторів, води, продовольства, предметів, тварин.

На території України функціонує 3781 лабораторія мікробіологічного профілю (51% - в установах та закладах охорони здоров'я, 43,8 - у відомчих установах, 4,2% - в науково-дослідних інститутах і біля 1% - приватних), де зберігаються та використовуються патогенні мікроорганізми. Загальна колекція штамів мікроорганізмів (вірусів, бактерій), які мають різний ступінь патогенності для тварин і людини, що використовуються в Україні для розробки, виготовлення і контролю ветеринарних біологічних препаратів, складає більше 2500 одиниць [1].

Обсяги бюджетного фінансування вказаних закладів не перевищують 30-40% мінімально необхідних потреб. Систематичне бюджетне недофінансування унеможливлює виконання заходів безпеки у належному обсязі.

Зазначене створює сприятливі умови для заволодіння терористами біологічно небезпечними організмами або продуктами їх життєдіяльності чи переробки як можливим компонентом біологічної зброї та вчинення біологічного терористичного акту.

Виходячи з викладеного, перед державою і суспільством постає завдання щодо усунення умов, які сприяють біотероризму, зокрема шляхом запровадження системи забезпечення безпеки як терористично уразливих об'єктів життєзабезпечення, так і об'єктів, на яких знаходяться небезпечні біологічні агенти та матеріали.

До основних складових цієї системи слід віднести :

- ✓ розробку критеріїв віднесення об'єктів (незалежно від їх форм власності) до критично важливих та потенційно небезпечних, які потребують біологічного захисту;
- ✓ паспортизацію критично важливих та потенційно небезпечних об'єктів із їх подальшою реєстрацією (внесенням до спеціального Державного реєстру) та наданням відповідної інформації в регіональні представництва АТЦ при СБ України. У зазначених паспортах повинні міститися відомості про відповідний об'єкт (форма власності, підпорядкованість, сфера діяльності, структура тощо), його персонал, технічну оснащеність, місцезнаходження потенційних об'єктів терористичних спрямувань, моделі можливих критичних ситуацій та алгоритм дій персоналу;
- ✓ зведення до мінімуму числа об'єктів (особливо у великих населених пунктах), яким дозволено зберігання мікроорганізмів і вірусів I-II груп патогенності та створення в регіонах на базі найбільш готових у кадровому та матеріально-технічному відношенні установ міжвідомчих центрів зберігання таких збудників;
- ✓ законодавче обмеження створення та існування так званих "авторських колекцій" мікроорганізмів і вірусів I-II груп патогенності;
- ✓ перехід до уніфікованої системи (стандартів) антитерористичної захищеності критично важливих та потенційно небезпечних об'єктів. При цьому така система має складатися з елементів фізичного захисту об'єкту (інженерно-технічних і режимних заходів, спрямованих на запобігання несанкціонованому проникненню на територію об'єкта та в режимні приміщення) та елементів системи обмеження доступу до інформації про потенційні об'єкти терористичних спрямувань (місцезнаходження небезпечних біологічних агентів і матеріалів, їх обсяги, характеристики, властивості, а також

терористично уразливі місця критично важливих об'єктів життєзабезпечення);

- ✓ організацію та проведення антитерористичних навчань по припиненню можливих біологічних терористичних актів на таких об'єктах.

На даний час у вітчизняному законодавстві відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали порядок антитерористичного захисту таких об'єктів, та встановлювали відповідальність їх власників за неналежне виконання запобіжних заходів, що значно знижує ефективність антитерористичної діяльності. Зважаючи на нагальну потребу запровадження таких заходів, вважається за доцільне розробити та прийняти комплекс відповідних правових норм, якими передбачити:

- ✓ обмеження доступу до інформації про місця консолідації та характеристики небезпечних біологічних агентів і матеріалів, що можуть бути використані для створення біологічної зброї;
- ✓ типові правила антитерористичної безпеки;
- ✓ адміністративну відповідальність керівників (власників) критично важливих та потенційно небезпечних об'єктів за порушення таких правил;
- ✓ повноваження і відповідальність суб'єктів боротьби з тероризмом при здійснені контрольних функцій за дотриманням правил антитерористичної безпеки;
- ✓ адміністративно-правовий режим зон, що оточують найбільш небезпечні об'єкти, та адміністративну відповідальність за порушення цього режиму;
- ✓ спеціальну перевірку кандидатів на роботу на таких небезпечних об'єктах (передусім з метою недопущення проникнення у штат об'єкта осіб, що причетні до терористичної діяльності).

Потребує ґрунтовного опрацювання питання щодо віднесення інформації про місця консолідації та характеристики небезпечних біологічних агентів і матеріалів, що можуть бути використані для створення біологічної зброї, до того чи іншого виду інформації з обмеженим доступом, конкретизації відповідного переліку.

З метою недопущення викрадення небезпечних біологічних агентів і матеріалів, що можуть бути використані

для створення біологічної зброї, та витоку інформації про їх характеристики і місцезнаходження доцільно організувати на відповідних об'єктах управлінські та технічні заходи контролю за персоналом, який володіє зазначеною інформацією та уповноважений безпосередньо проводити дослідження, забезпечувати зберігання, транспортування, здійснювати інші операції з небезпечними біологічними агентами і матеріалами, а також за відвідувачами об'єктів.

У цьому контексті велике значення має регулярне проведення спеціальних перевірок персоналу для виявлення осіб, що допускають порушення правил антитерористичної безпеки та вимог біологічного захисту об'єкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головко А.М. Концептуальні підходи до забезпечення біологічної безпеки в галузі ветеринарної медицини // Мат. наук. конф. "Пріоритетні напрямки досліджень в розробці та застосуванні засобів захисту тварин" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nhuv.gov.ua/portal/chem.-biol/vbll/texts/2008…/08 GANOVM. pdf.

Семененко В.В.,
ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ГРАБЕЖІВ В УКРАЇНІ

Науковий інтерес до жертви злочину невипадковий, оскільки це питання має не тільки соціальний, але й кримінологічний характер, який пов'язаний з метою виявлення найбільш вагомих особливостей, що зумовлюють здатність особи стати жертвою злочинного посягання.

На сьогоднішній день, доволі часто при вчиненні грабежів однією з головних детермінант виступає віктимна поведінка потерпілих, що поводять себе необачливо. Таким чином, до числа питань, що стосуються вивчення грабежів відноситься і віктимна поведінка жертв цих діянь. Аналіз такої поведінки потерпілих дозволяє більш глибоко розібратися в тому, чому вчиняються грабежі, які особи є «учасниками» цих злочинів, які відносини між злочинцем і жертвою.

За даними проведеного дослідження у 25 % випадків вчинення грабежів було повністю пов'язано з віктимною поведінкою потерпілого, але основна маса грабежів вчиняється відносно осіб, поведінка яких не віктимізована 61 %.

У ході дослідження встановлено, що серед потерпілих від грабежів переважну частку становлять особи жіночої статі - 66 %, пояснення цього, знаходимо у тому, що жінки у більшості випадків є фізіологічно слабші за чоловіків та не можуть самостійно «протистояти» злочинному посяганню.

Результати дослідження свідчать про те, що грабежі, як правило, вчиняються на вулиці - 46,4 %, у парках, а також у метро, на ринках, у під'їздах (зокрема у ліфтах) та на сходах житлових будинків - 35,7 %. Предметами грабежів найчастіше є сумки, гаманці, одяг на прилавках (ринках), мобільні телефони, які мають «високий» грошовий еквівалент. Залежно від часу, грабежі найчастіше вчиняються (з 16 до 22 год.) - 41 %, (з 10 до 16 год.) - 28,6 %, (з 6 до 10 год.) - 1,8 %.

Між усіма злочинами, як і видами віктимної поведінки є достатня схожість, тим більше це проглядається , коли мова йде про однорідні злочини, наприклад , грабежі і розбої . Тому можна говорити в цілому про віктимну поведінку, хоча при загальній однорідності відмінності завжди очевидні.

Як наголошується в науковій літературі, якщо варіанти віктимної поведінки різноманітні, то ще більш різноманітні люди, для яких характерна така поведінка. Звідси і необхідність відповідної класифікації; її мета – конкретизація видів віктимної поведінки, зокрема тих, проти яких вчиняються грабежі. Виділяють два типи віктимної поведінки осіб , які стають (або

можуть стати) жертвами грабежів: сталий (особистісний) і нестійкий (ситуативний).

Вважається , що жителі великих міст , наприклад , більшою мірою схильні до грабежів, ніж жителі малих міст, а тим більше селищ міського типу та сіл. Найбільше схильні до грабежів іноземці та мігранти. Але вони, чомусь, сприймають вчинені проти них злочини, в тому числі грабежі спокійніше , ніж жителі міст . Латентних грабежів більше в сільській місцевості, ніж у містах, а найбільше - серед іноземців.

Багаторазова віктимізация у потерпілих від грабежів досить рідкісна (п'ять - десять випадків із ста), але не враховувати її не можна, тим більше , що при інших злочинах вона виявляється набагато частіше. Це вже стійка (особистісна) віктимна поведінка, певна психологічна спрямованість особистості.

Первинна віктимізація, яка за певних умов (алкоголізм, наркоманія , проституція та ін.) повторюється і здатна перерости в багаторазову . Зазначені фонові явища підвищують ймовірність повторної віктимізації, і потерпілі в залежності від ситуації, вже неодноразово стають жертвами грабежів.

Підвищена віктимізація у потерпілих від грабежів пов'язана зі стилем, навіть способом життя, такі особи створюють підвищену привабливістю для злочинців. Нерідко ці особи виявляються уразливими для грабіжників оскільки в силу свого характеру і способу життя легко втягуються в віктимні ситуації , нерідко в нічний час, в яких вони стають зручною жертвою.

Випадкова віктимна поведінка, що часто пов'язана з необережністю, довірливістю , недосвідченістю, це в основному пасивна форма поведінки, яка пов'язана з нестійкою віктимною поведінкою.

Злісна віктимна поведінка, що тісно пов'язана з активною, стійкою, багаторазовою, підвищеною віктимізацією, а також агресія і провокація.

Отже, підходи до класифікації жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров’я особи є різноманітними. Таке розмаїття дозволяє виробити індивідуальні до кожного виду жертви наукові та практичні заходи для запобігання і профілактики

насильницької злочинності в цілому. Деталізоване уявлення про види жертв грабежів дає змогу більш якісно оволодіти інформацією про майбутній стан злочинності і, таким чином, зробити вірогідний кримінологічний прогноз. Крім того, така інформація полегшує здійснення прогнозування індивідуальної поведінки жертв таких злочинів, що дозволяє своєчасно зупинити їх та не допустити вчинення злочину. Вище наведене дозволяє вести боротьбу зі злочинністю одночасно подвійним шляхом: зменшення злочинців та зменшення кількості осіб, які внаслідок індивідуальних особливостей можуть стати жертвами злочинних посягань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологічна віктимологія: навчальний посібник /За заг. ред. О.М.Джужи –Київ: Атіка, 2006. – 352 с.

2. Піщенко Г., Мінченко С. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ пов'язаних із злочинністю // Право України.-2006.-№5.-С.107-111

3. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. – С.Пб.: ПИТЕР, 2002. – 304 с.

Назаренко А.М.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КРАДІЖОК З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО, ІНШЕ ПРИМІЩЕННЯ ЧИ СХОВИЩЕ

Основою успішного функціонування та розвитку будь-якого суспільства є адекватне реагування на явища та процеси, що становлять для нього небезпеку. Суспільство, усвідомивши

реальність таких загроз для себе, застосовує певні заходи для того, щоб їх нейтралізувати. Відтак, адекватна реакція на виклики, загрози, протидія небезпечним соціальним явищам, які мають місце у даний період в державі та які прогнозуються у майбутньому, є критерієм розвиненості, організованості, зрілості та розумності суспільства.

Саме така реакція з боку суспільства та держави потрібна у справі охорони власності від злочинних посягань, у тому числі крадіжок , поєднані з проникненням в помешкання громадян. Такі злочини, що характеризуються значною поширеністю, а також низьким рівнем розкриття (розкритими, тобто кримінальні провадження, за якими закінчені розслідуванням, є менше половини з виявлених злочинів), містять особливу актуальність для населення, оскільки приносять власникам постійну заклопотаність і гостре занепокоєння за своє майно. В умовах економічної нестабільності та соціальної незахищеності потерпілим вкрай складно відновити втрачену в результаті таких злочинних посягань власність.

Сучасне технічне оснащення злодіїв, які вчинюють крадіжки з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, їх професіоналізм і, разом з тим, агресивність і цинізм у відношенні громадян підвищують вразливість населення від посягань злочинних груп. Рівень захисту приватної власності, значною мірою зосередженою в оселях, залишається, в основному, недостатнім і істотно відстаючим від рівня витонченості злочинців при плануванні та реалізації планів вторгнення в житлові приміщення жертв, чому сприяє і вкрай низька віктімологічна грамотність населення.

Саме тому одним з перспективних напрямів у профілактиці крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище є віктимологічний.

Віктимологічна профілактика становить собою комплекс державних і громадських заходів, орієнтованих на запобігання злочинності шляхом зниження у населення і окремих громадян ризику стати жертвами злочинних посягань [1, с. 167].

Ефективна профілактика крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище можлива лише за умов тісної взаємодії між правоохоронними органами та засобами масової інформації: пресою, радіо- і телебаченням, що здійснюють віктимологічну профілактику шляхом інформування населення – як поводитися у ситуації вчинення злочину, а також розміщувати соціальну рекламу профілактичної спрямованості, використовувати її для віктимологічної освіти громадян та інформування їх про ефективність результатів правоохоронної діяльності у даній сфері.

Розглядаючи проблему інформаційного забезпечення потенційних жертв, варто зауважити, що в її вирішенні мають брати активну участь органи внутрішніх справ, зокрема, дільничні інспектори, позавідомча охорона, слідчо-оперативні групи, які прибувають на огляд місця події. Це особливо корисно в останньому випадку, так як вчинений злочин може бути спонукальним поштовхом до вжиття відповідних профілактичних заходів мешканцями сусідніх квартир.

На нашу думку, такою інформаційною профілактичною діяльність мають займатись дільничні інспектори міліції. Саме тому необхідно забезпечити їх відповідну віктимологічні підготовку.

Основними ж порадами щодо зниженя ймовірності стати жертвою злочинів даної категорії є такі:

1. має стати звичкою виходячи зачиняти двері на всі замки, всі вікна і балкон;

2. уникати розмов стосовно свого місцезнаходження, особливо в присутності чужих людей і дітей. Важливо також нагадувати дітям про те, що не можна повідомляти незнайомим людям чи перебуває хтось вдома, а також про місця, де можуть зберігатись ключі від будинку або квартири;

3. не хвалитись своїм добробутом у присутності малознайомих або сторонніх людей. Виходячи з дому, не залишати слідів, що свідчать про відсутність у будинку господарів;

4. доцільно обладнати житло різними доступними технічними пристроями (броньованими дверима, домофоном, охоронною сигналізацією). Це зменшить зацікавленність Вашим житлом з боку потенційних злочинців;

5. не залишати в поштовій скриньці кореспонденцію, а у дверях записок про те , коли повернетесь;

6. у випадку, коли повертаючись додому, почуєте, що вдома хтось чужий, не варто намагатись його затримати. Необхідно привернути увагу оточуючих , викликати міліцію і запам'ятати прикмети злочинця;

Водночас, як свідчить правоохоронна практика, найбільш ефективним засобом охорони квартири є використання спеціально вмонтованої сигналізації, яка виведена на пульт централізованої охорони підрозділу Державної служби охорони України.

Варто відзначити, що станом на 01.05.2013 року підрозділами Державної служби охорони за допомогою 87 пунктів централізованого спостереження забезпечувалась охорона 153 тис. приміщень з особистим майном громадян. Реагування на спрацювання засобів сигналізації з підохоронних ДСО квартир здійснювалось 768 озброєними мобільними нарядами [2].

Водночас, співвідношення кількості вчинених крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище з наявною кількістю приміщень, що взята під охорону Державною службою охорони при МВС України, дає підстави для висновку про необхідність залучення під охорону ДСО максимальної кількості помешкань громадян, адже наявність засобів сигналізації у об’єктах, квартирах та інших приміщеннях з особистим майном громадян з підключенням її до пунктів централізованого спостереження ДСО значною мірою зменшує ймовірність вчинення крадіжок з них. З цією метою, наприклад, Державною службою охорони щороку проведяться всеукраїнські соціальні акції „Квартира під охорону”, за умовами якої власникам житла необхідно

сплатити вартість засобів охоронної сигналізації, а проведення монтажних робіт здійснюється на акційних умовах.

Усе вищевикладене дозволяє визначити таку діяльність пріоритетною у сфері віктимологічної профілактики крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологічна віктимологія: Посібник / За заг. ред. професора О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 416 с.

2. Про профілактику майнових злочинів шляхом залучення під охорону ДСО квартир та інших приміщень з особистим майном громадян. Довідка Державної служби охорони при МВС України, 2013.

Анісімов О.І.,
ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї ЩОДО ДІТЕЙ

Останнім часом в Українському суспільстві поряд із нагальними економічними питаннями значна увага приділяється проблемам забезпечення, дотримання і реалізації основоположних прав людини і громадянина. Важливим, найделікатнішим напрямом у цьому питанні є дотримання прав дитини, а особливо у сім'ї.

Відносини у сім'ї є фундаментом для здорового, всебічного та гармонійного розвитку особистості дитини, а забезпечення та дотримання прав дитини у родині є беззаперечним обов'язком батьків або осіб, які їх заміняють.

Аналіз стану справ щодо реалізації прав та інтересів дітей в українській родині свідчить про загострення низки проблем.

На сьогодні ми маємо ситуацію, коли реальне становище дітей не відповідає міжнародним стандартам. За останні роки в Україні значно знизився рівень захисту дитини в родині. Звичайними стали раніше мало поширені явища: недоїдання, бідність, бездоглядність, соціальне сирітство і соціальна дезадаптація. Діти зазнають фізичного, психологічного та економічного насильства з боку батьків.

Так, за інформацією українського представництва ЮНІСЕФ 70 % дітей зазнають фізичного насильства у родині. Це загрозливий показник, адже усього в Україні налічується близько 8 млн. дітей, тобто насильства зазнають 5,6 млн. осіб. Вказане обумовлює виникнення соціально-педагогічної проблеми реалізації прав дитини в сім'ї.

На основі аналізу наукових досліджень було визначено причини терпимості до проявів насильства щодо дітей, серед яких є: традиції та звичаї; низька культура; необізнаність батьків із сутністю прав дитини, з умовами та шляхами їх реалізації у сім'ї. До того ж наше суспільство лояльно сприймає фізичний вплив батьків, вихователів та вчителів на дітей у так званих «виховних цілях», зокрема буденним є застосування стусанів, потиличників, ударів ременем або різками, тривале стояння у кутку на колінах і т.п.

Варто відмітити, що більше 60 % українських дітей у віці до 14 років стають жертвами фізичного або психічного покарання. За цим показником з Україною можуть порівнятися такі країни, як Беліз (71 %) і Тринідад і Тобаго (77 %). Серед країн СНД подібна поведінка відносно дітей практикується у Білорусі (84 %), Таджикистані (78 %), Вірменії (70 %). Окремо необхідно вказати на експлуатацію дітей в українських родинах. Так, 7 % дітей у віці від 5 до 11 років неправомірно залучаються до праці. За показниками використання дитячої праці Україна може бути порівняна з Індонезією, Панамою та іншими.

У зв'язку з цим закріплений нині в Україні механізм забезпечення й гарантування прав, свобод і законних інтересів дитини потребує вдосконалення. Одна з неодмінних та найважливіших складових такого вдосконалення – розвиток законодавства в цій сфері, зміст якого має враховувати моральноціннісний вимір дитинства як ключового періоду в розвитку будь-якої людини. Адже відповідно до Конвенції ООН про права дитини усі форми насильства шкідливі і можуть

вчинити негативний вплив на всі сторони життя дитини. Діти, піддані насильству, частіше страждають від недостатнього харчування і хвороб, гірше учаться в школі, у них знижена самоповага. Крім того, насильство породжує насильство. Дитина, що росте в обстановці, у якій є насильство, схильна конфліктувати з іншими дітьми, дорослими чи самим собою насильницьким шляхом.

Відзначаємо, що захист прав дітей в Україні слід посилювати на рівні соціальних служб та правоохоронних органів. Сьогодні в нашій країні складно довести факти насильства у сім'ї щодо дітей, адже слово дорослого є вагомішим. Діти, постраждалі від насильства, рідко звертаються до відповідних органів, а щоб притягти до відповідальності особу яка вчинила насильницькі дії необхідно показати дитину із значними тілесними ушкодженнями або ж і взагалі покалічену.

В Україні механізми захисту прав людини і громадянина слабкі і недосконалі, тож не дивно, що так масово порушуються і права дітей, зокрема у сім'ї.

Закономірно, що політика держави щодо питань соціально-правового захисту дітей, формується, в першу чергу, на законодавчому рівні. За активною участю міністерств, дитячих та молодіжних організацій, наукових закладів проведено роботу щодо підготовки нормативно-правової бази, яка знайшла своє втілення в законодавчих актах Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Указах Президента та інших нормативно-правових документах. Не зважаючи на досить велику кількість документів, що забезпечують юридичну підтримку дитинства в Україні, діти продовжують залишатися однією з найменш захищених категорій населення.

До того ж законодавство з питань запобігання сімейного насильства щодо дітей стане ефективним інструментом захисту лише за умови широкого доступу до інформації із проблеми профілактики насильства в сім'ї, плідного співробітництва громадських організацій та органів влади й місцевого самоврядування, а також активної протидії кожного з нас в цьому принизливому для людської гідності явищу. Немає алгоритму дій на усі випадки життя, тому що ситуації можуть бути дуже різними. Але запобігати насиллю щодо дітйе просто

необхідно для їх нормального повноцінного існування у дорослому житті.

Челпан О.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ПОШКОДЖЕННЮ ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Актуальність досліджень злочинів у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту обумовлена суттєвою інтенсифікацією різних видів поведінки як умисної, так і необережної у різних сферах діяльності та збільшенням завданої шкоди цими діяннями. Проблема відповідальності за порушення встановлених правил безпеки руху та експлуатації транспорту були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, але протягом тривалого часу наукові дослідження протиправних дій у транспортній сфері та їх недопущення були переважно кримінально-правового характеру.

«Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту представляють для людини велику загрозу. Адже експлуатація транспорту з порушенням нормативно визначеного порядку його функціонування може призводити до загибелі людини, настання для неї інших тяжких наслідків, погіршення середовища її проживання тощо» [1].

Незважаючи, на досить інтенсивне теоретичне дослідження, в науці кримінального права, до цього часу немає єдиної думку щодо окремих принципових питань, пов’язаних з дослідженням конструювання складів та регламентації відповідальності за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. При дослідженні кримінально-правової природи злочинів у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту були здійснені спроби вирішення не тільки питань кримінальної відповідальності за вчинені злочини, але й пошук оптимальної конструкції досліджуваних злочинів, який спрямований на

посилення ролі законодавства у запобіганні злочинів у досліджуваній сфері.

Праці вітчизняних та зарубіжних вчених сприяли не тільки визначенню, обґрунтуванню, але й розрізненню поняття загального, родового, видового та безпосереднього об'єкту досліджуваного злочину. Враховуючи, що родовим об'єктом зазначених злочинів є суспільна небезпека, а видовим – безпека руху та експлуатації транспорту ст. 277 КК України поміщена у Розділ XI Особливої частини Кримінального кодексу. Визначення місця кримінально-правової норми, що досліджується в кримінальному законодавстві було здійснено Б.О. Куріновим, який в своїх дослідження шістдесятих- сімдесятих роках минулого століття обґрунтовував необхідність об'єднати всі транспортні злочини в одному розділі [2].

Необхідно відмітити, що предметом досліджуваного злочину є лише ті транспортні засоби, шляхи сполучення, які експлуатуються під час злочинного посягання на них. Інше завдання шкоди або виведення їх з експлуатації не утворює посягань на основний об'єкт злочину – безпеку руху та експлуатації транспорту. У цьому сенсі завдання шкоди транспорту або шляхам сполучення – вказує на конкретний предмет злочину, тобто «транспортні засоби» та «шляхи сполучення». Визначенню цих понять в юридичній літературі приділено достатньо уваги, а саме у роботах: М.С. Алексеєва, Б.І. Жульова, М.Й. Коржанського, Я.В. Матвічук, В.А. Мисливого, В.І. Осадчого та інш.

Метою наукових досліджень було встановлення чітких критеріїв, керуючись якими можливо однозначно встановити відповідальність за вчинення злочинів у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Результати вітчизняних та зарубіжних праць з питань боротьби зі злочинами в сфері безпеки руху та експлуатації транспорту присвячені, переважно, кримінально-правовим та загальним кримінологічним проблемам цих правопорушень, а проблема злочинного посягання на шляхи сполучення та транспортні засоби, досліджувалася лише фрагментарно, як складова злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Особливої уваги заслуговує монографія В.А. Мисливого [3], яка є фундаментальним дослідженням кримінально-правових та кримінологічних проблем протидії злочинам проти безпеки дорожнього руху та

експлуатації транспорту. В результаті вивчення теорії і практики, емпіричних матеріалів, узагальнення слідчої і судової практики застосування кримінального законодавства, В.А. Мисливим було запропоновано ряд нових концептуальних у теоретичному та прикладному аспектах для юридичної практики положень і висновків.

У проведених дослідженнях було створено підґрунтя для вдосконалення кримінального законодавства України щодо злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту на базі узагальнення та аналізу в національного законодавства щодо кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осадчий В.І. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту: Монографія. –К.: Видавництво Європейського університету, 2011. –С. 4.

2. Куринов Б.А. Уголовная ответственность за транспортные преступления по советскому уголовному праву. Автореферат дисс. на соиск. уч. ст. доктора юрид. наук. –М., 1965. –С.7.

3. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) доктора юридичних наук Київ–2005.

Рубан К.П.,
старший викладач Навчального центру підготовки працівників органів внутрішніх справ УМВС України в Херсонській області, кандидат юридичних наук

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Службова злочинність стає об’єктивним явищем в умовах відсутності дієвого контролю, поширення корупції та правового нігілізму, ці злочини вчиняються з середини системи державних

органів. Суб'єктами є ті, хто наділений повноваженнями щодо забезпечення, зокрема, виявлення, відвернення, припинення та розкриття злочинів, однак використовує такі повноваження у своїх інтересах. У зв'язку з цим розробка заходів з протидії службовій злочинності, насамперед з метою усунення її корінних причин, і реалізація таких заходів у контексті забезпечення розвитку країни в цілому, стають нагальною необхідністю.

Особливу актуальність обраної теми визначають події пов'язані із політико-правовою ситуацією, яка склалася в Україні внаслідок громадсько-політичних акцій населення у період з листопада 2013 року і тривають наразі. Оскільки ці дії безпосередньо стосуються діяльності службових осіб від високопосадовців до представників влади у правоохоронних органах (працівників прокуратури, міліції).

Метою роботи є дослідження концептуальних засад здійснення спеціально-кримінологічних заходів запобігання та індивідуальної профілактики злочинів, які вчиняються службовими особами. Вказана мета визначає вирішення таких завдань, як: аналіз об'єктів профілактичних заходів; розгляд компетенції уповноважених суб'єктів профілактики; визначення змістовного наповнення та особливостей методів та форм спеціально-кримінологічного запобігання та індивідуальної профілактики службових злочинів.

Обрана тема пов'язана із низкою нормативно-правових актів та певних державних програм, зокрема Указом Президента України від 18.02.2002 № 143/2002 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян»; Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» тощо.

Слід зазначити, що до розгляду економічних, правових, організаційно-управлінських та соціально-психологічних аспектів запобігання правопорушенням загалом та службовим злочинам зокрема зверталися у своїх дослідженнях: Ю. М. Антонян, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, М. Г. Вербенський, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, В. О. Заросило, О. Г. Кальман, В. В. Коваленко, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов,

О. А. Мартиненко, І. Б. Медицький, О. А. Мороз, Є. В. Невмержицький, В. П. Пєтков, В. М. Попович, В. І. Шакун та інші.

Предметом розгляду є заходи спеціально-кримінологічного запобігання та індивідуальної профілактики службових злочинів, зокрема передбачених Розділом XVII Кримінального кодексу «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [1].

Службовий злочин являє собою складну систему вчинків і дій винного, до яких, крім об'єктивної сторони, треба відносити ще цілі, мотиви, наміри злочинця, котрі як би «зріють» у свідомості та проявляються у поведінці особистості. Саме виходячи з останніх на самій ранній стадії «дозрівання» намірів необхідна профілактика (виховні заходи, а можливо і профілактичні заходи примусу). Далі, якщо профілактика не дала своїх результатів, коли з'являється задум вчинити злочин (рішення і процес його прийняття), центр уваги попереджувальної роботи переноситься на запобігання. Саме цьому і сприяє спеціально-кримінологічне запобігання.

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання службовим злочинам можуть носити економічний, соціальний, культурно-виховний, організаційний, правовий характер і мати свої особливості. По-перше, вони безпосередньо спрямовані на подолання причин і умов вказаних злочинів, вплив на осіб, які скоїли такі злочини або вчинили замах на них, а також на осіб, схильних до такого діяння, з метою їх виправлення і перевиховання. По-друге, у цих заходах, у порівнянні з загальносоціальними заходами, переважають елементи примусу. По-третє, масштаби застосування цих заходів та їх результати порівняно обмежені.

Друга вищезазначена особливість полягає у тому, що спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані в основному на осіб, які вже вчинили суспільно небезпечні діяння, щодо яких заходи переконання далеко не завжди результативні. Тому притягнення винних до кримінальної відповідальності, а також призначення покарання та його реалізація є однією з форм профілактики, зокрема індивідуальної, якщо мова йде про конкретні випадки.

Нами вивчались оприлюднені результати проведеного анонімного опитування працівників податкової міліції м. Києва щодо службових зловживань, які засвідчили поширеність випадків зловживань (86,7%) з боку керівництва та колег по службі, які здебільшого мають місце у вигляді вимоги надати грошові кошти чи послуги матеріального характеру (48,0 %) чи пропозиції отримати такі кошти чи послуги (38,4 %). Особливо небезпечними є службові зловживання у вигляді пропозицій отримання хабара за фальсифікацію службових матеріалів (40,0 %), незаконне припинення адміністративного чи кримінального переслідування (25,0 %), незаконне вирішення питань, пов'язаних із притягненням до адміністративної чи кримінальної відповідальності (20,0 %) [2]. Такі дані свідчать, що визначальними чинниками детермінації злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками податкової міліції, є: поширення відомчого правового нігілізму; деформація професійної свідомості; дефіцит моральності у діяльності органів податкової міліції; негативний корпоративізм працівників органів податкової міліції [2].

Зазначені детермінанти без перебільшення у повній мірі можна віднести до злочинів, які вчиняються працівниками правоохоронних органів взагалі. Приділення уваги визначальним чинникам детермінації злочинів у сфері службової діяльності пов'язане саме із сутністю спеціально-кримінологічних заходів, які у першу чергу мають впливати і знешкоджувати вказані негативні фактори.

Про певну універсальність спеціально-кримінологічних заходів та індивідуальної профілактики службових злочинів свідчать дані прес-служби Державного митного комітету Республіки Білорусь за 11 місяців 2013 року, за якими працівники митниць попередили 478 спроб дачі хабара. Цьому сприяли оптимізація структури митних органів, ротація кадрів, наставництво, а також індивідуальна виховна та профілактична робота з працівниками [3]

Одним із найважливіших напрямів індивідуального запобігання службових злочинів серед працівників правоохоронних органів та посадовців державних органів в цілому, є подолання професійної деформації шляхом виховання моральної особистості. З цією метою доцільно здійснювати заходи, спрямовані на: формування у осіб наукового світогляду,

морально-правових переконань, ідейно-політичних і вольових якостей; виховання почуття критики і самокритики, сили волі і характеру, психологічного імунітету проти впливу з боку злочинного світу, формування моральної стійкості; уміле поєднання методів примусу і переконання; створення здорового морально-психологічного клімату у колективі; систематичний вплив на позаслужбову діяльність підлеглих, турботу про їхнє дозвілля і побут; створення умов, що прискорюють адаптацію молодих і тільки прибулих працівників; систематичний збір і оцінка соціально-психологічної інформації про підлеглих (неформальне лідерство, психологічна атмосфера, плітки тощо); удосконалювання взаємин між членами колективу, керівниками і підлеглими шляхом розвитку товариського співробітництва і взаємодопомоги; інформування співробітників про найближчі і перспективні цілі та завдання, що стоять перед колективом; гласне і відкрите вирішення питань матеріального і морального заохочення працівників; підбір первинних колективів і груп з урахуванням індивідуальних особливостей і психологічної сумісності співробітників.

На сьогоднішній день індивідуальне запобігання службовим злочинам посадовими особами може здійснюватися шляхом: проведення профілактичної бесіди з особою, у діях якої вбачаються ознаки правопорушення; інформування керівництва про можливе правопорушення, пов’язане із службовою діяльністю працівників; про причини та умови, що цьому сприяли; ініціювання проведення службового розслідування, перевірки; ініціювання проведення нарад, загальних зборів працівників; ініціювання заслуховування звіту працівників про виконання ними службових обов'язків [4].

Варто відзначити й те, що забезпечення ефективності індивідуальної профілактики злочинів неможливо без дотримання таких основних вимог: своєчасність (несвоєчасне виявлення та вжиття заходів впливу до правопорушників та їх оточення значно підвищує ймовірність вчинення особою злочину); послідовність (індивідуальний вплив має бути спланований так, щоб його інтенсивність послідовно збільшувалась або зменшувалась залежно від результатів); реальність (заходи впливу повинні відповідати можливостям їх реалізації); законність (індивідуальна профілактика будується на

основі чіткого дотримання законодавства, прав, свобод та законних інтересів громадян).

Індивідуальна профілактика починається з виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну небезпеку вчинення ними злочинів. Повнота виявлення таких осіб можлива за допомогою систематичного і своєчасного надходження і вивчення інформації з усіх можливих джерел (оперативно-профілактичні обліки, кримінальні справи та матеріали кримінальних проваджень, матеріали про адміністративні та інші правопорушення, вироки судів, заяви і листи громадян, повідомлення державних, недержавних органів і організацій, преси, радіо, телебачення).

Підсумовуючи викладене хотілося б відмітити таку форму профілактики службових злочинів, як широка участь органів самоврядування громадян і громадських формувань у контролі за діяльністю посадовців. Такі заходи є одними з найдієвіших, втім складності полягають у реальності виконання.

Отже, ефективність профілактики службових злочинів досягається завдяки застосуванню не одного окремо взятого заходу, а цілого їх комплексу; по-друге, результат профілактичної роботи, за тих самих форм і методів, суттєво змінюється залежно від ступеня криміногенності кожного із трьох основних детермінантів злочинної поведінки - особи, мікросередовища та конкретної ситуації; по-третє, інтенсивність профілактичних заходів перебуває у прямій залежності від ступеня вияву названих криміногенних факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт.2001 р.: станом на 21.02.2014: Офіційне видання. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Мороз О. А. Запобігання злочинам у сфері службової діяльності серед працівників податкової міліції України: Автореф. дис… канд. юр. наук (12.00.08). – К. – 2011. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mydisser.com/en/catalog/view/6/348/7795.html

3. Пресс-служба Государственного таможенного комитета Республики Беларусь. Правоохранители таможенных органов определили задачи по профилактике и пресечению должностных преступлений. - 19.12.2013. - [Электронный

ресурс]. – Режим доступа: http://grt.customs.gov.by/component/content/article/34-topical/283-profilactica.html
4. Про затвердження Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками Державної міграційної служби України: наказ МВС України від 25.05.2012 № 452. – Офіційне видання. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0944-12

Нєбитов А. А.,
начальник Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми ГУ МВС України в м. Києві,
кандидат юридичних наук

ЗАХОДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ ВІД СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Реальність кримінальних загроз визначає потребу удосконалення засобів і методів запобігання злочинам, зокрема, проти сексуальної експлуатації. У зв'язку з цим, актуалізується питання реалізації заходів віктимологічної профілактики. Важливість усебічного теоретичного дослідження проблеми потерпілого від злочину обговорюється у кримінальному праві, кримінології, кримінальному процесі та в інших галузях вітчизняної і зарубіжної юридичної науки.

Віктимологічна профілактика злочинів - це комплексна задача, і в її рішенні повинні брати участь усі служби органів внутрішні справ, а також державні органи і громадські організації. Проблема взаємодії суб'єктів віктимологічної профілактики [1, с. 118] має велике практичне значення, тому що зміцнення суспільного порядку і належи і боротьби з правопорушеннями засобами і методами конкретної служби або силами якогось органа навряд чи досяжні повною мірою. Взаємодія в даному випадку є не тільки засобом, що забезпечує виконання задач по віктимологічній профілактиці

правопорушень, але і необхідною умовою підвищення ефективності керованої системи. Тільки таким шляхом можна зосередити достатню кількість сил і засобів там де це необхідно за умовами віктимогенної обстановки При цьому кожний із суб'єктів діє в межах своєї компетенції, а узгодження їхньої діяльності здійснюється шляхом суворого виконання запланованих заходів.

Повнота і достовірність статистичної інформації стосовно до потреб віктимологічної профілактики та захисту прав жертв від сексуальної експлуатації може бути забезпечена лише комплексом показників кримінальної віктимізації. Основними з них є такі: статева приналежність жертви; вік; сімейний стан; професія; стан потерпілого в момент учинення злочину (сп'яніння, хвороба та ін.); характер поводження в ситуації вчинення злочину; судимість потерпілого; повторність віктимізації (чи була особа раніше фактичним потерпілим); обставини місця і часу вчинення злочину; характер впливу злочинця на потерпілого (насильство, погроза, обман і ін.); відношення потерпілого до втручання правоохоронних органів (звернення або не звернення в органи внутрішніх справ, до прокуратури, до суду).

Головною задачею такої статистики про потерпілого повинне стати надання зацікавленим органам, службам, підрозділам і кількісно-якісної інформації про особистість потерпілого та їх поводженні.

У цілому варто констатувати, що рішення проблеми залежить не тільки від того, наскільки всебічне будуть проаналізовані злочини, чинники їх вчинення, винні особи, але і від того, наскільки широко і глибоко будуть вивчені особистість і поводження потерпілих від цих злочинів, тому що, як свідчить практика, сама жертва в багатьох випадках сприяє виникненню і реалізації злочинного наміру.

На жаль не можна не визнати, що в нашій країні відсутнє єдине законодавство про віктимологічну профілактику та реабілітацію жертв від сексуальної експлуатації, в якому визначалися б основи державної віктимологічної політики. Вважаємо, що розробка і прийняття закону про віктимологічну профілактику або, хоча б, включення відповідного розділу в загальний закон про попередження злочинів (який, до речі, також поки не прийнятий у нашій державі) є необхідною

правовою передумовою формування єдиної вітчизняної системи віктимологічної профілактики.

У цьому законі повинні бути визначені основі поняття, що характеризують діяльність з віктимологічної профілактики, суб'єкти профілактичної роботи із зазначенням їх компетенції, і відповідальності, нормативно-правових основ взаємодії; закріплені найважливіші напрями віктимологічної політики.

У числі найбільш значущих напрямів віктимологічної політики мають бути зафіксовані:

- неухильне здійснення принципу загальної та юридичної справедливості стосовно злочинця та його жертви;
- забезпечення обліку кримінально-правового значення особи і поведінки потерпілого в процесі кваліфікації злочинів;
- пріоритет у захисті прав жертви правопорушень і громадських інтересів перед захистом прав правопорушника при неухильному дотриманні загальних прав людини;
- прагнення до диференціації принципів і методів роботи з найбільш віктимогенними верствами населення (діти, особи похилого віку, жінки, особи з аномальним розвитком психіки і т.п.);
- створення передумов для співпраці всіх зацікавлених суб'єктів віктимологічної профілактики з державними органами громадськими організаціями, що здійснюють віктимологічну профілактику в різних державах, з метою координації діяльності щодо захисту особи від кримінальних загроз в епоху глобалізації;
- вивчення досвіду зарубіжних держав та рішенню ООН з прав людини, розроблення спільних програм по девіктимізації соціуму;
- координація віктимологічної та міграційної політики держави;
- забезпечення обліку особистісних особливостей потерпілого при вирішенні судом питання про кримінальне покарання;
- прагнення до максимально ефективного використання громадського потенціалу, можливостей інститутів громадянського суспільства, релігійних об'єднань, соціальних фондів, органів місцевого самоврядування для зниження рівня кримінальних загроз населенню, для над пня моральної,

організаційної та, за можливості, матеріальної допомоги жертві злочину;

- створення фінансових, економічних та організаційних передумов для формування єдиної системи матеріальних компенсацій і реституції жертві злочину для її соціальної реабілітації;
- визнання пріоритетом при здійсненні віктимологічної профілактики правоохоронними органами роботу з представниками найбільш віктимних прошарків і статусів населення.

Здійснення комплексної віктимологічної політики зумовлює закріплення на законодавчому рівні повноважень (бажано в рамках єдиного Закону про віктимологічну профілактику та реабілітацію жертв злочину) меж компетенції, форм і предмета взаємодії різних суб'єктів віктимологічної профілактики [2].

Фундаментальною ланкою системи організації віктимологічної профілактики повинні стати інститути громадянського суспільства - громадські та релігійні організації, органи місцевого самоврядування [3].

Ефективність діяльності кожного з об'єктів віктимологічної профілактики і скоординованість роботи усієї системи буде залежати від фактору здійснення і можливостей єдиної організації віктимологічного профілю, регулюючої профілактичну роботу в масштабах усього суспільства і здійснює самостійні програми прямої дії. І такою повинна бути громадська організація за англійським зразком на прикладі Національної асоціації підтримки жертви злочину [4; 5, с. 97]. Проте в українському варіанті її можливості повинні бути посилені підтримкою на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповалов О. В. Криміногенні ризики сьогодення і шляхи профілактики віктимності населення / О. В. Шаповалов // Науковий вісник КНУВС. – № 5. – С. 118-122.

2. Кримінологічна віктимологія : [навч. посіб.] / [Моісеєв Є. М., Джужа О. М, Василевич В. В. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2006.

3. Варчук, Т.В. Вишневецкий К.В. Виктимология: учеб. пособие для студентов вузов, обу¬чающихся по специальности «Юриспруденция» / Т.В. Варчук, К.В. Вишневецкий; под ред. С.Я. Лебедева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2009. – 191 с.

4. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.

5. Варчук Т. В. Виктимологическое моделирование в криминологии и практике предупреждения преступности : монографія / Т. В. Варчук. М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. – 239 с.

Ілляшенко О.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ НЕЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ ОРГАНАМИ І ТКАНИНАМИ ЛЮДИНИ

У зв'язку з великою латентністю незаконної торгівлі органами і тканинами людини (далі – НТОіТЛ), на сьогодні вкрай важко оцінити загальну кількість жертв в Україні. Згідно інформації Державної статистичної служби України щорічно кількість потерпілих від торгівлі людьми, зокрема й НТОіТЛ збільшується [1, с.5]. На думку експертів, до основних груп ризику щодо НТОіТЛ можуть належати: незаміжні (у тому числі розлучені) жінки або одинокі матері; молодь, зокрема діти вулиці, діти-сироти, діти — вихідці із неблагополучних сімей; трудові мігранти (зокрема — нелегальні); особи, які зазнали насильства в сім'ї; члени малозабезпечених сімей; особи з проблемами здоров'я; безробітні особи працездатного віку; особи, які нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їхали чи перебувають на території України; особи, які користуються послугами знайомств (у тому числі за кордоном),

посередництва в укладенні шлюбів; особи, які працюють у модельній сфері та сфері розваг; особи, які займаються проституцією; особи, які постраждали від торгівлі людьми; особи, які мають проблеми залежностей (у тому числі споживачі психоактивних речовин) [2, с.16].

Як показало наше дослідження, об'єктами НТОіТЛ може бути будь-хто, незалежно від статі, віку, соціального становища тощо. Однак ті, чи інші види експлуатації все ж переважають відповідно до ґендерних особливостей. Так, в ході опитування практичних оперативних працівників, 56,4 % респондентів зазначили, що на сьогодні однаково стають жертвами незаконної торгівлі органами і тканинами людини особи як жіночої, так і чоловічої статі, хоча в деяких дослідженнях вказується на значну кількість жінок. Так, необхідно підкреслити, що згідно загальної концепції, що живими донорами, навіть законних підставах, частіше виступають жінки. Це може відбуватися відбувається з кількох причин, зокрема тому, що чоловіки більш схильні до розвитку термінальної стадії ниркової недостатності, ніж жінки [3, с.57]. Також 25,4% осіб вважають, що ними стають здебільшого чоловіки, і лише тільки 18,2% вказують на жінок.

Співвідношення жертв, серед яких є чоловіки, на думку респондентів, розподілилося наступним чином: 34,3% вважають - 1:5; 29,4% – 1:1; 27,5% – 1:20 і лише 8,8% осіб зазначили – 1:10. Дещо іншим було співвідношення жінок: 47,9% – 1:10; 28,8% – 1:20; 13,7% – 1:1 і лише 9,6% зазначили 1:5.

Важливою соціально-демографічною ознакою є громадянство. Серед жертв злочинів, передбачених ст. 143 КК України переважали громадяни України і становили в загальній сукупності – 53,8%. Серед жертв були й особи без громадянства – 22,4%, незначну частку становили біженці – 15,3%.

За віковою характеристикою переважають особи віком 25-35 років – 44,3 % та 18-25 років – 33,4 %. Особи віком більше 35 років становлять – 16,7 % та віком від 14 до 18 років – 5,6 %. Тобто ці дослідження свідчать, що особами, які мають підвищений рівень віктимності, здебільшого є особи віком від

18 до 35 років, вони становлять 47,7 %. Це, на нашу думку, пов'язано із тим, що зазначена категорія осіб здебільшого мають молодий і здоровий організм, що є вкрай важливим для майбутнього реципієнта.

Цікавими, на наш погляд, є дані щодо місця проживання жертв незаконної торгівлі органами і тканинами людини. Як виявило наше дослідження, основним місцем проживання зазначених осіб, були: місто – 32,6%; сільська місцевість – 30,2%; обласний центр – 18,6%; районний центр – 16,3%, незначна частка становила курортні зони – 2,3%.

Що стосується освітнього рівня жертв незаконної торгівлі органами і тканинами людини, то дані проведеного нами опитування практичних оперативних працівників характеризувалися такими показниками: неповну середню освіту мали – 30,7 %; середню спеціальну освіту – 21,4 %; початкову освіту – 16,3 %; повну середню освіту – 11,2 %; ніде не навчалися і не працювали – 9,9 %; незакінчену вищу освіту – 6,5 % та вищу освіту – 4,0%.

Необхідно відмітити той факт, що значну частку серед жертв злочинів, передбачених ст. 143 КК України складають незаміжні (неодружені) – 45,9% та розведені особи – 35,2%. Незначну частку склали особи, які перебувають в цивільному шлюбі (13,5%) та заміжні (одружені) - 5,4%.

У результаті проведеного нами дослідження було встановлено, що найбільш вразливу групу становили особи, які характеризувалися легковажною поведінкою - 52,9 %.

Безробіття, низький життєвий рівень, соціальна невпевненість і напруга відбиваються на становищі всіх верств населення, визначають деформацію особистості людей в ході їх соціалізації, формування життєвих установок, які визначають поведінку та вчинки людей, їх систему цінностей. Так, жертви даного злочину у 20,6 % характеризувались провокуючою поведінкою та пасивною (нейтральною) поведінкою 20,6 % відповідно. Протиправну поведінку мали 5,9 % осіб.

Основними рисами жертви злочину, передбаченого ст. 143 КК України є: легковажність (47,5 %) та довірливість - 27,5%.

Аморальністю та агресивністю характеризувалися по 12,5% відповідно осіб.

Як показало наше дослідження, матеріальне становище жертв розподілилося наступним чином: малозабезпечені склали 77,4%. Незначну частку становили особи середнього достатку – 6,5%. Більшість жертв злочину, передбаченого ст. 143 КК України на момент вчинення відносно них злочину не мали постійного джерела існування. Так, 31,4 % осіб ніде не працювали і не навчалися; тимчасово не працювали 28,6 % осіб; непрацездатні особи склали - 14,5 %. Тобто в загальній сукупності дані особи становили 74,5%.

Також серед жертв незаконної торгівлі органами і тканини людини виявилися робітники – 11,7 %; керівники – 6,7 %; студенти – 4,9%; підприємці – 2,2%. Отже, можна зробити висновок, що від незаконної торгівлі органами і тканинами людини не може бути застрахована жодна людина і цифри, отримані в ході нашого дослідження лише підтверджують цю думку.

Доволі часто донори, які погодилися на вилучення органів, залишаються ошуканими і не отримують всієї обіцяної суми, трапляються випадки коли вони взагалі не отримують ніякої плати. Дуже часто особи невірно інформуються про характер операції, реабілітаційний період, а також наслідки вилучення органу для їх здоров'я. В інших випадках, згоду донорів отримують за допомогою більш-менш явних форм примушування [4].

Отже, отримані результати дослідження дадуть змогу надалі визначити заходи запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини, адже знання про особу та її поведінку є додатковим засобом нейтралізації причин та умов, які її детермінують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичні дані надані Державною статистичною службою України за період 2006-2012 рр.-К.: ДСС України, 2012.

2. Доклад ООН: Торгівля органами, тканинами та клітинами і торгівля людьми з метою вилучення органів (спільне дослідження Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй, 2009 рік).

3. Trafficking in human beings for the purpose of organ removal in the OSCE region: analysis and findings. Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings. SEC.GAL/123/13/Rev 1. 8 July 2013. p. 57

4. Pearson, Elaine, 'Coercion in the Kidney Trade? A background study on trafficking in human organs worldwide' Deutsche Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, April 2004, p.5 available at [Електронний ресурс]. - Електронний режим доступу: www.gtz.de/de/dokumente/en-svbf-organ-trafficking-e.pdf.

Джужа А.О.,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Проблема здійснення судочинства щодо дітей з кожним роком набуває все більшої актуальності: з одного боку про це говорять громадські діячі, які дотримуються активної позиції щодо захисту дитини, з іншого – науковці та практики, які, відповідно, з наукового і практичного погляду обґрунтовують необхідність особливого вирішення справ за їх участю. Йдеться про особливий вид судових та інших державних органів, що називаються ювенальною юстицією.

Фахівці відзначають, що, як свідчить світовий досвід, ювенальна юстиція являє собою досить складний механізм, який містить комплекс концепцій та "схем" впливу на підлітків, масу конкретно-практичних ситуацій впливу на сім'ю, первинні групи (безпосереднє оточення підлітка), а також соціальні інститути [3].

В основу такого бачення ювенальної юстиції покладаються дві передумови.

По-перше, ювенальну юстицію пропонується розглядати, не просто виділяючи специфічних для неї спеціально уповноважених осіб (суддів, соціальних працівників тощо), а й припускати, що вони своїми діями реалізують особливі ("ювенальні") концепції, проекти і схеми роботи. Ці концепції, моделі і схеми, на нашу думку, не можна розглядати як щось раз і назавжди сформоване – вони були і залишаються предметом соціального пошуку і удосконалення [1].

По-друге, необхідно підкреслити існування різноманітних концепцій ювенальної юстиції у світі. Система ювенальної юстиції тієї чи іншої країни являє собою комплекс концепцій і форм (схем) діяльності, яку визначено особливостями історії і правової системи. У рамках такої системи реалізується не тільки множинність, а й особливий зв'язок ювенальних служб, що дозволяє їм ефективно взаємодіяти.

Як свідчить зарубіжний досвід, ювенальні суди створюються на основі доктрини, згідно з якою держава виступає як піклувальник або відповідальна особа за неповнолітніх, захищаючи їх від небезпечної поведінки і шкідливого оточення. При цьому покарання неповнолітніх не є основною метою ювенальної юстиції [1; 5].

Відповідно до ст. 5 Пекінських правил цілі правосуддя щодо неповнолітніх полягають у забезпеченні добробуту неповнолітнього і того, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітнього правопорушника були завжди порівняні як з особливостями особистості, так і з обставинами правопорушення. Інша мета служить засобом обмеження використання каральних санкцій до неповнолітніх.

До основних функцій ювенальної юстиції належать такі.

1. Охоронна. Забезпечення судового захисту неповнолітнього як потерпілого, підсудного, засудженого тощо шляхом закриття справи про злочин неповнолітнього або

посягання на злочин, зменшення розміру покарання у зв'язку з неповноліттям відповідно до КК України; надання переваги виховному впливу перед примусовими заходами тощо.

2. Відновна та примирна. Ювенальна юстиція має базуватися на відновному принципі. У цьому її суттєва відмінність від сучасного "дорослого" правосуддя. Правосуддя у справах дітей має бути не каральним, а передовсім таким, що відновлює порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого від правопорушення, сприяє усвідомленню правопорушником необхідності відповідати за свої вчинки і здійсненню заходів для відшкодування завданої шкоди. Залагодження конфліктів та вирішення ситуацій, пов'язаних із правопорушенням, відбувається шляхом досягнення порозуміння між сторонами судового процесу із залученням їх соціального оточення та представників місцевих громад.

3. Реабілітаційна. Реабілітація стосується і дитини, яка потерпіла від жорстокого поводження або недбалого піклування, і неповнолітнього правопорушника, який має бути ресоціалізований. Для цього ювенальний суд має стати координатором програм і проектів, а також центральною інституцією серед низки державних та недержавних установ і органів [1].

На завершення необхідно ще раз зазначити, що злочинність неповнолітніх являє собою соціальне та правове явище. Саме тому позитивне розв'язання існуючих проблем не може зводитися лише до застосування кримінально-правових заходів.

Будь-яка кримінально-правова діяльність має бути поєднана з вирішенням соціальних та економічних проблем, здійсненням економічних реформ держави, адже при їх ефективності відпаде потреба у такій великій кількості кримінально-правових заходів [2; 4].

Беручи до уваги особливості психолого-педагогічного розвитку неповнолітніх, актуальним на думку відповідних фахівців стає і вироблення психолого-педагогічного напрямку впливу на дитину в контексті запровадження ювенальної юстиції. У законі і теоретичних рекомендаціях у справах про злочини неповнолітніх послідовно проводиться вимога спеціалізації, що є запорукою успіху будь-якої діяльності. Ігнорування специфіки неповнолітніх з усією очевидністю

призводить до неповноти провадження досудового слідства і підриває його виховно-профілактичну спрямованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження: монографія / Н.М. Крестовська. – О.: Фенікс, 2008. – 328 с.
2. Крестовська Н.М. Перспективи ювенальної юстиції в Україні / Н.М. Крестовська // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. – №1. - С. 27-31.
3. Крестовська Н.М. Ювенальна юстиція: навч. посібник / А.І. Гусєв, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська, Т.Є. Семікоп, В.І. Шмеріга, І.Г. Терещенко; за ред. Крестовської Н.М. – О.: ОЮІ ХНУВС, 2006. – 243 с.
4. Карнозова Л.М. Ювенальная юстиция: содержание понятия и перспективы в России // Вопросы ювенальной юстиции. – 2007. – №3. – С. 37.
5. Мельникова Э.Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Учебное пособие. – М.: Дело. – 2001. – 272 с.

Соловей О.О.,
старший лаборант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

В останній час все частіше в суспільстві виникають дискусії з приводу негативного впливу засобів масової інформації на механізм формування злочинної поведінки неповнолітніх, адже на сьогодні особливо потужний вплив чинить телебачення та мережа Інтернет.

Варто відзначити, що дана проблема почала непокоїти суспільство ще у середині XX сторіччя. Так, американський психотерапевт Д. Легман на початку 40-х років XX сторіччя зазначав про згубний вплив на внутрішній світ дитини «літератури» коміксів та кіно-радіо-телевизійних передач. «Якщо, – пише він, – на кожній сторінці описується тільки одна сцена насилля, а їх взагалі більше, то і тоді кожна дитина, що виросла у місті, за допомогою одних лише коміксів, ознайомиться мінімум з 18 тис. малюнків, які яскраво відображають бійки, постріли, повішання, криваві калюжі та смертельні тортури. Враження, від цього, все більш підкріплюється прослуховуванням кожного дня радіопередач, а також кінофільмами. В результаті цього виросло ціле покоління юнаків та дівчат, які тисячі раз відчували емоційний стан пов'язаний з вчиненням насильства і навіть убивств… Комікси досягли того, що надали кожній американській дитині такий курс параноїчної манії величі, якого не отримувала навіть дитина у Німеччині. Американським дітям прививається таке переконання в моральній правоті насилля, якого не став би домагатися жоден нацист» [1, с.473].

Американський соціолог Е. Шур, виражаючи занепокоєння американського суспільства, підкреслював, що популяризація засобами масової інформації злочинності серед неповнолітніх досягла у США свого апогею. «Систематичні дослідження, – пише він, – проведені на початку 50-х років для національної асоціації працівників учбово-виховного радіовіщення, дозволили встановити, що протягом одного тижня було показано 6868 випадків насилля. Було також виявлено, що частота передач з показом актів насилля була більшою частиною у той час, який був відведений дитячим програмам» [5, с.33-38]. Невипадково, що у США кожні 16 секунд вчиняється напад, кожні 14 хвилин – зґвалтування, кожні 36 хвилин умисне вбивство.

З цього приводу американський психіатр Ф. Верзема в своїй книзі «Соблазнение невинного» веде мову про руйнівний вплив продукції кіно-радіо-телевизійних передач та жахливих зображень коміксів. Дітям та підліткам надаються у неймовірній кількості деталі насилля, жорстокості, еротики, садизму та вбивств. Відкрита пропаганда та прославляння ідей насилля індуціюється неповнолітніми та знаходить своє відображення у тому, що темпи зростання злочинності, зокрема корисливої спрямованості, в США більше ніж у 10 разів перевищують темпи зросту населення країни.

Зріст психічних захворювань Ф. Верзема також пояснює згубним впливом засобів масової комунікації [3, с.28].

Як показали дані досліджень І.Черезова та Д.Салюка, вітчизняний підліток у середньому проводить біля телевізора 3—5 годин на добу (для порівняння: польський підліток дивиться телевізор 2— 4 години на добу, у вихідні — до 5 годин. У США діти віддають телепрограмам більше часу, ніж навчанню. У Швеції учні впродовж 10 років навчання проводять 18 тисяч годин перед телевізором). Телевізор дає дитині більше інформації, ніж батьки, друзі чи вчителі, і часто діти довіряють їй не менше, а то й більше, ніж рідним і близьким [4].

Сучасне вітчизняне телебачення, щоб привабити широку публіку й отримати більше прибутків від реклами, схильне транслювати насильницькі сюжети. Так, за даними Американської медичної асоціації, за роки, проведені в школі, середньостатистична дитина бачить по телевізору 8000 убивств та 100 000 актів насильства. І якщо доросла людина критично оцінює таку телепродукцію і відмежовує вигадку від реальності, то дитина часто сприймає телевізійні схеми як план для реалізації в житті, і в неї поступово формується кримінальний стиль мислення. Отже, дитина засвоює помилкову істину, що основний шлях вирішення більшості проблем — насильницький, і формування в неї досить дивних ідеалів чи взірців для наслідування (позитивний герой бойовика стріляє і вбиває вчетверо більше, ніж герой негативний).

Згідно з даними соціологічного дослідження кандидата психологічних наук О. Дроздова (Інститут психології ім. Г.Костюка АПН України), 58% молоді прагнуть копіювати поведінку телегероїв, здебільшого з іноземних фільмів, а 37,3% молоді готові вчинити протиправні дії, беручи приклад із телегероїв [4].

Більшість кінокомпаній, запевняють нас, що насильство в певних, визначених законом дозах навіть корисне для обивателя, який, споживаючи криваві сцени, вихлюпує свою негативну енергію. Але, по-перше як визначити ці певні дозволені дози (наприклад, одне вбивство чи згвалтування за півгодини фільму дозволено, а два — ні?), а по — друге, насильство на телебаченні в будь-яких дозах впливатиме на психіку людей, і особливо молоді, спотворюючи її. Деякі режисери вважають насильницькі сцени свого роду терапією, стверджуючи, що вони «очищають розум людини від темних, часто вбивчих потягів і підсвідомих гріховних

імпульсів та дозволяють насолодитися спостеріганням крамольних діянь, на здійснення яких у неї самої ніколи б не стачило духу, хоча, можливо, й дуже хотілося б…» Але все ж таки: сцени насильства очищують розум від негативних потягів — чи дозволяють втілювати їх віртуально, співпереживаючи побачене? Теорію катарсису пропагують насамперед творці фільмів з елементами насильства та жорстокості, їх підтримує ряд психологів. Проте більшість усе ж таки застерігає про небезпеку екранного насильства й не сприймає теорію катарсису як незаперечний факт. Так, Брайант Д. Томпсон стверджує: «У 1950-х і 1960-х роках С. Фешбах виявив прояви катарсису в учасників експериментів, що проводилися ним... Але слід зазначити, що всього кілька з сотень проведених експериментальних досліджень дали ті результати, про які писав Фешбах, або підтвердили механізм катарсису. Тому сцени насильства, швидше, спонукають до негативних дій» [4].

Але існує і інша сторона проблеми — дитина часто стає жертвою ЗМІ, і як зазначає відомий російський кримінолог Горшенков Г.М., «віктимогенність засобів масової інформації слід розглядати як з технічної так і з соціальної сторони, тобто як складну універсальну комунікативну систему, в якій бурно протікають фізичні процеси неорганічної та органічної природи. Ця система грає виключну роль у функціонуванні суспільства. Згадаємо, що засоби масової інформації:

а) несуть у свідомість людей різні знання про оточуючий світ та події, що відбуваються в ньому;

б) оказують сильну дію на емоції, почуття людей, створюючи, тим самим, різноманітний спектр настроїв, бажань, жадань, визначають емоційний тонус, спонукуючи, при цьому, до відповідний дій;

в) виконують конкретні «замовлення» тих чи інших інститутів – освітянського, виховного, культурологічного, політичного, економічного, насамперед, правового та іншого характеру» [2, с.156].

Таким чином, виходячи з соціальних особливостей засобів масової інформації, розглянемо загальне явище масово-інформаційної віктимогенності, а також її різновиди.

Масово-інформаційна віктимогенність – це здатність джерела (технічного засобу) масової інформації та/чи самого акту масової інформації мати шкідливий вплив на особу, що спричиняє

їй моральні, фізичні страждання або підвищують чи первинно формують антропологічну та/чи соціальну віктимність, а також здатність учасників організації масової інформації перетерплювати шкоду, яка вчиняється внаслідок правопорушення чи іншими вчинками, що суперечить загальноприйнятим нормам суспільства.

Як бачимо, в одному випадку, неповнолітній може опинитися жертвою безпосередньої шкідливої дії засобів масової інформації; в іншому – вона набуває властивості підвищеної уразливості від різних посягань, у тому числі кримінально-караних, що стимулюються засобами масової інформації.

Розмислюючи про віктимогенність окремих видів актів масової інформації та технічних, в цілому, особливо електронних засобів її розповсюдження, необхідно пам'ятати про той важливий фактор, який активно впливає на віктимізацію шляхом нейтралізації здатності особи протидіяти протиправному посягання (тобто технологічна властивість засобів масової інформації оказувати субсенсорну дію на осіб, що сприймають інформацію). Аналізуючи цей феномен, можна дійти висновку, що на сьогодні телевізійний ефір, перенасичений сценами насильства, жорстокості, викликає в психіці дитини серйозні деформації: у дитини зникає гарний сон, присутнє побоювання темряви, жорстокість, агресивність, збудливість та нервозність.

Як приклад, декілька років потому у Франції було вчинено серію вбивств. У ході розслідування з'ясувалося, напередодні цієї події транслювали фільм, в якому підліток-месник розправлявся зі своїми кривдниками. В результаті цього, протягом двох тижнів прихильники свого кумиру, подражаючи йому, вбили шістьох осіб. Причому, як з'ясувалося, вбивства були вчинені за таким самим сценарієм, який був продемонстрований молоді на екрані. Який руйнівний вплив на психіку дитини здатне телебачення, можна судити по відомій події у Японії, коли показаний дітям мультсеріал викликав судорожні припадки у дітей [2, с.155-159].

Отже, щоб протидіяти негативному інформаційному впливу, батьки повинні постійно займатися вихованням дітей і на власному прикладі відмежовувати добре від поганого і тим самим повинні завжди бути для дітей авторитетом, і тільки тоді дітей не вабитимуть заборонені речі. Також відповідні зусилля повинно прикладати суспільство та держава. Лише поєднавши зусилля батьків, держави і громадськості, ми зможемо досягти значних успіхів у вихованні підростаючого покоління. Тому, на наш

погляд, дієвим кроком з боку держави є її втручання в видавничі плани та книжкову торгівлю, телебачення, а також зупинити чи суттєво скоротити демонстрацію насильства та жорсткості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. American Journal of Psychotherapy, vol. 11, 1948.
2. Горшенков Г.Н. Криминология массовых коммуникаций: [научно-учебное издание] / Горшенков Г.Н. - Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2003.
3. Селецкий А.И., Тарарухин С.А. Несовершеннолетние с отклоняющимся поведеним / А.И. Селецкий, С.А. Тарарухин - К.: «Вища школа», 1981.
4. Чупрій Л. Негативний вплив на молодь телебачення та Інтернету Негативний вплив на молодь телебачення та Інтернету [Електронний ресурс]. - Електронний режим доступу: http://opros-dim.com/index.php?/uk/%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%83%D0%BC/negativnij-vpliv-na-molod-telebachennja-ta-internetu.html
5. Шур Э. Наше преступное общество. Социальные и правовые источники преступности в Америке / Э. Шур [Перевод с англ.] -М., 1977.

Мікіш А.С.,
ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Боротьба з фіктивним підприємництвом, запобігання та протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є пріоритетним завданням правоохоронних органів, яке протягом останніх років набуває особливої актуальності.

Злочини, що вчиняються з використанням фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та наслідки такої діяльності набули таких масштабів, що дедалі більше становлять загрозу економічній безпеці України, оскільки частина капіталу держави (більш ніж 50 %) знаходиться у «тіньовому» обороті [1, с. 39]. Лише податкові органи України щороку виявляють близько 6 тисяч фіктивних юридичних осіб. Ураховуючи, що середній обіг коштів через рахунки кожного із зазначеної категорії підприємств становить близько 5 мільйонів гривень, втрати бюджету лише з ПДВ щороку становлять близько 6 мільярдів гривень [2, с.16].

Не зважаючи на заяви керівників правоохоронних органів про викриття щорічно сотень і тисяч фіктивних структур, статистичні дані засвідчують протилежне - кількість вироків за ст. 205 КК України дуже низька.

Дослідженню проблем попередження господарських правопорушень присвятили свої роботи В.П. Вишневський, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кібенко, Д.Х. Липницький, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко, Б.Г. Розовський, М.І. Хавронюк, В.В. Хахулін, О.В. Шаповалова, В.С. Щербина та ін.. Фіктивне підприємництво розглядається ними здебільшого як механізм або спосіб вчинення протиправних діянь у сфері господарської діяльності.

Механізм створення і подальшого використання фіктивних підприємств невпинно удосконалюється, що потребує застосування адекватних засобів боротьби з фіктивним підприємництвом. Загальновідомо, що одними кримінально-правовими й адміністративними заходами ефективно протистояти цим негативним явищам неможливо. Необхідно вирішити комплекс взаємопов'язаних економічних, соціальних, правових, інформаційних і ряд інших завдань.

Особливістю української тіньової економіки (господарської діяльності, яка внаслідок певних причин і умов прагне уникнути контролю з боку держави) є поширене використання фіктивних суб'єктів господарювання для

оформлення безтоварних операцій або тих, що не відповідають дійсності.

Використання фіктивних господарських структур для незаконної конвертації безготівкових коштів у готівку є основним інструментом легалізації грошей в Україні. Для цього використовуються реквізити фіктивних фірм, через рахунки яких проходять злочинні прибутки для того, щоб опинитися на певному рахунку і в тій формі, яка дозволяє безперешкодно зняти готівку. Зняття готівки з банківських рахунків здійснюється за допомогою підробленнях або чужих документів, які посвідчують особу. На певному етапі, на підставі злочинно здобутих безготівкових коштів, видаються ощадні сертифікати на пред'явника або на підставних осіб, за якими, на другому етапі, знімаються кошти з використанням чужих або підроблених паспортів. В результаті чого особа отримує кошти в сумі мільйонів гривень, а то і доларів США чи іншої валюти. Такі операції не підпадають під визначення легалізації, але вони є одним з етапів отримання злочинних доходів і містять в собі ознаки інших злочинів – підробка документів, використання підроблених документів, ухилення від сплати податків та інших. Грошові кошти, отримані в результаті провадження таких операцій, в подальшому використовуються для проведення тіньових операцій, підкупу державних чиновників, створення умов вчинення інших злочинів, тобто вони підривають фінансову і економічну основу держави, а якщо вони розповсюджені у великих розмірах, то безумовно вони посягають і на національну безпеку. В цьому і полягає найбільша небезпека фіктивного підприємництва, як основного інструменту легалізації злочинних прибутків в Україні .

Необхідно відзначити, що проблема протидії діяльності фіктивних фірм є актуальною не лише для України. Так, за даними Слідчого комітету Росії більше половини злочинів, пов'язаних шахрайством і рядом інших тяжких складів злочинів у сфері економічної діяльності, вчиняється з використанням фірм-одноденок, їх реквізитів і рахунків. Крім того, у Росії

зареєстровано близько мільйона мертвих фірм, які не здійснюють ніякої діяльності [3].

Явище фіктивного підприємництва та підставних осіб усе ще досить поширене в Білорусі, але ситуація багато в чому змінилася. Цьому сприяла практика притягнення Департаментом фінансових розслідувань до кримінальної відповідальності осіб, що виступали на стадії реєстрації суб'єктів господарювання як фіктивні керівники і засновники. Це дозволило витіснити з фінансового ринку країни так звані фірми-одноденки. На сьогодні все рідше фіксуються випадки реєстрації суб'єктів господарювання на підставних осіб, що реально не беруть участь у здійсненні фінансово господарської діяльності. Дуже поширені раніше випадки реєстрації підприємств на підставі підроблених або загублених документів сьогодні мають одиничний характер. Це стало можливим завдяки заходам превентивного характеру, спрямованим на оперативне виявлення потенційних фіктивних структур на етапі взяття платників податків на облік у інспекціях Міністерства з податків і зборів і відкриття поточних рахунків у банках.

Отже, протидія фіктивному підприємництву, відмиванню грошей неможлива без співпраці з банками та іншими фінансовими установами. Так, наприклад, на сьогодні банківська система США приймає активну участь у боротьбі з цим видом злочинності. Законодавство США вимагає від фінансових установ виявляти підозрілі операції і повідомляти про них правоохоронним органам. У разі порушення цих вимог, фінансові установи можуть бути покарані як в цивільному, так і в кримінальному порядку [4].

Нам потрібно також звернути увагу на діяльність банківських установ. Нерідко діяльність банківських установ, які спеціалізуються на обслуговуванні рахунків фіктивних підприємств, супроводжується не окремими юристами, а цілими асоціаціями, які надають правові послуги, а також послуги із ведення бухгалтерського та податкового обліку для «своїх». Часто такі юридичні компанії входять до злочинних

угруповань, обслуговуючи підприємства з моменту їх відкриття і до ліквідації.

Вказані проблеми вимагають законодавчого рішення, оскільки вони негативно впливають на стан розкриття злочинів, пов'язаних із фіктивним підприємництвом.

У зв'язку з високою латентністю фіктивного підприємництва статистика щодо динаміки зареєстрованих злочинів і стану осудності за фіктивне підприємництво далека від реальності.

Але навіть ті дані, які включені в статистичну звітність, свідчать про те, що за останні десять років (2004-2013 рр.) зареєстровано більше трьох з половиною тисяч злочинів, кваліфікованих за ст. 205 ККУ [5].

Достовірно оцінити загальні масштаби діяльності конвертаційних центрів в цілому по Україні складно. Але якщо виходити з припущення, що в тіньовому обороті сьогодні перебуває ледь не половина вітчизняної економіки, то, відповідно, й обсяги операцій, необхідних для її обслуговування, повинні відповідати цим потребам. Контрагентами «конвертів» є тисячі підприємств з усіх регіонів України, а обороти багатьох із них сягають мільярдів гривень на рік [6].

Тим часом у вітчизняному законодавстві досі навіть не визначені такі поняття, як «конвертаційний центр» або «фіктивне підприємство».

Така ситуація потребує дієвого вирішення вже сьогодні. Нам потрібне комплексне відпрацювання методів боротьби з цим злом.

Як висновок: враховуючи досвід країн ЄС з метою протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності необхідно розробити механізми взаємодії ДПА, МВС, інших центральних органів виконавчої влади – власників спеціальних інформаційних систем чи документальних баз даних шляхом створення відомчих електронних баз даних, їх

взаємодії “online”, широкого використання інших високих інформаційних технологій.

Необхідно створити систему вільного обміну інформацією і досвідом між спеціальними підрозділами інших держав, які ведуть боротьбу з легалізацією злочинних прибутків, шляхом укладання двосторонніх угод на засадах взаємності.

Функціонування міждержавних господарських зв'язків (насамперед з державами "близького зарубіжжя") вимагає вирішення ще однієї проблеми - створення правової бази міждержавної господарської діяльності, узгодженої з уже прийнятими актами національного законодавства, яке в свою чергу має бути узгоджене з нормами міжнародного права.

Слушно передбачити фінансові санкції щодо банківських установ, в яких встановлені факти використання декількох банківських рахунків фіктивного суб’єкта підприємницької діяльності.

На жаль, напрацювання кримінологів не використовуються фінансистами для розробки ефективних моделей інвестиційної діяльності, які б виключали можливість утворення фіктивних «інвестиційних фондів», фінансових пірамід, фіктивних підприємств, «конвертаційних» центрів. Не використовують напрацювання кримінологів і фахівці кримінального права, які є авторами ст. 205 КК України, за якою злочином є створення або придбання суб’єктів підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності, а сама незаконна і вкрай суспільно-небезпечна діяльність, яка лежить у основі майже всіх сучасних економічних злочинів (укладання фіктивних угод, конвертаційних схем, тощо) не є злочином [7, с. 105].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудник Л.М., Василинчук В.І., Опалінський Ю.В., Мулявка Д.Г. Фіктивне підприємництво, шляхи боротьби з ним: Навч. посібник, – Ірпінь, 2005. С. – 39.

2. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності [монографія]. – К.: Алерта, 2012. –298 с.

3. В РФ сейчас 1 млн «мертвих» фирм, часть которых используется для тяжких преступлений/Минюст [Электронный ресурс]. –http://pravo.ru/news/view/62674/.

4. Осика І. М. Огляд Міжнародного науково-практичного семінару «Протидія економічній злочинності» [Електронний ресурс] . - http://yandex.ua/yandsearch?rdrnd=371543&text=%

5. Статистика МВС України /Сайт МВС України/ - http: www.mvs.gov.ua .

6. Діяльність конвертаційних центрів та податкові оптимізації в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/074.htm

7. Попович В.М. Роль кримінології у підвищенні запобіжного потенціалу наук, що утворюють організаційно-правову інфраструктуру запобігання злочинності// Митна безпека. – 2011. - № 1- 2. – с. 105 .

Бортник С.М.,
начальник підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ РАСИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ В УКРАЇНІ

Запобігання расизму - це стратегічний напрям ідеологічної політики будь-якої держави. Будучи складовою такої діяльності, запобігання расизму водночас є також складовою запобігання злочинності. Отже, воно базується на тих загальних засадах запобігання злочинності, які вироблені теорією та практикою протидії злочинності.

Спираючись на базові положення теорії запобігання злочинності, ***запобігання расизму та ксенофобії*** *можна визначити як особливий вид соціального управління, напрям ідеологічної діяльності, який полягає в усуненні, нейтралізації чи обмеженні дії чинників (детермінант) расизму та ксенофобії, цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу спеціально розроблених законних засобів на систему суспільних відносин, що складаються у сфері відносин з іноземними ромадянами, що має за мету стимулювання фізичних та юридичних осіб до правомірної поведінки, толерантного та ввічливого ставлення до громадян інших рас.*

Усвідомлюючи наслідки проявів расизму та ксенофобії в Україні, за дорученням Президента України у структурі Міністерства внутрішніх справ створено відділ напрацювання та реалізації стратегії боротьби з етнічною злочинністю, у Службі безпеки – підрозділ із виявлення та припинення дій, спрямованих на розпалювання расової чи національної ворожнечі, а у Міністерстві закордонних справ запроваджено посаду Посла з особливих доручень із питань протидії расизму, ксенофобії та дискримінації.

В березні 2012 року Міністерство внутрішніх справ розробило План заходів по боротьбі з розповсюдженням у країні расизму та ксенофобії, яким визначено пріоритетні напрями діяльності з попередження та розкриття злочинів, що здійснюються на расовому ґрунті, протидії неонацистським і скінхедівським організаціям.

Щодо запобігання расистським злочинним проявам, то тут існують певні складнощі, зумовлені насамперед різнорідністю контингенту проти якого вчиняються такого роду протиправні дії.

З однієї сторони, загальні заходи безпеки населення покликані забезпечити правопорядок, охорону прав і законних інтересів будь-яких громадян, що знаходяться на території України.

З іншого боку, інтереси боротьби із злочинністю вимагають специфічних підходів до різних категорій населення, в тому числі іноземців та мігрантів.

Оскільки на кримінологічну ситуацію впливають кількісні і якісні параметри потоку іноземних громадян, остільки інтереси правопорядку вимагають як його оптимізацію, так і створення належних умов їхнього перебування, що зменшує ймовірність виникнення криміногенних факторів.

Досягнення цієї мети можливе лише шляхом удосконалення ідеологічного, політичного, економічного і духовного життя суспільства, тобто завдяки загальносоціальним заходам запобігання. Те, що запобігання расизму та ксенофобії залежить передусім від ефективного здійснення ідеологічних реформ в Україні, а вже потім – від якості правоохоронної діяльності, ні в кого ніяких сумнівів не викликає.

Без загальносоціальних, одними лише спеціально-кримінологічними заходами неможливо успішно нейтралізувати негативні прояви расизму та ксенофобії.

Однак, правові та правоохоронні заходи можуть дати позитивний ефект лише за наявності економічних і соціальних гарантій здійснення відповідних правових норм.

Таким чином, фактор всезростаючого напливу іноземців, осіб без громадянства та нелегальних мігрантів в Україну повинен враховуватися як у широкому аспекті – при плануванні соціально-економічного розвитку країни, регіону, міста, так і під час управління процесом боротьби зі злочинністю взагалі і расизмом та ксенофобією зокрема.

Здійснюючи запобігання расизму, як негативному соціальному явищу, необхідно реалізувати комплекс ідеологічних, виховних, соціально-економічних, політичних, правових, організаційних та інших заходів. Відповідно, у будь-якій сфері людської діяльності, яка стосується відносин з іноземцями та особами інших рас, потрібно застосовувати заходи запобігання, тобто створювати умови, які зменшуватимуть або нейтралізуватимуть вплив криміногенних чинників на поширення проявів расизму та ксенофобії.

На основі викладеного, слід зазначити, що усунення, нейтралізація чи обмеження дії соціальних передумов расизму та ксенофобії потребує системних змін в основних сферах соціального життя, насамперед у здійсненні ідеологічної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевич В. В. Транснаціональна нелегальна міграція: стан і тенденції // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю: тези доп. Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 24 березня 2010 р., - К.: КНУВС, 2010. – 272 с., С. 50-53.
2. Олефір В. І. Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми: Монографія / МВС України НАВСУ. – К.: Вид-во МВС України, 2004. – 306 с.
3. 55 лучших городов для жизни в Украине // Фокус. № 26 (190), 07.07.2010 г.
4. План заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2014 р. / Розпорядження МВС України від 18.02.2012 р. № 94.

Сисоєва В.П.,
ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії нутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З МЕТАЛОБРУХТОМ НА ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОМУ РІВНІ

Запобігання злочинним посяганням на встановлений порядок здійснення операцій з металобрухтом, як і запобігання злочинам узагалі, має системний характер та здійснюється в різних сферах діяльності суспільства. Ми поділяємо думку В.В. Коваленка стосовно того, що профілактика злочинності

включає в себе два основні напрями: загальносоціальну профілактику і роботу спеціалістів з індивідами, схильними до вчинення правопорушень. Загальносоціальна профілактика злочинності передбачає створення умов, за яких злочинність стабілізується або зменшується її рівень. До таких умов належать підвищення життєвого рівня населення і створення соціально-економічної основи для стабільного політичного й державного устрою суспільства [1, с. 17].

Загальносоціальне запобігання злочинним посяганням на встановлений порядок здійснення операцій з металобрухтом містить у собі систему заходів щодо усунення та нейтралізації детермінант вчинення зазначених злочинів, яка є частиною загальносоціальної державної політики в галузі господарювання, соціального забезпечення, правового регулювання тощо. У цьому контексті І.Б. Медицький зазначає, що «загальносоціальна профілактика злочинності є визначальною підсистемою системи профілактики злочинів, яка охоплює найбільш масштабні, довготривалі й ефективні види діяльності, найбільш значні соціальні заходи в державі та покликана забезпечити правомірну поведінку всіх членів суспільства. Соціальним адресатом загальної профілактики може виступати як усе населення держави, так й окремих її регіонів чи місцевостей» [2, с. 21].

Саме через здійснення соціально та економічно обґрунтованої політики, коли нормативно-правові акти, що регулюють здійснення господарської діяльності у сфері обігу металобрухту, приймаються взаємопов’язано, а не розрізнено, відбувається загальносоціальне запобігання цим злочинам.

У науковій літературі існують різні погляди на класифікацію заходів загальносоціального запобігання. Проаналізувавши думки та погляди сучасних учених на класифікацію заходів загальносоціального запобігання злочинам, для досліджуваних посягань пропонується виділити такі групи заходів запобігання загальносоціального рівня:

– організаційні – удосконалення господарської діяльності у сфері обігу металобрухту шляхом раціоналізації. Ці заходи спрямовані на удосконалення роботи управлінського персоналу на засадах раціональної економічної діяльності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, удосконалення систем обліку і звітності при здійсненні операцій

з металобрухтом. Це також стосується заходів щодо підбору й професійної підготовки кадрів, їх періодичної атестації, підготовки та перепідготовки, спеціалізованих видів контролю, у тому числі фінансового;

– технічні – застосування сучасних технологій як для безпеки, так і для обліку та звітності при здійсненні операцій з металобрухтом. В умовах комп'ютерного управління рухом фінансових ресурсів і товарно-матеріальних цінностей вони мають забезпечити надійну охорону, облік, своєчасне визначення кількісних і якісних показників цього процесу через розроблення сучасних комп'ютерних систем на основі математичного моделювання умов виробничих процесів, систем охорони об'єктів, запровадження технічних приладів, що контролюють кількісні та якісні показники сировини тощо. У контексті розгляду законної діяльності пунктів прийому металобрухту зауважимо, що існуючі норми технічного забезпечення передбачають наявність та дієвість необхідного обладнання для перевантаження, зважування, зберігання, радіаційного, протипожежного та екологічного контролю. Звичайно, пункти, які здійснюють прийом металобрухту на легальних підставах, мають таке обладнання. Однак для запобігання саме злочинним проявам у цій сфері, на наш погляд, доречним буде також оснащення камерами відеоспостереження складів і приміщень для зберігання металобрухту, а на пунктах прийому необхідно також запровадження системи автоматизованого обліку операцій з металобрухтом. Такі заходи сприятимуть зменшенню кількості порушень та підвищать ефективність роботи при здійсненні операцій з металобрухтом;

– правові – нормативно-правове регулювання в галузі металургії взагалі та металопереробного виробництва зокрема. Ці заходи мають істотне значення у цій сфері господарювання. Заходи правового характеру в системі загальносоціального запобігання аналізованим злочинним посяганням посідають важливе місце. Саме завдяки недосконалій нормативно-правовій базі велика кількість суб'єктів господарювання у сфері обігу металобрухту працюють нелегально. Чинне законодавство регулює господарські відносини та встановлює правила, яких повинні дотримуватися всі учасники цих відносин;

– виховні – вплив на економіко-правову свідомість громадян, визначення сумлінної та морально правильної моделі

поведінки суб'єктів господарювання на ринку металобрухту. При формуванні економіко-правової свідомості підприємця виховні заходи запобігання мають найсуттєвіше значення. Саме заходи виховного характеру повинні забезпечити законослухняну поведінку в існуючій системі економічних відносин, на всіх рівнях суспільного життя. Це є одним з найбільш складних напрямів загальносоціального запобігання, що пояснюється суперечностями між потребами суб'єкта господарювання та потребами держави;

– економічні – використання ринкових механізмів регулювання економіки, а саме чесна та відповідальна конкуренція, відсутність монополізації та демпінгових проявів, співвідношення попиту та пропозиції тощо. Економічна стратегія регулювання господарських відносин на ринку обігу металобрухту, як й економічна стратегія України загалом, має на меті такі інституційні перетворення, які зменшують роль державного регулювання економічних процесів та збільшують вплив вільної конкуренції у підприємництві. Насамперед, це пов'язано із соціально-економічним розвитком, розвитком конституційного середовища, певною рівновагою між пропозицією та попитом тощо.

Отже, можна зробити висновки, що для різнобічного, об'єктивного та цілісного запобігання злочинним посяганням на встановлений порядок здійснення операцій з металобрухтом пропонується використовувати різноманітні заходи запобігання загальносоціального рівня, а саме: організаційні (удосконалення господарської діяльності у сфері обігу металобрухту шляхом раціоналізації), технічні (застосування сучасних технологій як для безпеки, так і для обліку й звітності при здійсненні операцій з металобрухтом), правові (нормативно-правове регулювання в галузі металургії взагалі та металопереробного виробництва зокрема), виховні (вплив на економіко-правову свідомість громадян, визначення сумлінної та морально правильної моделі поведінки суб'єктів господарювання на ринку металобрухту), економічні (використання ринкових механізмів регулювання економіки, тобто чесна та відповідальна конкуренція, відсутність монополізації та демпінгових проявів, співвідношення попиту й пропозиції тощо). Саме комплексне застосування всіх вищезазначених заходів сприятиме легалізації здійснення операцій з металобрухтом, зменшенню кількості

економічних злочинів та зміцнення народного господарства країни загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко В. Загальносоціальні умови профілактики злочинів в економічній сфері / В. Коваленко // Право України, 2004. – № 8. – С. 12–18.
2. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Медицький І. Б. – Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2008. – 220 с.

Забродська Т.А.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Запобігання злочинності – це різновид суспільної соціально профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності через обмеження, нейтралізацію, а за можливості – усунення їхньої дії [4, с. 253].

Ціллю запобігання рецидивної злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків є протидія кримінальним процесам у суспільстві, забезпечення скорочення темпів росту рецидивної злочинності, боротьба із незаконним обігом наркотиків, тощо.

Актуальність наукових досліджень проблематики запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу

наркотиків зумовлена, в першу чергу, високим рівнем їх суспільної небезпечності, яка полягає у тому, що особа, яка вчиняє рецидивні злочини, не піддалась виховному впливу застосованого до неї покарання. Крім того, ці особи є носіями злочинної субкультури, а часто і розповсюджувачами небезпечних інфекційних хвороб.

Окремі аспекти рецидивної злочинності та вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків досліджені в роботах Ю.М. Антоняна, Ю.В. Бауліна, В.С. Батиргареєвої, В.О. Глушкова, О.М. Джужи, А.І. Долгової, А.П. Закалюка, В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнєцової, А.А. Музики, Е.В. Расюка та інших вчених. Незважаючи на велику кількість та різноплановість існуючих наукових праць по згаданій тематиці існує потреба у вирішенні ряду практичних і теоретичних питань, які пов'язані із запобіганням рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. В першу чергу це удосконалення нормативної основи запобігання досліджуваним злочинам.

Законотворча діяльність здійснюється в напрямах удосконалення правового регулювання обігу в Україні наркотиків, програм ресоціалізації та кримінальної відповідальності за рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, тощо. Основою такої діяльності є аналіз міжнародного досвіду запобігання незаконного обігу наркотиків та рецидиву злочинів, результати наукових досліджень та практичної діяльності органів внутрішніх справ, пенітенціарних установ, медичних, освітніх закладів, тощо.

Відповідно до даних ОВС та Генеральної прокуратури України найбільшу частку злочинів у структурі накозлочинності становлять злочини, передбачені ст. 307 (2007р.- 30,0%, 2012р. - 33,0%) та 309 (2007р. – 58,0%, 2012р. – 54,0%) КК України. Результати вивчення кримінальних справ[5] в межах дисертаційного дослідження на тему «Запобігання рецидивним

[5] Протягом 2012р. вивчено 250 кримінальних справ по обвинуваченню осіб, що вчинили рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків.

злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» дозволили встановити, що найбільше рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, були кваліфіковані за ст. 307 КК України (21,2%) та за ст. 309 КК України (57,4%). При цьому, 70,0% випадків закриття кримінальних справ були пов'язані із застосуванням до підсудного (підсудної) спеціальних видів звільнення від покарання.

Варто сказати, що застосування спеціальних видів звільнення від покарання (ч. 4 ст. 307. ч. 4 ст. 309 КК України) відбувається за умов, якщо особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання, або сприяла розкриттю злочинів у сфері обігу цих засобів або речовин, добровільно звернулась до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії.

Аналіз вивчених кримінальних справ та практики розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів дозволив зробити висновок про низьку ефективність застосовуваних спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, передбаченого ст.ст. 307 та 309 КК України, зважаючи на те, що суди не завжди перевіряють достовірність довідок про початок лікування, наданих підсудними, не беруть до уваги що згідно з висновком експерта особа не потребує лікування від наркоманії, оскільки від неї не страждає, а медичні довідки часто видаються в день судового засідання або за день до нього, не дають оцінки тому факту, що бажання лікуватись у підсудних виникає безпосередньо перед судовим засіданням [2].

Результати опитування працівників ОВС в межах вищевказаного дисертаційного дослідження показали, що 62,5% респондентів вважають неефективними чинні кримінально-правові норми для запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків, таку ж думку висловили і 58,0% опитаних співробітників судів, прокуратури, суддів та адвокатів. При цьому під недоліками цих норм респонденти вбачали

відсутність дієвих санкцій покарання для осіб, що вживають наркотики або є наркозалежними (51,3% працівників судів, прокуратури, суддів та адвокатів, 40,6% працівників ОВС).

Наведене обумовлює необхідність удосконалення застосування покарання за злочини, передбачені ст.ст. 307 та 309 КК України, до осіб, які є споживачами наркотиків, мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання наркотиків або наркозалежними.

Варто зазначити, що практика диференціації видів покарання для споживачів наркотиків та інших осіб, які вчиняють злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, є поширеною в країнах Євросоюзу. Наприклад, у Великобританії застосовується практика призначення особі іспитового строку або громадських робіт для осіб, які зберігали або придбали незначний об'єм наркотичних засобів для власного споживання, при цьому суд може додатково визначити умови лікування, слідкувати за успішністю його проходження. У аналогічних випадках австрійське законодавство передбачає обов'язок суду призупинити кримінальне переслідування на дворічний іспитовий строк для проходження особою курсу лікування [3].

Зважаючи на наведене, підвищенню ефективності спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, сприятиме зміна умов, при яких застосовуються спеціальні види звільнення від покарання. Такою умовою, поряд з іншими, має бути успішне завершення курсу лікування від наркоманії. При цьому необхідно обмежити можливість повторного застосування до особи спеціальних видів звільнення від покарання шляхом закріплення в Кримінальному кодексі України норми про те, що спеціальні види звільнення від покарання застосовуються до осіб лише один раз. В подальшому якщо особа вчинила новий злочин у сфері незаконного обігу наркотиків, вона не може претендувати на застосування до неї спеціальних видів звільнення від покарання.

Проте ефективне запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків потребує і досконалої організації етапів ресоціалізації особи після застосування

кримінального покарання, яка неможлива без чіткої нормативної регламентації. Першим завданням на шляху удосконалення програм ресоціалізації, на нашу думку, є реорганізація центрів соціальної адаптації. Діючий Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» передбачає розподіл клієнтів соціального патронажу за віковим принципом. Відповідно до такого розподілу звільненим особам віком до 35 років включно соціальні послуги надаються центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на підставах і в порядку, передбачених законодавством, а після 35 років – центральними органами виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики [1]. Вказані органи виконавчої влади мають різні цілі, завдання та форми роботи, у зв'язку із чим неможливо здійснити оцінку ефективності їх діяльності у сфері запобігання рецидивним злочинам, а, отже, сприяти підвищенню ефективності заходів запобігання досліджуваних злочинів та ресоціалізації осіб

Існує потреба у продовженні строку соціального патронажу осіб, які відбули покарання за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, до двох років, оскільки перші два роки після звільнення із місць позбавлення волі є критичними для особи[6]. У цей період особи стикаються із соціально-побутовими проблемами, необхідністю відновлення соціально-корисних зв'язків. Їх становище ускладнюється негативним відношенням суспільства до осіб, які були раніше засуджені або вживають наркотики, високим рівнем стигматизації, тощо.

У зв'язку із наведеним вважаємо за доцільне внести зміни до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або

[6] Даний висновок ґрунтується на результатах дослідження на тему «Запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», результати якого показали, що 41,4% осіб повернулись до вчинення злочинів у перші два роки після звільнення із місць позбавлення волі).

позбавлення волі на певний строк», які полягають у зміні формату діяльності центрів соціальної адаптації, а саме: продовжити строк соціального патронажу стосовно осіб, які були засуджені за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, до двох років; забезпечити надання послуг центрів соціальної адаптації для осіб різних вікових категорій.

У підсумку, варто сказати, що першочерговим заходом запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків є удосконалення кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та нормативної основи діяльності суб'єктів запобігання цим злочинам. Підвищенню ефективності кримінально-правових заходів запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків та ресоціалізації осіб, що їх вчинили, сприятимуть зміни до Кримінального кодексу України та Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», які спрямовані на:

- створення механізму зниження ризиків уникнення кримінальної відповідальності особами, які беруть участь у незаконному обігу наркотиків, при застосуванні до них спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за деякі злочини у сфері незаконного обігу наркотиків (закриття кримінального провадження лише при умові успішного завершення курсу лікування, недопустимість повторного застосування спеціальних видів звільнення від покарання);
- реалізацію заходів реорганізації центрів соціальної адаптації (удосконалення структури центрів, визначення кола клієнтів, переліку послуг соціального патронажу, які надаються, тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17 березня 2011 року // [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua

2. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (Із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 16): ПОСТАНОВА № 4 Пленуму Верховного Суду України//[Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua

3. Альтернативные наказания для наркоманов в странах-членах ЕС//[Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua http://www.narkotiki.ru/5_3188.htm

4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С.253.

Гоменюк А.М.,
здобувач кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ЗАНЯТТЯМ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Окреслюючи коло проблемних питань, що виникають в процесі протидії злочинам, що пов'язані з заняттям гральним бізнесом, ми виокремлюємо серед них ті, що пов'язані з практикою реалізації окремих норм кримінально-процесуального законодавства.

Значна частина зазначених злочинів вчинюється на об'єктах залізничного транспорту та у зонах відводу доріг, тому проблемним питанням є здійснення прокурорами відділів прокуратури процесуального керівництва під час провадження досудового розслідування слідчими слідчих відділів Управлінь МВС України на залізницях та підтримання державного обвинувачення у суді у таких кримінальних провадженнях. Проблема полягає в тому, що слідчі цих підрозділів здійснюють

досудове розслідування у кримінальних провадженнях про правопорушення, вчинені на території різних районів області чи навіть у різних областях, в тому числі розташованих на значній віддаленості від територіального розташування підрозділу ОВС (понад 200 км). Обвинувальні акти за результатами розслідування таких кримінальних проваджень надсилаються у районні суди областей за місцем учинення правопорушення, тому здійснення у них підтримання державного обвинувачення працівниками прокуратури області є проблематичним та потягне втрату великої кількості часу, необхідного для здійснення виїздів до вказаних судових органів та призводить до зниження ефективності роботи. Вирішенням такого питання може стати внесення змін до наказу Генерального прокурора України від 17 вересня 2012 року № 69 «Про порядок ведення ЄРДР» призначення, згідно з ч.1 ст. 37 КПК України за такими провадженнями групи прокурорів, до якої включати прокурорів міськрайпрокуратур за місцем розташування судів, для забезпечення такими прокурорами підтримання державного обвинувачення у суді.

Кримінальним процесуальним кодексом України чітко визначено час закінчення строків досудового розслідування. Так, ст. 283 КПК України вбачає, що досудове розслідування закінчується зверненням прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальним вироком, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про що вносяться відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас чітко не визначено чи є датою завершення досудового розслідування безпосередньо дата підписання прокурором відповідного клопотання або обвинувального акту, чи дата його направлення до суду (реєстрації у канцелярії прокуратури), чи дата фактичного надходження таких документів до канцелярії суду, чи дата внесення прокурором відповідних відомостей до ЄРДР.

Нині відсутнє законодавче тлумачення «кримінального проступку», внаслідок чого неможлива законна кваліфікація дій

осіб щодо нетяжких злочинів, в тому числі і пов'язаних з наданням послуг у сфері грального бізнесу. Необхідно найближчим часом надати законодавче тлумачення поняття «кримінальний проступок», негайно розробити і ввести в дію Кодекс про кримінальні проступки, що дасть змогу розвантажити слідчих; введення додаткових посад слідчих; зміни до КПК України в частині вирішення питання про обрання таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання і особиста порука слідчим особисто за погодженням з прокурором без участі слідчого судді, а також прийняття слідчим самостійного рішення про привід особи, якщо вона не з'являється на вик литки під час проведення досудового розслідування.

Не врегульованим залишився у новому КПК України порядок фізичного затримання та обшуку особи згідно з ч.1 ст. 208 КПК України до внесення даних у ЄРДР. Наприклад, у випадку, коли особа, побачивши працівників міліції, почала втікати. Після фізичного затримання цієї особи необхідно провести її обшук або огляд з метою знайдення та вилучення наркотичних засобів, зброї, що неможливо здійснити згідно з правилами ст. 223 та 236 КПК України. Необхідно передбачити у ч. 3 ст 208 КПК України право при фізичному затриманні особи згідно з ч.1 цієї статті її догляд, без участі понятих, на предмет вилучення зброї та інших предметів, якими можна завдати тілесні ушкодження.

КПК України не визначено документ, яким має бути оформлено письмове підтвердження стороною кримінального провадження факту отримання доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. У зв'язку з цим доцільно у ч.9 ст 290 КПК України визначити, що письмове підтвердження стороною кримінального провадження факту отримання доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів є документом, який складається у довільній формі стороною, що отримала доступ до матеріалів. У документі обов'язково має бути зазначено час ознайомлення з матеріалами.

Також потребує роз'яснення питання про місце та порядок зберігання матеріалів кримінального провадження після надіслання обвинувального акту до суду. За логікою такі матеріали кримінальних проваджень мають зберігатися у прокурора, який наглядав за досудовим розслідуванням і який потім буде підтримувати обвинувачення в суді.

Для збереження кримінальних проваджень і недопущення їх втрати необхідно розробити відповідну інструкцію про порядок зберігання матеріалів кримінального провадження в органах прокуратури, визначення конкретних місць зберігання таких матеріалів, відповідальних осіб, порядок видачі матеріалів кримінальних проваджень для використання під час судового провадження.

При фіксації незаконних дій з надання послуг у сфері грального бізнесу виникає необхідність проведення ряду негласних слідчих (розшукових) дій, але для того, щоб вирішити питання про отримання дозволу на проведення негласної слідчої дії, слідчий витрачає у середньому п'ять днів, а для обрання будь-якого запобіжного заходу витрачається два дні. За наявним навантаженням слідчий не може працювати якісно і взагалі повноцінно виконувати свої функціональні обов'язки.

Горлач С.В.,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ФАКТОРИ, ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

Злочинну поведінку детермінує значна кількість факторів, однак усі вони мають різний рівень важливості. Одні з них визначальні у механізмі насильницьких злочинів, інші – другорядні. Ефективність же боротьби із злочинністю, у тому

числі насильницькою, залежить від своєчасного виявлення і врахування усієї сукупності факторів, що характеризують даний вид злочинів.

Щодо насильницьких злочинів, для переважної більшості яких властивий побутовий чи дозвільний характер. Особливо це стосується питань стану сімейно-побутових стосунків, оскільки значна кількість насильницьких злочинів вчиняється саме на їх ґрунті [1].

З урахуванням викладеного до найбільш криміногенних для даних злочинів можуть бути віднесені такі види побуту: 1) з типовими систематичними конфліктами у сім'ї; 2) пов'язаний з систематичним пияцтвом, веденням паразитичного способу життя, 3) пов'язаний із споживацькими установками, 4) побут осіб, що відбувають покарання, у тому числі рецидивістів [1].

Насильницькі злочинці часто скоюють злочини під впливом звичайних емоцій, забуваючи про правові вимоги і не відчуваючи внутрішніх вагань між намаганням піти на злочин чи утриматись від нього. Отже, правових знань і розуміння правових приписів далеко не достатньо для запобігання протиправним діям, оскільки вони ще не вичерпують змісту правової культури і ні в якій мірі не можуть вважатися гарантією, що виключає правопорушення. Адже правова культура поряд з пізнавальними включає ще й оцінні (повага до права, впевненість у правильності правових норм) і поведінкові (звичка дотримувати правопорядок, соціально-правова активність) компоненти.

Вчиненню насильницьких злочинів сприяють також недоліки у діяльності правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ. До останніх слід віднести: несвоєчасне реагування працівників на повідомлення про конфлікти; надмірне навантаження на дільничного інспектора, а також працівників інших служб;відсутність належного обліку осіб, від яких, судячи з їх антигромадської поведінки, можна очікувати вчинення насильницьких злочинів; незадовільна робота з організації своєчасного вилучення мисливської зброї у осіб, які порушують громадський порядок, недостойно поводять себе у побуті, і злісних п'яниць; слабкий контроль за поведінкою у побуті і на роботі осіб, що знаходяться під адміністративним наглядом; низький рівень взаємодії між службами і підрозділами органів внутрішніх справ у боротьбі з даною

категорією злочинів; слабка професійна і психологічна підготовленість більшості працівників міліції для ведення профілактичної роботи та ін. [2].

Серед факторів, що детермінують насильницькі злочини, істотну роль, як показує практика, відіграє жертва злочину, оскільки у ряді випадків остаточне прийняття рішення про вчинення злочину багато в чому залежить від поведінки потерпілого, який своїми необережними, аморальними чи протиправними вчинками може створити криміногенну обстановку і таким чином полегшити настання злочинного результату. Тому при вивченні причин і умов вчинення насильницьких злочинів поряд з уже вказаними факторами необхідна всебічна і об'єктивна оцінка потерпілого [3].

Одним із негативних факторів у боротьбі з насильницькими злочинами є порочна практика їх попередження. Категоричні вказівки, що надходять інколи "зверху", про негайне зниження злочинності із зверненням, як правило, лише до правоохоронних органів, а не до тих, хто повинен забезпечувати усунення причин, що породжують правопорушення, нічого крім збитків і формалізму в профілактичній роботі дати не можуть. Адже багато процесів і явищ, що безпосередньо чи опосередковано впливають на злочинність, знаходяться поза правомочністю спеціальних суб'єктів профілактики (органів прокуратури, міліції та суду).

У цьому зв'язку цікаве, на наш погляд, групування обставин мікросередовища, що сприяють неблагополучному формуванню особистості на всіх етапах її розвитку. Це виглядає, з нашої точки зору, так: а) у сім'ї – ненормальна обстановка, розлад, неправильне виховання дітей, егоїзм, антигромадська поведінка батьків і т. ін.; б) у школі – відрив навчання від виховання, пригнічення ініціативи і самодіяльності учнів, слабка дисципліна, неорганізованість дозвілля і т. ін.; в) у трудовому колективі – слабка дисципліна праці, низькі економічні показники, культура праці і побуту, небажання брати участь у роботі громадських організацій, недоліки у діяльності адміністрації і т. ін.; г) у найближчому побутовому оточенні – аморальна поведінка сусідів, особливо у гуртожитку, відсутність культурно-виховної роботи, матеріально-побутові труднощі, вплив осіб, що відбули покарання, систематичне порушення правил співжиття [4].

Лише із наведеної схеми обставин, що впливають на вчинення злочину, видно, наскільки різноманітні суб'єкти профілактичної діяльності і наскільки вони мають бути відповідальними.

Підводячи підсумок викладеному, слід відзначити, що в основі будь-якого злочину лежить взаємодія об'єктивних і суб'єктивних факторів. При цьому значимість кожного із цих факторів різна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крижна Л. В. Злочини у сфері сімейно-побутових відносин (кримінологічний аспект) : [моногр.] / Крижна Л. В. – К., 2003. – 105 с.

2. Кримінологія : навч. посіб. / [Джужа О. М., Василевич В. В., Іванов Ю. Ф. та ін.] ; за заг. ред О. М. Джужи. – К. : Прецедент, 2006. – 208 с.

3. Насильственная преступность / под ред. В. Н. Кудрявцева и А. В. Наумва. – М., 1997. – 97 с.

4. Антонян Ю. М. Насилие. Человек. Общество : [моногр.] / Антонян Ю. М. – М. : ВНИИ МВД России, 2001. – 256 с.

Микитчик А.В.,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні почастішали суспільно небезпечні дії, пов'язані з силовим протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової форми, які в народі йменуються як «рейдерство». За даними Українського союзу промисловців і підприємців в Україні діє 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, що складаються з досвідчених юристів і економістів.

Кількість рейдерських атак в рік перевищує 3000, а їх результативність складає більше 90%. Збитки від рейдерських захоплень оцінюється в 3-5 млрд. доларів щорічно, а середньостатистична норма прибутку рейдерів складає сотні відсотків.Масштаб захоплень приватної власності стає загрозливим не тільки для окремих галузей бізнесу, а й для держави в цілому, оскільки тягне за собою погіршення інвестиційного клімату в країні, знищення окремих секторів бізнесу, зниження ефективності розподілу ресурсів і використання національного багатства, негативні зміни якості структури власності, сприяє зростанню корупції у виконавчих, судових та правоохоронних органах. Світове економічне співтовариство вважає рейдерство показником слабкості країни та її економіки

Необхідно зазначити, що ефективними державними засобами запобігання рейдерству провідних країн світу є запровадження регулювання облікової системи ринку корпоративних цінних паперів. У багатьох розвинених країнах документарна форма існування цінних паперів поступово замінюється бездокументарною. Це зумовлено здатністю бездокументарної форми прискорювати, спрощувати та здешевлювати розрахунки і рух цінних паперів від одного власника до іншого, а також збільшувати захист прав власника від можливих махінацій з його цінними паперами.

Встановлення чітких і прозорих умов для здійснення бездокументарного обігу цінних паперів у депозитарній системі унеможливлює існування “подвійних реєстрів”, оскільки єдиний центральний депозитарій є суб’єктом, що веде і контролює реєстр власників іменних цінних паперів товариства. При цьому велика увага приділяється механізмам захисту від розкриття й розголошення інформації із системи депозитарного обліку емісійних цінних паперів і запровадженню обов’язкового використання електронного документообігу й електронного цифрового підпису.

Практика свідчить, що найефективнішим від захоплення підприємства рейдерами є захист превентивного характеру. Його стратегічна мета – максимальне підвищення вартості захоплення

підприємства для того, щоб зробити атаку рейдерів нерентабельною, а отже – недоцільною. Відповідно власникові необхідно здійснити заходи, щоб перевести інтерес потенційного рейдера із площини корпоративного захоплення на цивілізований механізм об'єднання та поглинання. Для цього слід провести системну реструктуризацію бізнесу, що дасть змогу створити таку систему володіння і управління найбільш привабливих активів, яка зробить захоплення рейдерами підприємства нерентабельним бізнесом.

Найбільш дієвими заходами запобігання рейдерству в Україні є:

- концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі в діяльності підприємства; постійний моніторинг змін у складі акціонерів; реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія;

- визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна. В умовах значного ризику буде корисною структуризація власності з використання дочірніх структур, створення штучної заборгованості підприємства і передача нерухомості та інших активів у позичку під кредитування;

- недопущення виникнення та прострочення кредиторської заборгованості;

- удосконалення роботи менеджменту та персоналу (недопущення конфліктних ситуацій, протиправного звільнення працівників тощо);

- керівництву підприємств варто потурбуватися про те, щоб установчі документи повністю відповідали чинному законодавству, уся документація була правильно оформлена.

-рекомендується прийняти Положення про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію, щоб інформація про стан підприємства не надавалась стороннім особам.

- підвищення культури суб'єктів господарювання (прозорі конкурентні відносини, підтримання ділової репутації тощо);

- використання в службі економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;

- залучення громадськості й засобів масової інформації до боротьби з рейдерством.

Найголовніше у суспільстві потрібно цілеспрямовано формувати непримиримe ставлення до фактів протиправного захоплення суб'єктів підприємницької діяльності, а також залучати до цього громадські організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія: [Електронний ресурс].-Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/.

2. Дорошук А.А., Трибуха М.В. Системарегулювання рейдерства в Україні / Дорошук А.А., Трибуха М.В. //Економіка:реалії часу.-2011.-№1.-С.170-176.

3. Аналитический обзор Центра исследований корпоративных отношений "Рейдерство в Украине: проблемы и пути решения"[Електронний ресурс].-Режим доступа:www.advisers.ru/file/advisers/rejdery_Ukraina.pdf.

Коруля І.В.,
доцент кафедри управління та роботи з персоналом Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Запобігання злочинності та боротьба з нею, як відомо, є однією з основних функцій держави. Саме від належного виконання цієї функції значною мірою залежить не тільки стан правопорядку в країні, а й низка інших показників, що характеризують якість життя населення: стан безпеки і захищеності, рівень корумпованості управлінського апарату, прозорість політичних, економічних та соціальних процесів.

Необхідно зазначити, що ефективність здійснення державою функції щодо запобігання злочинності багато в чому визначає ефективність функціонування державної влади взагалі.

Крім того, запобігання злочинності є окремою сферою суспільних відносин, у якій найбільш яскраво виражені моральні та правові цінності, що панують у суспільстві. Саме тому, дослідження спеціально-кримінологічного запобігання злочинності обумовлено практичними потребами захисту прав і свобод громадян, подальшого реформування системи влади, розробки нової політики, стратегії і тактики протидії сучасним кримінальним загрозам та негативним соціальним реаліям, що відповідає життєво важливим інтересам та прагненням народу України. Адже сьогодні уся сукупність процесів політичних, економічних та соціальних перетворень у нашій державі сфокусована на необхідності розв'язання єдиного комплексного завдання – забезпечення її національної безпеки. Крім того, вирішальне значення з точки зору виконання цього комплексного завдання має недопущення неконтрольованого зростання злочинності, негативних змін в її структурі та формування відповідних тенденцій.

Зазначимо, що необхідність ефективного забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, переосмислення місця і ролі запобігання злочинності обумовлюють актуальність дослідження спеціально-кримінологічного запобігання злочинності.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності полягає у заходах, що безпосередньо спрямовані на усунення причин та умов різноманітних злочинів. Важливо підкреслити, що специфіка таких заходів полягає не в їхньому спеціальному призначенні та цілеспрямованості на усунення конкретних кримінологічних факторів: запобігання злочинності становить їх основний, а в деяких випадках – єдиний зміст. Якщо загальносоціальні заходи здійснюються не залежно від кримінологічних факторів, то спеціально-кримінологічні заходи цілком і повністю обумовлені наявністю злочинності, її станом, характером діючих криміногенних факторів [1, с. 108].

Слід зазначити, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності та її проявам є загальною назвою сукупності різноманітних за спеціалізацією, професійністю, масштабністю, суб'єктами, негативними явищами і процесами, можливостями досягнення цілей видів діяльності державних органів, підприємств, громадських організацій, фондів, соціальних груп і громадян, що мають за мету скоротити кількість злочинних проявів, послабити криміногенну обстановку в країні.

Отже, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам – це комплекс науково забезпечених заходів невідкладного чи тривалого характеру, спрямованих саме на недопущення в суспільстві потенційних злочинів на різних етапах їх вчинення. Така система заходів здійснюється на макро-, мікро- та індивідуальному рівнях, та спрямоване не тільки на недопущення конкретних її проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища і процеси у суспільстві, які створюють певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що проявляється у частоті вчинення злочинів. З огляду на викладене, завданням системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є як упередження виникнення детермінуючих злочини негативних явищ і процесів, їх обмеження і усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки .

Таким чином, що стосується самих заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, то вони є досить різноманітними. Саме класифікація заходів допомагає визначити основні напрями кримінологічного запобігання злочинності, чітко співвіднести рівень, зміст діяльності кожного суб'єкта і відповідного об'єкта, встановити джерела інформації та її компетентних споживачів тощо.

Можна виділити декілька напрямів спеціально-кримінологічного запобігання, за якими розробляють і реалізують такі заходи як: кримінологічної профілактики, відвернення і припинення злочинів [2, с. 357].

Отже, кримінологічна профілактика – це самостійна частина спеціального запобігання злочинності, що включає в себе різноманітні за характером, змістом, часом, сферою застосування,

цілями та методами застосування заходи, які здійснюються спеціальними суб'єктами (державними органами, правоохоронними органами, громадськими організаціями, трудовими колективами), і спрямовані на своєчасне відвернення виникнення небезпечних злочинних явищ або їх обмеження чи усунення і створення достатнього захисту і безпеки особи та матеріальних цінностей від злочинних посягань.

Так, можна стверджувати, що центральне місце у системі спеціальних суб'єктів профілактики посідають органи внутрішніх справ. Наприклад, у діяльності ОВС щодо запобігання злочинності використовуються різні форми та засоби, зокрема:

участь у забезпеченні громадського порядку, конституційних прав і свобод громадян;

виявлення причин та умов злочинності, окремих її видів і конкретних злочинів;

участь у складанні комплексних планів запобігання злочинності;

проведення комплексної індивідуальної профілактики щодо осіб схильних до правопорушень тощо [1, с. 115].

Наступний напрям спеціально-кримінологічного запобігання – відвернення злочинів, який складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які замислюють вчинення злочинів, домовляються про це заздалегідь, позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Це означає, що відвернення злочинів – це не тільки добровільна відмова особи за власною волею, а й вимушена відмова особи від продовження злочинної поведінки.

Припинення злочинів – це заходи спрямовані на силове втручання спеціально-кримінологічного запобігання у розвиток і продовження злочину чи злочинної діяльності. Злочини припиняються на стадіях готування до злочину, замаху на злочин та закінченого злочину з метою недопущення рецидиву злочину, або настання більш тяжких наслідків уже вчиненого злочину, а також затримання чи знищення злочинців.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що спеціально-кримінологічне запобігання можна визначити, як конкретну системну протидію саме злочинності, змістом якої є різноманітна робота держави та її інститутів, пов'язана з усуненням причин і умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. – К. : Національна академія управління, 2010. – 496 с.

2. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. – Х. : Право, 2008. Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред.. В.В. Сташиса. – 840 с.

Лопоха В.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ
Дудко Є.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

В науці під спеціально кримінологічним запобіганням злочинам розуміють сукупність заходів, цілеспрямованих на боротьбу зі злочинністю, які здійснюються органами, підприємствами, організаціями, установами, які мають функції закріплені у відповідних нормативно-правових актах [1, с. 64]. При цьому суб'єкти, які здійснюють зазначений вид запобігання злочинам, вченими відноситься до спеціалізованих суб'єктів [2,

с. 64]. До цих суб'єктів запобігання злочинам відноситься й ДКВС України.

В науковій літературі говорять також про систему профілактики (запобігання, протидії, попередження тощо) злочинам, тобто про сукупність державних органів, громадських організацій та громадян, які цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях й у різних масштабах управління й планування попереджувальної діяльності, виконання профілактичних заходів та мають у зв'язку з цим певні права й обов'язки і несуть відповідальність за досягненням поставленої мети [3, с. 115], хоча, як свідчить практика, така система є умовною, через низку факторів, що обумовлюють діяльність суб'єктів запобігання злочинам.

Обєктами спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, як і, зокрема, й інших рівнів даного ви ду суспільної діяльності,є: а) злочинність;б) її детермінанти; в) особа злочинця; г) умови формування особи злочинця, які підлягають корегуванню [3, с. 115].

У широкому змісті спеціально-кримінологічне запобігання злочинам полягає у:

1) цілеспрямованому здійсненні цього виду запобіжної діяльності як функції;

2) зв'язку з елементами системи «по горизонталі»(взаємодія) і «по вертикалі» (підпорядкування);

3) неухильному виконанні команд управляючого механізму системи;

4) виборі лінії поведінки відповідно до стану об'єкта профілактичного впливу [2, с. 63].

У більш вузькому змісті спеціально-кримінологічне запобігання злочинам мислиться як синтезована кримінологічна теорія і практика власної організації протидії злочинності шляхом розробки і використання спеціальних знань і методів кримінології та інших галузей знань (соціології, економіки, психології, педагогіки, антропології, статистики тощо) [4, с. 21].

Таким чином, слід визнати, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинам – це не простий і не випадковий набір певних заходів, а комплекс науково-обгрунтованих, практично необхідних і реально здійснюваних заходів, спрямованих саме на недопущення потенційних злочинів на різних етапах їх кримінального формування. Саме тому, як вірно зазначає В.В.

Голіна, зазначений запобіжний напрям здійснюється на макро-, мікро- та індивідуальному рівнях. Більш того, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам спрямоване не тільки на недопущення конкретних її проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища і процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що виявляється в частості й тяжкості вчинених злочинів [4, с. 21-22].

Виходячи з вищевикладеного, в науці зроблено висновок про те, що завданням спеціально-кримінологічнго запобігання злочинності є як запобігання виникненню детермінуючих злочинності проявів негативних явищ і процесів, їх обмеження і усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [5, с. 400].

Як свідчить практика, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам здійснюється за трьома головними напрямами, за якими розробляють і реалізують заходи: а) кримінологічної профілактики; б) відвернення злочинів; в) припинення злочинів.

В науці під профілактикою злочинів розуміють особливий вид соціального управління, що покликаний гарантувати безпеку правоохоронних цінностей і полягає в розроблені і здійсненні системи цілеспрямованих заходів щодо виявлення та усунення причин злочинів, умов, які сприяють їх здійсненню, а також запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [6, с. 814]. Як з цього приводу влучно зауважив В.в. Голіна, профілактика означає завчасне вжиття заходів, які здатні перешкодити реалізації небажаних явищ, подій, зв'язків, наслідків чогось [4, с. 23].

Залежно від того, на які криміногенні явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, їх за принципом професіоналізації і спеціалізації вчені запропонували об'єднати в окремі види профілактики: 1) профілактику випередження; 2) профілактику обмеження; 3) профілактику усунення; 4) профілактику захисту [4, с. 23].

При цьому, як вірно зробив висновок А.Е. Жалінський, спеціалізація і професіоналізація полягає в тому, що вона, по-перше, потребує все більше спеціальних, у тому числі кримінологічних знань; по-друге, в тому, що розширюється коло посадових осіб, для яких ця діяльність є основною або

провідною; по-третє, всередині профілактики утворюються види діяльності, які потребують специфічних знань, навичок і вмінь[7, с. 283].

Профілактика випередження – це вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів, що спрямована на недопущення виникнення і поширення криміногенних явищ і процесів у суспільному житті [4, с. 24]. Зміст її спрямований на те, щоб заздалегідь інформувати владу про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути в разі здійснення тих чи інших соціально-економічних заходів і безпосередньо або опосередковано детермінувати певні злочинні прояви, наприклад, своєчасне врегулювання суспільних відносин з метою усунення в такий спосіб причин й умов майбутніх (можливих) злочинів. Як з цього приводу зауважив В.В. Лунєєв, інші галузі права, на які покладено завдання оптимального правового регулювання суспільних відносин у різних сферах, а саме в них зосереджено головні причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів, міцно відгородитися від надання будь-якої допомоги у вирішенні кримінологічних проблем [8, с. 111].

Профілатика обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців [4, с. 26]. У наукових розробках профілактика обмеження спеціально не виділяється і частіше розглядається як метод загальної профілактики злочинності. Як у зв'язку з цим зауважили К.Ю. Ігошев та І.В. Шмаров, відповідно до цільової орієнтації, методи загальної профілактики можуть охоплювати різні способи організації і управління діяльністю, спрямованої на нейтралізацію, обмеження факторів і явищ, які дерменіють окремі злочинні прояви та формують типологічні риси тих чи інших категорій злочинців [9, с. 80].

Профілактика усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка полягає або ліквідує негативні явища та процеси, що активізують злочинні прояви [4, с. 27]. Останні розрізняють залежно від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, зумовлених порушенням функцій державних органів, господарюючих суб'єктів, громадських організацій, службових осіб і поведінкою громадян, до криміногенних явищ та процесів, які охоплюють значну частину населення. Конкретні

криміногенні об’єкти та їх прояв при цьому не просто «відтискуються» з однієї життєвої сфери в іншу, а реально знешкоджуються, руйнуються, придушуються, взагалі престають існувати [10, с. 193].

Профілактика захисту розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антигромадських поглядів [4, с. 29]. На відміну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має за мету створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Профілактика злочинів : підруч. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
2. Кримінологія : [навч. посіб.] / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб, та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
3. Кримінологія : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 414 с.
4. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
5. Голіна В.В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності //Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти т. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. – Х.: Право, 2008. – С. 357-400.
6. Бєлкін Р. Профілактика злочинів // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. редактори: В.В. Коваленко, Є.М. Моісеєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Атіка, 2010. – Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – С. 814.
7. Жалинский А.Е. Предупреждение преступлений в условиях НТР // Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции / Под. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1980. – С. 281-286.

8. Лунеев В.В. Правовое регулирование общественных отношений – важный фактор предупреждения организованой и коррупционной преступности: тез. докл. // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 110-116.
9. Игошев К.Ю., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений (проблемы социального контроля). – М.: Юрид. лит., 1980. – 184 с.
10. Теоретические основы предупреждения преступлений / отв. ред. В.К. Звирбуль и др. – М.: Юрид. лит., 1977. – 287 с.

Доброскок А.Ю.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ВАНДАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Політичні та соціально-економічні зміни в Україні значно посилили вплив негативних тенденцій злочинності та інших фонових явищ, які з нею безпосередньо пов'язані. Особливу тривогу на сьогодні викликають різні форми та способи порушення громадського порядку, зокрема прояви вандалізму з боку некерованої частини населення. Слід підкреслити, що за умов реформування практично всіх сторін життя українського суспільства, формування демократичної правової держави, боротьба з кримінальними правопорушеннями, які посягають на громадський порядок, набуває особливої актуальності.

Як відомо, вандалізм тягне за собою суттєві фінансові, матеріальні та соціальні витрати. Термін “вандалізм” походить від назви давньогерманского племені вандалів, що у 455 році розграбували Рим, знищивши також багато пам’ятників античної і християнської культури. Одне з сучасних джерел визначає особу вандала, як такого, “що навмисно чи внаслідок неуцтва руйнує власність, що належить іншій особі

суспільства". Тобто це хуліган, який псує суспільну, приватну чи комунальну власність[1].

Зокрема, закордонні дослідники констатують, що за останні десятиліття в Європі й Америці відбувається зростання числа різних проявів вандалізму. Так, за даними статистики в сполучених штатах Америки за вандалізм щорічно заарештовується близько 200 тис. чоловік. В цих країнах це переважно такі види вандалізму: псування поштових скриньок; наїзд на газони і посіви; биття скла у будинках. Фінансові збитки від вандалізму в країнах Європи величезні. Щоденні матеріальні утрати від вандалізму в Голландії складають 4 млн. доларів. Так в 2012 році збитки Лондонського метро від вандалізму склали 15 млн. доларів, французьких національних залізниць — 18 млн.доларів[2]. А загальний збиток від вандалізму в США перевищує 2-ох мільярд доларів у рік.

Водночас, щороку майже з небезпечною закономірністю, міжнародна кримінальна статистика в різних країнах, незалежно від їх політичної, економічної і культурної ситуації, фіксує значну кількість злочинів, які кваліфікуються як умисне знищення або пошкодження майна, шляхів сполучення і транспортних засобів, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, осквернення або знищення релігійних святинь, наруга над державними символами, могилами тощо.

На жаль, така статистика в Україні майже не обраховується та не фіксується, особливо на сьогоднішній день. Тільки на Закарпатті в містечку Берегове нещодавно на вулицях зникло 68 каналізаційних люків і 189 ґрат для зливу дощової води. Всі наслідки списали на невідомих осіб, але, лише вони, нанесли місту збиток на загальну суму в 315 тисяч гривень. Отже, у великих містах цю суму можна сміливо множити на десять і більше[3].

Якщо проаналізувати ситуацію, не лише матеріальні збитки вандалізму мають явно негативні соціальні наслідки, що впливають на емоційний стан особистості. Значною кількістю громадян підпали сміття, розбите скло, хуліганські написи та малюнки сприймаються як симптом соціальної деградації, що у

свою чергу породжує у людей почуття страху, ненависті, агресії й а іноді і вразливості. З огляду на політичну ситуацію, що склалася на сьогодні деякі види вандалізму (наприклад, псування культурних пам'яток, символів, написів, що містять агресивні висловлення) здатні спровокувати навіть політичні або соціальні конфлікти.

На жаль, в усьому світі випадки вандалізму не завжди враховуються статистикою. І навіть у країнах з розвинутою системою соціальної статистики не існує обліку багатьох форм вандалізму, наприклад, псування майна в школах. У нас такий облік не ведеться взагалі. Карне переслідування за вандалізм уведено недавно, і юридична практика застосування покарання за даний злочин досі не розроблена. В Україні вандалізм найчастіше кваліфікують як дрібне хуліганство. Тому вандалам здебільшого вдається відкупиться незначними штрафними санкціями.

На сьогодні уникнути актів вандалізму стало значно важче, але практиками вже зроблені деякі стратегії (тактики) боротьби з цим соціальним явищем. Одним з таких є відеоспостереження, адже більшість руйнувань відбуваються саме в тих місцях, що сприймаються як недоступні для стороннього спостереження.

Разом з тим, як показує практика найбільш діючими способами запобігання вандалізму є профілактичні заходи. В першу чергу, це виховна робота з перенесенням можливих деструктивних дій у просоціальне русло. Зокрема, значна кількість кримінологічних та кримінально-правових досліджень показують, що акцент на санкціях найчастіше викликає відповідне збільшення вандалізму та кримінальної агресії.

На жаль сьогодні, в Україні більшість актів вандалізму так чи інакше пов’язані з політичними подіями в країні, вони часом навіть заохочуються тими, хто насправді має закликати утримуватися від деструктивних дій. Це в певній мірі ідеологічний вандвалізм. При ідеологічному вандалізмі, коли руйнівник переслідує соціальні чи політичні цілі, об'єктом руйнування є певний тип влади, соціальні інститути чи

національні групи. Соціальні революції і катаклізми зазвичай супроводжуються посиленням цього різновиду вандалізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М. Вандалізм / А. М. Бандурка, А. Ф. Зелінский. – Харків. Університет внутрішніх справ, 1996. – 198 с.
2.Grand larousse encyclopedique T. 10. Paris: Librarie Larousse, - 1984.c.27
3. Ростомян Л.С. Кримінально-правові вияви вандалізму: криміналістичний аналіз / Л.С. Ростомян // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ.-2007. - №2. - С. 94-102.

Мельниченко Л.М.,
ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії нутрішніх справ

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ КРАДІЖОК, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Злочинність серед неповнолітніх - це проблема, без сумніву, всього нашого суспільства, кожного із нас. За даними державної служби статистики України сьогодні в країні проживає 13 млн. дітей.

У наслідок неп простих соціально-економічних умов, які супроводжують сучасний період розвитку України, ми можемо виділити такі основні тенденції злочинності:

1.) тенденція зростання злочинності серед неповнолітніх, особливо крадіжок. За даними загально інформаційного відділу кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в м. Києві за 2013, на обліку перебуває 169 неповнолітніх. За 2014 рік вже перебуває 141 дитина та й на даний час їх чисельність продовжує зростати.

Найбільш криміногенними є такі вікові групи 16-17-літніх. Кількість суспільно небезпечних діянь, що вчиняються неповнолітніми, котрі не досягли віку кримінальної відповідальності, є значно вищою, ніж рівень злочинності 14-15-літніх. Злочини, що вчиняються неповнолітніми у 14-15-літніх є вищим, ніж у 16-17-літніх, а темп росту 16-17-літніх є вищим, ніж у 18-24-літніх. Отже, можемо бачити, що відбувається омолодження кримінального досвіду молодшою віковою категорією, та передусім наростає група осіб, що приходить у наступну вікову категорію вже з набутим кримінальним досвідом.

2.) тенденції зростання злочинності серед неповнолітніх в Україні, що спостерігається в останні роки, викликані непростими соціально-економічними умовами, серед неповнолітніх, які стоять на обліку в ВКМСД за 2013рік з усіх скоєних злочинів 20% від загальної кількості, діти які вчинили крадіжки. За 2014 рік вже на даний час близько 35% від усіх відомих. Соціально-демографічні особливості персональної характеристики неповнолітніх злочинців пов'язані з тим, що «злочинна активність» у сфері різних вікових груп неповнолітніх значно різниться. Це обумовлено особливостями статусу, рівнем розвитку, умовами виховання та контролю.

3.) тенденція зростання злочинності, спираються й на такі дані, 36 % неповнолітніх скоюють злочини разом із дорослими, 75 % - у складі групи, 17 % неповнолітніх - у стані алкогольного й наркотичного сп’яніння. Часто вже судимі дорослі втягують у злочинну діяльність неповнолітніх.

Втягнення неповнолітнього у крадіжку виявляється в діях дорослої особи, пов'язаних із безпосереднім психічним та фізичним впливом на неповнолітнього, учинених із метою викликати у нього прагнення взяти участь у крадіжці, і передбачає ініціативну поведінку, пов'язану із впливом на неповнолітнього для залучення його до вчинення злочину, зокрема переконання, залякування, підкуп, обман, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких спонукань, пропозицію вчинити крадіжку , обіцянку придбати або збути

вкрадене, давання порад про місце і способи вчинення або про приховання слідів злочину, розпиття спиртних напоїв із неповнолітнім з метою полегшити схилення його до вчинення крадіжки тощо.

4.) тенденція зростання щорічного приросту злочинності свідчить і про те, що за останнє десятиріччя з урахуванням стану неповнолітніх-крадіїв у середньому складав 37 %. Статистичні спостереження підтверджують певні тенденції у прояві корисливих злочинів. Загалом державна статистика засвідчує, що за останні роки в Україні неповнолітні причетні до сорока тисяч злочинів [1].

Найбільш поширеним видом злочину серед неповнолітніх є крадіжки - вид злочинів проти приватної власності, які становлять понад 40 % усіх злочинів, що зареєстровані карним розшуком. На другому місці за кількістю вчинених злочинів стоять грабіж і розбій. Серед крадіжок найнебезпечнішими вважаються квартирні й викрадення автотранспорту. Перші становлять 32 % усіх зареєстрованих крадіжок, другі - 5 %. Квартирні крадіжки вчиняють здебільшого вдень (від 10 до 16 години) у так званих спальних районах, викрадення автотранспорту - найчастіше ввечері й уночі. Крім того, не значну частку займають крадіжки на транспорті, кишенькові, худоби (у сільській місцевості), у місцях спільного проживання (гуртожитках, готелях) [2].

Крадіжки вчиняються неповнолітніми й у дрібних продовольчих або промислових магазинах чи кіосках. Найбільш часто викрадаються продукти харчування, алкоголь, тютюнові вироби. Не менш високий рівень квартирних крадіжок і крадіжок із дачних ділянок, де викрадається все, що має ціну і може бути без великих затрат реалізоване.

Вченими неодноразово зазначалося, що для неповнолітніх характерним є скоєння певного кола злочинів. Цей висновок підтверджується також результатами дослідження, проведеного Б. Головкіним. Як з'ясувалося, сучасні крадіжки неповнолітніх у великому місті мають переважно корисливу спрямованість [2], оскільки крадіжка - це

незаконне збагачення, паразитизм. Отримання певних матеріальних благ без відповідних затрат праці й часу певною мірою нейтралізує ризик викриття й покарання за крадіжку, що приваблює окремих осіб як спосіб наживи. Нерідко підґрунтям крадіжки є заздрість, гонитва за престижем чи буденне паразитичне споживання матеріальних благ. Родзинкою крадіжки є «таємничість дійства».

Зокрема, виділяються такі види крадіжок, учинені неповнолітніми: з квартир та інших помешкань; із кіосків (магазинів); у натовпі; із салонів автотранспорту. Окремо слід вирізняти крадіжки кольорових (чорних) металів та виробів із них, які теж відповідають названому класифікаційному критерію (місце вчинення злочину).

На практиці зустрічається використання дітей для вчинення крадіжки з проникненням у житло, приміщення чи інше сховище. Основний віковий склад осіб, які вчиняють крадіжки з квартир, - 18 - 35 років (в межах 70%). Решта - це неповнолітні (Близько 12%)

За даними Б. Головкіна, найпоширенішими крадіжками неповнолітніх є викрадення предметів із чорних та кольорових металів (38,8 %) [2]. «Синдром металошукачів» став прикрим атрибутом сучасності, який найбільш уражені соціально-знедолені верстви населення, а також неповнолітні. Ідеться про викрадення будь-яких предметів із кольорових та чорних металів, які можна віднести до найближчого пункту приймання металевих виробів. Власне, викрадення металевих предметів для неповнолітніх стало чи не захопленням, яке замінило дитячі ігри, ще донедавна популярні серед них. Складається враження, що вони, намагаються копіювати дорослих, влаштовуючи іноді своєрідні змагання.

Неповнолітні злочинці частіше викрадали металеві вироби, що перебували у приватній власності (22,2 %), трохи рідше - у державній (16,6 %). Певною мірою це можна пояснити відомою всім обставиною: державна власність, яка могла б зацікавити неповнолітніх, уже розкрадена, тому вони переорієнтувалися на особисте майно громадян. Крадуть усе, що

„погано лежить»: алюмінієві бідони, миски, тази, каструлі, багато інших предметів широкого господарського вжитку. Такі крадіжки переважно вчиняють групи неповнолітніх. Вони спочатку вивідують, де розміщені предмети з кольорових металів, які можна викрасти з мінімальним ризиком, а потім, якщо немає вільного доступу, проникають на територію домогосподарства, в підсобні приміщення, вчиняють крадіжку. Головне, щоб господарі майна не схопили «на гарячому». Далі викрадені речі здають до пунктів приймання металевих виробів, виручені гроші ділять порівну між учасниками групи й витрачають на розваги, спиртні напої та інші примхи. А згодом - знову за «справу». І так до затримання або викриття потерпілими.

5.) Кількість крадіжок в окремі пори року майже однакова. Якщо восени зафіксовано 28,3 % злочинів, то влітку і взимку - по 26,4 %, і лише весною встановлене певне зниження кримінальної активності крадіїв кольорових та чорних металів - 19 %. Із цього випливає, що неповнолітні крадуть ці предмета упродовж усього року, тобто тоді, коли знайдуть, бо ж вільного часу в них вистачає, адже вони день у день безцільно вештаються вулицями, нишпорять по горищах, підвалах та інших занедбаних місцях.

Усе це свідчить, що бракує соціального контролю школи та інших навчальних закладів, оскільки вдень учні повинні бути в класах на уроках. Батьки також не знають, що роблять їхні діти вечорами та вночі, чому їх немає вдома. Крім того, трапляються випадки відвертого цинізму неповнолітніх і сподівання на безкарність, коли вони серед білого дня заходять у жилі під'їзди й демонстративно здирають алюмінієве обрамлення дверей ліфтових шахт, крадуть інше обладнання.

Друге місце посідають крадіжки з квартир та інших приміщень (35,8 %). Причому беззаперечне лідерство належить квартирним крадіжкам - 25,9 %. Кримінологічний аспект квартирної крадіжки в тому, що такий злодій-домушник - це джерело високої суспільної небезпеки, оскільки він свідомо обирає протизаконний спосіб дій.

Визначаючи напрями аналізу викрадених речей свідчить, що неповнолітні злодії передусім орієнтуються на заволодіння грошима й валютою (39 %), виробами із золота (26,2 %). Це дуже тривожна тенденція. Адже названі предмети донедавна не були атрибутами дитячого життя, однак сучасна молодь убачає в них засоби для здобуття престижу та переваги над іншими, що дає змогу їм вирізнятися, самоствердитися в колі однолітків. Міркування престижу вбачаються у викраденні одягу (12 %) й аудіо- відеотехніки (8,3 %). Тут, окрім наведених мотивів, спрацьовує прагнення досягти певного стандарту, визнаного у референтній групі. У решті випадків об'єктами посягання були мобільні телефони та інші предмети.

6.) висвітлимо загальну тенденцію, що склалася в окремих регіонах. Значна частка злочинів неповнолітніх припадає на крадіжки приватного й державного майна, одиничні випадки викрадення автотранспорту, і майже непомітне шахрайство. У злочинному середовищі серед неповнолітніх спостерігається високий рівень організованості. Дві третини неповнолітніх щорічно вчиняють злочини у складі групи. Якщо загальний показник групової злочинності близько 20 %, то для неповнолітніх більше - 50 %, це зумовлюється психофізичними особливостями неповнолітніх, їх прагненням до спілкування та захищеності.

Злочинні угруповання неповнолітніх усе частіше змінюють орієнтацію з насильницької на корисливу й агресивно-корисливу. За вбивства, насильства, погрози зараз можна добре «заробити». Така ситуація швидко «перевиховує» неповнолітніх ділків. Відходять у минуле й «ідеологічні» розборки, протистояння, набіги, «прикордонні» сутички та боротьба, під час якої задовольнялися звірячі інстинкти [3].

Колишні угруповання неповнолітніх чисельністю до ста осіб із певними ознаками розрізнення - черепами, металевими відзнаками тощо - втрачають сенс. Натомість створюються мобільні групи з 10-20 осіб, які «працюють» під керівництвом дорослих, хоча в багатьох випадках вони виявляють і власну ініціативу: охорона більш «авторитетних» злочинців,

обкладання «податками», знищення «на замовлення» торговельних наметів, участь у розбійних нападах тощо. [1]

Адже, все випливає з недосконалості державної системи соціального забезпечення, невиконання конституційно закріплених соціальних гарантій, які призводить до підвищення стану злочинності серед неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Криміногенна ситуація – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/mvs/control/ uk/publish/article.

2. Головкін Б.М. Крадіжка як найтиповіший злочин неповнолітніх // Часопис Київ, ун-ту права. - 2004. - № 1. - С. 82.

3. Злочинність в Україні: Статист, зб. - К, 2006 - С. 14.

Кушніренко Т.Ф.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Присутність держави у військових та військово-цивільних відносинах через визначені та уповноважені органами влади й управління як одного із суб'єктів є обов'язковою.

Вирішення численних проблем правового регулювання матеріального та інших видів забезпечення військовослужбовців, соціальний захист цієї специфічної категорії громадян у сучасних умовах є одним із визначальних для розвитку соціальної правової держави та важливим завданням правового регулювання військової сфери.

Великий масив питань, що стосуються діяльності громадян у військовій сфері, їх відносин під час виконання обов'язків військової служби між собою та з державними органами, у тому числі з такими, які утворюють військову сферу, є тією специфічною ознакою відносин, які потребують окремого специфічного правового регулювання та фундаментального правового дослідження. [5, с. 351]

Сама специфіка організації та функціонування військової сфери обумовлює відособлення її в окрему сферу суспільного життя з притаманними лише їй об'єктами, характером, внутрішніми зв'язками, способами та формою дії.

Правила, які застосовуються для регулювання відносин у військовій сфері суспільної діяльності, зокрема, у військовій службі є такими, що не можуть застосовуватися повною мірою в будь-якій іншій галузі. Військова служба, попри спеціальний режим її функціонування, обумовлюється завданнями, які полягають в обов'язку забезпечити захищеність суспільства від зосередження небезпечних для людей елементів матеріального і соціального походження. У контексті цієї проблеми суспільство передбачає не лише засоби цивільного контролю над діяльністю воєнної організації держави, але й намагається чітко впорядкувати таку діяльність через застосування специфічних засобів правового регулювання особливого правового режиму, яким є Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. [4, с. 220]

Як свідчить практика, питання, що стосуються запобігання вчиненню і припинення злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України у військовій сфері, які в передбаченому чинним законодавством порядку виконує Військова служба правопорядку, є надзвичайно актуальними. [3, с. 225]

Адже, на сьогодні, така практика призводить до зворотних наслідків, що проявляються у збільшенні злочинності, підриві боєздатності військових підрозділів та у виникненні інших негативних наслідків.

Таким чином навіть наявність цих особливих повноважень не надає можливості Військовій службі правопорядку в сучасних умовах своєчасно впливати на рівень охорони законних прав й інтересів військовослужбовців як цього потрібно, унаслідок чого злочинність у військовій сфері не зменшується і проблема запобігання злочинам у військовій сфері Військовій службі правопорядку залишається нагальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – С. 194.
2. Закон України «Про Дисциплінарний Статут Збройних Сил України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – С. 197.
3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – С. 225.
4.Шамрай В.О. Військові формування та військова служба (організаційно-правові та управлінські аспекти) : моногр. — К.,1998. —225 с.
5.Шаповал Ю.Є. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України— К.,2007 —354 с.

Лавренчук М.О.,
ад'юнкт кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАНТИ ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Аналізуючи детермінанти економічної злочинності слід приділити увагу не лише короткостроковим (проточним) чинникам, а й довгостроковим і середньостроковим, які визначають тенденції у розвитку цього явища.

Короткострокові її чинники діють протягом, як правило, перехідних процесів у суспільстві, які тривають від кількох місяців до кількох років. Це фактори, які з'явились і діють в Україні, пов'язані з початковим нагромадженням капіталу, перерозподілом власності тощо.

Середньострокові чинники діють протягом певного етапу трансформації суспільства. Ці етапи тривають приблизно сорок років. За цей період відбуваються суттєві зміни у функціонуванні економіки.

Довгострокові чинники існування економічної злочинності коріняться у соціально-економічних суперечностях розвитку суспільства, у змінах форм власності, проблемах інтеграції країни у світовий ринок, традиціях економічного життя, характері правового та інформаційного забезпечення підприємницької діяльності тощо [7].

Загалом детермінанти виникнення злочинності в аграрному секторі економіки, які призводять до розквіту тіньової економіки, функціонування «чорного ринку» товарів та посилення корупції можна класифікувати за такими ознаками:

Соціально-економічні: неналежна матеріально-технічна підтримка сільськогосподарських підприємств, зношеність основних фондів, збитковість виробництва.

Організаційно-управлінські: послаблення державно-правового регулювання аграрної сфери, цінова політика, неналежне проведення моніторингу попиту і пропозиції на зовнішньому та внутрішньому ринках щодо сільськогосподарської продукції

Правові: тривале формування законодавчої бази що стосується аграрної сфери, наявність прогалин та колізій в нормативно-правових актах, встановлення високих податків, неповнота механізмів контролю та ін.

Морально-психологічні: малопривабливість сільського господарства, відсутність захисту вітчизняного товаровиробника сільськогосподарської продукції в умовах конкурентної боротьби, несприятлива демографічна ситуація, найнижча серед галузей економіки оплата праці, високий рівень безробіття.

Кадрові: відсутність достатньої кількості висококваліфікованих фахівців в сфері сільського господарства, неналежна підготовка кадрів в даній сфері і нарешті відтік кадрів з сільської місцевості, висока міграція.

Негативними тенденціями, що викликають критичне становище в аграрному секторі економіки та призводять до ускладнення криміногенної ситуації у галузі є такі:

– відсутність виваженої державної політики щодо розвитку аграрного сектора економіки, яка формується не завжди відповідно до реальних потреб України, а відповідно до попиту на окремі види сільськогосподарської продукції;

– відсутність ефективного програмного забезпечення стосовно усунення причин і умов, що призвели до невпинної криміналізації аграрного сектора економіки та зниження належного контролю і невжиття адекватних криміногенній ситуації заходів Міністерством аграрної політики України та його структурними підрозділами на місцях. Вирішення проблем з нейтралізації негативних процесів, що відбуваються у галузі, здійснюють контролюючі та правоохоронні органи, які застосовують переважно заходи адміністративного та кримінально-правового впливу;

– відсутність державної підтримки технічного і технологічного переоснащення виробництва та розвитку ринкової інфраструктури. Скорочення витрат на підтримку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та гарантії Уряду під закупівлю іноземної техніки;

– існування міжгалузевого цінового диспаритету, притаманного всій економіці. Аргументом може бути різниця в цінах у декілька разів при реалізації одних і тих самих груп товарів за грошові кошти, бартером та взаємозаліком;

– створення "ділками" від бізнесу, за умов відсутності грошових коштів, системи нееквівалентного обміну, яка оббирає сільськогосподарські підприємства практично на всіх етапах виробничого процесу. Це стосується проблеми фінансування виробничого процесу, отримання кредитів під завищені відсотки, забезпечення паливно-мастильними матеріалами й технікою за бартерними угодами, коли занижується вартість сільгосппродукції;

- невиплата протягом тривалого часу заробітної плати, несплата орендної плати за використання земельних паїв працівників сільського господарства і бажання окремих керівників таким чином збагатитися [8].

Аграрна сфера являється однією з провідних та найбільших галузей економіки, а тому стає привабливою для здобуття її об'єктів злочинними елементами. Криміналізація економічних відносин в аграрному секторі економіки призводить до деформації та атрофії правових форм, встановлення асоціальних норм поведінки в цій сфері. Насправді наслідки злочинів цієї категорії для суспільства є дуже вагомими й руйнівними, оскільки вони справляють не поверховий, а глибокий систематичний вплив на аграрний сектор економіки, механізм господарювання та наявну сукупність соціально-економічних відносин, а також все помітніше впливають на криміналізацію економічних відносин у державі загалом.

Кобиленко Є.Є.,
слухач магістратури Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з кримінологічної точки зору, сьогодні є не лише формою прояву організованої злочинної діяльності, а й невід'ємним компонентом загальної криміногенної ситуації в Україні на сучасному етапі її економічного розвитку, що обумовлює актуальність вивчення причин та умов, які обумовлюють існування цього явища.

Детермінація злочинності є однією з найскладніших проблем в кримінології. Вчення про детермінацію нараховує декілька десятків видів детермінаційної взаємодії. При вивченні злочинності взагалі та окремих видів, груп злочинів розрізнюють причини і умови (причинність) даних явищ, зв'язок станів, функціональну залежність, системно-структурні, статистичні та інші види зв'язків. Важливо наголосити, що

причинність вужча за детермінізм, бо вона відображає зв'язок між явищами тільки в певному відношенні, спрощуючи їх загальну взаємодію [1, с.90].

Серед соціально-економічних найбільш вагомими причинами та умовами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом ми розглядаємо несприятливі тенденції економічного розвитку, спад виробництва, фінансова неспроможність підприємств, безробіття, соціальна незахищеність та розшарування населення, розбалансованість економіки.

Проте окремі соціальні групи використовують усю міць своєї організації і політичного впливу як засіб для здійснення перерозподілу доходів, що не завжди здається виправданим з погляду економічного становища, але вигідним для них. Як видно, в основі розподілу завжди перебуває захист суперечливих, конкуруючих інтересів. І це стосується великої частини грошових чи майнових прибутків.

Таким чином, доходи "не зароблені", неправомірні, отримані в результаті нерівного розподілу за відсутності державного регулювання легко переходять у наступні фази процесу відтворення – обмін і споживання. Сутність цих процесів полягає в заснованому на прагненні до самозбереження опорі з боку інтересів, які перебувають під загрозою, а, отже і в боротьбі, де переважає не переконання, а співвідношення сил [2, с. 385].

Саме цим можна пояснити те, що установи і окремі особи, які займаються легалізацією і проти яких давно вже «повстала» суспільна думка, ще довго не втрачають свого статусу. Їх утримує сила опору зацікавлених у збереженні їх інтересів економічних і політичних сил.

В цілому, серед причин поглиблення економічної і демографічної кризи та зростання злочинності, ще у 2013 році справедливо називають кризу соціальних ідеалів, абсолютизацію матеріальних благ і втрату моральних цінностей у суспільстві, наростання відчуженості у стосунках між людьми, проявів бездуховності, агресивності і жорстокості. Перехід до ринкових відносин, що супроводжувався безкарним розграбуванням народного добра, створеного працею кількох поколінь нашого народу, фактичним розвалом вітчизняної економіки і зубожінням мільйонів людей, в духовно-емоційній

сфері позначені насадженням психології індивідуалізму і здирництва, неповаги до людини, пропаганди егоїзму, аморальності і цинічного прагматизму [3, с.21].

Значним фактором морально-психологічного характеру, що істотно впливає на процес легалізації злочинних доходів, стала пропаганда культу збагачення будь-якими засобами, поширення серед населення традицій кримінального світу [4, с. 187]. Злочинні стереотипи досягнення життєвих цілей усе більш охоплює масову свідомість українців.

З цього можна зробити висновок, що значна роль у детермінації процесу легалізації (відмивання) доходів належить саме *морально-психологічним факторам*. Зокрема, це суспільна свідомість, психологічне самопочуття людей, правосвідомість, ставлення до норм моралі і права. Без розуміння сучасного морально-психологічного стану суспільства, що переживає духовну та ідеологічну кризу, будь-які заходи щодо протидії злочинності можуть виявитися малоефективними.

Важливим спеціальним фактором, що впливає на процес легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є інтернаціоналізація цього процесу в національну економіку. Відмивання "брудних грошей" викликане інтеграцією фінансових і товарних ринків та прагненням одержувачів злочинних доходів уникнути розтаємнення своєї злочинної діяльності за допомогою концентрації операцій з легалізації доходів у країнах, де державний контроль відсутній або має істотні прогалини.

Однією з найбільш сприятливих умов такого стану є зростаюча професіоналізація легалізації злочинних доходів. Мова йде фактично про створення визначеного роду цеху фахівців у галузі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, до якого входять представники різних професій – банкіри, юристи, бухгалтери та ін.

Наступним впливовим фактором, що зумовлює легалізацію злочинних доходів є блок причин нормативно-правового характеру.

У зв'язку з цим слід зазначити, що найважливіша роль серед соціальних норм, що регулюють економічні відносини, належить *правовим нормам*. Багато норм, спрямованих на боротьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та схожими діяннями, історично складалися на основі правових

звичаїв і окремих правових положень. Однак правовий звичай, як і норми, сформовані подібним чином, за своєю суттю мають обмежувальну дію, а саме такі недоліки законодавчого регулювання:

невідповідність законодавства України міжнародним стандартам у сфері боротьби з відмиванням грошей;

недосконаліть закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом";

суперечність та неузгодженість норм у податковому законодавстві;

недосконала редакція ст. 209, 209-1 КК України;

недосконаліть законодавчого врегулювання банківської та кредитно-фінансової систем;

недосконаліть регулювання формування і виконання статей бюджетів різних рівнів;

нечіткість законодавчого та іншого нормативно-правового регулювання порядку проведення операцій з коштами та іншим майном;

широка сфера застосування законодавства, що охороняє інститут банківської, комерційної або іншої таємниці.

Виходячи з викладеного, можна дійти висновку, що недосконалості чинного законодавства поряд з вище зазначеними, мають також значний вплив на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? // Право України. – 2001. – № 5. – С. 90.
2. Филонов В.П. Федоренко Д.В. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по её предупреждению. – Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. – 281 с.
3. Верховна Рада України. Комітет з питань Національної безпеки і оборони. – Демографічна криза в Україні. Її причини та наслідки: Збірник матеріалів. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 450 с.

4. Лихолоб В.Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е. Криминология: Учебник / Под ред. В.Г. Лихолоба и В.П. Филонова. – Киев–Донецк, 1997. – 364 с.

Мякота Є.В.,
здобувач кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ПОШИРЕННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Різні джерела акцентують увагу на тому, що відмивання коштів є однією з головних загроз економічній безпеці держави. Найбільший ризик відмивання коштів мають такі сфери економіки, як:

• зовнішньоекономічна діяльність;
• кредитно-фінансова сфера;
• паливно-енергетична галузь.

Серед них «лідером» є зовнішньоекономічна діяльність (зокрема, торгівля високоліквідними товарами, такими як кольорові метали, хімія, окремі види сільськогосподарської продукції тощо). Як правило, частина вивезеного тіньового капіталу пізніше повертається у країну у вигляді іноземних інвестицій. При цьому для реалізації схем відмивання коштів застосовуються такі прийоми:

-заниження ціни на експортовані товари;

-завищення ціни на імпортовані товари;

-фальшиві імпортні контракти, фіктивні кредитні угоди і т.д.

Протягом тривалого часу основними схемами відмивання коштів залишаються вивіз капіталу за кордон через фіктивні та «транзитні» фірми, а також різні схеми, пов'язані з вивезенням готівки. При цьому, кримінальні структури використовують для відмивання коштів усе більш витончені схеми.

До найбільш поширених фінансових механізмів, що використовуються для незаконних цілей шляхом конвертації та виведення коштів за кордон, належать:

• кредитування імпортних операцій без ввезення товару на митну територію України;

• продаж фізичними особами-нерезидентами цінних паперів українських емітентів резидентам;

• перерахування коштів за кордон відповідно до виконавчих документів, на підставі рішень суду;

• оплата векселів українських емітентів, що пред'являються до сплати нерезидентами.

Одночасно, існує ризик проникнення та легалізації в Україні іноземних кримінальних коштів.

Практично для більшості схем відмивання коштів характерна участь фірм з ознаками фіктивності (далі – фіктивні фірми). Використання фіктивних фірм широко розповсюджено при проведенні експортноімпортних операцій, в діяльності конвертаційних центрів, для отримання незаконного відшкодування ПДВ, проведенні із цінними паперами, офшорами тощо.

Фіктивна фірма – це юридична особа з ознаками фіктивності, яка створена або придбана з метою прикриття незаконної діяльності чи здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Як правило, фіктивні фірми створюються на нетривалий час по підроблених документах або реєструються на підставних осіб, шляхом придбання вже існуючої фірми або заснування нової (за допомогою нелегальних методів).

«Транзитна» фірма -це реально діюча юридична особа, що пройшла державну реєстрацію, яка бере участь у схемі в ролі посередника й запобіжника («буфера»).

Практично для всіх великих механізмів відмивання коштів характерна участь фіктивних фірм (юридичних осіб, які мають ознаки фіктивності). Часто організації створюються на нетривалий час по підроблених документах або на підставних осіб. У ці організації переводяться здобуті злочинним шляхом кошти, які потім конвертуються й переводяться на рахунки

«своїх» організацій, розташованих найчастіше в офшорних зонах. Ці організації й легалізують через рахунки різних компаній брудні кошти.

Зокрема в Україні з метою легалізації злочинних коштів можуть створюватись компанії, які проходять повну державну реєстрацію. Поряд з цим, при перевірці державними органами з'ясовується, що вони мають ознаки фіктивності. Як правило, фіктивні фірми створюються шляхом придбання вже існуючої фірми або заснування нової (за допомогою нелегальних методів).

Час функціонування таких фірм вельми різноманітний: від декількох днів до декількох років. У деяких випадках вони уникають постановки на податковий облік (але при цьому деякий час можуть здійснювати господарську діяльність, мати печатку й рахунок у банку). Або, навпаки, інші фірми можуть тривалий час звітувати в податкові органи. Такі розбіжності пояснюються цілями створення «фіктивок».

До характерних рис компаній, які мають ознаки фіктивності, належать:

- відсутність відомостей про здійснення компанією реальної діяльності як господарюючого суб'єкта (у країні реєстрації);
- неможливість визначити фізичне місцезнаходження співробітників компанії та/або директорів (довірених осіб, представників) або характеру діяльності підприємства;
- очевидна невідповідність оборотів по рахунках компанії сумам сплати податкових платежів;
- поєднання в одній особі функцій засновника, керівника й головного бухгалтера компанії.

Як свідчить досвід правоохоронних органів, на сьогоднішній день основні обсяги нелегальних капіталів формуються у паливно-енергетичному, агропромисловому комплексах, зовнішній та роздрібній торгівлі, а їхня легалізація здійснюється через кредитно-банківську систему, під виглядом іноземних інвестицій. Крім того, об'єктом посягань з боку зловмисників нерідко стають державне майно та значні суми

бюджетних асигнувань, що виділяються для фінансової підтримки і реструктуризації підприємств. Також, навмисно укладаються збиткові угоди, використовуються не за цільовим призначенням бюджетні кошти, в результаті чого забезпечується їх незаконне привласнення та шахрайство в особливо великих розмірах.

За матеріалами досліджень МВС до основних специфічних видів протиправної діяльності в агропромисловому секторі економіки можна віднести:

• привласнення і нецільове використання бюджетних коштів, державного та колективного майна;

• порушення вимог чинного законодавства при здійсненні підприємницької діяльності (відсутність та незаконне отримання відповідних ліцензій та сертифікатів на право проведення комерційних операцій з сировиною та готовою продукцією, незаконне використання торгового знаку тощо);

• незаконна видача сертифікатів на право володіння земельними паями;

• ухилення від погашення заборгованості по кредитах, отриманих під гарантії Уряду.

В енергетичній галузі виявляються численні порушення чинного законодавства, що мають місце при видобутку, транспортуванні і розподілі енергоносіїв, забезпеченні функціонування енергогенеруючих потужностей, а також в процесі роздержавлення підприємств паливноенергетичного комплексу.

При цьому, все частіше до схем протиправної діяльності залучаються службові особи органів влади і управління, які заради отримання незаконного прибутку вступають у злочинну змову з представниками комерційних структур.

Наприклад, керівники підприємств паливно-енергетичного комплексу можуть укладати заздалегідь збиткові угоди зі сторонніми організаціями, безпідставно кредитувати приватні організації з використанням державних енергоресурсів.

Спостерігається поглиблення криміналізації структур, які займаються поставками і реалізацією на території України

нафтопродуктів. У зв'язку з цим, актуальною залишається проблема забезпечення контролю за здійсненням операцій за зовнішньоекономічними контрактами, у тому числі з нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах.

Ясинська В.С.,
студент магістратури Національної академії внутрішніх справ

РІВЕНЬ ВІКТИМНОСТІ ЖЕРТВ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінологічна наука визначає віктимність як підвищену здатність з низки суб'єктивних і об'єктивних обставин ставати «мішенню» для злочинних зазіхань [1, с. 75]. Рівень схильності (вірогідності) стати жертвою злочинного посягання визначає рівень віктимності. Така прямо пропорційна залежність є незмінною. Віктимність притаманна як окремій особистості, так і соціальному статусу та соціальній ситуації, що провокує або полегшує злочин і настання суспільно небезпечних наслідків. У зв'язку з цим виділяють особистісну, рольову та ситуативну віктимність, яка залежить від низки факторів, зокрема:

а) особистісних характеристик (вік, стать, потреби, інтереси тощо);

б) соціального статусу, соціальної ролі особи, особливостей її службових повноважень, рівня матеріального забезпечення та захищеності;

в) рівня розвитку конфліктної ситуації, умов, місця і часу, в яких така ситуація розвивається.

Віктимність розподіляється достатньо нерівномірно, як у часі так і у просторі, а також за суб'єктами. Як зазначає Д.В. Рівман, будь-яка людина віктимна, оскільки вона перебуває в певній життєвій обстановці й, включаючись у сплетення різних соціальних ситуацій, може стати жертвою злочину. Тобто індивід не здобуває віктимності, навпаки, він просто не може

бути не віктимним, тому що є членом суспільства, у якому існує злочинність, а отже, це і об'єктивна можливість стати жертвою злочину [2, с. 13].

В.Я. Рибальська вважає, що віктимність – це сукупність стабільних типових соціальних і соціально-психологічних властивостей особистості, що підвищують її здатність стати жертвою злочину [3, с. 33].

Л.В. Ільїна визначає віктимність як особливу властивість потерпілого за певних обставин ставати жертвою злочину [4, с. 119]. З цієї позиції до предмета кримінальної віктимології вона включає, насамперед, «…вивчення осіб, потерпілих (у тому числі й загиблих) унаслідок злочину, їх особисті властивості, які перебувають у тому чи іншому зв'язку зі вчиненим злочином, взаємозв'язку потерпілого з обвинувачуваним, а також дослідження кримінологічних ситуацій».

Індивідуальною віктимністю особи вважаються об'єктивно існуючі в конкретній людині особливі соціальні, психологічні або біофізичні властивості, які виражаються в сукупності відхилень від безпечної поведінки і способу життя, що призводить до перетворення особи в деяких життєвих ситуаціях на жертву певного виду злочинів в умовах, коли була реальна і очевидна для повсякденної свідомості можливість уникнути цього. Взагалі, віктимність і злочинність не завжди обумовлюють одне одного. Злочинність – явище соціальне, воно зумовлено соціальними причинами. Причини кримінологічної віктимності кореняться не тільки в причинах, що обумовлюють існування злочинності, а й у психологічних і біофізичних властивостях особистості. Звичайно, не буде злочинності, не «виявиться» і віктимність. Однак це зовсім не означає, що віктимність випливає зі злочинності. Тому не можна стверджувати, що поза злочином немає й віктимності. У дійсності це не так. Людина може володіти низкою властивостей та якостей, її поведінка може бути провокуючою, тобто вона буде явно віктимною, але не обов'язково це спричинить протиправну реакцію інших і вона стане жертвою злочину.

Вивчаючи жертву в різних аспектах і її роль у генезисі злочину, кримінальна віктимологія виходить із того, що поведінка особи за своєю природою може бути не тільки злочинною, але й необачною, ризикованою, легковажною, розпущеною, інколи провокаційною, отже, небезпечною для самої себе, що, природно, збільшує її схильність до злочинних зазіхань. У цьому плані додаткового значення набувають характеристики особи: вік, стать, соціальний статус, виконувані соціальні ролі, професія, готовність діяти в критичній ситуації певним чином, а також навколишнє середовище, конкретна ситуація, поводження третіх осіб тощо. Сполучення об'єктивних і суб'єктивних чинників і їх взаємодія впливає на здатність тієї або іншої особи стати потерпілою від злочину.

Насильницька злочинність – це сукупність злочинів, вчинених із застосуванням фізичної сили або з погрозою застосування такої, що мають основною безпосередньою метою позбавлення людини життя або заподіяння шкоди її здоров'ю, фізичній свободі, тілесній (у тому числі статевій) недоторканності проти її волі. Основною ознакою, яка об'єднує окремі протиправні діяння в насильницькі злочини, є фізичне або психічне насильство над особою або загроза його застосування. Причому насильство при вчиненні цих злочинів є елементом мотивації, а не просто засобом досягнення кримінальної мети.

Стосовно рівня віктимності жертв таких злочинів слід зазначити, що підвищена віктимність спостерігається у деяких груп осіб, наприклад, непонолітні. Віктимність неповнолітніх визначається психофізичними особливостями дитячого і підліткового віку – фізичною слабкістю, цікавістю, спрагою до пригод, довірливістю, невмінням пристосовуватися до умов, в яких виникає необхідність перебувати, безпорадністю в конфліктних життєвих ситуаціях. Крім того, особливості психофізичного порядку визначають підвищену віктимність також і осіб літнього і похилого віку. Насамперед, тут підвищена віктимність проявляється внаслідок фізичної слабкості, особливо у жінок.

Слід також зазначити, що індивідуальна віктимологічна профілактика базується на заходах загальної профілактики, доповнює їх та посідає особливе місце в загальній системі запобіжних засобів ґрунтуючись, головним чином, на двох напрямах: по-перше, це виявлення найбільш віктимного контингенту – об’єкта профілактики (тобто осіб, які через особливості поведінки та їх особистісні характеристики можуть виявитися найбільш вірогідними жертвами насильства) і визначення ймовірнісного прогнозу віктимності окремих громадян або видових груп на основі типологічних методів; по-друге, це нейтралізація негативного впливу на цих осіб на різних стадіях і в різних формах (навчання, виховання, контроль, забезпечення особистої безпеки), що має кінцевою метою корекцію або усунення віктимності в окремих громадян.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, віктимність – це підвищена здатність людини в силу ряду духовних та фізичних якостей при визначених об'єктивних обставинах ставати об'єктом злочинного посягання. Жертви насильницьких злочинів можуть мати підвищений рівень віктимності внаслідок визначених особистісних якостей (природних, генетично обумовлених чи набутих, які мають соціальне походження), певної поведінки, суспільного або службового становище (фактори ситуативного характеру), які обумовлюють можливість заподіяння їх носіям фізичної, моральної чи матеріальної шкоди. Вся сукупність зазначених особистісно-ситуативних факторів і властивостей являє собою інтегруючу якість (характеристику) особистості – її індивідуальну віктимність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остроумов С.С., Франк Л.В. О виктимологии и виктимности // Сов. государство и право. – 1975. – № 9. – с. 74-77.
2. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. – Л., 1975. – 82 с.

3. Рыбальская В.Я. Виктимологические исследования в системе криминологической разработки проблем профилактики преступлений несовсршеннолетних // Вопр. борьбы с преступностью. – М., 1980. – Вып. 33. – С.31-35.
4. Ильина Л.В. Уголовно–процессуальное значение виктимологии // Правознавство. – 1975. – № 3. – С. 117-121.

Коляда О.Л.,
студент IV курсу Кіровоградського відділення ННІЗН
Національної академії внутрішніх справ

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх в сучасних умовах нашої держави – це один з основним напрямів внутрішньої політики країни. Йдеться мова про вплив на криміногенні процеси, що мають виняткове значення для майбутнього розвитку суспільства. Про це свідчить і визначення стратегічних напрямів державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [1] та реформування правоохоронної діяльності, які реалізуються на виконання Указу Президента України №597/2011 «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», Розпорядження КМУ від 12 жовтня 2011 року №1039-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» [2].

Наявність особливостей у системі заходів боротьби зі злочинністю неповнолітніх пов'язана також зі специфікою правового та фактичного становища неповнолітніх, як вікової групи населення, що найбільш гостро відчуває формуючий вплив негативних факторів соціального середовища, специфікою детермінант злочинності, а також особистісних якостей молодих злочинців.

Становлення особи відбувається під впливом усього комплексу відносин, в які вона вступає з іншими людьми. У свідомості людини немає таких явищ, які були б «первинними»,

а не результатом її життєдіяльності. Внутрішній зміст людини визначається його відносинами, в які вона вступає з іншими особами, особливостями її життя та діяльності.

Формування антисуспільної спрямованості неповнолітніх простежується в процесі її спілкування та діяльності. Цьому може сприяти процес соціалізації[7]. На думку деяких вчених антисуспільна спрямованість може гальмувати соціалізацію молодої людини та призвести до протиправної поведінки і входження її до злочинної групи [3]. Вплив соціальних умов життя та його протиріч на характер морального формування особи неповнолітнього є визначальним і там треба шукати детермінанти злочинності взагалі і неповнолітньої зокрема. Фактори, які сприяють формуванню протиправної поведінки неповнолітнього існують в конкретному соціальному середовищі, яке його оточує. Це дозволяє розглядати детермінанти, що обумовлюють протиправну поведінку неповнолітніх у громадських місцях в плані вияву негативних сторін взаємодії соціального середовища та особистості, маючи на увазі необхідність детального аналізу процесів, що відбуваються в суспільстві.

Проблема запобігання злочинам, що вчинюються молодими людьми завжди була і залишається однією з найзлободенніших, але на сьогоднішній день викликає занепокоєння вчинення злочинів неповнолітніми у громадських місцях.

За даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України неповнолітніми та за їх участю було вчинено злочинів у 2010 р. – 17342, у 2011 р. – 17846 (динаміка -

[7] Соціалізація здійснюється під впливом ряду факторів, які умовно поділені на три групи: 1) макрофактори (суспільство, держава, планета, космос); 2) мезофактори (етнокультурні умови, тип мешкання, місце і умови проживання і розвитку людини); 3) мікрофактори (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільне середовище, релігійні установи, товариство однолітків, трудовий колектив, громадські об'єднання тощо). Усі ці фактори на кожну конкретну людину впливають порізному. Динаміка її розвитку і впливу залежить від рівня розвитку суспільства, науки і техніки та індивідуальних якостей особистості (Див.: Концепції розвитку демократичних засад в освітніх закладах України. -К., 1997. -С.47.

+2,9 %), а у громадських місцях у 2010 - 13950 ; у 2011 – 13654 (динаміка-2,1 %), серед них практично третина з них раніше вчиняла злочини [4]. Таким чином, у повній мірі проявляється тенденція включення у злочинну діяльність нових осіб через механізм соціальної дезадаптації.

Разом зі змінами в суспільстві змінюється і якісний склад злочинів. Особливе занепокоєння викликає динаміка злочинів скоєні особами, які раніше вчиняли у 2010 р. – 2134, у 2011 р. – 3293 – їх динаміка складає 54,3 %; у стані алкогольного сп'яніння – у 2010 р. – 1494, у 2011 р. – 1438 (динаміка – 3,7 %), у складі групи у 2010 р. – 6282, у 2011 р. – 6531 (динаміка – 4 %) [4]. Сьогодні кожен третій злочин вчиняється в місцях проведення дозвілля, яке частіше знаходиться в інших районах або сусідніх населених пунктах. Кожне друге пограбування та розбійний напад з метою заволодіння майном громадян вчинюється на вулицях, площах, в парках та скверах у вечірній і нічний час. Розповсюджені також розбійні напади на водіїв таксі та власників автотранспорту, вчинені на дорогах.

Частіше всього неповнолітні скоюють злочини у вільний від навчання час (з 15.00 до 24.00). Цікаво відзначити, що «пік» злочинних проявів припадає на 20.00-23.00. До 7% злочинів вчиняються у навчальний час, коли підлітки повинні бути на заняттях; до 10% – в період виробничої практики та інших. При цьому 18–20% злочинів вчиняється у вихідні та святкові дні. Протягом року «пік» злочинних проявів припадає на канікули, що пов'язано з послабленням соціального контролю за неповнолітніми.

Найбільш небезпечною тенденцію у злочинності неповнолітніх є збільшення випадків вчинення корисливих злочинів із застосуванням насилля. Часто крадіжки переростають у грабіж, чи у розбійний напад. Предметом усіх видів корисливо-насильницьких злочинів проти власності, як правило, є товари підвищеного попиту, які досить легко реалізуються, гроші та коштовності, предмети антикваріату, вироби з хутра та шкіри, відео- та радіоапаратура, комп'ютерна техніка, мобільні телефони, транспортні засоби.

Для злочинності неповнолітніх нині найбільш розповсюдженим є пограбування, але і відбувається збільшення кількості розбійних нападів, і якщо темпи зростання усіх видів

корисливо-насильницьких злочинів становлять близько 50 %, то розбійні напади на громадян збільшилися більш ніж на 50 %.

Конкретні життєві ситуації часто характеризуються тим, що потребують від особи певної лінії поведінки, прийняття того чи іншого рішення. При цьому об'єктивно можливо прийняття декілька рішень, але при розгляді злочинної поведінки неповнолітніх необхідно зазначити, що найчастіше для вирішення життєвих проблем обирається злочинний шлях. Необхідно і звернути увагу і на те, що неповнолітні (у порівнянні з іншими віковими групами населення) менш стійка проти різного роду криміногенних впливів.

Попередження цього виду злочинів повинно плануватися і здійснюватися на різних рівнях та напрямах, по відношенню до різних контингентів неповнолітніх й характеризуватися значним діапазоном загальновиховних, профілактичних, а також спеціальних. За цільовою спрямованістю вони повинні запобігати протиправним діям неповнолітніх у громадських місцях, припиняти їх, а також не допускати можливість рецидиву. Ці заходи необхідно спрямовувати на основні сфери виховання неповнолітніх за допомогою специфічних засобів, характерних для органів та служб, які беруть участь у цій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року. Розпорядження КМ України від 30.10.2011 р. – 1209-р Київ // Офіційний вісник України від 09.12.2011 р. -№ 93, -С. 67. – Ст.3389.

2. Указ Президента України від 24 травня 2011 року N 597/2011 Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні схвалена Указом Президента України від 24 травня 2011 року N 597/2011.

3. Корыстно-насильственная преступность несовершеннолетних / Отв. ред. Лановенко И.П. -К., 1982. -С56

4. Стан і структура злочинності в Україні за 2010 р., 2011 р., офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: htt://mvs.gov.ua].

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мінченко С.І.,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проголосивши у 1991 році незалежність, наша держава обрала шлях демократичного розвитку, суттєвим напрямом якого стало створення системи демократичного цивільного контролю, здатного забезпечити оперативний вплив громадськості на правоохоронні органи і, зокрема, органи внутрішніх справ.

Цивільний контроль сприяє реальній появі в країні таких ознак правової держави, як рівність особи й державних структур перед законом та відповідальність як особи, так і державних структур за правопорушення. Тому є необхідність створення в державі такого механізму цивільного контролю за діяльністю органів внутрішніх справ, який би перешкоджав чиновницькому свавіллю, оскільки відторгнення громадян від цього процесу призводить до безконтрольності влади.

Згідно зі ст. 6 Закону України від 19 червня 2003 року «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» система цивільного контролю над Воєнною організацією і

правоохоронними органами держави складається з: 1) парламентського контролю; 2) контролю, здійснюваного Президентом України; 3) контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 4) контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури; 5) громадського контролю.

В статті 20 зазначеного Закону України визначено, що ЗМІ, висвітлюючи проблеми у сфері національної безпеки та оборони, боротьби зі злочинністю, на основі об'єктивної інформації формують громадську думку та сприяють підвищенню престижу служби в органах внутрішніх справ, зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

При цьому з метою підвищення ефективності цивільного контролю за діяльністю органів внутрішніх справ та забезпечення дотримання ними демократичних принципів, дієвою буде діяльність ЗМІ лише при реальній їх незалежності від інших суспільних інституцій. А функціонування органів внутрішніх справ в обстановці відкритості, що передбачає ліквідацію монополії правоохоронних органів на інформацію, що належить до сфери національної безпеки, створює реальні можливості для контролю їх діяльності громадським суспільством.

ЗМІ мають право у встановленому порядку запитувати та безоплатно отримувати від правоохоронних органів відкриту інформацію та поширювати її через пресу, радіо, телебачення, засоби глобальної інформаційної мережі Інтернет та в інший спосіб, а також, дотримуючись вимог законодавства щодо збереження державної таємниці, публікувати офіційні відповіді органів державної влади.

Враховуючи масштаби впливу ЗМІ на аудиторію, існує можливість проведення за їх участі ряду заходів профілактичного характеру, а саме: розкривати найширшим верствам населення причини і умови, що сприяють вчиненню правопорушень; формувати у читачів, радіослухачів, теле- і кіноглядачів необхідні позитивні настанови і так звані стереотипи поведінки в різноманітних ситуаціях;

роз'яснювати населенню чинне законодавство і аналізувати практику його застосування; поширювати досвід взаємодії правоохоронних органів і громадськості при здійсненні профілактичної роботи.

Важливу роль у здійсненні цивільного контролю відіграють і інші інституції громадського суспільства, зокрема державні науково-дослідні центри, та неурядові організації – партії, рухи, масові організації та пересічні громадяни. Максимально можливій поінформованості населення з цього питання сприяє проведення опитувань та дискусій з актуальних питань діяльності органів внутрішніх справ.

Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що процеси забезпечення прав людини та цивільного контролю за діяльністю органів внутрішніх справ створюють реальні можливості політичного розвитку суспільства та є неодмінною умовою нормального функціонування сучасного демократичного суспільства.

Інформація про органи внутрішніх справ повинна бути об'єктивною та не перетворювати цивільний контроль на зведення політичних рахунків. Сьогодні, в період активного політичного життя країни, встановлення реального цивільного контролю за діяльністю ОВС повинно: по-перше, виключати можливість їх використання в політичній боротьбі і по-друге, створити такий механізм контролю за діяльністю органів внутрішніх справ, який би виключав можливість зловживання владою співробітників органів внутрішніх справ і їх діяльність була направлена виключно на захист прав і свобод людини.

Таким чином, однією з умов демократії, правового розвитку суспільства та ефективної діяльності правоохоронних органів є цивільний контроль над органами внутрішніх справ, які захищають права людини від протиправних посягань.

Расюк Е.В.,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Житлово-комунальне господарство України (далі ЖКГ) є багатофункціональним комплексом, що включає у себе цілу низку взаємопов'язаних підприємств і організацій соціальної і виробничої сфери. Цей багатофункціональний комплекс відноситься до найбільш гостросоціальних, оскільки без надання відповідних житлово-комунальних послуг відбудеться занепад відтворення житлового фонду, який у свою чергу негативно вплине на економічні, соціальні, демографічні і політичні процеси у державі.

Сучасне житлово-комунальне господарство здатне виступити як індикатор, що характеризує економічний та соціальний стан країни, тому що у ньому акумулюються відносини, що зачіпають інтереси великої кількості державних і муніципальних установ та організацій, суб'єктів комерційної діяльності та майже всього населення країни. У зв'язку з цим злочинність у сфері житлово-комунального господарства, являє собою істотну загрозу для соціально-економічного благополуччя держави і вимагає постійного кримінологічного спостереження. Привабливим ЖКГ для «підприємливих» злочинців є ще й тому, що, як одна з найважливіших сфер обслуговування та найбільша частина народного господарства, основою розвитку якої є зростання об'єктів будівництва і необхідність населення у послугах житлово-комунального господарства, у галузі функціонує близько 5 тис. підприємств і організацій, експлуатується майже 35 % основних засобів держави, зайнято понад 15% працездатного

населення країни. Як наслідок існування злочинності у ЖКГ є те, що, незважаючи на зростання обсягів послуг, робіт та продукції, вироблених у галузі, багато підприємств є збитковими.

Для того щоб ефективно вплинути на стан злочинності у сфері ЖКГ й тим самим покращити виробництво продукції і реалізацію послуг у цій галузі, необхідно з'ясувати правову природу злочинності у сфері ЖКГ, насамперед визначити дефініцію.

Формулювання злочинності у сфері житлово-комунального господарства має ґрунтуватись на кримінологічних підходах до визначення категорії «злочинність» та основних ознаках, що відрізняють ЖКГ від інших галузей народного господарства й генерують дефініцію. Так, у кримінології немає однозначного тлумачення злочинності й тому існує різне бачення цієї дефініції, зокрема:

радянські вчені (до 90-х років XX ст.) визначали злочинність як соціально-правове явище, яке змінюється й охоплює сукупність злочинів, що вчинені в суспільстві за певний період і характеризуються певними кількісними та якісними показниками[8];

вітчизняний кримінолог А. Зелінський пропонує таке визначення злочинності: це масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що виявляється в системі передбачених кримінальним законом діянь, які вчинені на конкретній території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або певної його частини[9];

російський кримінолог Н. Кузнєцова пропонує інше визначення злочинності: це соціальне і кримінально-правове явище, що змінюється історично й становить систему злочинів [10];

російський кримінолог В. Малков під злочинністю в кримінології розуміє соціальне історично мінливе, масове, карно-

8 Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию:—М., 1965 г.; Гришаев П. Й. Советская криминология: Учебное пособие.— М., 1975— С. 36.

9 Зелінський А.М. Кримінологія: Курс лекцій, - Харків, 1996. – с.84.

10 Кузнєцова Н.Ф. Преступление и преступность. – М., 1969. – с. 173

правове, системне явище суспільства, що виявляється в сукупності суспільно небезпечних кримінально караних діянь та осіб, які їх вчинили, на певній території за певний період часу[11];

інтернет-енциклопедія формулює злочинність як відносно масове, історично мінливе, соціальне і кримінально-правове явище, що являє собою цілісну сукупність всіх злочинів, вчинених на певній території за відповідний період часу[12];

інші вчені схиляються до того, що злочинність - соціально зумовлене, історично мінливе, порівняно масове та кримінологічне явище, що проявляє себе в системі кримінально-карних діянь на певній території за певний період часу, а також осіб, які їх вчинили[13];

найпоширенішим визначенням серед вітчизняних кримінологів є таке, що злочинність це соціально-правове, відносно стійке антагоністичне явище, що самодетермінується й охоплює сукупність злочинів, вчинених в конкретному суспільстві в певний період, що характеризується кількісними і якісними показниками[14].

Розглядаючи найбільш вдалі поняття кримінології, розуміємо, що вчені визначали одні й ті ж ознаки злочинності, на основі яких формулювали саму дефініцію. Узагальнюючи основні ознаки злочинності та думки вчених щодо даної дефініції, визначимо злочинність як соціальне, порівняно масове, історично мінливе, суспільно-небезпечне явище, що має кримінально-правовий характер, і являє собою систему злочинів і осіб, які їх вчинили, на певній території за конкретний період часу та характеризується кількісними та якісними показниками.

---

11 Криминология. Учебник для вузов. Издание второе, переработанное и дополненное / под редакцией заслуженного деятеля науки РФ, доктора юридических наук, професора В.Д. Малкова / - М.- 2009.

[12] http://uk.wikipedia.org/

[13]Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Кримінологія: Навчальний посібник – К.: Вид. Паливода А. В., 2006. – 264 с

[14] Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков. Кримінологія. Курс лекцій. – К.: МАУП. – 2002. – 296 с. – С. 50.

Окресливши поняття злочинності, визначимо, узагальнивши дослідження різних вчених, ознаки, що притаманні ЖКГ, зокрема :

– місцевий характер діяльності житлово-комунальних підприємств, споживачами продукції (послуг) яких є, насамперед, населення, а також розташовані на ньому підприємства промисловості, транспорту тощо;

– процеси виробництва та споживання продукції (послуг) у ЖКГ нерозривно пов'язані з іншими галузями, ця продукція не може накопичуватися для подальшої реалізації;

– підприємства ЖКГ повинні бути готові відпустити і реалізувати необхідну кількість продукції та послуг, згідно потреб на конкретний час;

– недоцільність надання комунальної продукції понад оптимальної межі, яка визначається чисельністю населення, розмірами території та особливостями її планування, своєрідністю кліматичних умов, ступенем розвитку міста та послуг у сфері обслуговування;

– наявність резерву потужностей комунальних підприємств, пов'язаних з їх орієнтацією на максимальний рівень споживання послу;

– незалежність чисельності основного експлуатаційного персоналу безпосередньо від обсягу виробленої комунальної продукції, що пов'язано з виконанням робіт з обслуговування машин і устаткування, а також кількістю чергового персоналу ;

– особлива структура основних фондів, при якій питома вага пасивної частини у 2 рази вище, ніж на промислових підприємствах;

– специфічна структура витрат на виробництво комунальних послуг, при якій основними витратами є витрати на енергоносії;

– багатогалузевий (більше 15 галузей) характер;

– значна частка муніципальної власності на земельні ділянки, водні та лісові ресурси, житловий і нежитловий фонди, кінцевим споживачем послуг є домогосподарства, комерційні та некомерційні організації, органи влади.

На основні вищезазначених ознак можна сформулювати поняття житлово-комунального господарства - це сукупність зорганізованих у єдину систему галузей, які забезпечують життя і роботу населення країни у нормальних умовах, підприємств галузей народного господарства необхідними ресурсами води, газу, тепла, електроенергії та спрямованих на задоволення суспільних потреб, функціонування господарського комплексу, задоволення комунально-побутових потреб населення, підтримання у належному стані житлових будинків і житлових приміщень.

Вивчення проблем щодо поняття злочинності у сфері житлово-комунального господарства та вищезазначеного дозволяє визначити її як сукупність суспільно-небезпечних діянь (злочинів), що вчиняться окремими членами суспільства у низці зорганізованих у єдину систему галузей, які забезпечують життя і роботу населення країни у нормальних умовах, підприємств галузей народного господарства необхідними ресурсами води, газу, тепла, електроенергії та спрямованих на задоволення суспільних потреб, функціонування господарського комплексу, задоволення комунально-побутових потреб населення, підтримання у належному стані житлових будинків і житлових приміщень.

Шармар О.М.,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ ПРОФЕСОРА ПЕТРА ПЕТРОВИЧА МИХАЙЛЕНКА

Перш ніж охарактеризувати наукову діяльність П. П. Михайленка, вважаємо за необхідне зупинитися на важливих біографічних даних цього вченого.

Михайленко Петро Петрович є видатним українським правознавцем, доктором юридичних наук 1955 р., професор з 1955 р., академік АПНУ з 1996 р., генерал-лейтенант внутрішньої служби з 1999 р., заслужений діяч науки і техніки України з 1992 р. У 1934 р. закінчив Дніпропетровський університет, а з 1945 р. – Військову юридичну академію ВС СРСР в Москві. З 1946 р. працював у Львівському університеті: аспірант, доцент, професор. З 1948 р. є завідувачем кафедри і деканом юридичного факультету.

У 1956-1957 рр. – професор Київського університету і водночас старший науковий співробітник Сектора держави і права АН УРСР (тепер Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України). У тих же роках був уповноваженим представником України ООН з прав людини (1957). З 1960 р. обіймав посаду заступника начальника Вищої школи МВС СРСР. У 1971-1974 рр. є першим заступником начальника Всесоюзного НДІ МВС СРСР, начальник Київської науково-дослідної лабораторії МВС СРСР. З 1992 р. – професор національної академії внутрішніх справ України [1, с. 640].

П. П. Михайленко був почесним членом 12 міжнародних наукових закладів. За життя він був нагороджений понад 120 урядовими, відомчими та церковними нагородами України й інших країн. Серед них ордени «Ярослава Мудрого» 5 ст., «Богдана Хмельницького» 4 ст., Почесна відзнака Президента України «За заслуги» 3 ст., Почесні грамоти і медалі Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, ордени колишнього СРСР: Вітчизняної війни 1 ст., Червоної зірки, «Знак пошани», понад 15 орденів і медалей іноземних держав (Великобританії, Франції, США та ін.).

Найбільш базові дослідження П.П. Михайленка присвячені актуальним питанням кримінального права, кримінології, історії кримінального права. Петро Петрович напрацював великі наукові здобутки: понад 400 наукових праць, серед яких такі фундаментальні книги, як «Основи оперативно-розшукової діяльності органів охорони громадського порядку», «Попередження злочинів», «Розслідування кримінальних

справ», «Рецидивна злочинність та її попередження органами внутрішніх справ», «Боротьба зі злочинністю неповнолітніх в Україні», три підручника з кримінального права, п'ять книг з історії міліції України, тритомник його вибраних творів тощо[2].

На початку 50-х рр. XX ст. він здійснював дослідження еволюції законодавства про кримінальну відповідальність, що дозволило визнати його засновником наукової школи «Історія кримінального права України». У період незалежної України, П.П. Михайленко досліджує проблемні питання сучасного кримінального права. Результатом наукового пошуку стала підготовка та видання низки книг, зокрема, «Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії)», підручника та навчального посібника із Загальної частини кримінального права, а також низки статей, зокрема, «Суды и наказания в Сечи Запорожской» (1993), «Вопросы уголовного права в Русскойправде» (1995), «Рецидивна злочинність в Україні» (2009) [3].

У 1970-х роках вчений є автором і співавтором науково-практичних коментарів, зокрема: гл. 4 Загальної частини; розд. 1 гл. 1 та гл. 5 Особливої частини КК УРСР [4], а також у підготовці підручників та навчальних посібників «Государственные преступления» [5], «Преступления против социалистической собственности» [6], «Некоторые вопросы уголовного законодательства УССР» [7], «Преступления против личной собственности граждан» [8], «Уголовное право УССР» [9], «Советское уголовное право. Часть особенная» [10], «Уголовное законодательство Украинской ССР» [11] статті «Новий кримінальний кодекс Української РСР», «Кримінальна відповідальність за злочини проти власності», «Кримінальна відповідальність за самогоноваріння» (1961), «Квалификация преступлений и ее значение для деятельности органов милиции и следственных аппаратов МООП по борьбе с уголовной преступностью», «Особо опасные государственные преступления» (1968), «О наказании» (1971) та інші.

Серед його учнів доктори та кандидати наук, професори, доценти та старші наукові співробітники такі як : А.П. Закалюк,

І.П. Лановенко, М.М. Михеєнко, В.П. Бородатий, І.Н. Пахомов, Ю.В. Александров, В.І. Попов, В.Н. Васильченко, А.Я. Дубинський, А.Д. Соловйов, Й.А. Гельфанд, С.А. Тарарухін, Н.Т. Куц, А.А. Ковалкін, Е.А. Харшак, С.В. Біленко, Н.П. Мітрохін, Б.А. Садурський, І.М. Макарь, А.М. Носенко, П.А. Воробей, В.І. Осадчий, С.В. Трофімов, П.В. Лихолат, І.А. Вартилецька, І.В. Тарасюк, Ю.В. Опалінський, П.Т. Землянський, М.Л. Наклович, В.П. Лісіцин, В.А. Довбня, Е.М. Кісілюк, Т.Л. Кальченко, Л.О. Мостепанюк, О.В. Смаглюк та інші.

За час науково-педагогічної діяльності професор П.П. Михайленко підготував близько 50 тис. юристів вищої кваліфікації, серед яких 162 генерала, 15 академіків, 56 державних діячів, 52 доктори та кандидати юридичних наук (докторів – 7, кандидатів – 45).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горбатенко В. П. Михайленко Петро Петрович / В. П. Горбатенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.] – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – С. 640.
2. Наукова спадщина академіка Петра Петровича Михайленка: основні відкриті наукові праці та праці, присвячені його діяльності : покажчик праць / уклад.: О. М. Джужа, В. А. Довбня. – К., 2008. – 40 с.
3. Михайленко П. П. Рецидивна злочинність в Україні / П. П. Михайленко, В. В. Кузнєцов, В. П. Михайленко : монографія / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. П. П. Михайленка. – К.: ВБ «Аванпост-прим», 2009. – 168 с.
4. Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий. – К.: Изд-во полит. литературы Украины, 1969. – 544 с
5. Государственные преступления : учеб.-метод. пособие. – К.: РИО МВД УССР, 1961. – 59 с.

6. Преступления против социалистической собственности : учеб.-метод. пособие. – К.: РИО МВД УССР, 1961. – 32 с.
7. Некоторые вопросы уголовного законодательства УССР : учеб. пособие / под. ред. П. П. Михайленко. – К., 1962. – 139 с.
8. Преступления против личной собственности граждан. – К.: МВД УССР, 1962. – 87 с.
9. Уголовное право УССР : учеб. пособие. – К.: РИО МООП УССР, 1965.– 640 с.
10. Советское уголовное право. Часть особенная : учебник / подобщ. ред. проф. П. П. Михайленко; МВД УССР. – К.: РИО МВД УССР, 1968. – 670 с.

Хуторянський О.В.,
заступник начальника
навчально-методичного центру
Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ЗАПІЗНІЛА ПЕРЕДАЧА АДРЕСАТУ НЕОБХІДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕБЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАН ОСОБИ, ЯК ФОРМА ПРОЯВУ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 136 КК УКРАЇНИ

Об'єктивна сторона ненадання допомоги характеризується одразу декількома ознаками, а саме: а) суспільно небезпечна бездіяльність (ненадання допомоги чи неповідомлення належним установам чи особам про небезпечний для життя особи стан); б) суспільно небезпечні наслідки (тяжкі тілесні ушкодження); в) причинний зв'язок (зв'язок між ненаданням допомоги чи неповідомленням про небезпечний для життя стан та наслідками у вигляді тяжких тілесних ушкоджень); г) обстановка вчинення злочину (наявність небезпечного для життя стану особи, а також

можливість суб'єкта злочину надати таку допомогу потерпілому).

Такий підхід до визначення ознак об'єктивної сторони ненадання допомоги є дещо дискусійним, адже в науці кримінального права, як правило, виділяють лише три ознаки об'єктивної сторони цього злочину (бездіяльність, наслідок та причинний зв'язок між бездіяльністю та наслідком). Водночас, беручи до уваги, що обов'язковими умовами ненадання допомоги є наявність небезпечного для життя особи стану та можливість суб'єкта надати допомогу потерпілому, очевидно, що сукупність цих умов й утворює обстановку вчинення злочину. Іншими словами, умова наявності небезпечного для життя особи стану та умова можливості надання суб'єктом допомоги потерпілому у своїй сукупності, фактично, утворюють обстановку ненадання допомоги.

Так, суспільно небезпечна бездіяльність, у якій виявляється ненадання допомоги може полягати у двох формах 1) ненадання допомоги особі; 2) неповідомлення належним установам чи особам про небезпечний для життя особи стан.

При цьому неповідомлення про небезпечний для життя стан особи може полягати в такому: 1) не передання суб'єктом інформації; 2) передання суб'єктом інформації неналежному адресату; 3) передання суб'єктом неналежної інформації; 4) запаніле передання суб'єктом інформації. Водночас перший вияв по суті збігається з власним (вузьким) змістом не повідомлення як відсутності дій суб'єкта, спрямованих на передання відповідної інформації. Натомість інші вияви дещо виходять за межі «вузького» розуміння неповідомлення, хоча фактично також означають неповідомлення про небезпечний для життя стан особи. Так, незважаючи на вчинення відповідних дій суб'єктом щодо передання інформації, таке передання у будь-якому разі, не дає змоги належним установам, органам, організаціям чи особам вчасно вжити необхідних заходів, спрямованих на надання допомоги потерпілому.

В свою чергу під запізнілою передачею інформації адресату слід розуміти таку передачу, яка відбувається після

втрати актуальності цього повідомлення, тобто після закінчення небезпечного для життя стану, надання допомоги, усунення, нейтралізації чи мінімізації небезпеки, повідомлення належним установам чи особам про небезпечний для життя стан, смерті особи.

У цьому разі також відбувається передача інформації належному адресату й інформація дає можливість вжити заходів щодо надання допомоги потерпілому, проте повідомлення за часом відбувається після втрати актуальності таким повідомленням. Відмінним від попередніх виявів неповідомлення про небезпечний для життя стан особи є те, що суб'єкт вчиняє дії, спрямовані на передачу інформації, інформація передається належному адресату і відомості, які передаються, дають можливість вжити необхідних заходів щодо нейтралізації, усунення чи мінімізації небезпеки для життя потерпілого, проте сам час повідомлення унеможливлює чи значно утруднює вжиття заходів, спрямованих на врятування потерпілого.

Цей вияв неповідомлення також уособлюється діями суб'єкта, утім час вчинення цих дій не дає можливості належним установам, органам, організаціям чи особам вжити необхідних заходів, спрямованих на надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному стані. Однак, як стверджує Н.М. Ярмиш, вказівка у визначенні бездіяльності на її пасивний характер є зайвою і невиправдано обтяжує дефініцію [1, с. 25]. Тому в цьому випадку має йтися не про активну чи пасивну поведінку особи, а про відсутність дій, спрямованих на своєчасну, належну передачу інформації уповноваженій установі чи особі.

У цьому разі сутність повідомлення має бути максимально наближено в часі до моменту сприйняття (осмислення) суб'єктом інформації про небезпечний для життя стан особи, але відбуватися до того як втратиться актуальність такого повідомлення.

При цьому запізнілість повідомлення слід визначати не тільки за відповідними об'єктивними критеріями, й за

суб'єктивним ставленням особи до часу такого повідомлення. Йдеться, зокрема, про випадки, коли повідомлення дійсно передається адресату в найкоротший термін, однак фактично вже втрачає свою актуальність, проте суб'єкт цілком обґрунтовано вважає, що воно ще не втратило своєї актуальності. Наприклад, побачивши особу, яка перебуває в небезпечному для життя стані, суб'єкт негайно йде до найближчого телефону та сповіщає про це належні установи, однак саме повідомлення надходить пізніше ніж настає смерть особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Тому цілком логічно, що, визначаючи своєчасність чи запізнілість повідомлення про небезпечний для життя стан особи, слід виходити не тільки з об'єктивних критеріїв, й із суб'єктивного ставлення особи до своєчасності такого повідомлення.

Тому під неповідомленням як формою об'єктивної сторони ненадання допомоги слід розуміти не тільки не вчинення суб'єктом відповідних дій, спрямованих на передачу інформації про небезпечний для життя стан особи, а й передання суб'єктом інформації неналежному адресату; передання суб'єктом неналежної інформації; несвоєчасне передання суб'єктом інформації.

Утім, ми цілком усвідомлюємо дискусійність обґрунтованих висновків та можливі неточності, які виникатимуть у правозастосовній практиці. Тому для повноти і точності відображення вказаних виявів неповідомлення, більш удалим убачається використання такого поняття, як «неналежне повідомлення», що, на нашу думку, конкретизує неповідомлення як форму об'єктивної сторони.

Відповідно до вищезазначеного можемо запропонувати доповнити диспозицію ч. 1 ст. 136 КК України, після слова «неповідомлення», словами «чи неналежне повідомлення». Доцільність та необхідність такої пропозиції можна пояснити такими причинами. По-перше, доповнення диспозиції вказаної норми словами «чи неналежне повідомлення» насправді, не розширює об'єктивної сторони ненадання допомоги, а тільки конкретизує її, вказуючи на вияви неналежного повідомлення

про небезпечний для життя стан особи. По-друге, використання такої конструкції дасть змогу усунути існуючі неточності в законодавчому формулюванні об'єктивної сторони ненадання допомоги та мінімізувати можливі помилки в слідчій і судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярмиш Н. М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. М. Ярмиш. – Х., 2003. – 37 с.

Бабаніна В.В.,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЦЕРКОВНІ УСТАВИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Процес зародження та становлення кримінального законодавства України був тривалим та складним як для самого суспільства, так і для держави в цілому. Діюче кримінальне законодавство формувалося протягом багатьох століть починаючи від *неписаних звичаїв* і до Кримінального кодексу України 2001 р. зі змінами та доповненнями.

Що стосується безпосередньо кримінального законодавства Київської Русі, то воно не мало єдиної юрисдикції, оскільки було поділене між князями та церковною владою, кожен з яких мав своє законодавство.

Це зумовило те, що серед кримінального законодавства Київської Русі особливе місце займали ***церковні устави***. У них

зазначалися правові підстави здійснення церковного судочинства у справах проти моралі, сім'ї та шлюбу, у справах, щодо злочинів, які вчиняли священики, члени їхніх родин, церковна обслуга та ін. Розмежування сфер судочинства між державним і церковним безпосередньо визначалися в церковних уставах Володимира Святославовича (X ст.) та князя Ярослава (XI ст.). На той період розвитку кримінального законодавства їхні норми набагато більше співпадали з церковними заборонами.

Так у ст. 9 Уставах Володимира Святославовича були перераховані основні релігійні заборони, а ст. 12 передбачала покарання яке не було чітко визначеним, а полягало в «непрощенні від закону божого та горе собі отримає» [4, с. 23]. Натомість устав князя Ярослава відрізнявся більш досконалою нормативною побудовою, що свідчило про удосконалення юридичної нормотворчості, та в цілому кримінального законодавства.

Деякі дослідники генеалогії кримінального законодавства, зокрема В.П. Коваленко, стверджують, що воно має релігійні витоки, обґрунтовуючи це тим, що: а) у стародавній період через Десять Заповідей людству видані приписи щодо криміналізації діянь, які на сьогодні вже є злочинами – вбивство, крадіжка, зґвалтування та ін. Також у церковних уставах був закріплений положення, що незнання законів не звільняє особи від відповідальності за їх порушення (Левіт 5:2); б) положення про необхідну допомогу наводяться у другій Книзі Мойсея «Вихід» (Вих. 22:1,2); в) відповідальність за злочинну бездіяльність у вигляді невиконання юридичних обов'язків, внаслідок чого наставали суспільно-небезпечні наслідки простежувалося ще в Старому Завіті (Вих. 21:28–29); г) у Євангелії обстоювалися ідеї об'єктивного ставлення у вину (Мф. 7:16–20); ґ) у перших канонічних пам'ятках міститься вказівка на інститут співучасті (Рим. 1:32); д) у Посланнях до римлян був чітко зафіксований майбутній принцип римського права «гріх був у світі й до Закону, але гріх не ставиться в провину, коли немає Закону» (Рим. 5:13), «де немає закону,

немає й переступу» (Рим. 4:15), який на сьогодні має назву законодавчого визначення злочину. При цьому вчений наголошував, що на сьогодні не зайвим було б, якби сучасний кримінальний закон також спирався на них [2, с. 189–190]. Навіть підкріплюючись позицією М.І. Хавронюка, який зазначає, що наразі у кримінальному законодавстві України ще не досить поваги ані до Бога, ані до людини [3, с. 149; 2, с. 190]; е) помилка (випадок) не каралась (Числа 16:27–28); є) закріплений в ч. 1 ст. 61 Конституція України принцип недопустимості подвійного інкримінування (“non bis in idem”), передбачивши, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. А що стосується кримінально-правової кваліфікації, то посягання не може кваліфікуватися за статтею Особливої частини КК України, якщо інша норма з числа застосованих до цієї особи, повністю охоплює скоєне, був запозичений з Біблії, де зазначено: «Не пометися двічі за одне» (Наум. 1:9); ж) зустрічалися положення про звільнення особи від кримінальної відповідальності (Левіт 4:27–35; Мт. 6:14–15; 7:12), при цьому обов’язковою умовою звільнення було каяття злочинця (Левіт 5:5–6), що стало початком зародженням інституту звільнення від кримінальної відповідальності; з) містилися положення про строки давності при вчиненні злочину (Числа 35:22–28); и) наголошувалося на тому, що кримінальне законодавство повинно враховувати, що жінка є матір’ю (Петр. 3:7); і) наголошувалося, що основною метою покарання не може бути кара або помста (Рим. 12:17; 12:21), а виправлення і реабілітація злочинця (Єзек. 18:23). Крім того були передбачені принципи невідворотності кримінальної відповідальності, тобто особа, яка вчинила злочин підлягає кримінально-правовому покаранню, а також економії кримінальної репресії, тобто покарання повинно бути відповідним вчиненому злочинному діянню (Втор. 25: 1–3); також передбачалася така міра покарання, як позбавлення волі, іншими словами, ізоляція злочинця від суспільства (Кор. 5:13);

й) можна було вже провести розмежування між злочинами та проступками, чи незлочинними діяннями (Втор. 22: 13–21).

Основу церковних уставів складали візантійські збірники канонічного права, які були коментовані та перероблені із врахуванням специфіки руського народу, вони мали назву кормчих книг та діяли паралельно із Руською правдою та довгий час після неї [1, с. 10]. Я.М. Щапов порівнюючи устав Ярослава і Руську Правду, зазначав, що вони розглядають два різних кола відносин: в Руській Правді в основному міжкласові конфлікти, а в уставах Ярослава – внутрішньокласові, які не являли загрози суспільному ладу [5, с. 291].

Отже, церковні устави були складовою частиною стійкої системи кримінально-правових норм, яка відповідала рівню розвитку тогочасного суспільства та держави, оскільки норми, які передбачалися у світських та канонічних джерелах доповнювали один одного і являлися основою для подальшого розвитку кримінального законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жук М. С. Учение об институтах российского уголовного права : концептуальные основы и перспективы развития : монография / М. С. Жук. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 304 с.
2. Коваленко В. П. Релігійні витоки кримінального права / В. П. Коваленко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальност : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт.2013 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013 – С. 187–190.
3. Хавронюк М. І. Біблійні джерела сучасного кримінального законодавства / М. І. Хавронюк // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 2. – С. 142–149.
4. Щапов Я. Н. Древнерусские княжеские уставы XI–XV в.в. / изд. подгот. Я. Н. Щапов – М. – 1976. – 241 с.
5. Щапов Я. Н. Княжеские уставы и церковь в Древней Руси XI–XIV в.в. / Я. Н. Щапов. – М. – 1972. – 340 с.

Луцак О.О.,
здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНИЙ НАРКОТИЗМ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Одним з найбільш небезпечних форм прояву кримінального наркотизму є вчинення його із залученням неповнолітнього та щодо неповнолітніх, оскільки таким чином спричиняється шкода не тільки здоров'ю населення, а й нормальному фізичному та психічному розвитку дітей, суспільній моральності, сімейним цінностям тощо. У зв'язку з цим таке питання, на наш погляд, має підлягати комплексному дослідженню, включаючи й історичний аспект, що і буде метою нашого дослідження в цій статті.

Спочатку зауважимо про те, що дослідження періодизації етапів розвитку кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, вчинені із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх, залежить від різних факторів (зокрема, обраного об'єкта, характеру та його мети). Світовий досвід свідчить про те, що зв'язок кримінального наркотизму та злочинної практики його вчинення із залученням неповнолітніх і щодо неповнолітніх набував більшої суспільної небезпеки й потребував державного реагування у виді встановлення кримінальної відповідальності за це по мірі розвитку норм про заборону власне торгівлі наркотиками та міжнародного законодавства щодо захисту прав дітей. Так, починаючи з XIX ст. ситуація у сфері обігу наркотичних речовин різко змінилася, оскільки зловживання ними почало набувати масового характеру. На початку XX ст. наркотизм набув характеру соціального лиха у плані як погіршання генотипу особи і генофонду суспільства, так і зростання злочинності на ґрунті зловживання наркотиками. Це

зумовило укладення першої Конвенції з опію (Гаага, 1912 р.) і подальших міжнародно-правових актів. Розвивалися у цьому напрямі й національні законодавства (зокрема, російське Уложення про покарання кримінальні та виправні було доповнено ст. 869-2, яка встановлювала відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, зберігання з метою збуту опію, а так само люльок та інших пристосувань для його паління).

У радянський період влада видавала відповідні декрети, спрямовані передусім на боротьбу з торгівлею опієм і кокаїном. У Кримінальному кодексі (КК) УСРР 1922 р. спочатку не виділялась спеціальна норма про відповідальність за незаконні операції з наркотиками, оскільки в ці роки фармакологія відносила наркотичні засоби до сильнодіючих засобів. Пізніше цей Кодекс було доповнено ст. 215, яка криміналізувала незаконне виготовлення, зберігання, збут отруйних та сильнодіючих речовин. У 1924 р. ВЦВК та РНК СРСР видав постанову про доповнення КК союзних республік ст. 140-д, якою встановлювалася відповідальність за незаконне виготовлення і зберігання з метою збуту кокаїну, опію, морфію, ефіру та інших одурманюючих речовин, а також за збут цих речовин. Зазначене посягання вважалося злочином проти порядку управління й було підвидом державних злочинів. КК УРСР 1927 р. практично у незмінній формі сприйняв норми про відповідальність за кримінальний наркотизм. У 1960 р. був прийнятий новий КК УРСР, в якому в подальшому питання кримінального наркотизму із залученням неповнолітніх і щодо неповнолітніх отримали свою безпосередню регламентацію. Підґрунтям для цього стали: з одного боку – низка міжнародних антинаркотичних конвенцій (Конвенція про заборону незаконної торгівлі наркотичними засобами 1936 р., Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., Конвенція про психотропні речовини 1971 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р.), з іншого – міжнародні нормативно-правові акти про захист прав і свобод дитини, у тому числі й від кримінального впливу (зокрема, Женевська декларація

прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція ООН про права дитини 1989 р.). Суттєвий вплив на зміни до національного КК зробили й закони України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» від 15 лютого 1995 р., «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15 лютого 1995 року.

Слід наголосити, що у КК УРСР (а далі – України)1960 р. на підставі змін і доповнень з'явилися такі законодавчі конструкції, що виступали кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками окремих злочинів у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: «із залученням неповнолітнього» (ст.ст. 229-1, 229-4, 229-6); «щодо неповнолітнього» (ст.ст. 229-5, 229-15). Крім того, згідно ст. 41 КК УРСР вчинення злочину щодо малолітнього та залучення неповнолітніх до участі в злочині вважалося, з-поміж іншого, обставинами, що обтяжували відповідальність. У новому (чинному) КК України 2001 р. відбулася подальша диференціація відповідальності за кримінальний наркотизм, якщо до нього залучені чи в ньому використані діти. Зокрема, Кодекс оперує такими законодавчими конструкціями: ««із залученням неповнолітнього» (ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 314, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317); «із залученням малолітнього або щодо малолітнього» (ч. 3 ст. 307). Поряд з цим, вчинення злочину щодо малолітнього та з використанням малолітнього, з-поміж іншого, вважається обставинами, що обтяжують покарання (ст. 67 КК України).

Отже, очевидно, що безпосередньо питання відповідальності за кримінальний наркотизм із залученням неповнолітнього та щодо неповнолітніх стали актуальними лише в останні десятиліття. Підґрунтям для цього передусім стала поява відповідних міжнародних конвенцій не тільки про боротьбу з кримінальним наркотизмом, але й про захист прав дитини. Впливали на появу таких норм у національному кримінальному законодавстві й інші чинники – кримінологічний, соціальний, нормативний тощо. Проте

зрозуміло, що навіть у чинному КК України 2001 р. спостерігається, на наш погляд, звужений і не зовсім послідовний підхід щодо вживання певних законодавчих конструкцій. Наприклад, перспективним видається розгляд питань про криміналізацію окремих форм прояву кримінального наркотизму із залученням неповнолітнього та щодо неповнолітніх (зокрема, «втягнення» та «у присутності»), розширення вказівки у відповідних складах злочинів на конструкції «із залученням малолітнього або щодо малолітнього», уточнення змісту протиправних дій, що можуть бути вчинені проти дітей, тощо.

Клочко В.М.,
здобувач кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Процеси, які відбувались під час становлення ринку цінних паперів України, розбудови його внутрішньої інфраструктури вимагали одночасного становлення та вдосконалення системи регулювання та контролю за процесами, що відбуваються на ньому, а також встановлення відповідальності за порушення, які можуть бути вчинені усередині ринку – службовими особами професійних учасників фондового ринку. Ця необхідність була обумовлена тим, що значна складність, різкі коливання стану фондового ринку, наявність великої кількості професійних та непрофесійних учасників, величезні обсяги різноманітних угод, що укладаються, конфіденційний характер значної частини інформації щодо цінних паперів та цілий ряд інших факторів створили потенційні умови для зловживань, які посягають на інтереси широкого кола інвесторів, зменшили їх довіру до

ринку, що, як наслідок, призвели до падіння його ефективності.

Основною передумовою криміналізації інсайдерської торгівлі виступила необхідність імплементації норм європейського законодавства, враховуючи зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства та інтеграційні процеси на фінансових ринках, як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема, пов'язані з протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Криміналізація зазначеного діяння відбулась на підставі Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», прикінцевими положеннями якого КК України доповнено ст. 232-1 «Розголошення або використання неоприлюдненої інформації про емітента або його цінні папери». Проте слід наголосити, що у початковій редакції суб'єктом зазначеного злочину могла бути лише службова особа емітента. На той час про службових осіб ПУФР у зазначеній нормі не йшлося. Зміни до КК України, у результаті яких з'явилась безпосередня вказівка на працівників ПУФР, до яких відносяться у першу чергу їх службові особи, як одного із суб'єктів незаконного використання інсайдерської інформації, з'явилась лише у 2011 році, коли Законом України від 22.04.2011 № 3306-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації» було запроваджено нову редакції ст. 232-1 «Незаконне використання інсайдерської інформації» та визначений перелік осіб, які можуть вчинювати такі діяння, зокрема, службових осіб ПУФР.

Однією з передумов подальших змін до кримінального законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів на фондовому ринку є зауваження експертів Спеціального комітету Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму MONEYVAL до законодавства України, які були висловлені наприкінці 2008 року, зокрема: Україна визначає основні правопорушення з посиланням на покарання, пов'язані позбавлення волі, які

можуть бути застосованими до даного правопорушення: основними правопорушеннями є всі діяння, передбачені у кримінальному кодексі, які караються мінімальним штрафом у більш ніж трьох років. Винятком для втечі капіталу є ухиленні від сплати податків. Діапазон злочинів, включає у себе всі необхідні категорії, за винятком інсайдерської торгівлі, маніпулювання ринком, і фінансування тероризму у всіх його формах. У якості межі застосовується занадто високий показник, який не відповідає вимогам Рекомендацій FATF. Також відзначається, що деякі злочини недостатньо охоплені законодавством, адже лише певні акти таких суспільно небезпечних протиправних діянь можуть бути визнані предикатними (зокрема, за наявності обтяжуючих обставин).

Крім цього, криміналізація відповідних діянь службових осіб ПУФР були обумовлені негативними тенденціями, які спостерігались у певний момент на фондовому ринку. Однією з суттєвих проблем фондового ринку України була й залишається його дуже мала ліквідність. Головний чинник такого стану фондового ринку – те, що створений внаслідок приватизації український він став, по суті інсайдерським. В багатьох випадках рішення про придбання або продаж цінних паперів приймається не на підставі вже опублікованої інформації, а на підставі інформації, якою володіє обмежене коло працівників або службових осіб ПУФР. Такі умови унеможливили визначення справедливої, тобто ринкової ціни на цінні папери серед учасників ринку. Зазначена ситуація відлякує інших професійних інвесторів і населення від інвестування в цінні папери і відповідно зменшує ліквідність ринку.

Крім того, досвід країн з активним фондовим ринком свідчить, що розкриття інформації є дієвим інструментом впливу на компанію та захисту прав інвесторів. Розкриття інформації сприяє залученню капіталу та підтримці довіри до фондових ринків. Акціонерам та потенційним інвесторам потрібен доступ до регулярної, надійної та достовірної інформації. На її основі вони можуть оцінити якість управління

акціонерними товариствами, прийняти обґрунтовані рішення з питань оцінки власного капіталу. Таким чином, передбачення якнайшвидшого та сумлінного прилюдного розкриття інформації, яка відноситься до інсайдерської, а також встановлення відповідальності за протиправні діяння з нею, мало на меті сприяти боротьбі з маніпулюванням ринком та підвищити довіру інвесторів до фінансових ринків. Найбільш важливу роль у процесах, які відбуваються на фондовому ринку відіграють професійні учасники фондового ринку, адже своїми діями вони безпосередньо створюють сприятливі або несприятливі умови для котирування цінних паперів окремої юридичної особи.

Досвід функціонування фондового ринку в інших країнах та накопичений в Україні дозволив сформувати найбільш розповсюджені стимули, засоби і можливості здійснення маніпулятивних схем. Водночас такі схеми й сьогодні продовжують розвиватись. З появою нових продуктів і нових технологій, коли торговельною діяльністю починають займатися нові учасники ринку, і з подальшим ростом обсягів торгівлі на світових і взаємопов'язаних ринках, підвищується ризик транс-кордонних та міжринкових маніпулювань.

Більш того, як стверджують експерти, у результаті розвитку деривативних продуктів може виникати навіть більший стимул маніпулювати базовим активом, який лежить у основі контракту. Наприклад, курсом цінних паперів можна маніпулювати для того, щоб вплинути на ціну деривативного контракту чи інших продуктів (наприклад, конвертованих привілейованих акцій), які у тій чи іншій формі пов'язані з цими цінними паперами. Коли трапляються такі викривлення, зазнати шкоди можуть контрагенти й учасники ринку, які здійснюють операції за цінами, що є результатом маніпулювання, включаючи державні компанії, пенсійні фонди, інститути колективного інвестування, банки та державні органи. Зазначене також обумовлює суспільну небезпеку досліджуваних діянь та передумови їх криміналізації.

Панчишин М.Я.,
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

ОЦІНКА ІНФОРМАТИВНОСТІ ТА ДОКАЗОВОГО ЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ МАТЕРІАЛІВ ТЕХНІЧНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 272 КК УКРАЇНИ

Як свідчить аналіз слідчої практики, початку досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України нерідко може передувати проведення технічного розслідування нещасного випадку на виробництві або ж згадане розслідування відбувається одночасно із досудовим.

Тому матеріали технічного розслідування нещасного випадку, що стався внаслідок порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою наявні практично у кожному провадженні.

Відповідно до п.7 «Порядку проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», затвердженого Постановою КМУ від 30 листопада 2011 року № 1232 (далі Порядок), розслідування проводиться у разі виникнення нещасного випадку, а саме обмеженої в часі події або раптового впливу на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання і гострого професійного та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії,

пожежі,стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного і рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення, а також настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків.

Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки із смертельними наслідками; групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм; випадки смерті працівників на підприємстві; випадки зникнення працівників під час виконання трудових (посадових) обов'язків; нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого.

Розслідування нещасних випадків, залежно їх від обставин, проводиться комісією з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, її склад також буде відрізнятись залежно від конкретних обставин нещасного випадку та його наслідків.

Законодавець зобов’язує комісію здійснити певні дії та заходи, які спрямовані на з’ясування обставин нещасного випадку та причин, які його викликали. Зокрема: визначити чи пов’язаний нещасний випадок з виробництвом, встановити осіб, які допустили порушення вимого законодавства про охорону праці, визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства та ін..

Відтак, доказове значення матеріалів технічного розслідування очевидне.

Утім, не зважаючи на це, важливо чітко усвідомлювати, що під час розслідування однієї і тієї ж події (нещасного випадку), мета і завдання досудового розслідування та технічного розслідування відрізняються. Крім того, відомі випадки свідомого ухилення комісії з розслідування нещасного випадку від об’єктивного його проведення та дослідження усіх важливих обставин. Мета такої діяльності може бути різною,

проте переважно – це намагання уникнути власної відповідальності або запобігти притягненню до відповідальності окремих службових осіб підприємства або його керівника.

Саме тому, у кожному разі необхідні критична оцінка та ретельний аналіз матеріалів технічного розслідування нещасного випадку.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів технічних розслідувань нещасних випадків на виробництві, спеціальної на наукової літератури, дозволило визначити основні критерії, за якими слідчому доцільно оцінювати матеріали технічного розслідування нещасного випадку.

Убачається, що цими критеріями можна вважати:

а) інформативність;

б) реальне або потенційне доказове значення.

Інформативність матеріалів технічного розслідування варто оцінювати з точки зору їх повноти та відповідності змісту окремих документів вимогам законодавства, а насамперед, Порядку та інших нормативно-правових актів.

Так, Порядком встановлений перелік документів, які комісія зобов'язана скласти на підставі проведеного розслідування. До найважливіших з них належать акт розслідування нещасного випадку (форма Н-5), акт про нещасний випадок на виробництві (форма Н-1).

Що стосується вимог до змісту цих документів, то в них мають бути зазначені відомості про проведення навчання потерпілого та інструктажу з охорони праці; описані обставини, за яких трапився нещасний випадок (характеристика місця події з точки зору умов праці, хто керував виконанням робіт, під час яких трапився нещасний випадок, що передувало настанню нещасного випадку, послідовність подій та дій певних осіб в результаті яких трапився нещасний випадок тощо); визначені причини нещасного випадку; встановлені особи, які допустили порушення законодавства про охорону праці.

Оцінка доказового значення передбачає ретельний аналіз документів кожного окремо та у взаємному зв'язку зважаючи на

конкретну слідчу ситуацію та керуючись ст.84 КПК України, де зазначено, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Отже, правильна оцінка слідчим інформативності та доказового значення матеріалів технічного розслідування нещасного випадку на виробництві, дозволить правильно визначити подальший напрям розслідування, сформувати перелік та порядок проведення слідчих (розшукових) дій, сприятиме конкретизації слідчих версій.

Топчій В.В.,
здобувач Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЗМІСТ ПОЧАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ДЖЕРЕЛА ЇЇ ОДЕРЖАННЯ

Результативність діяльності правоохоронних органів, які покликані протидіяти протиправним діянням багато в чому залежить від здатності своєчасно та чітко виявляти у оточуючій дійсності ознаки такого діяння.

По відношенню до злочинів проти трудових прав ця діяльність ускладнюється тим, що вони мають високий рівень латентності, нерідко їх виявлення можливе тільки за результатами перевірок органів нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю або під час розслідування інших злочинів, що супроводжується проведенням ревізій та інших планових та позапланових перевірок фінансово-господарської або інших видів діяльності суб’єктів підприємництва, що суттєво ускладнює

розслідування, адже, зважаючи на періодичність згаданих перевірок, між кримінальним правопорушенням та початком його розслідування може проходити тривалий час, що неминуче призводить до втрати доказової інформації та ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій.

Вивчення емпіричних даних практики розслідування злочинів проти трудових прав, статистичної, аналітичної, звітної інформації органів нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю та інших суб'єктів, які у процесі своєї діяльності можуть виявляти ознаки кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, дозволило одержати об'єктивні дані та результати, які дозволяють визначити найбільш поширені джерела одержання первинної інформації про згадані кримінальні правопорушення, а відтак і визначити напрям їх пошуку, виявлення та опрацювання. Поєднання згаданих даних та власних наукових результатів із комплексним урахуванням сучасних досягнень криміналістичної науки, а також інших галузей права, норми яких застосовуються у розслідуванні злочинів проти трудових прав, дозволяє виокремити та розглянути специфіку виявлення злочинів проти трудових прав, визначити характер первинної інформації та особливості початку їх досудового розслідування.

У відповідності до класифікації, запропонованої Є.П. Фірсовим, об'єкти інформації можна поділити на матеріальні (які поєднують документальні та речові носії інформації) та особистісні (які є джерелами и інформації) [1, 91].

Користуючись запропонованою класифікацією, до особистісних джерел інформації про злочини проти трудових прав віднесено осіб, які володіють відомостями про ознаки кримінального правопорушення (про місце, спосіб, час та інші обставини його вчинення). Це можуть бути особи, трудові права яких було порушено, родичі та знайомі таких осіб, працівники підприємства, особи, які раніше працювали на конкретному підприємстві, представники органів нагляду і

контролю за додержанням законодавства про працю, співробітники прокуратури, податкової служби та ін.

Документальні джерела інформації – це, переважно, документи, складені за результатами перевірок, а також документи підприємства, установи, організації, які підтверджують або спростовують певні юридичні факти та / або на яких відображено сліди злочинної діяльності.

До найбільш типових джерел інформації про кримінальні правопорушення проти трудових прав належать наступні.

1. Особа, чиї трудові права порушено. Зміст початкової інформації переважно складають відомості про факт та спосіб порушення трудових прав на конкретному підприємстві. Може бути відома інформація про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (не завжди знаходить підтвердження), інформація про назву підприємства, його організаційно-правову форму, адресу, власника, спосіб оформлення трудових правовідносин, а також щодо мотиву вчинення злочину.

2. Матеріали перевірки Держпраці України (територіальних підрозділів). Тут зафіксовано факт порушення трудового законодавства, що містить ознаки кримінального правопорушення. Відомо про спосіб порушення, встановлено особу, яка допустила порушення, особу (коло осіб) трудові права яких були порушені, інформацію про підприємство (місце знаходження, організаційно-правова форма, власник).

3. Про порушення трудового законодавства стало відомо під час розслідування іншого кримінального правопорушення. За результатами проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, перевірок, ревізій, експертиз та ін.. стало відомо про факт порушення трудового законодавства, спосіб порушення та особу, яка його вичинила.

4. Порушення трудового законодавства виявлено під час прокурорської перевірки. Виявлено факт кримінального правопорушення, відомо про спосіб порушення, особу (осіб), які його вчинили, а також наявна інформація про підприємство та його власника, переважно встановлено особу (коло осіб) права яких порушено.

5. Порушення трудового законодавства виявлено податковою службою. Одержано відомості про спосіб порушення трудового законодавства, інформацію про підприємство (місце знаходження, організаційно-правова форма, власник).

6. Повідомлення про порушення трудового законодавства, що містить ознаки кримінального правопорушення у ЗМІ. Аналіз публікацій у ЗМІ про порушення трудових прав свідчить, що вони можуть містити інформацію про спосіб порушення трудового законодавства, осіб, які його вчинили, конкретне підприємство, осіб, чиї права було порушено, мотив.

7. Повідомлення про порушення трудового законодавства особами, які раніше працювали на підприємстві або працюють зараз, але не є потерпілими. Інформація по факт порушення трудового законодавства, підприємство, де воно відбулось, ким допущене, коло осіб, права яких порушено. Мотив вчинення.

8. Інші джерела (громадські, правозахисні організації, безкоштовні юридичні консультації, тематичні «гарячі лінії» профспілкові об'єднання тощо). Попередньо може бути встановлено інформацію про спосіб порушення трудових прав, коло осіб, права яких порушено, підприємство, мотив вчинення та особу, яка вчинила правопорушення.

У підсумку зазначимо, що для успішного виявлення та розслідування злочинів проти трудових прав у кожному разі важливе точне розуміння характеру первинної інформації про ці злочини, обізнаність про засоби, способи та джерела її одержання, а тому практичним працівникам потрібно приділяти цьому питанню окрему увагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фирсов Е.П. Криминалистическая характеристика налоговых преступлений. Вопросы квалификации и расследования преступлений в сфере экономики: Сб. науч. ст. Саратов, 1999. – С. 91–92.

Ліхолєтова Ю.А.,
науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ОСІБ ЗЛОЧИНЦІВ-РЕЦИДИВІСТІВ

Покарання, як один з центральних інститутів кримінального права, є головним державним інструментом для охорони найважливіших суспільних відносин. Метою покарання відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України (далі - КК) є: 1) кара, як відплата засудженому за вчинене діяння; 2) виправлення засудженого; 3) запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим (спеціальна превенція); 4) запобігання вчиненню злочинів з боку інших осіб (загальна превенція) [1].

Джерела юридичної літератури визначають різні форми та види покарань, що призначалися і призначаються злочинцям за вчинені ними злочини. Об'єктами покарання були життя, свобода, честь, гідність людини [2; с. 468-510]. Засобами ж, за допомогою яких досягалася мета покарання, були: смерть, каліцтво, заподіяння болю і фізичних страждань, ув'язнення, вигнання, знеславлення тощо. Але завжди покарання супроводжувалося засудженням злочинця від імені держави і осудом суспільства. Звичайно, поряд з наведеними покараннями, застосовувалися й інші покарання, зокрема, майнового характеру. Проте, різні види покарань, зміна їх характеру не впливало і не впливає на стан злочинності, що постійно зростає [3; с. 97].

Слід зазначити, що соціологічні і психологічні дослідження проблеми кримінального покарання осіб-рецидивістів призвели до висновків про те, що найбільш поширений вид покарання – позбавлення волі не виконує свого

призначення, зокрема, не виправляє злочинців, а навпаки, деморалізує і розбещує їх. І в той же час застосування інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, є малоефективним щодо осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини.

Роль і значення покарання багато в чому залежать від правильності його призначення і реалізації. Воно повинно бути відповідним тяжкості вчиненого злочину. Тільки таке покарання винний та інші особи сприймають як остаточний і дійсно заслужений наслідок злочинної поведінки. Застосування покарання завжди повинно здійснюватися з додержанням основних напрямів, притаманних кримінальній політиці: 1) застосування суворих мір покарання до рецидивістів і осіб, що вчинили тяжкі злочини; 2)застосування менш суворих мір покарання, передусім покарань, не пов'язаних з ізолюванням винного від суспільства. Поєднання цих двох напрямків є обов'язковим у здійсненні каральної політики судових органів на сучасному етапі боротьби із рецидивною злочинністю молоді.

У багатьох нормах Особливої частини КК рецидив злочину визначає кваліфікований склад і за нього передбачено більш суворе покарання [1]. Усе це шляхом ізоляції стримує таку особу від вчинення нового злочину, підвищує правову культуру, виховує нетерпиме ставлення до злочинців, формує відповідний рівень правосвідомості.

Разом з тим, перебування злочинців у місцях позбавлення волі сприяє їх відчуженню від законослухняного суспільства, створенню кримінальної субкультури, посиленню ворожості до працівників правоохоронних органів та суддів, закріпленню орієнтації людей на кримінальні авторитети, як взірці поведінки, та силового вирішення конфліктів. Отже, у даному разі покарання як міра державного примусу є засобом превентивного впливу на поведінку людини, адже саме застосування покарання є кінцевим етапом кримінальної відповідальності.

Усе наведене дає нам підстави говорити про певну кризу інституту покарання у кримінальному процесі. Адже значення покарання в боротьбі із злочинністю визначається не його

жорстокістю, а неминучістю, своєчасністю, справедливістю і невідворотністю застосування за кожний вчинений злочин.

У суспільстві завжди будуть ті, хто не підпорядковується нормам права та моралі. Як не песимістично це звучить, але у найближчій перспективі викорінення злочинності малоймовірне. Природно, що людство шукає альтернативні способи протидії злочинності [4; с. 521-524]. Акценти перемістились на способи реагування на злочин, одним з яких є відновне правосуддя. Ефективність та дієвість відновних підходів підтверджена більш ніж тридцятилітньою світовою практикою. Так, практично в усіх європейських країнах, а також у США, Канаді, Австралії при здійсненні кримінального судочинства передбачено можливість застосування відновного підходу. Прийняття у квітні 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України дало поштовх до пожвавлення дискусій довкола відновних методів правосуддя [5].

Вище викладене свідчить про необхідність удосконалення інституту покарання. На нашу думку, можливість відмови особи від вчинення злочинів залежить, перш за все, від поваги громадян до закону, рівню їх правосвідомості, від умов їхнього соціального життя, працевлаштованості тощо. Розуміючи малу ефективність каральних підходів до боротьби із рецидивною злочинністю молоді, необхідно оптимізувати кримінальну політику держави, зокрема, через демократизацію та гуманізацію інституту покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001.- №25-26. -Ст.131.

2. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Стан та перспективи розвитку: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: Вибрані наукові праці. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - С.468-510. - 600с.

3. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Лекции: Часть общая: В 2 т. - М., 1994. - Т. 2. - С. 97. – 278 с.

4. Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. – М., 2003. – 589 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

Вознюк А. А.,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ СКЛАД УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше).

Аналіз цього визначення дає підстави стверджувати, що у кримінальному законодавстві визначено лише мінімальну кількість осіб, яка бере участь у злочині для того, щоб визнати його учиненим організованою групою. Однак у КК не визначено мінімального кількісного складу учасників організованої групи, тобто залишається незрозумілим зі скількох учасників повинно складатися об'єднання для того, щоб визнати його організованою групою.

Відтак необхідно відмежувати мінімальний кількісний склад учасників організованої групи та злочину, учиненого учасниками цього об'єднання.

На наш погляд, мінімальний кількісний склад учасників злочину, учиненого організованою групою, на рівні трьох осіб в певній мірі залежить від того, що необхідно розуміти під терміном «участь в готуванні або вчиненні злочину декількох осіб (три і більше)». Це діяльність виконавця чи будь-якого іншого співучасника? Так, наприклад, якщо виконавцем злочину був лише один учасник організованої групи, а решта виступали в

ролі організаторів, підбурювачів та пособників, однак безпосередньої участі в ньому не брали, то чи можна такий злочин вважати учиненим організованою групою?

Оскільки організована група осіб передбачає розподіл функцій і ролей, то у злочині повинні брати участь крім виконавців інші учасники в ролі організаторів, підбурювачів та пособників. Відтак злочин учинений трьома учасниками організованої групи з яких лише один був виконавцем слід визнавати учиненим організованою групою.

Безпосередньо ж виконувати об'єктивну сторону злочину може й одна особа в ролі виконавця. Очевидно, що у разі вчинення учасником організованої групи злочину, в якому не брали участь інші учасники об'єднання слід кваліфікувати як злочин, учинений однією особою, або ж злочин, учинений в умовах ексцесу виконавця.

Стосовно кількісного складу учасників організованої групи в теорії кримінального права відбувається наукова дискусія.

Д. П. Альошин аналізуючи теоретичні положення вітчизняного кримінального права, узагальнення судової практики України, кримінальне законодавство закордонних держав, міжнародні нормативно-правові акти у сфері боротьби з організованою злочинністю, а також дані соціології та психології, доводить правильність законодавчого встановлення цієї ознаки [, с. 10].

З такою позицією важко погодитись, оскільки у кримінальному законодавстві Азербайджану, Арменії, Білорусії, Грузії, Киргизії, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Узбекистану та інших країн мінімальний кількісний склад організованої групи чи злочину, учиненого організованою групою визначено на рівні групи або двох осіб.

Водночас Н.О. Гуторова, Л.М. Демидова, П. К. Кривошеїн, О. М. Пасенюк, В. М. Слесаренко, П. Ф. Тельнов, П. Л. Фріс пропонують визнавати злочин, учиненим організованою групою, якщо він був скоєний двома і більше особами [2, с. 21; 3, с. 30; 4, с. 79-80; 5, с. 102; 6, с. 354-355; 7, с. 20; 8, с. 10].

На думку С. О. Єфремов неясно, чим зумовлюється (для визнання вчинення злочину організованою групою) законодавча вимога про участь у готуванні або вчинянні злочину не менш як трьох осіб [9, с. 96].

П. Л. Фріс наголошує, що практика боротьби зі злочинністю має безліч прикладів притягнення до кримінальної відповідальності за бандитизм організованих груп, які складались з двох осіб. Дана форма співучасті не передбачає ієрархічності в побудові, яка, в свою чергу, вимагає наявності більшої, ніж дві особи кількості членів організованої групи. Виходячи з цього слід визнати за необхідне коректування ч. 2 ст. 28 КК в питанні фіксації об'єктивної ознаки організованої групи, встановивши її на рівні двох і більше осіб [5, с. 102; 6, с. 354-355].

О. М. Пасенюк стверджує, що кількісний критерій визначення організованої групи, встановлений ч. 3 ст. 28 Кодексу, не відображає зв'язку між характеристикою організованої групи та кількістю її членів. Може існувати стійка організована група у складі двох осіб, які вчинятимуть злочини за заздалегідь підготовленим планом відповідно до розподілу ролей [7, с. 20].

Досліджуючи кількісну ознаку злочинної організації, Л.М. Демидова висловлює пропозицію про необхідність збереження в КК для поняття організованої групи загальної ознаки співучасті – участь двох або більш суб'єктів злочину, що відповідало б не тільки традиційному розумінню співучасті, але й практиці боротьби з організованою злочинністю [8, с. 10].

Таким чином, мінімальний кількісний склад учасників організованої групи і злочину, учиненого цим об’єднанням, слід встановити на рівні двох і більше осіб. Адже це, по-перше, дозволяє кваліфікувати дії вчинені стійкою групою, що складається з двох суб’єктів злочину, об’єднаних єдиним планом з розподілом функцій та ролей учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, як злочин учинений організованою групою. Це сприятиме, на наш погляд, підвищенню ефективності протидії організованій злочинності. По-друге, розподіл функцій та ролей, на наш погляд, як одна з визначальних ознак організованої групи, може існувати й у групі з двох і більше суб’єктів злочину. Крім того, вказана кількість осіб може забезпечити стабільність об’єднання. По-третє, це законодавче положення апробоване у кримінальному законодавстві більшості зарубіжних країн, де існує така форма співучасті як організована група (злочин, учинений організованою групою).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчиненні у співучасті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Д. П. Альошин. – Х., 2003. – 19 с.

2. Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – 23 с.

3. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и процесс” / П. Ф. Тельнов. – Х., 1973. – 31 с.

4. Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів : навч. посібник / П. К. Кривошеїн, В. М. Слесаренко МВС України. УАВС. – К., 1993. – 96 с.

5. Фріс П. Питання кримінально-правової політики у сфері боротьби з організованою злочинністю / П. Фріс // Право України. – 2004. – № 12. – С. 101–104.

6. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. …доктора юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 440 с.

7. Пасенюк О. М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України / О. М. Пасенюк // Новий Кримінальний кодекс України : Питання застосування і вивчення : міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 жовт. 2001 р. : матер. конф. – К. – Х. : “Юрінком Інтер”, 2002. – С. 17–24.

8. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – 21 с.

9. Єфремов С. Криміналізація організованої злочинної діяльності у чинному Кримінальному кодексі України / С. Єфремов // Право України. – 2003. – № 7. – С. 95–99.

Христич І.П.,
викладач-методист відділу заочного навчання та підвищення кваліфікації Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

Початок традиції визнання презумпції невинуватості одним з найважливіших прав людини закладені Декларацією прав людини та громадянина, прийнятою національними зборами Франції 26 серпня 1789 р., ст. 9 якої проголошує: «Оскільки кожен є невинним, доки не буде встановлено інше, то в разі затримання особи надмірна суворість, не викликана необхідністю з метою забезпечення його затримання, повинна суворо каратися законом».

Згодом ці основи були законодавчо закріплені в Статуті кримінального судочинства Російської імперії 20 листопада 1864р. у вигляді системи логічних норм. Прогресивне положення Статуту скасувало правило, згідно з яким обвинувачений був зобов'язаний самостійно доводити свою невинуватість.

Цю традицію було продовжено в міжнародно-правових документах, присвячених правам людини та громадянина. У статті 11 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., проголошується: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, доки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту».

У статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається: «Кожен обвинувачений у

кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно із законом».

Стаття 17 КПК України за своєю сутністю є формою втілення у кримінально-процесуальне законодавство закріпленої у ч. 1 ст. 62 Конституції України презумпції невинуватості, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Юридичний зміст основ презумпції невинуватості полягає у такому:

5. ніхто не зобов'язаний доводити свою винуватість у вчиненні злочину або меншу винуватість, або наявність обставин, що виключають кримінальну відповідальність особи;

6. обов'язок доведення винуватості особи покладено на слідчого, прокурора, а у справах приватного обвинувачення – на потерпілого його представника та законного представника;

7. заборонено перекладати обов'язок доведення на обвинуваченого, домагатися його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів;

8. обвинувачення не може ґрунтуватися на засадах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях;

9. усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь;

10. недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення в юридичному відношенні означає його невинуватість і тягне за собою закриття кримінального провадження під час досудового розслідування і винесення виправдувального вироку в стадії судового розгляду;

11. факт притягнення особи до участі у справі як підозрюваної, обвинуваченої, обрання щодо неї запобіжного заходу не повинні розцінюватися як доказ її винуватості;

12. до остаточного вирішення кримінального провадження й офіційного визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення з нею не можна поводитися як з

винною, а також публічно, в засобах масової інформації та в будь-яких офіційних документах стверджувати, що ця особа є злочинцем.

Для визнання особи винною у вчиненні злочину і для притягнення її до кримінальної відповідальності необхідно по-перше, щоб кримінальне провадження підпадало під юрисдикцію суду, що її розглянув, по-друге, щоб кримінальне провадження у суді розглядалось за встановленою кримінальним процесуальним законодавством процедурою, по-третє, щоб обвинувальний вирок суду щодо такої особи набув законної сили;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — № 90—91. — 19 травня.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини [Електронний ресурс] : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 груд. 1966 р. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.: за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

Колб О.Г.,
директор навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор,
Охман О.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА СУБКУЛЬТУРА – ОДНА ІЗ ДЖЕРЕЛ НЕБЕЗПЕКИ ТА ПІДСТАВ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ДО ЗАСУДЖЕНИХ (КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Як свідчать результати даного дослідження, додатковим доказом діалектичного зв'язку кримінальної субкультури та порушень встановленого порядку в УВП є кримінально-виконавча характеристика даного суспільно небезпечного явища. В науці під зазначеною характеристикою розуміють складний аналітико-пізнавальний процес, метою якого є всебічне вивчення порядку і умов виконання та відбування покарання [1, с. 15]. Як з цього приводу дотепно зауважив І.Г. Богатирьов, основу кримінально-виконавчої характеристики складають два інститути ти – інститут виконання та інститут відбування покарання, зміст яких розкриває вимоги закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження порядку й умов їх реалізації, а також створення передумови для того, щоб кожний вид покарання ніс у собі не тільки кару, а й виправлення, і ресоціалізацію особи, яка стала на шлях вчинення злочину [2, с. 38].

Складовими елементами кримінально-виконавчої характеристики засуджених, на думку О.М. Бандурки, є: 1) поведінка засуджених під час відбування покарання; 2) їх ставлення до праці; 3) тривалість перебування на поліпшених умовах тримання; 4) періодичність винесення постанов і подань про умовно-дострокове звільнення [3, с. 23].

А.М. Авраменко запропонував до структури цієї характеристики включити наступні елементи: а) режим відбування покарання; б) правовий статус засуджених до певного виду покарання; в) умови відбування покарання; г) соціально-психологічну характеристику засуджених; ґ) ступінь виправлення засуджених [4, с. 162].

Є й інші підходи, які доповнюють чи звужують зміст кримінально-виконавчої характеристики [5, с. 100].

Якщо узагальнити зазначені та інші існуючі в науці підходи, то можна вивести наступне поняття «кримінально-виконавчої характеристики сучасного стану та тенденцій впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі в Україні», а саме – це науково обґрунтована

інформація про негативніі результати практики виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, що стали наслідком дії на цей процес традицій, норм тощо зазначеного виду суспільної культури.

Таким чином, системоутворюючими елементами змісту даного поняття є:

це науково обґрунтована інформація, тобто такі відомості про дане явище, які відображають закономірності його виникнення, розвитку та функціонування, включаючи й вплив його на інші явища (у даному випадку – на процес виконання та відбування покарання) [6, с. 395];

негативні результати практики виконання покарання у виді позбавлення волі.

Мова у даному випадку ведення про невиконання, у першу чергу, передбачених законом завдань у сфері виконання покарань; низький рівень відшкодування у ході відбування покарання завданих злочином збитків та моральної шкоди; високу питому вагу у структурі правопорушень, що вчиняють засуджені до позбавлення волі, злісних проступків, злісної непокори вимогам адміністрації УВП; ін.;

3) процес виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі.

В науці під виконанням покарання розуміють діяльність органів та установ виконання покарань, спрямовану на реалізацію всього комплексу право обмежень, передбачених конкретним видом покарання, забезпечення здійснення наданих для засуджених прав та виконання ними покладених обов'язків. У свою чергу, термін «відбування покарання» звернутий до засуджених, які повинні на підставі вироку суду та відповідно до принципів, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, виконувати обов'язки, утримуватись від заборонених дій, здійснювати права тощо [7, с. 6]. Зокрема, як це витікає з вимог п. 29 ПВР УВП «Правила поведінки засуджених» особам, які тримаються у виправних і виховних колоніях, забороняється уживати нецензурні та жаргонні слова; давати і присвоювати прізвиська; організовувати та грати в настільні та інші азартні ігри з метою отримання матеріальної чи іншої вигоди; чинити опір законним діям персоналу УВП; перешкоджати виконанню ними своїх службових обов'язків, підбурювати до

цього інших засуджених, тобто, власне, реалізовувати у ході відбування покарання різні елементи кримінальної субкультури;

4) негативні результати стали наслідком дії традицій, правил та звичаїв кримінальної субкультури, тобто у даному випадку знаходяться у причинному зв'язку поміж собою.

Причинним зв'язком в науці називають таку закономірну поєднаність та явищ, за якою одне явище (чи сукупність явищ) неминуче, з внутрішньою необхідністю утворює, народжує інше явище, перше з яких називають причиною, а друге – наслідком [8, с. 158]. Розуміння причинності (взаємозалежності) у даному випадку ґрунтується на наступних філософських положеннях про причинний зв'язок:

1. Всезагальний зв'язок між виконанням та відбуванням покарання у виді позбавлення волі і впливом кримінальної субкультури на цей процес є закономірним, виходячи з того, що безпричинних явищ в природі та суспільстві апріорі (лат. аргіогі – з попереднього; букв – незалежно від досвіду) [9, с. 63] немає – саме тому всі явища в УВП причинно обумовлені.

2. Всезагальний зв'язок між явищами, що мають місце в УВП, існує реально і об'єктивно, він не залежить від свідомості та волі ні персоналу колоній, ні засуджених.

3. Причинний зв'язок (як частка всезагального зв'язку речей і явищ) є пізнавальним, виходячи з того, що пізнавальним є світ взагалі та його закономірності, зокрема. Саме тому пізнання та знання є, насамперед, знанням причини, адже якби світ був непізнавальним, то наука стала б неможливою, а якби ми знали всі причини, то вона стала б непотрібною.

4. Причина і наслідок в УВП – це лише частка, що вилучена із всезагального зв'язку речей та явищ, ізольована від нього, для зясування того, що є причиною, а що – наслідком, оскільки наслідок цієї причини є причиною іншого наслідку і так безкінечно [8, с. 159].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатирьова О.І. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт виконання покарань: автореф. дис… канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.І. Богатирьова. – К.: КНУВС, 2009. – 20 с.

2. Богатирьов І.Г. Українська пенітенціарна наука: [монографія] / Іван Григорович Богатирьов. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2008. – 318 с.

3. Бандурка О.М. Кримінально-виконавча характеристика засуджених як складова інституту кримінально-виконавчого права // Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.) / Відп. ред. І.М. Копотун, С.Г. Стеценко. – К.: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – С. 21-24.

4. Авраменко А.М. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді арешту: дисертація канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2008. – 318 с.

5. Коломієць Н.В. Застосування кримінально-виконавчого законодавства до осіб, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 247 с.

6. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. – 2003. – 1231 с.

7. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

8. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна: Курс лекцій. – К.: Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. – 336 с.

9. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.

Джужа О.М.,
головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Колб С.О.,
юрист приватного підприємства (м. Луцьк)

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНИХ

Як свідчить практика протидії злочинності як в Україні в цілому, так і в УВП, у контексті розробки науково обґрунтованих заходів у цьому напрямку досить важливим є з'ясування змісту кримінологічної характеристики зазначеного суспільно небезпечного явища. Такий підхід, без сумніву, є необхідним та перспективним і при вирішенні проблем, повязних із впливом кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі в Україні.

В науці під кримінологічною характеристикою розуміють стійкі відомості про рівень, структуру, динаміку та географію злочинних дій, а також про осіб, що їх вчиняють, тобто нові відомості про справжній стан явища, повні та точні знання про нього для ефективної й науково обґрунтованої боротьби з конкретними злочинами [1, с. 83]. При цьому, як вірно з цього приводу зауважив А.П. Закалюк, зазначені видові характеристики, кількісні (емпіричні) та якісні (узагальнені, у тому числі понятійні та теоретичні) – становлять зміст кримінологічної характеристики цього виду злочинів [2, с. 5].

Отже, якщо за основу взяти ці та інші методологічні підходи, то під кримінологічною характеристикою сучасного стану та тенденцій впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі в Україні варто розуміти відомості про стан злочинності та правопорушень, що вчиняються особами, які відбувають покарання в установах виконання покарань, а також про їх структуру та динаміку, дані про особу злочинця (правопорушника), мотиви та цілі його злочинної діяльності у ході відбування покарання у виді позбавлення волі, що стала наслідком дії, щодо нього норм, правил та традицій зазначеного виду загальносуспільної культури.

Таким чином, системо утворюючими ознаками, що складають зміст даного поняття, є:

1) відомості про стан злочинності та правопорушень в УВП.

Відповідно до Закону України « Про статистику» [3] та нормативно-правових актів Держкомітету України, що визначають форми державних статистичних звітів в ДКВС України, поряд зі звітом про злочинність в органах та УВП, складаються й інші звіти, які стосуються даного суспільно небезпечного явища, а саме: звіти про осіб, які вчинили злочини у ході відбування покарань; звіти про розгляд заяв і повідомлень про злочини та кримінальні проступки; звіти про результати боротьби з організованими групами; т.ін. [4]. Щодо відомостей про стан правопорушень, то відповідні форми звітів затверджуються ДПтС України та публікуються в інформаційних бюлетенях даного центрального органу державної виконавчої вліди у сфері виконання покарань [5];

2) особи, які відбувають покарання в установах виконання покарань.

До таких осіб, відповідно до вимог ч. 2 ст. 43 КПК України, відносяться засуджені, тобто обвинувачені, обвинувальний вирок суду щодо яких набрав законної сили [6, с. 152-153]. За загальним визначеним у КПК правилом моментом набрання законної сили вироком суду вважається закінчення строку оскарження в апеляційному порядку судового рішення, яке було ухваленне судом першої інстанції і не набрало законної сили. Згідно вимог п. 1 ч. 2 ст. 395 КПК, апеляційна скарга на вирок суду може бути подана протягом тридцяти днів з дня її проголошення.

Вступ вироку силу є підставою для виконання і відбування визначеного вироком суду покарання (ст. 4 КВК України) у визначених законом органах і установах виконання покарань [7, с. 17-18].

Як це витікає зі змісту ч. 2 ст. 11 КВК, до УВП відносяться: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії) (ч. 2 ст. 11 КВК). У свою чергу, кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії) (ч. 3 ст. 11 КВК).

Згідно встановлених у КВК загальних положень виконання покарання у виді позбавлення волі (ст.ст. 86-93), покарання у виді позбавлення виконується у виправних і виховних колоніях. Саме про зазначені УВП й ведеться мова як в цілому в цій роботі, так і в понятті кримінологічної характеристики впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі;

3) структура та динаміка злочинів і правопорушень, що вчиняють засуджені у виправних і виховних колоніях.

В науці, зокрема кримінології, структура злочинів визначається співвідношенням у злочинності видів (групп) злочинів, які класифікуються за кримінально-правовими чи кримінологічними підставами [8, с. 28]. При цьому показники злочинності дають якісно-кількісну характеристику суспільної небезпеки злочинності, її особливостей, істотних для організації протидії (запобігання, профілактики, попередження тощо) і диференціації практики застосування кримінально-правових заходів. Загальновизнаними в кримінології є наступні основні показники структури злочинності:

- співвідношення видів злочинів за їхньою класифікацією, відповідно до Особливої частини КК;
- питома вага найбільш розповсюджених злочинів;
- співвідношення видів злочинів за домінуючою мотиваційною спрямованістю (насильницькі; корисливі; корисливо-насильницькі; необережні);
- питома вага злочинності неповнолітніх;
- питома вага групової злочинності, а всередині її – організованої;
- питома вага рецидиву;
- «географія» злочинності, тобто її розподіл за регіонами залежно від адміністративно-територіального поділу;
- питома вага злочинів, пов’язаних із незаконним обігом зброї;
- питома вага злочинів, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів;
- «вуличні» злочини;
- транснаціональні злочини [9, с. 43-46].

У свою чергу, динаміка злочинності – це показник, який відображає зміну її рівня і структури протягом того чи іншого тимчасового періоду (рік, три, п'ять, десять років і т.д.) [8, с. 29]. Як свідчить практика, у тому числі протидії злочинності в УВП, на динаміку злочинності як соціально-правового явища мають мають вплив дві групи факторів: 1) причини і умови злочинності, демографічна структура засуджених до позбавлення волі та інші соціальні процеси і явища, що впливають на злочинність; 2) зміни кримінального законодавства, що розширюють або звужують сферу злочинного і кримінального, що впливають на класифікацію і кваліфікацію злочинів [10, с. 169-176];

4) мотиви та цілі злочинної діяльності.

Під мотивом вчинення злочину розуміють усвідомлену спонуку особи, яка викликала у неї намір вчиняти злочин [11, с. 39]. Цілі (мета) злочину – це певне уявлення особи про бажаний наслідок його суспільно небезпечного діяння [12, с. 82];

5) злочинна діяльність мала місце у ході відбування покарання у виді позбавлення волі.

Під відбуванням покарання в науці та на практиці розуміють забезпечений державним примусом правовий статус засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок набрав законної сили, і полягає у підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України відповідними покараннями [13, с. 7];

6) злочинна діяльність детермінована дією на особу засудженого норм, звичаїв і традицій кримінальної субкультури.

Детермінація (лат. betermination – визначення) – це встановлення причин виникнення,прояву чого-небудь [14, с. 190].

Кримінальна субкультура – це один із видів субкультури, що існує всупереч загальносоціальній культурі, тобто такий спосіб життєдіяльності осіб, які об'єднані у кримінальні групи та підтримують певні закони і традиції [15, с. 8].

Такою є в цілому кримінологічна характеристика сучасного стану та тенденцій впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі в Україні, виходячи із змісту ситсемоутворюючих ознак, наявність яких є обов'язковою при визначенні даного поняття. При цьому, якщо взяти 2013 рік, як

звітний,у якому зміни за весь період вираховуються в одному темпі за рік щодо базисного періоду [10, с. 170], а також врахувати те, що практично щорічно показники злочинності та правопорушень, які вчиняються засудженими в УВП закритого типу, є однаковими у кількісному та якісному вимірах [16, с. 174-182], то кримінологічну характеристику впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених можна представити наступним чином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевич В Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів // Право України. – 1997. – № 12. – С. 82-84.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре", 2007. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.
3. Про статистику: Закон України від 17.09.1992 р. № 2614-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 608.
4. Офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України // http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index.
5. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році. – К.: ДПтС України, 2013. – Кн. 1. – 63 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред.. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. – К. : Атіка, 2012. – 492 с.
8. Кримінологія : [навч. посіб.] / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб, та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
9. Кримінологія : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 414 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре",

2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [4-те вид., переробл. та допов.] / за заг. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.
12. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т.1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 376 с.
13. Кримінально-виконавче право : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2006. – 256 с.
14. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.
15. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры. – М.: Права человека, 2001. – 148 с.
16. Запобігання злочинам в установах виконання покарань: Навч. посібник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., професора О.М. Джужи. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. – 244 с.

Левченко Ю. О.,
заступник начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНОПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ УМИСНИМ УБИВСТВАМ І ТЯЖКИМ ТІЛЕСНИМ УШКОДЖЕННЯМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Профілактика вбивств і тілесних ушкоджень полягає у вжитті заходів щодо встановлення й усунення причин цього виду злочинів та умов, що сприяють їх вчиненню[1]. Джерелами отримання відомостей про вбивство, яке замислено або готується, можуть бути дані, одержані із заяв самих засуджених і посадових осіб, представників громадськості, негласних

співробітників, інші оперативні дані, відомості, отримані з аналізу оперативної обстановки і статистичних даних[2]. Коли до представника виправної колонії або оперативного працівника надходить такий сигнал, він повинен з'ясувати, які саме причини й умови призвели до створення такої ситуації.

Унаслідок зміни суспільних, економічних, політичних і культурних відносин у країні, як було вже вказано, відбулися якісні й кількісні зміни причин та умов, що сприяють вчиненню умисних убивств. Ефективність їх профілактики, насамперед, залежить від повсякденної і цілеспрямованої роботи, спрямованої на усунення, нейтралізацію чи блокування факторів злочинності у виправних колоніях[3]. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати:

методи ОРД і їх результати, допомогу працівників відділу режиму та охорони виправної колонії, скарги і заяви засуджених та ін.;

аналіз дисциплінарної практики серед засуджених;

наслідки роботи з розкриття і розслідування цієї категорії кримінальних справ[4];

постійний активний зв'язок із засудженими, передусім з тими, які бажають надавати допомогу адміністрації виправної колонії.

Розглянемо найбільш загальні, на наш погляд, умови, що сприяють вчиненню вбивств:

пияцтво. За даними проведеного нами дослідження особи, перебуваючи в нетверезому стані, вчинили переважну більшість убивств;

більшість насильницьких злочинів, а саме: убивства, тілесні ушкодження, побої, мордування, що реєструють на території житлових зон, вчиняють з особливою жорстокістю;

бездушне ставлення, невжиття своєчасних і необхідних заходів реагування з боку окремих представників адміністрації виправних колоній до фактів антигромадської поведінки конкретних засуджених;

позиція невтручання в конфлікти, які виникають у середовищі засуджених;

наявність незаконно утримуваної зброї і носіння холодної зброї;

недоліки в організації і розстановці сил чергового помічника виправної колонії;

упущення в оперативній роботі. Неналежний контроль за рецидивістами (спеціальний кримінологічний рецидив) й особами, які раніше були судимі за злочини корисливо-насильницького спрямування;

недостатня робота із створення обстановки, яка б переконувала морально нестійких осіб у тому, що кожний учинений ними злочин буде швидко розкрито;

неналежна організація проведення комплексних оперативних заходів[5] із залученням усіх сил і засобів виправних колоній та органів внутрішніх справ;

неналежний контроль за групами, що створюють джерело напруженості;

недоліки в організації роботи чергових помічників щодо навчання із своєчасного та якісного реагування на конфліктну ситуацію, що виникає, або вчинений у виправній колонії злочин.

Вказаний перелік недоліків не є вичерпним. Знання цих недоліків дає можливість переглянути організаційні питання та ставити більш конкретні завдання силам, які є в розпорядженні УВП, удосконалити контроль за їх виконанням.

Заходи загальної профілактики, які можуть забезпечити послідовне зменшення кількості умисних убивств і тілесних ушкоджень[3], можна поділити на дві взаємопов'язані та взаємообумовлені групи.

1. Профілактичні заходи, що проводять з допомогою органів ДКВС України, а також інших ланок керівництва, які, відповідно до своєї компетенції, можуть впливати на негативні явища, що виникають (реагуючи на відповідні подання і документи, або ініціативно).

До цієї групи державних заходів належать такі: усунення прогалин у законодавстві; розроблення механізмів реалізації економічних програм; створення належних умов відбування покарання відповідно до ст. 102 КВК України; фінансування спеціальних програм боротьби із злочинністю в пенітенціарних установах; координація роботи різних структур й УВП, спрямованих на виконання цих завдань.

2. Профілактичні заходи, що проводить безпосередньо адміністрація виправної колонії.

До другої групи профілактичних заходів щодо попередження умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень належать такі:

своєчасне реагування на будь-які порушення режиму відбування покарання і, насамперед ті, що посягають на життя і здоров'я засуджених;

налагодження чіткого обміну інформацією між різними підрозділами виправної колонії та системи загалом, про кримінальних лідерів та їх угруповання з метою своєчасної профілактики цієї категорії осіб;

заохочення осіб, які надають допомогу адміністрації УВП щодо виявлення засуджених, здатних на вчинення злочину;

забезпечення обліку засуджених, які мають відхилення в поведінці, введення картотек (алфавітних, за видами порушень тощо) комп'ютерного обліку, що містять встановлені дані про особу;

підвищення ефективності оперативної роботи з попередження умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень;

своєчасне розкриття і якісне розслідування кримінальних справ про вбивства; усунення недоліків та помилок, допущених у роботі оперативних підрозділів;

широке використання спеціальних засобів, які застосовують в ОРД;

вивчення і впровадження в життя досягнень інших держав, спрямованих на попередження умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень;

використання не лише внутрішніх можливостей виправних колоній, а й зовнішніх (батьків, рідних, соціально-корисних зв'язків засудженого);

здійснення тісної взаємодії з оперативними працівниками, які спеціалізуються на боротьбі з незаконним обігом наркотиків й організованими злочинними групами;

проведення роботи з медичними установами стосовно обміну інформацією, що становить інтерес у сфері боротьби з умисними вбивствами та тяжкими тілесними ушкодженнями;

організація виступів представників громадськості різних рівнів у телерадіопередачах з метою пропаганди здорового способу життя і недопущення правопорушень;

організація виїзних судових засідань, коли розглядаються справи про умисні вбивства й інші резонансні злочини;

ґрунтування індивідуального попередження злочинів, що розглядаються, не лише на правових засадах як на загальноосвітніх методах (досягнення різних галузей науки,

передусім психології, соціології, психіатрії) та загальнолюдських цінностях культури;

термінова перевірка скарг і сигналів про погрозу вбивства і зведення рахунків;

безперервне, цілеспрямоване й динамічне проведення профілактики;

забезпечення конспірації в роботі. Ужиття заходів, які виключають можливість витоку оперативної інформації, розшифровку осіб, які надають допомогу в боротьбі зі злочинністю;

профілактика інших видів злочину, які також можуть призвести до смертельного наслідку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна програма боротьби із злочинністю : затв. Постановою Верховної Ради України від 25 черв. 1993 р. // Голос України. – 1993. – № 143. – 30 лип.

2. Кудряцев В. Н. Социально-психологические аспекты антиобщественного поведения / В. Н. Кудряцев // Вопросы философии. – 1974. – № 1. – С. 108–109.

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2005 р. // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 29. – Ст. 1697.

4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3 кн. / Закалюк А. П. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.

5. Аванесов Г. А. Криминология : [учебник] / Аванесов Г. А. – М., 1984. – С. 403.

Оверченко І.С.,
начальник управління оперативно-розшукової роботи центрального апарату Державної пенітенціарної служби України, кандидат юридичних наук

Стеблинська О.С.,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НАРКОСИТУАЦІЇ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ

Нестабільність соціально-економічних та політичних процесів у перші роки незалежності України й на сучасному етапі демократизації українського суспільства призвели до збільшення негативних проявів у суспільстві, серед яких наркоманія та наркобізнес.

Як зазначено в Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р особливу стурбованість з огляду на соціально-економічні кризові явища викликає систематичний характер вживання наркотиків, заборонених до обігу, а також вживання не за медичним призначенням наркотичних лікарських засобів, підвищення рівня захворювання на інфекційні хвороби, зокрема ВІЛ-інфекції людей, які перебувають у близькому оточенні споживачів ін'єкційних наркотиків, та збільшення кількості злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [4].

За даними Державної пенітенціарної служби станом на 25.12.2013 р. в установах виконання покарань трималося 21 617 засуджених (кожний шостий) за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, або 17 % від загальної чисельності засуджених [2].

Відповідно, засуджені, які відбувають покарання в установах виконання покарань та особи, узяті під варту в слідчих ізоляторах за злочини, пов'язані з незаконним обігом

наркотичних засобів, або є наркозалежними, або схильними до вживання і розповсюдження наркотичних засобів. Це і призводить до зростання рівня злочинності в пенітенціарних установах. Хоча за даними Верховного Суду України протягом 2010-2013 рр. зменшилась кількість засуджених за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [1, с. 578-579].

Протягом 2007-2013 рр. в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної пенітенціарної служби України вчинено 720 злочинів, найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2012 р. (541, або 33,1 % від загальної кількості), а найменшу у 2007 р. - 29. Таким чином, можемо спостерігати стійку тенденцію зростання даного виду злочинів в структурі злочинів, вчинених засудженими та особами, узятими під варту.

На оперативно-профілактичному обліку як схильні до вживання і розповсюдження наркотичних та одурманюючих речовин в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах перебуває 3265 (у 2012 р. - 3698, у 2011р. - 3978) осіб. З них: тримається у виправних колоніях – 2455**,** у слідчих ізоляторах – 634**,** у виховних колоніях – 3**,** у виправних центрах – 173 таких особи.

У результаті проведення комплексу оперативно-профілактичних заходів у громадян та засуджених (осіб, узятих під варту) протягом 2013 р. було вилучено 14,2 кг наркотичних засобів (у 2012 р. – 19,4 кг, у 2011 р. – 17,9 кг).

З числа виявлених та вилучених наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів «***канабіс»*** (марихуана) складає **96%** ***(13,8 кг)*** їх загальної маси.

Варто відзначити, що географія вилучення наркотичних засобів по регіонах України є досить неоднорідною. Так, ***«героїн»*** вилучався при спробі доставки до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів в Одеській Сумській, Черкаській, м. Києві та Київській областях. ***«Кокаїн»*** – у Донецькій області, ***«мак (соломка)»*** - у Вінницькій, Дніпропетровській, Луганській, Сумській та Хмельницькій областях. ***«Бупренорфін»*** - у Вінницькій, Житомирській, Івано-

Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Чернігівській та Чернівецькій областях. ***«Метамфетамін»*** – у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській та Чернігівській областях. ***«Метадон»*** – у Вінницькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Хмельницькій та Черкаській областях.

Прогресуюче зловживання наркотиками, різкий ріст цін на них, штучне втягування мільйонів осіб до немедичного вживання стало підґрунтям виникнення індустрії наркобізнесу, що приносить багатомільярдні прибутки злочинцям. Адже наркобізнес – це найбільш прибутковий вид злочинності, ціла індустрія, яка втягує людей більше, ніж будь-яка інша сфера діяльності: від плантаторів до маленьких дітей, які торгують наркотиками на вулицях міст [5, с. 34]. Нерідко наркобізнесом займаються організовані злочинні формування, які, отримуючи великі суми незаконних прибутків, «відмивають» їх, вкладаючи у легальний бізнес, тобто у таких випадках наркобізнес набирає риси організованої злочинності [3, с. 439]. Слід зазначити, що в 2013 р. на обліку в ДПтС України перебувало 193 наркоділки з міжрегіональними зв'язками (у 2012 р. – 114, у 2011 р. - 90), з них: 109 – в установах виконання покарань та 84 – у слідчих ізоляторах. Дані статистичні показники свідчать про тенденцію збільшення фактів засудження наркоділків, незважаючи на загальне зменшення кількості осіб, яким призначається покарання за вчинення злочинів в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Відносно засуджених наркоділків ДПтС України спільно з іншими правоохоронними органами систематично проводиться комплекс заходів профілактичного характеру, спрямованих на документування їх протиправної поведінки та нейтралізацію негативного впливу цих осіб на стан оперативної обстановки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Також, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах постійно мають місце спроби доставки наркотичних

засобів до зон, що охороняються. Так, в 2013 р. оперативними підрозділами органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДПтС України було виявлено та попереджено 1173 спроби доставки наркотичних засобів до зон, що охороняються, (у 2012 р. – 1244, у 2011 р. – 1147 таких спроб).

З метою запобігання наркозлочинності та контролю наркоситуації оперативні підрозділи орієнтовані на посилення попереджувальної роботи з персоналом, який перебуває в так званій «групі ризику». Документування протиправної діяльності персоналу оперативними працівниками ДПтС України здійснюється з урахуванням усього комплексу вжитих заходів. Так, протягом 2013 р. до оперативних підрозділів надходила інформація про наміри окремих осіб з числа персоналу вступити в неслужбові стосунки із засудженими та особами, взятими під варту, з приводу чого проведено понад 20 тис. профілактичних бесід, спрямованих на попередження про відповідальність за вчинення злочинів, у тому числі, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [2].

В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах постійно вживаються відповідні заходи щодо своєчасного виявлення і недопущення надходжень до зон, що охороняються, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також викриття причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена Розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за ред. О.М. Джужі. – К. : НАВС, 2013. – 620 с.
2. Про стан боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в установах

виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2013 року. – Державна пенітенціарна служба України, 2014.
3. Профілактика злочинів : Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» // Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
5. Стеблинська О.С. Кримінологічна характеристика окремих видів транснаціональної організованої злочинності: Наркобізнес // Проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності : наук.-практ. посіб. / [М. Г. Вербенський, Р. М. Безхлібник, А. І. Берлач та ін.] ; за заг. ред. канд. юрид. наук, доц., Засл. юриста України М. Г. Вербенського ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 288 с.

Конопельський В.Я.,
кандидат політичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ
Пришко І.А.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПРО РОЛЬ СУБ'ЄКТІВ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Як свідчить практика, загально-соціальні заходи протидії негативному впливу кримінальної субкультури в УВП входять у систему запобігання злочинам в Україні та органічно зв'язані з діяльністю, що в науці найшла своє обґрунтування у виді загально-соціального запобігання злочинам [1, с. 53]. У цілому

під запобіганням злочинності, як зробив висновок А.П. Закалюк, у буквальному розумінні слід розуміти діяльність по перешкоджанню вчиненню злочинів [2, с. 318]. У свою чергу, під загальносоціальним запобіганням злочинам в науці (І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман та ін.) розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію водночас причин та умов злочинності [3, с. 95-96].

Серед суб'єктів загально соціального запобігання злочинам [4, с. 115], включаючи й сферу виконання покарань, вирішальну роль займають органи та організації, які керують цією діяльністю, організовують її та створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, а також органи місцевого самоврядування) [2, с. 346]. Зокрема, до таких суб'єктів з числа органів законодавчої влади належить, передусім, Верховна Рада України, її комітети [5] та народні депутати.

Відповідно до вимог ст. 75 Конституції України, Верхоовна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики та створює правову основу загальносоціального запобігання злочинності. При цьому повноваження парламенту України, як вірно зробив висновок В.В. Голіна, дають йому підстави для розроблення головних напрямів боротьби зі злочинністю, створення законодавчої бази для істотного впливу на кримінологічну політику держави, а взагалі своєю діяльністю сприяти зниженню кількісно-якісних показників злочинності [6, с. 63]. Так, у Законі України від 1 липня 2010 р. «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» зазначено, що основними засадами політики у сфері розбудови державності, зокрема є:

а) посилення протидії корупції та тіньовій економній діяльності; забезпечення безумовного дотримання законності; насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур;

б) боротьба зі злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності (ст. 3 Закону) [7].

У контексті вирішення задач даного дослідження роль Верховної Ради України як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам є досить значною, позаяк без визначення на рівні держави правових засад протидії кримінальній субкультурі реалізація їх в умовах УВП є неможливою.

Таке ж місце у системі цих суб'єктів займає й Президент України (розділ V Конституції України), який на основі та на виконання Конституції і законів України забезпечує наступальну протидію злочинності та досягнення уповільнення темпів її динаміки на підставі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства та практики його застосування. Так, Указом Президента України від 27 жовтня 2009 р. № 870/2009 набрало чинності рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції», яким затверджено основні завдання у сфері протидії злочинності та корупції, т.ін. [8].

Без сумніву, без гарантування забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що є однією з основних функцій Кабінету Міністрів України, ефективність протидії кримінальній субкультурі буде невисокою. Кабінет Міністрів України та інші органи державної виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) здійснюють заходи щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю, відповідно до Конституці України (розділ VI) та Закону України від 7 жовтня 2010 р. «Про Кабінет Міністрів України» [9] розробляють, контролюють і координують виконання програм запобігання злочинності, організують її наукове супроводження і ресурсне забезпечення. Виходячи з цього, варто визнати, що роль Кабінету Міністрів України у протидії кримінальній субкультурі є визначальною у контексті розробки та забезпечення реалізації відповідних програм з питань боротьби зі злочинністю.

У свою чергу, місцеві держані адміністрації здійснюють державну політику у сфері протидії злочинності в межах регіону (відповідної адміністративно-територіальної одиниці – саме там, де розміщуються органи та установи виконання покарнь ДКВС України), забезпечують виконання Конституції України, державних програм (наприклад, постанова Кабінету Міністрів

України від 26 січня 1994 р. № 31 «Про програму приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, а також осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах і лікувально-трудових профілакторіях, у відповідність з міжнародними стандартами» [10]; регіональні програми працевлаштування засуджених та осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; ін.) та інших рішень центральних органів державної виконавчої вліди та керівників місцевих державних адміністрацій [11].

Предметно роль Кабінету Міністрів, як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам в УВП, виражається у розробці та реалізації на практиці Комплексних програм профілактики правопорушень [12] та Концепцій реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень до 2015 року [13].

Серед суб'єктів даного виду запобігання злочинам в Україні важливе місце також посідають органи місцевого самоврядування [14], які за своїми повноваженнями, як зробив висновок В.В. Голіна, здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів даного виду суспільної діяльності, т.ін. [6, с. 65-66].

У контексті вирішення проблем, пов'язаних з протидією кримінальній субкультурі в УВП, особливу увагу привертають до себе Спостережні комісії виконавчих комітетів місцевих рад [15], які приймають безпосередню участь у кримінально-виконавчій діяльності [16].

До інших суб'єктів загально соціального запобігання злочинам, у тому числі й в УВП, належать: суб'єкти господарювання; установи культури та спорту; засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію, та здійснюють працевлаштування і пенсійне забезпечення; житлово-комунальні організації державної влади, а також приватного права, які беруть участь у різних сферах життєдіяльності суспільства (в науці зазначені суб'єкти відносять до неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам [1, с. 65]). Як з цього приводу слушно зауважив А.П. Закалюк, у даному випадку суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані органи, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б

одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [2, с. 346]. При цьому, як встановив Л.М. Давиденко, суб'єктами запобігання злочинам є тільки ті, які постійно або тимчасово приймають участь у боротьбі зі злочинністю [17, с. 100].

Отже, якщо узагальнити зазначені та інші підходи, що висвітлені в науковій літературі [18, с. 19-20], то під загальносоціальним запобіганням негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених в УВП слід розуміти комплекс перспективних правових, соціально-економічних, культурно-виховних та інших заходів, що здійснюються постійно або тимчасово органами державної влади і місцевого самоврядування та іншими неспеціалізованими суб'єктами запобігання злочинам, з метою подальшого розвитку та вдосконалення кримінально-виконавчих правовідносин і усунення або нейтралізації причин та умов функціонування у середовищі засуджених до позбавлення волі зазначеного виду суспільної культури, а також її суспільно небезпечних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія : [навч. посіб.] / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб, та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре", 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
3. Кримінологія: Загальна і Особлива частина / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. К. Кальман, О. В. Лисодєд; за заг. ред. І. М. Даньшина. – Х., 2003. – 352 с.
4. Кримінологія : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 414 с.
5. Про регламент Верховної Ради України: Закон України про комітети Верховної Ради: станом на 21 лютого 2012 року. – Х.: Право, 2012. – 192 с.

6. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840.
8. Про затвердження рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції»: Указ Президента України від 27 жовтня 2009 р. № 870/2009 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/870/2009.
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 7 жовтня 2010 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591-17.
10. Про програму приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, а також осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах і лікувально-трудових профілакторіях, у відповідність з міжнародними стандартами: схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. № 31 // http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/31-94-п.
11. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586–XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 18. – Ст. 1184.
12. Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 р.р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-п.
13. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2011 р. № 1209–р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389.
14. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97–ВР // Офіційний вісник України. – 1997. – № 25. – Ст. 934.
15. Про затвердження Положення про спостережні комісії: постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429 // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-п.
16. Організація діяльності спостережних комісій . Положення про спостережні комісії: Науково-практичний коментар / Авт. І.С. Яковець. – М.: Penalreform International, 2006. – 190с.

17. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. – Х.: Гос. Спец. Изд-во « Основа», 2003. – 368 с.
18. Профілактика злочинів : підруч. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

Корольчук В.В.,
старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи, кандидат юридичної наук, старший науковий співробітник

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ, ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ І ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Антикорупційне законодавство містить величезну кількість заходів, спрямованих на подолання корупції в різних сферах діяльності органів державної влади в Україні. Проте доводиться констатувати, що влада так і не спромоглася вплинути на обмеження рівня і масштабів корупції в Україні. Таким чином, проблема полягає не у відсутності заходів, а у їх предметному виконанні. У переважній своїй більшості вони так і залишаються нереалізованими, переходячи із одного документа в інший, внаслідок їх невиконання відповідними посадовими особами. Йдеться, зокрема, про запровадження і реалізацію правового механізму декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та членів їх сімей; створення єдиного координаційного органу з питань протидії корупції; створення служби кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів; розробку кодексів доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування; створення єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб, притягнутих до адміністративної чи кримінальної відповідальності за корупційні дії; розробку механізму повідомлення, реєстрації, перевірки та розгляду фактів корупційних діянь; посилення юридичної відповідальності

державних службовців, які вчинили антикорупційні діяння; формування у населення негативного ставлення до корупції.

Наведене дозволяє зробити лише один висновок: відповідні посадові особи не виконують покладених на них державою функції, нехтують законами, проявляючи тим самим неповагу до суб'єктів законотворення і байдужість до ситуації з корупцією в Україні загалом. Такій ситуації треба покласти край. Що для цього треба зробити?

Передусім треба розпочати з моніторингу виконання відповідальними суб'єктами законів України, указів Президента і розпоряджень Кабінету Міністрів з питань протидії корупції. Зокрема, це стосується розробки плану дій щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності", схваленої Указом №742/2006 від 11 вересня 2006 року. Після цього необхідно поставити питання про притягнення до юридичної відповідальності відповідних державних службовців всіх рівнів, які винні у невиконанні чи неналежному виконанні службових обов'язків. Водночас необхідно поставити питання про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у нецільовому використанні бюджетних коштів, що виділяються Урядом на протидію корупції.

Одне з ключових (головних) антикорупційних завдань полягає в тому, щоб зробити корупцію справою невигідною і ризикованою. Разом із визначеними мною раніше напрямами впливу на корупціонерів, вважаю за потрібне встановити обов'язок державних органів відшкодовувати фізичним і юридичним особам шкоду, яка була спричинена внаслідок корупційних діянь. Держава має відповідати за незаконні дії вчиненні її представниками! Відшкодована фізичним і юридичним особам з державного бюджету шкода має бути стягнута з відповідного державного службовця.

Антикорупційному законодавству нашої держави бракує цілісності, повноти і завершеності, а тому його система потребує вдосконалення. Положення антикорупційного законодавства потребують приведення у відповідність до Конституції України та підписаних і ратифікованих Україною міжнародних документів.

Так, Україною ратифікована Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (Законом від 18.10.2006 р. № 252-V) та

Додатковий протокол до неї (Законом від 18.10.2006 р. № 253-V), проте відповідні зміни у чинне законодавство й до сьогодні не внесені. Необхідно терміново привести національне законодавство у відповідність до положень ратифікованої Конвенції. Йдеться, зокрема, про встановлення кримінальної відповідальності за умисне обіцяння, пропонування чи надання будь-якою особою безпосередньо чи опосередковано неправомірної переваги службовим особам з метою заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків. Крім того, постає питання про визнання юридичних осіб суб'єктами корупційних злочинів, оскільки у зазначеній Конвенції юридичні особи визнаються суб'єктами таких правопорушень. Зазначене положення Конвенції не узгоджується зі ст. 18 КК України, у якій зазначено, що суб'єктом злочину може бути лише фізична особа. Безумовно, внесення відповідних змін у вітчизняне законодавство гальмується через «недієздатність» механізму реалізації кримінально-правової політики. У зв'язку з цим держава втрачає свій авторитет перед світовою спільнотою (зокрема, це можна спостерігати на прикладі доволі «прохолодного» та скептичного ставлення до України з боку ЄС).

Нагальною видається потреба в узгодженні між собою схожих і аналогічних за змістом антикорупційних положень, що передбачені різними нормативно-правовими актами. Потребують також скасування необґрунтовані з правової точки зору антикорупційні обмеження.

Суб'єктами корупційних діянь (згідно ст. 2 Закону України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією») та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією фактично не можна визнавати, наприклад, працівників органів внутрішніх справ, оскільки вони не є державними службовцями (відповідно до Закону України від 16 грудня 1993 р. «Про державну службу»).

Відповідно до ст. 10 Закону України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією» керівники міністерств і відомств, державних підприємств, установ та організацій чи їх структурних підрозділів у разі виявлення чи отримання інформації про вчинення підлеглим корупційного діяння або порушення спеціальних обмежень, встановлених статтею 5 цього Закону, в межах своєї компетенції зобов'язані вжити

заходів до припинення таких діянь та негайно повідомити про їх вчинення будь-який з державних органів, зазначених у пунктах "а", "а-1" і "б" статті 4 цього Закону. Умисне невжиття такими керівниками зазначених заходів тягне за собою адміністративну відповідальність.

При цьому недбале (тобто необережне) ставлення вказаних службовців до своїх безпосередніх обов'язків тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 367 КК України). Тому вважаємо, що необхідно передбачити кримінальну відповідальність за умисне невиконання державним службовцем своїх службових обов'язків.

Проблемою корупції повинні опікуватися не лише правоохоронні органи. До протидії цьому явищу мають долучатися також інші державні органи і громадські організації. Наразі є нагальною потреба створення спеціального антикорупційного правоохоронного органу держави, створення якого було передбачено Планом заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією на 2000 р., затвердженого постановою КМУ від 03.07.2000 р. №1050.

Доцільно більш широко використовувати майнові санкції (штраф, конфіскація майна) за корупційні злочини (тобто за злочини у сфері службової діяльності).

У боротьбі з організованою злочинністю першочергове значення набувають загальносоціальні заходи удосконалення правоохоронної діяльності. Для цього потрібно: 1) завершити радикальну реформу економічної, соціальної, політичної та інших сфер суспільства на засадах чесної конкуренції та демократії, подолати глибоку кризу, в якій опинилась Україна при здійсненні економічної та адміністративної реформ; 2) налагодити ефективну податкову систему, сприятливі умови для підприємницької діяльності, щоб громадяни мали реальну можливість працювати в межах закону; 3) запровадити обов'язкове декларування доходів усіма державними службовцями.

Окрім загальнопрофілактичних, нагальною видається потреба посилити спеціальні заходи протидії організованій злочинності. Так, суттєвого удосконалення вимагає чинне законодавство, що значною мірою заганяє економіку в "тінь". У зв'язку з цим, по-перше, необхідно вдосконалити законодавство, що спрямоване на боротьбу з організованою злочинністю, а, по-

друге, розробити законодавчі акти, що забезпечували б прозорість економічних відносин у державі.

Вимагають перебудови організаційна структура та діяльність спеціальних підрозділів правоохоронних органів, які забезпечують боротьбу з організованою злочинністю, професійна підготовка співробітників, їх правовий і соціальний захист, поліпшення матеріально-технічного забезпечення цих підрозділів. Належить удосконалити стратегію і тактику оперативно-розшукової та розвідувально-аналітичної роботи, всебічно вивчати криміногенні ситуації, пов'язані з функціонуванням кредитно-банківської системи. Назріла потреба у централізованому обліку керівників кримінального середовища, встановлення за ними постійного контролю (у тому числі в місцях виконання покарань).

Співак О.В.,
студент V курсу Кіровоградського відділення ННІЗН
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ МОТИВУ ЗЛОЧИНУ

Під мотивом злочину, на думку відомого вітчизняного вченого-юриста Є.Л. Стрельцова, прийнято розуміти усвідомлену внутрішню спонуку, якою керувалася особа при вчиненні злочину. Інакше кажучи, це джерело дії, її внутрішня штовхаюча сила, обумовлена потребами і інтересами спонуки, які викликають у особі рішучість вчинити злочин. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони умисного складу злочину лише в тих випадках, коли він безпосередньо передбачений у диспозиції статті (ст. 364 КК України прямо зазначає корисливі мотиви та інші особисті інтереси зловживання владою або службовим становищем). Однак у тих випадках, коли мотив вчинення злочину диспозиція закону не називає, наявність такого мотиву випливає з характеру діяння.

Мотиви можуть мати різний характер, наприклад, низькі та такі, що не мають низького характеру. До низьких відносять користь, помсту, хуліганські мотиви, з якими закон пов'язує

посилення кримінальної відповідальності. До мотивів, що не мають такого характеру, слід віднести співчуття, жалість, прагнення допомогти іншій людині тощо, з якими закон не пов'язує посилення кримінальної відповідальності, але вони можуть ураховуватися при призначенні покарання як пом'якшуючі [1, с. 54].

В кримінологічному вченні вивчення сфери потреб і мотивацій як елемента системи особистісних характеристик допомагає відповісти на питання про причини злочинної поведінки [2, с. 99]. Відомий російський науковець О.Я. Сухарев надає наступне тлумачення цього терміну: «Мотив злочину – безпосередня внутрішня спонукальна причина злочинного діяння (наприклад, ревнощі, помста, користь). Елемент суб'єктивної сторони злочину. В окремих випадках, передбачених КК, мотив злочину є обов'язковою або кваліфікуючою ознакою складу злочину. В інших випадках мотив злочину може служити обставино, що пом'якшує або обтяжує покарання» [3, с. 324].

Для того, щоб зрозуміти зміст поняття «мотив злочин», необхідно, насамперед, визначити зміст терміну «мотив». Філософський енциклопедичний словник визначає мотив, як те, що побуджає активність тварин чи людини, заради чого вона здійснюється, що визначає її направленість. За своїми проявами і функціями в регуляції поведінки мотивуючі фактори можуть бути розділені на три відносно самостійні класи: потреби, потяги та інстинкти як джерела активності організму; саме мотиви як причини, які визначають вибір направленості поведінки; емоції, суб'єктивні переживання (прагнення, хотіння, бажання) та установки як способи регуляції поведінки суб'єкта.

В зарубіжній психології 20 ст. виділені такі існуючі характеристики мотивів, як їх спонукальна та спрямовуюча функції (психоаналіз, біхевіоризм, теорія поля К. Левіна, когнітивна психологія, етологія), детермінація поведінки людини несвідомими мотивами (психоаналіз), ієрархія мотивів (психоаналіз, гуманістична психологія) та ін.

В сучасній психології, що вивчає проблему мотивів, насамперед в контексті аналізу діяльності людини та її свідомості, розкрито механізм виникнення мотивів внаслідок «опредметнення» потреб в ході пошукової активності та перетворення таким чином її об'єктів в мотиви (О.М. Леонтьєв).

Розвиток мотивів проходить через зміну та розширення кола діяльностей, перетворюючих предметну дійсність. Властиві даному суспільству цінності, інтереси та ідеали виступають в якості потенціальних мотивів, які в випадку їх інтеріоризації особистістю можуть набути спонукальної сили та стати реально діючими мотивами. Ці мотиви виконують функцію смислоутворення, тобто надають відображуваній в індивідуальній свідомості дійсності особистісний смисл. Емоції оцінюють особистісний смисл подій, що відбуваються, та у випадку невідповідності цього смислу мотивам змінюють загальну направленість та динаміку діяльності особистості.

Реальні мотиви особистості слід відрізняти від мотивувань, тобто від раціональних пояснень причин дій шляхом вказування на соціально прийнятні для суб'єкта обставини, які спонукали до вибору даної дії. Мотивування можуть свідомо використовуватися суб'єктом для маскування дійсних мотивів його поведінки [4, с. 380].

Таким чином, мотивом злочину є безпосередня внутрішня спонукальна причина злочинного діяння. Кримінальний Закон також визначає мотив як елемент суб'єктивної сторони злочину. Мотив злочину — це усвідомлена спонука особи, яка викликала у неї намір вчинити злочин. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину лише у тих випадках, коли він безпосередньо вказаний у диспозиції кримінального закону. У деяких випадках мотив злочину випливає із самого змісту диспозиції кримінального закону, і в цьому випадку він має важливе значення при встановленні складу злочину та форми вини. Наприклад, такі злочини, як розкрадання майна, одержання хабара, вчиняються з корисливих мотивів, хоча вони і не зазначені у відповідних статтях Кримінального кодексу. Неретельність у встановленні мотиву злочину нерідко призводить до помилкової його кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання шосте, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. – 816с.

2. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія: навчальний посібник / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К.: Паливода, 2006. – 264с.

3. Сухарев А.Я. Большой юридический словар / А.Я. Сухарев. – М.: Инфра-М, 2009. – 858с.

4. Философский энциклопедический словарь / [С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев, С.М. Ковалев, Н.М. Ланда и др.] – М.: «Советская энциклопедия», 1989. – 815с.

Бабіченко А.О.,
студент V курсу Кіровоградського відділення ННІЗН
Національної академії внутрішніх справ

ДИНАМІКА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У кримінології існують критерії (показники), за якими можна зробити висновки про загальний стан злочинності. Деякі з цих критеріїв відносяться до основних, інші – до додаткових. Основними показниками злочинності вважаються такі, без виявлення яких неможливо скласти навіть приблизне поняття про злочинність. Саме до таких показників відноситься динаміка злочинності. Злочинність – це явище, а не статистична безліч злочинів. Як будь-яке явище, вона закономірна по причинно-наслідковій залежності і зв'язку обумовлювання, по взаємодії з іншими соціальними явищами – економікою, політикою, ідеологією, психологією суспільства і соціальних спільнот, управлінням, правом та ін. Динаміка злочинності визначається протиріччями взаємодіючих соціальних процесів і явищ криміногенного, антикриміногенного, змішаного характеру. Російський юрист О.Я. Сухарев у Великому юридичному словнику надає таке тлумачення цього терміну: «динаміка злочинності – зміна кількісних і якісних властивостей злочинності в часі» [1, с. 211].

Українські кримінологи аналогічно визначають динаміку злочинності – як показник, що відображає зміну її рівня та структури протягом того чи того тимчасового періоду (рік, три роки та ін.). До основних показників динаміки відносять: рівень

ряду - це показник абсолютної величини, рівня певного періоду, що відображений у конкретному ряді; абсолютний приріст (зниження) – це різниця між рівнями минулого та попереднього періодів, відображена в абсолютних показниках; темп росту (зниження) – відсотковий показник рівня минулого періоду до рівня попереднього, що береться як базовий (ланцюговий спосіб); темп приросту (зниження) – відсотковий показник відношення приросту (зниження) всіх наступних рівнів ряду до першого, що визначений як нерухомий базовий (базисний спосіб) [2, с.67-68]. Такі ж показники динаміки злочинності виділяє і російський вчений-кримінолог, професор В.Д. Малков [3, с. 41].

На динаміку злочинності як на соціально-правове явище впливають дві групи факторів. Перша – це причини та умови злочинності, демографічна структура населення й інші соціальні процеси та явища, що впливають на злочинність. Друга – зміни кримінального законодавства, що розширюють або звужують сферу злочинних діянь.

Диференціація соціальних і правових факторів впливає на статистичну криву злочинності, необхідну для об'єктивної оцінки реальних змін у її динаміці та прогнозі. Зниження чи зростання рівня злочинності відбуваються в результаті як реальних соціальних змін рівня та структури злочинності, так і в результаті правових змін у законодавчій характеристиці кола кримінально-караних діянь, у повноті реєстрації та в інших юридичних факторах [2, с.67].

Аналіз динаміки злочинності в науково-практичному відношенні має, щонайменше, дві мети:

- дати уявлення про зміни показників за минулий період, виявити тенденції та закономірності цих змін;

- на їх основі здійснити прогноз про можливий характер злочинності в найближчому і віддаленому майбутньому, що є основою необхідного оптимального кримінологічного планування заходів її запобігання.

Динаміка злочинності визначається на базі аналізу кримінальної статистики. Між тим вона не містить повних даних про фактичну злочинності, бо за її межами залишаються відомості, що стосуються латентної частини цього соціального явища, тобто якщо в злочинності виділяється зареєстрована і

латентна злочинність, то усі її показники стосуються лише зареєстрованої її частини.

Загальну динаміку господарських злочинів у нашій країні можна уявити як ламану криву: у 2009 р. їх було зареєстровано 8176, у 2010 р. — 8601, у 2011 р. — 10246, у 2012 р. — 7196 [4]. Пояснити визначену закономірність зміни даної злочинності важко, адже латентність розглянутих злочинів настільки висока, що статистика значною мірою відображає в основному активність боротьби з ними, але не дійсну їх кількість. Відсутність необхідної судово-слідчої практики і рішень Пленуму Верховного Суду України щодо застосування новацій у законодавстві найчастіше призводить до того, що навіть у випадках явного заподіяння збитків економічним інтересам особи, суспільству і державі, прийняти справедливе юридичне рішення дуже важко.

Крім того, з огляду на структуру злочинності у сфері господарської діяльності спостерігається позитивна тенденція зі зменшенням випадків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, нецільового використання бюджетних коштів, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо.

Підсумовуючи, слід зазначити, що, незважаючи на нестійкі тенденції вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, реальна їх кількість набагато перевищує офіційні показники. Різні дослідники по-різному оцінюють рівень латентності цього виду злочинності, однак навіть кількість офіційно зареєстрованих господарських злочинів викликає занепокоєність. Тому варто приділити особливу увагу питанням розроблення загальнодержавної стратегії підвищення ефективності запобігання злочинам у сфері господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Сухарев А.Я. Большой юридический словар / А.Я. Сухарев. - М.: Инфра-М, 2009. – 858с.
2.Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія: навчальний посібник / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К.: Паливода, 2006. – 264с.
3.Малков В.Д. Криминология: учебник для ВУЗов / В.Д. Малков. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. – 528с.

4. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт МВС України – Режим доступу :
5. http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish.

Хрущ В.І.
здобувач Національної академії прокуратури України
Присяжнюк І.І.
приватний юрист (м. Київ)

КРИМІНАЛЬНА СУБКУЛЬТУРА ЯК ОДНЕ ІЗ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ КОРУПЦІЇ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

Здавна дослідники небезпідставно звертають увагу на те, що місця позбавлення волі, зокрема кримінальна субкультура, часто впливають на особистість як криміногенний фактор [1, с. 151]. Більш того, існує єдність у висновках багатьох вчених, що при вивченні причин зазначеної поведінки необхідно враховувати не тільки самі дії, а й події, які їм передували, адже особистість та її світогляд формуються, перш за все, під впливом соціальних факторів [2, с. 146]. Важливим у зв'язку з цим є й інший висновок по суті означеної проблематики: сутність людської поведінки, її спрямованість та зміст мають, насамперед, соціальні причини виникнення та значення.

Саме зазначені обставини й були враховані у ході даного дослідження при вивченні історичних засад формування кримінальної субкультури в УВП. Зокрема, між засудженими, як і в інших соціальних групах, встановлюються зв'язки двох видів: формальні та неформальні. При цьому неформальні зв'язки, за певних умов, набувають характеру неформальної організації, а саме: опинившись у місцях позбавлення волі, засуджений зіштовхується з таким явищем, як «друге життя» – це явище і є неформальною системою самоорганізації засуджених, що склалась століттями. Так, проведений аналіз історичної практики, пов'язаної з протидією з боку засуджених в УВП, засвідчує, що однією з причин цього явища є протидія у галузі суспільної свідомості покарання, що створюється внаслідок взаємодії звичаїв, традицій, моделей поведінки і

моралі, стереотипів злочинного середовища («злочинної субкультури») з однорівневими для них загальнолюдськими цінностями культури та соціально-позитивними звичаями цієї галузі [3, с. 335].

Історія місць позбавлення волі України свідчить й про те, що одним з найбільш ефективних інструментів протидії засуджених адміністрації УВП було їх об'єднання у злочинні спільноти. Як з цього приводу зробив висновок К. В. Муравйов, історичний досвід показує, що люди завжди виживали тільки у випадку об'єднання і виконання певних правил та норм поведінки. Тому можна вважати, що виникнення «другого життя» має об'єктивний характер [1, с. 53]. Цей самий автор досить грунтовно довів й особливості об’єднань засуджених у місцях позбавлення волі, до яких, зокрема відніс наступні: а) примусовість її створення (без участі членів спільноти); б) наповненість життя спільноти антисоціальними явищами, що здебільшого досягають рівня злочину; в) значний заряд антисуспільних агресивних тенденцій; г) перекручені моральні уявлення про стосунки між людьми; ґ) активна егоїстична позиція неформальних груп та окремих індивідів.

Зазначені висновки викладені в роботах й інших дослідників (А. І. Гурова, [4], В. Ф. Пирожкова [5], Д. І. Корецького [6] та ін.). При цьому К. В. Муравйов переконаний, що потрібно вести мову не про середовище, а про так звану «спільноту засуджених», так як поняття «середовище» є більш широким, а «спільнота засуджених» – його складовою частиною [1, с. 151].

Проте навряд чи можна погодитись з визначенням поняття «соціальне середовище засуджених у місцях позбавлення волі», яке дав К. В. Муравйов, під яким він розуміє сукупність соціальних інститутів, організацій та соціальних груп, з якими особистість засудженого має більш чи менш інтенсивні безпосередні соціальні стосунки [1, с. 151-152], так як до змісту цього поняття він пропонує включити й адміністрацію УВП, що з точки зору формальної логіки є неможливим. І ось чому: якщо виходити з етимілогічного значення слова «спільнота» (нерозривний зв'язок, єдність; об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами) [7, с.624], то не можна у тюремне співтовариство включати персонал УВП, так як перших і других об'єднують у соціальному середовищі тільки

формальні приписи закону (так званий імперативний метод регулювання кримінально-виконавчих відносин) [8, с. 19], а других поміж собою – правила злочинного співтовариства, з якими вимушений рахуватись кожен засуджений і які носять об'єктивний характер.

Засуджені, як вірно зробив висновок К. В. Муравйов, не відгукуються на спроби адміністрації спрямувати їх на правильний шлях не тому, що не бажають цього, або мають достатньо стійкі негативні стереотипи. Справжня причина глибша, вона сягає корінням у сформоване десятиріччями «друге життя» місць позбавлення волі, де діють свої ідеали, механізми, звичаї, поняття про добро та зло. Причина феномена полягає у тому, що це життя для них ближче та більш значне, з огляду на захищеність, ніж те, що пропонує адміністрація УВП [1, с. 156]. Засуджених пов'язує тільки одне – загальна ситуація, в якій вони перебувають примусово, а не за власним бажанням, в іншому ця спільність є дуже різноманітною. До неї, як показали результати даного дослідження, належать особи з різними характерами, установками та поглядами, різні за віком, рівнем культури та освіти, ступенем деморалізації. При цьому феноменальним є той факт, що у спільності засуджених у наявності є всі ознаки, що притаманні будь-якому суспільству: а) певні норми поведінки (закони, звичаї, традиції); б) система покарань за порушення цих норм; в) стратифікація та відповідні рольові функції; г) система цінностей та своя культура; ін. Разом з тим, на відміну від суспільно значимих норм, все це спрямоване не на розвиток особистості, а на її відчуження та на протидію персоналу УВП, а також іншим учасникам і суб'єктам кримінально-виконавчої діяльності.

Саме тому, народившись у місцях позбавлення волі, де засуджені відбували покарання спільно у товаристві собі подібних, їх спільнота існує до теперішнього часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Муравйов В. К. "Арештанська спільнота" як суспільно-психологічний феномен у місцях позбавлення волі //Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 2000. – № 5. – С. 151-157.

2.Пирожков В. Ф. Криминальная субкультура: психологическая интерпретация функций, содержания, атрибутики //Психологический журнал. – 1994. – № 2. – Т. 15. – С. 146-151.
3.Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / Под ред. Д. А. Шестакова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 353 с.
4.Гуров А. И. Красная мафия. – М.: Юрист, 1995. – 246 с.
5.Пирожков В. Ф. Криминальная психология: В 2 кн. – М.: Ось-89, 1998. – Кн. 1. – 304 с.
6.Корецкий Д. И. Антикиллер. – М.: НОРМА-М, 1995. – 189 с.
7.Великий тлумачний словник української мови /Упоряд. Т. В. Ковальова. – Х.: Фоліо, 2005. – 767 с.
8.Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. /За заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 446 с.

Громов О.Б.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ
Остапович І.П.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ТА СУБКУЛЬТУРА ЗАСУДЖЕНИХ І СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

Як свідчить практика виконання кримінальних покарань в Україні, однією з обставин, що негативно впливає на ефективність і в цілому на стан кримінально-виконавчої діяльності, є значний вплив на засуджених так званої „кримінальної субкультури" [1, с. 4-5]. При цьому це явище носить загально-соціальний характер. Як у зв'язку з цим зробили висновок окремі науковці, сьогодні правомірно говорити про те, що в українському суспільстві сформульована кримінальна субкультура [2, с. 6]. Більш того, аналіз змін, що відбулися останнім часом у моральній та духовній сфері нашого

суспільства, включаючи місця позбавлення волі, дозволяє констатувати той факт, що серед населення України відбулась певна переорієнтація цінностей, що формувались і відшліфовувались поколіннями протягом багатьох століть (порядність, чесність, працьовитість сьогодні, зокрема, підміняються нахабством, безкультурністю, вседозволеністю тощо). З огляду цього, вироблення певних елементів протидії кримінальній субкультурі в УВП є надзвичайно актуальним завданням, що дасть можливість запобігати вчиненню нових злочинів особами, засудженими до позбавлення волі, та створювати відповідні умови для їх виправлення і ресоціалізації.

Суспільна практика протидії злочинності, зокрема й в Україні, свідчить про те, що злочинність і кримінальні спільноти на всіх етапах розвитку цивілізації суттєво впливали на його моральне здоров'я, саме тому, як вірно зауважив С. Ю. Замула, кримінальну субкультуру необхідно розглядати як невід'ємну частину загальносоціальної культури [2, с. 8]. Як з цього приводу зробили висновок ряд науковців (Ю. М. Антонян, В. А. Верещагін, Г. Б. Калманов, ін.), якщо законність являє собою барометр стану морального здоров'я суспільства, то і розвиток субкультури злочинців виконує ті ж функції [3, с. 72]. Саме тому, як видається, для розуміння сутності кримінальної субкультури засуджених слід її розглядати через призму співвідношення понять: культура – субкультура – кримінальна субкультура.

Результати даного дослідження показали, що культура та її різновиди, як правило, є об'єктом вивчення у філософії, соціології, культурології та інших галузях науки. У той самий час, досить фрагментарно, неповно та дещо безсистемно це питання досліджено науковцями кримінально-виконавчого спрямування, хоча комплексність вивчення означеної проблематики є очевидною.

Поняття „культура" (від лат. cultura – догляд, освіта, розвиток) означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії [4, с. 377]. Суб'єктом культури, її носієм є як суспільство в цілому, так і його структурні утворення: нації, класи, соціальні прошарки, професійні спільноти та кожна окремо взята людина. При цьому, як вірно зробив висновок С. Ю. Замула, в усіх цих випадках культура виступає як якісна характеристика, ступінь

досконалості будь-якої сфери життєдіяльності та самої людини, яка є як суб'єктом, так і об'єктом культури [2, с. 9]. Специфіка культури полягає у тому, що вона розкриває якісний бік людської діяльності, а також показує, наскільки остання виступає реалізацією творчого потенціалу людини та наскільки зазначена діяльність відповідає певним вимогам. Цей критерій є справедливим як щодо морального життя суспільства в цілому, так і кожної людини, зокрема. Як свідчить практика, сучасне українське суспільство формує свій розвиток на підставі чіткого розподілу праці, соціальних функцій та соціальних ролей, утворюючи при цьому систему субкультур різної спрямованості, включаючи кримінальну субкультуру.

Вивчення наукової літератури показало, що термін „субкультура" введено у науковий обіг на початку 50-х років XX століття американським вченим-соціологом та кримінологом Альбертом Коеном, який під цим поняттям розумів систему суспільної поведінки і цінностей, що існують окремо від пануючої системи поведінки і цінностей, і є частиною цієї центральної системи [5, с. 46-47]. У Тлумачному словнику української мови дано наступне визначення субкультури – це культура якого-небудь соціального середовища в історично певний час; система переконань, цінностей і норм, що їх розділяє і активно використовує явна меншість людей в межах певної культури [6, с. 156]. В соціології це поняття тлумачать як культуру певної соціальної або демографічної групи; обмежену культуру соціальної спільноти, що обумовлена бідністю її соціальних зв'язків, неповнотою або складністю доступу до культурної спадщини [7, с. 145].

Отже, у загальному розумінні субкультура – це сукупність норм і цінностей, що відображають культуру певного соціально середовища та відрізняють цю групу від більшості людей. Як з цього приводу обґрунтовано зауважив А. В. Мудрик, субкультура – це самостійне, відносно цілісне утворення, що включає в себе ряд чітко виражених ознак: а) специфічний набір ціннісних орієнтацій, норм поведінки, взаємодії та взаємовідносин її суб'єктів, статусної структури; б) своєрідність уподобань, смаків та різних способів проведення дозвілля; в) системний вибір окремих джерел постачання інформації; г) жаргон; ґ) фольклор; т. п. [8, с. 87-88].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кощинець В. В. Підсумки роботи Державної кримінально-виконавчої служби України // Практика виконання покарань: Інформаційний бюлетень / За заг. ред. Н. Г. Калашник. – К.: ДДУПВП, 2008. - № 2. – С. 3-7.
2. Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах : навч.-метод. посіб. / С. Ю. Замула. – Біла Церква : ДПтСУ, 2011. – 240 с.
3. Антонян О. М., Верещагин В. А., Кальманов Г. Б. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений // Государство и право. – 1996. - № 10. – С. 79-79.
4. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Наука, 1977. – 775 с.
5. Коэн Альберт К. Американская социология – М.: Юрид. лит-ра, 1972. – 383 с.
6. Cohen A. K/ Delinguent Boys: Nhe Cyltyre of the Gang Glencoe, III: The Free Press, 1955. – 386 p.
7. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для вузов / Под ред. В. А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издат. Центр „Академия”, 2002. – 245 с.

Гура О.А.,
старший помічник першого заступника Генерального прокурора України
Карпенко Н.В.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ НЕГАТИВНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА СТАН ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

Феномен соціальних утворень у вигляді мікрогруп з урахуванням мікро-та макросередовищ цих факторів є

предметом наукових досліджень різних наук: соціології, політології, психології тощо. Поряд з цим, враховуючи зміст об'єкта та предмета, у даному досліджені розглядаються кримінологічний та кримінально-виконавчий аспекти механізму утворення малих груп засуджених в УВП та їх вплив на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Як свідчить практика виконання покарань, утворення й функціонування в місцях позбавлення волі малих груп засуджених варто вважати явищем об'єктивним, зумовленим соціально-психологічною природою людини, її потребою у спілкуванні з іншими людьми та заповненні вакууму спілкування в межах раніше сформованої системи відносин з людьми [1 с.16]. За особливих умов перебування засуджених у виправних колоніях, а саме – примусової ізоляції, позбавлення або обмеження спілкування з колишнім найближчим оточенням (родина, сім'я, колектив), а рівно й обмеженості в спілкуванні з іншими засудженими, пов'язаними з покаранням негативними переживаннями, психологічним навантаженням (невпевненість, страх тощо), пониження самовпевненості гострою стає потреба в людському спілкуванні.

Аналіз спеціальної літератури з цієї проблематики дає змогу говорити про виділення залежно від наявності (відсутності) їхньої нормативної закріпленості таких різновидів груп засуджених у місцях позбавлення волі: формальні (офіційні) і неформальні (неофіційні).

Офіційні групи цілеспрямовано створюються адміністрацією виправної колонії в процесі виконання покарання для досягнення конкретної мети і є, як зазначає С. Ю. Лукашевич, результатом свідомого конструювання соціальних зв'язків з боку адміністрації [2, с. 64]. Цей процес набуває особливого значення при здійсненні виправно-ресоціалізаційної діяльності адміністрацією виправної колонії, з огляду на те, що існуючий соціально-психологічний клімат у місцях позбавлення волі є, на думку Т. А. Денисової та В. Й. Бочелюка, комплексним соціальним явищем, яке має властивість потенційно, через соціальне середовище впливати на особистість засудженого [3, с. 235]. У виправних колоніях під офіційними групами маються на увазі такі об'єднання засуджених, як відділення, виробнича бригада, самодіяльна організація, навчальна група тощо [4, с. 127-129].

Неформальні ж групи створюються, як правило, стихійно, незалежно від волі й бажання адміністрації УВП [5, с. 104]. Відсутність нормативно-правової основи є головною їхньою відмінною рисою. Неофіційні групи складаються з двох або більше засуджених, які поділяють спільну систему поглядів, цінностей і норм, що регулюють їх поведінку, на основі міжособистісних відносин, симпатії або антипатії, інтересів, національності та інших чинників [6, с. 16-17]. Щодо причин виникнення неофіційних груп засуджених І. П. Башкатова свого часу вказувала, що неофіційна мала група зазвичай виникає в тому разі, коли немає відповідності між нормами й цілями формальної організації та індивідуальними потребами її членів. У цьому разі виникають неофіційні групи для задоволення потреб [7, с. 95]. Таким чином, у місцях позбавлення волі, на її думку, неформальні групи створюються у випадку, якщо офіційні не задовольняють потреб індивіда. Відповідно, до неформальних (неофіційних) належать будь-які інші групові утворення засуджених, які допомагають адаптуватися засудженим до реалій УВП. У теорії організації соціальних систем подібні малі соціальні групи визнаються її, так би мовити, „мініатюрами" і в зв'язку з цим відчувають на собі всі проблеми, що властиві для будь-якої системи: адаптація до реалій сьогодення, досягнення групових цілей, досягнення згуртованості групи й задоволення потреб її членів [8, с. 67]. Як свідчать результати спеціальних досліджень, чисельність таких груп становить від двох до семи осіб, а факторами формування таких груп виступають земляцтво, рід попередньої діяльності, спільність інтересів, вік тощо.

Наступним критерієм формальної класифікації малих груп засуджених виступає загальна спрямованість діяльності такої групи з огляду на цілі її створення, ставлення до адміністрації виправної (виховної) колонії, до режиму кримінально-виконавчої установи, до процесу відбування й виконання покарання взагалі. Залежно від цих чинників у науковій літературі, перш за все, виділяють такі неформальні групи засуджених: 1) групи позитивної спрямованості; 2) групи нейтральної (невизначеної) спрямованості (нейтральні групи); 3) групи негативної спрямованості [9, с. 68-69].

Як встановлено в ході даного дослідження, в основу такої класифікації, покладена типологія засуджених у місцях

позбавлення волі. Так, у кримінально-виконавчому праві, кримінопенології, кримінально-виконавчій психології та педагогіці можна зустріти виділення декілька типів (категорій) засуджених до позбавлення волі. Зокрема, за таким критерієм, як спрямованість настанов і форм поведінки засуджених у місцях позбавлення волі і ставлення їх до офіційних норм та вимог режиму відповідної виправної установи, можна виділити наступні типи засуджених: 1) актив – особи із вираженою позитивною спрямованістю, які характеризуються активною участю у трудовому процесі, ініціативним ставленням до навчання, ретельністю у виконанні доручень, позитивним впливом на інших засуджених; 2) резерв – засуджені, які беруть участь у трудовому процесі, у навчанні та інших заходах організаційно-правового і психолого-педагогічного впливу, але їх поведінка характеризується незначною активністю й ініціативністю; 3) пасив – засуджені з невизначеною спрямованістю, які вагаються у виборі стратегії своєї поведінки, їх вчинки значною мірою залежать від ситуації; 4) засуджені з негативною спрямованістю – ті, для кого характерні порушення режиму, негативне ставлення (відторгнення) будь-яких заходів впливу, підвищена конфліктність тощо [10, с. 15].

Зустрічаються й інші класифікації засуджених залежно від їх ставлення офіційних та неофіційних норм. Зокрема С. Ю. Лукашевич виділяє такі категорії: 1) засуджені, що відкрито співпрацюють з адміністрацією УВП; 2) засуджені, які постійно порушують неофіційні норми, але водночас і не підтримують офіційної системи норм; 3) засуджені, що нейтрально ставляться і до офіційної, і до неофіційної нормативно-ціннісних систем і не підтримують норм поведінки жодної з них; 4) засуджені, що підтримують неофіційні норми поведінки, тобто в повному обсязі сприймають кримінальну субкультуру [2, с. 62].

Отже, слід визнати, що групами негативної спрямованості є неформальні об’єднання декількох засуджених, для яких характерні порушення режиму, негативне ставлення до будь-яких форм позитивного впливу, підвищена конфліктність тощо. Діяльність таких груп протилежна правомірній діяльності адміністрації УВП. Мотивом об’єднання в такі групи є забезпечення кращих, порівняно з іншими засудженими, умов відбування покарання їхніми членами шляхом вчинення

правопорушень та реалізації інших елементів кримінальної субкультури. Зазначені групи відрізняються від інших неформальних об'єднань засуджених більш високим рівнем організації, згуртованості її членів, найбільшою інтенсивністю неофіційних відносин, мають зазвичай яскраво вираженого лідера. При всьому різноманітті визначень таких груп вчені соціологи, педагоги, психологи найчастіше вказують на ознаки обов'язковості існування між її членами міжособистісних зв'язків, наявність контактів без посередників, взаємодію протягом більше ніж однієї зустрічі віч-на-віч [9, с. 173-174], тісне спілкування і відносини повної довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глоточкин А. Д. Психология коллектива заключенных: лекция / А. Д. Глоточкин, В. Д. Пирожков. – М.: ВШ МООП СССР, 1968. – 35 с.
2. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С. Ю. Лукашевич. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 104 с.
3. Бочелюк В. Й. Кримінально-виконавча психологія: підручник / В. Й. Бочелюк, Т. А. Денисова. – К.: Істина, 2008. – 328 с.
4. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. і доп. / За ред. Т. А. Денисової. – К.: Істина, 2010. – 400 с.
5. Исправительно-трудовая психология: учебное пособие для слушателей вузов МВД СССР / Под ред. К. К. Платонова, А. Д. Глоточкина, К. Е. Игошева. – Рязань: РВШ МВД СССР, 1979. – 182 с.
6. Мокрецов А. И. Микросреда осужденных в ИТУ / А. И. Мокрецов, И. В. Шмаров. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – 182 с.
7. Башкатова И. П. Малые группы и межличностные отношения в колониях для несовершеннолетних : дисс... пед. наук / И. П. Башкатова. – М., 1974. – 95 с.
8. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Под общ. ред. Е. Б. Кубко. – К.: Юринком, 1997. – 192 с.

9. Групи негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: проблеми протидії : [моногр.] / за заг. ред. Т. А. Денисової. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – 292 с.
10. Правовиховна робота з неповнолітніми, які звільняються з місць позбавлення волі: методичний посібник. – Тернопіль, 2008. – 122 с.

Ісаков П.М.,
старший викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук

РЕЦЕДИВ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним з найголовніших показників ефективності функціонування УВП є рівень дисциплінарних правопорушень серед засуджених – як загальний, так і з розрахунку на 1000 осіб. Дана проблема є комплексною і має ряд важливих теоретичних та практичних аспектів. Центральне місце серед них посідає виявлення причин, які породжують рецидив дисциплінарних правопорушень. Знаючи їх, можна вибудовувати ефективну модель протидії ним. З огляду на обмеженість об'єму роботи, зупинимось на ключових факторах, які спонукають засуджених на постійне порушення ними порядку і умов відбування покарань, а в кінцевому результаті - впливають на рівень дисциплінарної практики в УВП.

1. Послідовно-криміногенний тип особистості самого засудженого з високим рівнем криміногенної зараженості, психолого-педагогічної занедбаності. Засуджені, які відносяться до 4-6 класифікаційних груп, найбільш схильні до рецидиву дисциплінарних правопорушень.

Нейтралізувати дію означеного чинника можна тільки з часом, комплексно цілеспрямовано взаємодіючи всім службам УВП (в першу чергу, соціально-психологічної, оперативної, відділу нагляду і безпеки). Дуже важливо розпочати цю роботу вже з моменту прибуття засудженого і його перебування в

дільниці КДіР. Саме в цей час відбувається процес остаточного визначення статусу засудженого в кримінальному світі. «Кастова» система злочинного середовища має величезний детермінантний вплив на подальшу поведінку засудженого. І чим більшу кількість засуджених відразу після їхнього прибуття адміністрація УВП зможе вирвати з тенет впливу кримінальних авторитетів, тим легше буде виправляти особу в подальшому, оскільки потім змінити «кастовий» статус буде вже набагато складніше. В даному випадку потрібно діяти на випередження. Невипадково законодавець і створив ізольовану дільницю КДіР, куди поміщаються новоприбулі засуджені терміном на 14 діб. Результатом комплексної роботи служб УВП із засудженими в дільниці КДіР має особисте написання засудженим розписки про ознайомлення ним з порядком, правилами і умовами відбування покарання, з санкцією ст.ст. 391-393 КК України, про відмову ним від підтримки злочинних традицій. Ті, хто категорично відмовляється написати подібні розписки, є потенційними правопорушниками і з ними потрібно вести постійну індивідуальну планомірну роботу із залученням широкого спектру заходів впливу, починаючи від роботи психологів, закінчуючи переведенням до дільниці посиленого характеру.

2. Негативний вплив оточення. Засуджені зі слабкою силою волі, сильним ступенем криміногенної зараженості надають перевагу «стадному» образу життя і мислення. Тому досить часто буває достатнім змінити засудженому спальне місце на іншу житлову секцію гуртожитку, перевести його до іншого відділення СПС або це зробити, в залежності від оперативної обстановки, з оточенням засудженого, щоб покращити дисциплінарну практику.

3. Неорганізованість дозвілля та вільного часу засуджених. Багато вільного часу, не зайнятого позитивним наповненням, штовхає засуджених на протиправну поведінку. Гра «під інтерес»; виготовлення, зберігання, розповсюдження заборонених речовин і предметів; недотримання розпорядку дня; залишення наодинці зі своїми внутрішніми думками і складними життєвими проблемами – все це негативно впливає на загальний стан дисципліни, в кращому випадку, а в гіршому – сприяє скоєнню і кримінальних злочинів. Ось чому важливо постійно наповнювати час засуджених соціально позитивним

спрямуванням, «розряджати» ту негативну атмосферу і кримінальну субкультуру, в якій вони постійно знаходяться, надати зразок «іншого» життя, про який засуджені могли навіть і не здогадуватись. Інколи, навпаки, можливо застосовувати протилежний підхід. Наприклад, значна частина відділення СПС вчасно не вийшла на ранкову фізичну зарядку. Якщо правильно розібратись в ситуації і пояснити (в тому числі, і з правової точки зору), то в колективі, який дуже любить грати в міні-футбол, ненадання дозволу на цю гру на деякий період може значно краще стимулювати правослухняну поведінку засуджених, ніж тривалі бесіди виховного характеру. Тут правильно застосований педагогічний принцип «виховання в колективі і через колектив» може дати гарні результати.

4. Внутрішні психологічні проблеми, комплекси і гіпертрофовано конформний тип особистості зі слабкою силою волі, внутрішньою самоорганізацією і самодисципліною, коли особа «пливе» за оточуючими обставинами, не намагаючись впливати на них і щось змінити в своєму житті на позитивне. Ситуація значно ускладнюється, якщо особа вважає себе незаконно засудженою. Тут вже потрібна фахова допомога психолога, а при потребі – юриста, лікаря-психотерапевта.

5. Слабкий режим і профілактика. Це породжує безкарність, провокує засуджених на порушення. Засуджені в своїй основній масі, особливо із тривалими термінами ув'язнення, є непоганими практичними психологами в частині комунікації, розуміння мотивації дій людини, її слабких і сильних сторін. Тому невимогливість до засуджених адміністрації установи виконання покарань згідно діючої нормативно-правової бази, потурання ним, загравання, невиправдане послаблення режимних вимог провокує засуджених порушувати встановлений порядок відбування покарання. Достатньо одній черговій зміні ВНіБ спільно з членами оперативної групи не проконтролювати, наприклад, виконання засудженими відділення СПС ранкової фізичної зарядки або «закрити очі» на виявлені при цьому недоліки, як значно підвищується ризик, що це повториться наступного разу. Якщо це відбувається протягом деякого періоду, це вже сприймається засудженими як норма. Розстроїти режим в установі виконання покарань значно легше, ніж потім його привести до норм чинного законодавства.

6. Постійні порушення засудженими режиму відбування покарання можуть бути і своєрідним протестом і викликом адміністрації на її якісь несправедливі, незаконні (чи то з об'єктивної точки зору, чи через суб'єктивне світосприйняття засудженими) дії її представників. Це можуть вчиняти як окремі особи з демонстративним типом особистості, гострим відчуттям несправедливості, так (що є вже значно небезпечнішим і межує з надзвичайною подією – груповою непокорою) і більші соціальні групи. Ось чому важливо, щоб представники адміністрації діяли тільки в правовому полі і не давали приводів засудженим навіть думати про себе в негативному світлі. В місцях обмеження чи позбавлення волі навіть незначна несправедливість відносно одного засудженого може мати дуже значні наслідки. При цьому представники адміністрації повинні чітко знати свої права і обов'язки, дотримуватись правил особистої безпеки, не давши засудженим схилити чашу терезів на свій бік в загальному співвідношенні сил і впливу на стан оперативної обстановки в УВП, граючи популістськими гаслами, вимогами чи погрозами. Потрібно суворо дотримуватись законних підстав, порядку та послідовності проведення обшуків, обходу приміщень, конвоювання засудженого, неухильно виконувати всі вимоги посадових інструкцій. Не провокувати засуджених (особливо, коли вони знаходяться в збудженому стані, стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'янінь), зберігати між адміністрацією і засудженими відповідну «дистанцію» в рамках законодавства. Найбільше клопоту адміністрації, як свідчить практика, завдають її «приближені» особи, так звані «помічники», які входять в довіру і користуються нею часто в незаконний спосіб. Під час прийому постів несення служби якісно провести цей процес (наявність та працездатність технічних засобів, обшукові робота тощо). Необхідно володіти оперативною ситуацією в установі та на об'єкті несення служби. Не перевищувати меж посадових повноважень, суворо дотримуватись службової субординації, не нехтувати вимогами нормативно-правових документів. Пам'ятати завжди, що всі правила, вимоги написані «кров'ю», тобто взяті із конкретних прикладів реальних життєвих ситуацій. Перш ніж прийняти якесь рішення пам'ятати, що в місцях позбавлення волі «палиця має не два, а три і більше кінців». Як тільки співробітник

переступає поріг охороняємого об'єкту, він відразу потрапляє на «ворожу територію», де переважна більшість засуджених 24 години на добу думає, як перехитрити адміністрацію установи виконання покарань. Ніщо не повинно відволікати співробітника під час несення служби від неї, тому все зайве (думки, речі) залишити осторонь. Пам'ятати, що нічого в УВП не відбувається «просто так»: на все є причини, в більшості приховані. Ні в якому разі не вступати в позаслужбові стосунки із засудженими, для яких співробітник – завжди лише засіб для вирішення власних завдань, чия доля ніколи не хвилювала. Кожен співробітник повинен пам'ятати і керуватися (звичайно, в потрібному місці і потрібний час) простим і перевіреним часом принципом – «не вір, не бійся, не проси».

7. Антисоціальне намагання засудженого самоствердитись, підвищити свій соціальний статус в кримінальному середовищі. Інколи засуджений так вчиняє, оскільки опинився перед загрозою погіршення свого «кастового» статусу з метою його зберегти, коли, на його суб'єктивну думку, втрачати вже нічого. Тут потрібен індивідуальний комплексний підхід у вирішенні проблеми. Головне – «не рубити з плеча», а побачити корінь проблеми.

8. Засуджений з метою уникнення по відношенню до себе більш значних негативних наслідків з боку інших засуджених (розправа, приниження гідності тощо) провокує адміністрацію установи виконання покарань застосувати до нього ізолюючі види дисциплінарних стягнень (поміщення до ДІЗО, переведення до ПКТ). Тут також потрібно розібратись і розв'язати чинники, які спонукали засудженого в такий спосіб шукати захисту в адміністрації УВП (звичайно, при цьому не знімається відповідальність засудженого за вчинені ним правопорушення, хоча мотиви повинні бути враховані при визначенні виду та ступеню дисциплінарного стягнення).

9. Засуджений знаходиться на низькому соціальному щаблі кримінальної ієрархії і тому постійно змушений виконувати вказівки кримінальних «авторитетів», при цьому свідомо чи несвідомо (наприклад, допізна прав білизну особі негативної спрямованості, а тому проспав підйом і не вийшов на ранкову фізичну зарядку) допускає порушення режиму відбування покарання. Тут потрібен комплексний підхід, першим заходом якого буде зміна оточення для такого

засудженого. При цьому обов'язково потрібно притягнути до суворої дисциплінарної відповідальності ту особу негативної спрямованості, з чиєї вини іншим засудженим були допущені порушення. Безкарність не відіб'є бажання займатись подібним інших засуджених. Потрібно завжди пам'ятати про дієвий педагогічний принцип А.С.Макаренка: бути вимогливим і водночас справедливим.

10. Засуджений не бачить перспектив дострокового звільнення або він «загнаний в кут». Жодній людині в місцях обмеження чи позбавлення волі не можна створювати подібних умов: практика свідчить, що навіть сама безправна, слабка особа, доведена до відчаю, здатна принести дуже багато клопоту і проблем. Приховані внутрішні резерви людини є безмежними. Ми навіть самі не знаємо, на що ми здатні в екстремальних умовах. І, дай Боже, не дізнатись ніколи. Людина – найбільша загадка Всесвіту. Потрібно про це завжди пам'ятати.

11. Провокувальний тип особистості, свідома та підсвідома «гра на оточуючих», створення собі «дешевого авторитету». Як правило, це - особи з сильно спотвореною криміногенною свідомістю та підсвідомістю. В спілкування з такими засудженими потрібно завжди зберігати спокій, діяти згідно чинного законодавства, не піддаватися на провокації, бути вимогливими до них.

Таким чином, існує багато причин, внаслідок дії яких засуджені до обмеження чи позбавлення волі порушують встановлені законодавством вимоги відбування покарання. Але зажди потрібно виявляти ці причини і усувати їх негативний вплив. «Рубанням з плеча» ніколи не можна добитися сталих гарних результатів в своїй професійній діяльності, особливо в такій нелегкій, але вкрай потрібній суспільству сфері, як робота пенітенціарія.

Заросінський Ю.Л.,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Почкун А. В.,
ад'юнкт кафедри кримінології та

кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ЯК НЕ СТАТИ ЖЕРТВОЮ ЗЛОЧИНУ ЩОДО ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ АБО ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ : ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На сьогодні все частіше увага як науковців, так і практиків приділяється питанню попередження вчинення злочинних діянь шляхом удосконалення заходів віктимологічної профілактики. Зумовлено це тим, що можливість вчинення злочину залежить від багатьох чинників, одними з яких є жертва злочину та її поведінка [1, 52]. Адже, дійсно, боротьба зі злочинністю без урахування заходів віктимологічної профілактики як складової загальної профілактики злочинності є неповною, оскільки у багатьох випадках жертва злочину своєю віктимною поведінкою сприяє вчиненню щодо неї злочину. Саме заходи віктимологічної профілактики забезпечують недопущення перетворення особи на жертву злочину, а в даному випадку на жертву злочину щодо фальсифікації лікарських засобів.

Жертвами злочинів щодо фальсифікації лікарських засобів можуть стати: фізична особа - споживач, аптечні заклади з реалізації лікарських засобів, легальні виробники лікарських засобів, держава. Ми вважаємо за доцільне в межах даної роботи розглянути особливості віктимної поведінки саме фізичної особи-споживача як особи, якій у результаті віктимної поведінки заподіюється безпосередня шкода здоров'ю та життю. Також відповідно надати практичні рекомендації саме для таких осіб як не стати жертвою злочину щодо фальсифікації лікарських засобів.

Віктимна поведінка фізичної особи - споживача, як правило, обумовлюється: недостатнім рівень правосвідомості, правової освіченості, байдужим ставленням до своїх прав як споживача товару, правовим нігілізмом, занадто високим рівнем довіри аптечним закладам щодо якісності препаратів, беззастережною довірою рекламі лікарських засобів та наданню переваги розрекламованим лікам (які згідно статистики, найчастіше підробляються), метою придбати найдешевші ліки, не приділяючи увагу їх якості, а у разі виникнення сумнівів

щодо якості препарату – небажанням повідомити відповідного суб'єкта через недовіру органам державної влади або зневіру у правовому вирішення питання.

На сьогодні не існує жодних чітко визначених рекомендацій, які б набули широкого розповсюдження та здійснювали свій профілактичний вплив на особу - споживача лікарських засобів. Це є проблемою сьогодення та однією з причин, що сприяють обігу фальшивих ліків та території України та подальшій віктимізації суспільства. З огляду на це та враховуючи особливості віктимної поведінки таких осіб, нами були розроблені рекомендації як не стати жертвою злочину щодо фальсифікації лікарських засобів, а саме:

1) необхідно купувати лікарські засоби виключно в аптечних закладах, що мають ліцензію на здійснення відповідної діяльності. Також краще купувати ліки в аптечних закладах, що гарно себе зарекомендували на вітчизняному ринку. Перевірити наявність ліцензії аптечного закладу на сьогодні дуже просто. Наказ МОЗ України Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами від 31.10.2011року №723, а саме п.3.5.7. даного Наказу, передбачається, що ліцензіат, який провадить діяльність з роздрібної торгівлі лікарськими засобами, повинен мати в залі обслуговування населення інформацію про наявність ліцензії (копії ліцензії), про особливості правил відпуску лікарських засобів, місцезнаходження і номер телефону суб'єкта господарювання, якому належать аптека та структурні підрозділи, місцезнаходження і номер телефону державного органу у справах захисту прав споживачів, місцезнаходження і номер телефону територіального органу державного контролю якості лікарських засобів, а також книгу відгуків та пропозицій, забезпечити можливість встановлення та функціонування інформаційного стенда або термінала [2].

Отже, ознайомитись з ліцензією аптечного закладу можливо на інформаційному стенді або на, так званому, «куточку споживача». Якщо ж у споживача виникають сумніви щодо автентичності ліцензії, існує можливість перевірити її дійсність на офіційному сайті Держлікслужби України у розділі «Державні реєстри»/Реєстр ліцензій оптової та роздрібної

торгівлі лікарськими засобами, де за назвою або адресою аптечного закладу можливо отримати необхідну інформацію;

2) не купувати лікарські засоби через мережу інтернет або пошту. Пунктом 2.6 Ліцензійних умов забороняється дистанційна (через мережу Інтернет) торгівля лікарськими засобами, а також продаж лікарських засобів поштою та через будь-які заклади, крім аптечних, та поза ними, крім винятків, що передбачені для закладів у сільській місцевості [2];

3) небайдуже ставитись до своїх прав як споживача, що передбачені З.У. «Про захист прав споживачів» [3], тобто не нехтувати правом ознайомитись зі змістом сертифікату якості на лікарський засіб, що видається виробником та завірений печаткою останнього постачальника. Ліцензіат зобов'язаний пред'явити на вимогу сертифікат до ознайомлення. У разі співпадіння серії лікарського засобу в сертифікаті та на самому лікарському засобі, можна вважати такий засіб належної якості. Якщо у покупця виникають сумніви щодо справжності сертифікату, його дійсність можна перевірити за допомогою мережі Інтернет. Для цього необхідно зайти на офіційний сайт українського фармацевтичного інституту якості за посиланням - http://uphiq.org/ru/check4, ввести номер серії лікарського засобу та отримати необхідну вам інформацію. З огляду на вищезазначене, необхідно наголосити на проблемі недостатнього забезпечення доступу до мережі Інтернет аптечних закладів, що суттєво обмежує можливість споживачів, а так само, і працівників аптечних закладів отримувати достовірну інформацію про якість лікарських засобів і тим самим захистити своє здоров'я та життя;

4) У разі придбання споживачем, з його точки зору, лікарського засобу сумнівної якості необхідно звернутись зі скаргою на якість лікарського засобу до територіального відділення Держлікслужби України або на адресу Держлікслужби України. Правильно зазначає С. Чередніченко**,** начальник Держлікслужби у Львівській області, - необхідно закликати громадян активніше відстоювати свої права. За 10 місяців 2012 року до Держлікслужби Львівщини звернулось лише 9 споживачів (у Києві зареєстровано 400 звернень). Тож у разі найменших сумнівів у якості медичних препаратів рекомендуємо написати відповідну заяву (зразок знаходиться на

офіційному сайті Держлікслужби України) і принести ліки для їх лабораторного дослідження [4].

Важливу роль у недопущенні перетворення особи-споживача на жертву злочину щодо фальсифікації лікарських засобів відіграють також наступні заходи профілактики як: інформаційна робота ЗМІ, розповсюдження листівок і брошур роз'яснювального характеру, застосування соціальної реклами, вплив через освітні заклади та роботу громадських організацій, підвищення рівня правового виховання та правової освіченості населення.

Отже, дослідивши особливості віктимної поведінки особи-споживача лікарських засобів, нами були розроблені рекомендації для таких осіб як не стати жертвою злочину щодо фальсифікації лікарських засобів. Ми усвідомлюємо, що дані рекомендації не можуть стовідсотково захистити споживачів від фальсифікованих ліків, але вони можуть послугувати гарним заходом віктимологічної профілактики даного виду злочину та у комплексному застосуванні з іншими заходами профілактики призвести до зменшення кількості злочинів щодо фальсифікації лікарських засобів, а відповідно збережуть життя і здоров'я громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулієв А.Ю. Запобігання злочинності заходами віктимологічної профілактики. Науковий журнал «Південноукраїнський правничий часопис» №3 2007 с. 51-53
2. Наказ МОЗ України Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами від 31.10.2011року № 723 [Електронній ресурс] : Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1420-11
3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року № 1023-XII [Електронній ресурс] : Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12
4. Фальсифіковані ліки: як боротися з тінню? [Електронній ресурс] : Медична газета України «Ваше здоров'я» – Режим доступу : http://www.vz.kiev.ua/falsifikovani-liki-yak-borotisya-z-tinnyu/

Рогозін С. М.,
начальник ГУБОЗ МВС України,
кандидат юридичних наук

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ З МЕТОЮ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Перш за все, варто зазначити, що значний податковий тиск на підприємницьку та господарську діяльність залишається одним із чинників економічної злочинності. При цьому, особливістю ситуації є те, що ставки основних податків в Україні протягом останніх років змінюються у бік зниження, але механізми їх адміністрування характеризуються, як і раніше, надмірною складністю та корупційною складовою (особливо щодо відшкодування ПДВ).

Відтік капіталів за межі національної економічної та фінансової системи нерідко розцінюється експертами як "вимушений захід" суб'єктів господарської діяльності у пошуках більш "сприятливих умов" ведення бізнесу (зокрема, через уникнення або зниження "податкового навантаження"). Фінанси у великих обсягах, що створюються із використанням вітчизняних трудових і природних ресурсів на виробничих потужностях, розташованих в Україні, таким чином, виводяться за її межі, завдаючи удару по економічній безпеці держави.

Внаслідок процесів вилучення капіталів із легального обігу й подальшого їх виведення за межі національної фінансової системи, за оцінками дослідного центру GFI (Global Financial Integrity), українська економіка втрачає близько 10 % ВВП [1].

Однак, поряд із коштами суб'єктів господарської діяльності, до так званих "податкових гаваней" та "низькоподаткових юрисдикцій" з України йдуть потоки й "брудних коштів". Визначити їх реальні масштаби – завдання, вирішення якого через об'єктивні причини не виявляється можливим. Однак у світовому вимірі, за приблизними підрахунками західних експертів, суми коштів, які одержуються тільки від торгівлі наркотиками та проходять процедуру відмивання, складають щорічно сотні мільярдів доларів.

Серед пріоритетних напрямів виведення капіталу донедавна були офшорні зони (Віргінські Британські острови, Сейшельські, Багамські, Маршалові острови, Острів Мен) і "низькоподаткова" юрисдикція – Республіка Кіпр. Так, станом на 31 грудня 2012 року остання була абсолютним лідером за обсягами виведених з України коштів, наприклад, у формі "прямих інвестицій" – 89,64 % від загальної суми.

Однак у прогнозах навіть на близьку перспективу експертами дедалі частіше ставиться під сумнів можливість утримання Республікою Кіпр позицій лідера на етапах переміщень й акумуляції, зокрема українського капіталу. Серед аргументів – наслідки кризи банківської системи та нововведень до податкового законодавства згаданої середземноморської країни із весни 2013 р.; загальне посилення тиску на юрисдикції з пільговим оподаткуванням у межах ЄС; набуття чинності Конвенцією між урядами України та Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи [2].

Стабільність законодавства, належність до вільно конвертованих і не підконтрольних зовнішнім емісійним центрам (США, ЄС) національної валюти; наявність міждержавної угоди про уникнення подвійного оподаткування; високі макроекономічні показники; неналежність до затвердженого Кабінетом Міністрів України переліку офшорних зон – критерії, що називаються серед головних у можливій переорієнтації фінансових потоків з України (в незалежності від походження), наприклад, до ОАЄ чи Сінгапуру.

За даними Держстату, в І кварталі 2013 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1559,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що становить 176,2 % до відповідного періоду 2012 року. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 82 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 17 692,2 млн дол. США; Німеччина – 6124,0 млн дол. США; Нідерланди – 5260,8 млн дол. США; Російська Федерація – 3814,8 млн дол. США; Австрія – 3420,4 млн дол. США; Велика Британія – 2609,0 млн дол. США; Віргінські Острови (Брит.) – 2253,7 млн дол. США; Франція – 1761,1 млн дол. США; Швеція – 1700,0 млн дол. США та Швейцарія – 1160,6 млн дол. США [3].

З метою протидії вищезазначеним чинникам економічної злочинності доцільно внести зміни до податкового законодавства. Так, можна запропонувати при здійсненні законодавчої діяльності у сфері податкової політики змінити ставки податків для зменшення рівня "тіньової" економіки та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби з економічною злочинністю.

З цією метою доцільно внести зміни до чинного Податкового кодексу України [4]:

1. Зменшити ставку податку на доходи фізичних осіб щодо окремих доходів. Незважаючи на те, що в Податковому кодексі України закріплено ставку податку на рівні 15 % як основну, існує низка додаткових ставок, що дозволяють відносити цей податок до прогресивних. Зокрема, підвищена ставка у розмірі 17 % застосовується у разі, якщо загальна сума доходів, отриманих платником у звітному податковому місяці, перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати.

Однак, громадяни з високим рівнем доходів, у яких заробітна плата – лише одне з джерел доходів, мають низку можливостей для зменшення податкового тиску. По-перше, у них більші можливості щодо ухиляння від сплати податків через високий рівень корупції в державі та отримування у більшості випадків заробітної плати у "конверті". По-друге, без підвищення ефективності діяльності підрозділів Міністерства доходів і зборів України щодо виявлення незадекларованих доходів не відбудеться очікуваного зростання надходжень податку з фізичних осіб.

У свою чергу, ставка у розмірі 10 % застосовується до оподаткування зарплати шахтарів і працівників державних воєнізованих аварійно-рятувальних служб. При цьому, практика диференціації ставки залежно від виду діяльності є малоефективною. Вона лише ускладнює адміністрування податку та однозначно спровокує лобіювання запровадження знижених ставок для інших категорій працівників. Тому доцільно уніфікувати розмір ставки податку на доходи фізичних осіб, наприклад до 10 % щодо окремих доходів, що дозволить також зменшити навантаження на фонд оплати праці підприємства, установи, організації. З цією метою доцільно внести наступні зміни в Податковий кодекс України:

- абзац 1 пункту 167.1. статті 167 “Ставки податку” викласти у такій редакції:

“167.1. Ставка податку становить 10 відсотків бази оподаткування щодо доходів, нарахованих (виплачених, наданих) (крім випадків, визначених у пунктах 167.2–167.3 цієї статті), у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних і компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв’язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу в державну та недержавну грошову лотерею, виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри”;

- абзаци 2, 3, 4 пункту 167.1. статті 167 виключити з редакції;

2) зменшити ставку податку на додану вартість. Як свідчить практика, більшість країн ЄС використовують, так звану, знижену ставку ПДВ на окремі групи товарів. Так, наприклад, Федеративна Республіка Німеччина пропонує знижену ставку ПДВ (Mehrwertsteuer) 7 % (стандартна 19 %), Великобританія (Value Added Tax) 5 % або 0 % (стандартна 17,5 %), Польща (Podatek od towarów i usług) 7 %, 3 % або 0 % (стандартна 22 %) [5].

Загальноєвропейська та світова практика показує, що знижена ставка ПДВ стимулює розвиток малого та середнього бізнесу в країні. Тому, якщо не зменшувати ставку ПДВ, то розраховувати на зменшення рівня “тіньової” економіки немає підстав. На думку експертів, зменшення ставки призведе до того, що цей податок буде менше використовуватися в різних схемах, що зробить його більш-менш прозорим. І, звичайно ж, не треба буде відшкодовувати його в таких розмірах. По-суті, бюджетне відшкодування буде зведено до мінімуму [5]. З цією метою, можна запропонувати зменшити ставку податку на додану вартість, наприклад до 10 %, для цього абзац 1 пункту 193.1. статті 193 “Розміри ставок податку” викласти у наступній редакції:

- “193.1. Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:

а) 10 відсотків;

б) 0 відсотків”;

- абзац 1 пункту 194.1.1. статті 194 викласти у такій редакції:

- “194.1.1. Податок становить 10 відсотків бази оподаткування та додається до ціни товарів/послуг”.

- “підрозділ 2. Особливості справляння податку на додану вартість” Перехідних положень Податкового кодексу України виключити з редакції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прес-реліз до засідання круглого столу “Прихований відплив капіталу з України: форми та засоби протидії” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
2. http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.niss.gov.ua%2Fpublic%2FFile%2F2012_table%2F0905_Pr.pdf&ei=aWPOUtGbEMbpswb_tYDoCw&usg=AFQjCNGpc2R3yFMcjWCjynIF6a-KtDEdsg&bvm=bv.59026428,d.Yms.
3. Про ратифікацію Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи та Протоколу до неї : Закон України від 4 лип. 2013 р. № 412-VII // Офіційний вісник України. – 2013. – № 57. – Ст. 2059.
4. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
5. http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CD8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2Ffile%2Flink%2F212362%2Ffile%2FInvest_klimat_13_06_2013.doc&ei=smXOUrOxGoXKswbPwoHIDQ&usg=AFQjCNEL6v6-zg0TzS4UmE49IubPvfRpAQ&bvm=bv.59026428,d.Yms.
6. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
7. Кому вигідне зниження ставки ПДВ: бізнесу чи уряду? Електронний ресурс]. – Режим доступу:
8. http://www.business.ua/blogs/tax-policy/gvozdiy_blog/1435/.

Миронюк Т.В.,
старший викладач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

НАРКОМАНІЯ СЕРЕД МОЛОДІ ЯК ОДНА З ГЛОБАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

Сьогодні однією із глобальних суспільних проблем в Україні є наркотизації молоді. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства спостерігається відсутність будь-яких правил моралі, дотримання норм культури, ідеології. Склалась така ситуація, що можна все, в тому числі і наркотики. Сім'я втрачає свої виховні функції, *проблемою наркоманії* держава займається формально, в засобах масової інформації все частіше пропагандуєтья тема легалізації деяких наркотичних речовин. Усе це призводить до того, що *наркоманія молодшає*[1]**.** Все більше підлітків пробують наркотики ще в школі. Від вживання більш легких наркотиків підлітки переходять до важчих.

Також, становлять високий відсоток ті, хто спробував наркотики серед студентів перших курсів. Причому, багато таких осіб саме серед молоді, які приїжджають навчатись у столицю. Вони сприймають наркотики як прояв столичного життя, так звана данина моді. Найбільш поширеними серед юнаків та дівчат є дискотечні наркотики - психостимулятори. Вживання юнаками і дівчатами наркотичних речовин стає досить поширеним явищем, перш за все тому, що сьогодні наркотики продаються майже відкрито, і навіть поширюються через мережу інтернет[2]. Окрім цього, деякі медичні препарати, в яких містяться наркотичні речовини, вільно відпускаються в аптеках без рецепта.

Сьогодні найбільш сильним і небезпечним наркотиком серед молоді став так званий «крокодил», який прийшов в Україну з Росії. Це саморобний наркотик, виготовлений на

основі кодеїнових медичних препаратів, наприклад від кашлю, які вільно продаються в аптеках. З даних медичних засобів за певними, нескладними технологіями, які можна провести в домашніх умовах отримують неочищений дезоморфін, який по наркотичній дії сильніший морфіна в 20 разів, але через сполучення токсичних домішок він дуже небезпечний і практично з перших днів вживання призводить до руйнування тканин тіла. Протягом року такий наркоман вмирає.

Поширенню наркоманії серед молоді сприяє й те, що в період формування особистості підліток психологічно слабкий і незахищений. Прагнення скоріше подорослішати, виділитися з натовпу, уникнути проблем – це ті чинники, які впливають на вживання наркотичних засобів, як найбільш легкого способу вирішення особистих проблем.

Найпоширенішими і легко доступними наркотики серед підлітків та молоді є марихуана, психостимулятори та галюциногени – речовини, які руйнівно діють на мозок і внутрішні органи. Ці наркотики, як, втім, і всі інші, для вигідного продажу розбавляють всілякої хімією, яка збільшує кількість продукту і подвоює його дію на організм. Саме тому наркобізнес – одна з найприбутковіших категорій світового бізнесу. Україна потрапила в сферу дії міжнародного наркобізнесу, і це впливає на динаміку наркотизації суспільства[3].

За останні роки майже вдвічі зросла кількість осіб, які перебувають на обліку в медичних закладах із діагнозом наркоманія. Найбільш ризикова і чисельна вікова група — молоді люди 15-30 років, їх серед наркоманів 95%. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щороку в Україні реєструють 100 тисяч нових хворих, хоча необхідно визнати, що офіційна статистика суттєво відрізняється від реальної у бік заниження цифр. Є підстави вважати, що кількість споживачів наркотичних засобів у 10 разів більша, ніж за офіційними даними. Наркоманія охоплює не тільки молодь, що викликає педагогічне занепокоєння, а і зовні благополучних підлітків. Також, слід відмітити, що змінюється і структура наркотизації.

Сучасні підлітки вже з 11 - 12 років починають вживати опіатоподібні і коноплеві культури[4]. Сучасна молодь навіть не приховує, які психотропні та наркотичні засоби вживає.

Наркотики руйнують психіку молодих людей, зумовлюють відмову від позитивних налаштувань на здоровий спосіб життя, породжують мотиви прийняття хибних (в тому числі протизаконних) рішень. Існує багато поглядів на те, що стає детермінантами наркотизму та наркоманії. Але якими б не були ці причини – небезпека наркоманії очевидна. Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів набуває все більш широкого розмаху, стає надзвичайно серйозним соціальним фактором, негативно впливає на стан здоров'я і добробут людей, а також розвиток суспільства в цілому.

Окрім цього, з проблемою розповсюдження наркоманії тісно пов'язане поширення епідемії ВІЛ\СНІДу, так як серед загальної кількості ВІЛ-інфікованих відсоток ін'єкційних споживачів наркотиків складає близько 80%. Хвороба вражає молодь у найбільш активному репродуктивному та працездатному віці. Не менш вражаючим є факт, що офіційна кількість випадків ВІЛ\СНІД - тільки вершина айсбергу, що складає близько 10 % від фактичного числа.

Для подолання такого небезпечного явища, як наркоманія необхідно вживати комплексні профілактичні заходи, приймаючи до уваги, медичні, соціальні, психологічні та правові аспекти. Профілактичні заходи повинні утримувати молодь від спокуси вживання наркотиків. Ефективність профілактичної роботи залежить від довіри населення, взаємодії з органами державної влади, освіти, охорони здоров'я, засобами масової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наркотики: социальные, медицинские и правовые аспекты. Справочник/ Авторы-составители И.Н.Кузнецов, С.К.Купрейчик.- Минск: Новое знание, 2001.- 399с.

2. Обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні: Посібник/ МВС України.НАВСУ. Департамент Боротьби з незаконним обігом наркотиків; За ред. О.М.Джужі.- Київ, 2005.- 107с.
3. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності): Монографія/ Ін-т вивчення проблем злочинності. Акад. прав. наук України; За заг. ред. Ю.В.Бауліна, Л.В.Дорош.- Харків: "Право", 2005.- 255с.
4. Піщенко Г., Тущенко О. Соціокультурні та геополітичні чинники поширення наркоманії та ВІЛ/СНІДу в Україні // Право України.-К.,2005.-№2.-С.73-77.

Демчіхіна Є.С.,
доцент кафедри кримінології та кримінально – виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ФОРМУВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціально-економічна криза в Україні, безробіття, невирішені завдання культурно-виховного характеру негативно впливають на формування молодого покоління. В окремих випадках ці явища зумовлюють відчуження неповнолітніх від офіційних інститутів соціалізації.

Розглядаючи проблему злочинності серед неповнолітніх, необхідно виділити сукупність обставин і факторів, що сприяють підвищенню її рівня. Неабияку роль відіграє сім'я, в якій виховується майбутній правопорушник (злочинець), а також активна профілактична та попереджувальна робота. Негативно впливає на підлітків відсутність контролю з боку суспільства (серед неповнолітніх спостерігається незайнятість, не всі з них відвідують навчальні заклади), алкоголізм і наркоманія серед однолітків тощо.

За кримінальними справами, кожний восьмий виявлений злочин вчинено в сім'ї (13,2 %), кожний сьомий (15,4 ***%)*** - з особливою жорстокістю, кожний шостий (16,9 ***%)*** - зі знущанням

над потерпілим, кожний десятий (10,3 **%)** - із заподіянням катувань. Майже 27 % опитаних дітей підтвердили, що до них зверталися незнайомці через мережу Інтернет з пропозиціями сексуального характеру (за статистикою, 78 % дітей віком 6-17 років користуються Інтернетом, а в мережі існує до 200 тис. веб-сайтів, що пропонують контент з дитячою порнографією). Малолітні жертви сексуальних посягань підсвідомо прагнуть відтворити свій життєвий досвід у дорослому житті. Віддаленими наслідками для потерпілих у майбутньому стає їх схильність до алкоголізму, наркоманії, асоціальної поведінки, жорстокості (за даними статистики, діти- жертви у 10 разів частіше роблять спроби суїциду; у 85 % дорослих пацієнтів психіатричних клінік виявляється історія сексуального насилля в дитинстві [1; с. 5].

Залишається досить гострою і проблема адекватного реагування на злочинність неповнолітніх. Значною мірою це викликано недосконалістю національного кримінального законодавства, яке є, з одного боку, більш репресивним щодо дітей, ніж щодо дорослих, на що неодноразово звертали увагу дослідники [2], а з другого – нерідко призводить до невиправданого звільнення від відповідальності. Судова практика свідчить, що більшість неповнолітніх, які скоїли злочин, звільняються від покарання з випробуванням (67,2 % від усіх засуджених), а приблизно чверть засуджується до позбавлення волі [3].

В обох випадках вкрай рідко досягається мета кримінальної відповідальності: в першому випадку неповнолітній відчуває себе безкарним, його жертва – незадоволеною, а спільнота – менш безпечною; в другому випадку жертва теж не отримує відшкодування, неповнолітній, який потрапляє в кримінальне середовище, швидко прилучається до кримінальної практики, а громада отримує замість ресоціалізованої особи криміналізовану.

Попри негативну роль покарання у виді позбавлення волі, яке нерідко стає «кримінальним університетом» для неповнолітнього, сама система сучасного карального за своєю суттю кримінального судочинства об’єктивно сприяє криміналізації особистості [4; с. 77].

Найчастіше пересічні громадяни і спеціалісти із соціального захисту дітей не пов’язують поширене в Україні насильство над дітьми із проявами жорстокості. Батьки дуже

активно реагують на випадки насильницьких дій із боку третіх осіб у ставленні до своєї дитини, водночас принижуючи та фізично караючи своїх дітей. Спеціалісти з питань захисту прав дитини проводять численні наради, круглі столи із запобігання жорстокому поводженню з дітьми, а свою власну дитину готові карати фізично за непослух і погані оцінки. Саме це обумовлює значні порушення прав дітей на інформацію, життя, свободу, особисту недоторканість, честь і гідність у сучасних умовах і робить реальний виклик сучасній системі захисту прав дитини в Україні [5, с. 5].

Багаторічна робота щодо захисту прав дітей відображена в одному з найголовніших міжнародних правових актів, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН в 1989 році, - Конвенція про права дитини (Україна ратифікувала Конвенцію з прав дитини – 27 лютого 1991 року). Вперше були створені головні уявлення сучасного людства про місце дітей у суспільстві. Основний принцип Конвенції полягає в тому, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості , потребує спеціальної охорони і піклування , включаючи надійний правовий захист , як до, так і після народження » [18 , с.36] . Згідно з Конвенцією права дитини повинні визнаватися відносно усіх дітей «без всяких винятків і без відмінностей чи дискримінації за ознакою раси , кольору шкіри , мови, статі , релігії , політичних або інших переконань , національного чи соціального походження , народження або іншої обставини , що стосується самої дитини або його сім'ї » [18 , с.37] .

Отже, злочинність неповнолітніх завжди була і залишається гострою актуальною правовою та суспільною проблемою, що постійно привертає увагу вчених і практиків. Вона є складовою загальної злочинності та засвідчує тенденції її розвитку в майбутньому. Це зумовлено не лише тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями особливого роду, а й тим, що на сьогодні це одна з найбільш кримінально уражених верств населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини

[Текст] : монографія / Джужа А. О. ; Нац. акад. внутр. справ. - К. : [б. в.], 2013. - 193 с.
2. Сахарук Т.В. Проблеми призначення покарання неповнолітнім// Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. праць. Вип.8. – Х., 2004. – С.53-59.
3. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність// Вісник Верховного суду України. – 2003. - № 4(38). – С.25.
4. Флямер Р., Карнозова Л. «Детская юстиция». Обзор экспериментальных проектов в России// Движение за ювенальную юстицию в современной России. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2003. – 172 с.
5. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Авт.: Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. — К.: ТОВ "К.І.С.", 2011 — 132 с.
14. Конвенція про права дитини //Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 5. – К.: Юрінком, 1997. – С. 35-54.

Шапочка С. В.,
науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, магістр права

СТОСОВНО НОВИХ ВИДІВ ШАХРАЙСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Проблема кіберзлочинності набула міжнародних масштабів та демонструє сталу тенденцію до зростання [1, с. 58]. Результати аналізу її характеристик дозволяють прогнозувати ускладнення боротьби з нею з огляду на те, що способи вчинення комп'ютерних злочинів з кожним роком

набувають усе досконаліших форм. До вирішення цієї проблеми необхідно підходити комплексно, вивчаючи динаміку розвитку кіберзлочинності і виникнення нових її видів.

Відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року № 964-IV система забезпечення інформаційної безпеки є складовою частиною національної безпеки держави й однією з найважливіших її функцій, що полягає в захищеності людини, суспільства і держави, забезпеченні охорони та захисту інформаційних ресурсів, мінімізації шкоди від негативних інформаційних впливів, небажаних наслідків використання інформаційних продуктів і інформаційних технологій [2].

Однією з потенційних загроз національній безпеці вже давно стали високотехнологічні злочини, що вчиняються з використанням мережі Інтернет організованими злочинними угрупованнями.

Нові інформаційні технології дали поштовх розвитку міжнародних зв'язків організованої злочинності, укладенню та реалізації міжнародних злочинних угод, надали нові інструменти для вчинення злочинів. Власне, глобальна мережа Інтернет, і, вже існуюча міжнародна злочинність, стали основними джерелами для виникнення нового типу організованої злочинності – кіберзлочинності, з характерними їй "традиційними" ознаками: стійкість, попередня зорганізованість членів або структурних частин для спільної злочинної діяльності, ієрархія, з чітким розподілом ролей і обов'язків, сувора дисципліна, транснаціональний характер тощо, а також новими ознаками: відсутність чітко визначених географічних меж, складність у визначенні часу, місця вчинення злочину, наявність у злочинців спеціальних знань у галузі інформаційно-телекомунікаційних систем тощо.

Необхідно зазначити, що поява нових засобів зв'язку й комп'ютерних технологій полегшили встановлення і підтримання комунікації між злочинними групами та співтовариствами не лише у рамках однієї країни, але і на міжнародному рівні, дозволяючи вчиняти злочини з використанням можливостей мережі Інтернет, а саме: шахрайство, вбивство, тероризм, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, пов'язані з виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографії, в тому

числі і дитячої, незаконний обіг зброї, незаконна міграція, службові злочини, порушення авторських прав, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку тощо).

Варто зазначити, що шахрайство, з використанням комп'ютерної мережі Інтернет становить понад 60 % кіберзлочинів, тобто, більш ніж половину злочинних посягань на право власності від загальної кількості "білокомірцевих" злочинів.

Даному виду злочинів притаманні такі характеристики як велика суспільна небезпека, слабкий контроль з боку суспільства й правоохоронних органів, інтелектуальність, висока латентність, низький ступінь ризику для злочинця і, при цьому, порівняно легкий успіх, конфіденційність дій, анонімність будь-якого користувача-злочинця, відсутність кордонів, вчинення в будь-який час, з будь-якого місця планети, транснаціональний організований характер.

Шахрайство в мережі Інтернет зберігає сталу тенденцію до еволюціонування, з'являються нові його види чи удосконалюються вже відомі, такі як: фішинг, скіммінг, використання шпигунських програм (spyware, keyloggers), обман під час купівлі-продажу товарів в Інтернет-магазинах, шахрайство в Інтернет-аукціонах, SMS- шахрайство, рерайтинг, серфінг, креммінг, шахрайство з криптовалютами тощо [3, с. 330].

Завдячуючи стрімкому розвитку електроніки та інформаційних технологій виникають нові види злочинів, що вчиняються з використанням мережі Інтернет.

З'явилося і нове явище, що виникло в мережі Інтернет менше п'яти років тому. Йдеться про широке розповсюдження і популяризацію використання децентралізованих віртуальних криптовалют (Bitcoin, Litecoin, Namecoin, Zerocoin, Quark, Megacoin, Namecoin, Peercoin, Worldcoin, тощо), темпи приросту капіталу їх власників склали 100 %, 200 % і навіть 1000 % на день. Криптовалюта стала одним із видів електронних платіжних засобів для оплати товарів і послуг в мережі Інтернет, яку також можна обміняти на реальні гроші.

По суті, кожна з цих платіжних систем стала новим валютним ринком, що нестримно набирає популярність, а

валютна торгівля перетворилася на глобальну азартну гру. Включитися в цю гру легко може будь-хто. Для цього навіть не потрібно нічого знати про криптовалютах – досить купити віртуальні монети на біржі, як фішки в казино. Тобто криптовалюти – це величезні світові шахрайські піраміди [4].

Нерегульована сфера віртуальних валют користується великою популярністю серед організованих злочинних угруповань, що вже приймають оплату за свої послуги в віртуальній валюті, використовуючи альтернативний Інтернет – DarkNet, що функціонує на основі системи TOR (The Onion Router).

Окрім того, в Канаді та США вже з'явилися Bitcoin-банкомати, Bitcoin-біржі, що дають можливість створити відчуття попиту і ліквідності криптовалюти, а як наслідок – призвести до стрімкого росту її курсу, зробити віртуальні гроші платіжним засобом організованих злочинних угруповань та предметом вчинення злочинів у мережі Інтернет.

Різке зростання популярності криптовалют змусило багатьох українців також замислитися про те, щоб здійснювати такі розрахунки, а також заробляти на майнінгу – видобутку Bitcoin. Загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, відповідальність суб'єктів переказу коштів, а також правові вимоги до здійснення випуску і використання електронних грошей в Україні встановлені Законом України "Про платіжні системи і переказ коштів в Україні" [5]. А відповідно до статті 9 цього Закону платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем і оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації Національним банком України. Відповідно до вимог статті 15 Закону право випуску електронних грошей надане виключно банку. На сьогодні в Національний банк України не зверталися банки або інші юридичні особи з приводу реєстрації платіжної системи Bitcoin або з приводу узгодження правив використання електронних грошей Bitcoin. НБУ застерігає українців від використання такої системи [5].

В той же час, в деяких країнах, зокрема – в Китаї, Росії Bitcoin вже фактично поза законом.

З огляду на світові тенденції формування глобального інформаційного простору при високій динаміці розвитку інформаційних технологій, очевидно, що проблема забезпечення

інформаційної безпеки є однією з найбільш актуальних, а небезпека потенційних загроз у вигляді ІТ-злочинності, шахрайства з криптовалютами – реальною, що потребує системної, наступальної реакції держави. українського законодавства.

Разом з цим, далеко не всі проблеми, пов'язані з питанням протидії використанню мережі Інтернет організованими злочинними угрупованнями досліджені, піддані необхідному аналізу, узагальненню і відповідному відображенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія кіберзлочинності в Україні : правові та організаційні засади : навч. посіб. / [О. Є. Користін, В. М. Бутузов, В. В. Василевич та ін.]. – К. : Видавничий дім "Скіф", 2012. – 728 с.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
   http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15.
3. Шапочка С. В. Кримінологічна характеристика шахрайства, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж / С. В. Шапочка // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук. - практ. журнал ; МНДЦ при РНБО України. — К., 2011. — № 2-3.— С. 329 — 336.
4. В мире бум криптовалютных пирамид / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
   http://finance.eizvestia.com/full/244-cryptocurrency-pyramid.
5. Про платіжні системи і переказ коштів в Україні: Закон України від 5 rdsnня 2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
   http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/page.
6. НБУ не рекомендует украинцам пользоваться Bitcoin: официальный комментарий / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
   http://ain.ua/2014/02/14/513124.

Безуглий О.А.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ СПОСОБІВ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТОМ

Криміногенна ситуація в Україні свідчить, що з кожним роком злочинність стає все більш організованою, професійною та озброєною. Збільшується кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених на території України. За таких умов значного поширення набуло незаконне заволодіння транспортними засобами, що в окремих своїх формах носить особливо загрозливий характер. уражаючи як окремих громадян, так і державну в цілому.

Серед представників злочинного світу автотранспорт як засіб незаконного збагачення користується особливою популярністю, враховуючи його мобільність, великий попит українського споживача та високі ціни на автомобілі певної марки. Тому не дивно, що викрадення автомобілів став одним із найпоширенішим, найпопулярнішим та над прибутковим видом злочинності. Даний вид злочину с одним із головних напрямів організованої злочинної діяльності. Як свідчить практика, організована злочинність практично миттєво пристосовується до будь-яких змін у суспільному житті. Тобто,є всі підстави вважати, що в майбутньому кримінальні тенденції викрадення транспортних засобів будуть розширюватись та удосконалюватись.

Слід відмітити, що автотранспортний засіб – це специфічний товар, властивості та характеристики якого дозволять зловмисникам швидко переміщати його на великі відстані, з легкістю переховувати без псування протягом тривалого часу і за необхідності розбирати на запчастини, які також користуються великим попитом, та інколи приносять більші прибутки, ніж реалізований комплектний автомобіль [1, с.134].

Автовикрадачів можна розділити на дві категорії: перша категорія - професійні автовикрадачі, що спеціалізуються, як правило, на певній марці автомобілів, що знають їх досконало.

Мета такого класу автовикрадачів - дорогі автомобілі

Друга категорія автовикрадачів: викрадачі-аматори, у яких завжди напоготові пояснення своїм діям словами "йшов повз, дай, думаю, покатаюся". Такі автовикрадачі, часто, грамотні автомобілісти, викрадають всі інші автомобілі (не входять в першу категорію) і при цьому користуються легким успіхом [2].

Протидія незаконному заволодінню автотранспорту є важливим завданням компетентних державних органів, а неодмінною умовою ефективності такої протидії - одержання відомостей про підготовку, вчинення, приховування слідів даного злочину, а також злочинів, які вчинені кваліфікованим способом чи мають замаскований характер.

В даний час існує безліч способів викрадення автомобілів і найтиповіші із них це: ломові (це злом автомобіля використовуючи викрутки, лома та молотка), інтелектуальні (робота з код-грабером або генератором перешкод), шахрайські (за допомогою дубліката ключів, несанкціоновано запрограмованого брилка), а також за допомогою банальних прийомів (крадіжка з гаража, розбійний напад, обманні дії) [3].

Технічний прогрес зростає, автомобілі наповнені електронною апаратурою, якщо раніше до автомобіля підходили з набором викруток, відмичок, ідентичних ключів для відповідного автомобіля, то зараз все сильно змінилося і стало набагато легше і простіше, адже що може бути простіше, ніж просканувати за допомогою «код-граббера» код брилка автосигналізації і згодом відтворити його, нейтралізувавши всі можливі елементи блокування, що направлені на захист автомобіля, що впершу чергу направлено на відключення звукової сигналізації, щоб не привертати до себе увагу оточуючих. Існують такі способи:

Сканування: Спосіб відключення автосигналізації шляхом підбору коду. Засновано на методі простого перебору. Засіб захисту: антисканер (засіб сигналізації для виявлення спроби підбору коду і блокування радіосигналів). (Всі сигналізації Magic Systems).

Код-граббер: Спосіб, заснований на перехоплення сигналу, який подає брілок, з допомогою спеціального пристрою і повторне використання цього сигналу для відключення автосигналізації у відсутності власника транспортного засобу.

Засіб захисту: динамічний код брилка, який змінюється при кожному натисканні на кнопку брилка. (Сигналізації Magic Systems 225/224/Байкал-2).

Код-граббер з кодом заміщення: Спосіб «обману» автосигналізації з динамічним кодом, в результаті якого викрадачеві вдається роздобути ще не використану команду брилка. Засіб захисту: закріплення команд включення-виключення сигналізації різними кнопками брилка. (Сигналізації Magic Systems 360/400).

Алгоритмічний код-граббер: Спосіб відключення автосигналізації з використанням пристрою, що розпізнає які кнопки брилка натискає автовласник. Засіб захисту: принципово нова система кодування брилка сигналізації «Діалоговий код» заснований на принципі «свій-чужий». (Сигналізації Magic Systems Сталкер-600NB, Байкал-505).

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що врахування вище зазначених способів здійснення викрадення автотранспортних засобів необхідно використати в подальшому при розробленні методичних рекомендацій, які покращить і підвищить ефективність роботи правоохоронних органів України під час протидії злочинам, що пов'язані з викраденням автомобілів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федосєєв М.А. Автотранспортні засоби як предмет незаконного переміщення товарів через митний кордон України / М.А. Федосєєв // Боротьба з організованою злочинності і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал. 2012. - № 1 (27). – С.229-236.
2. Як працюють автовикрадачі // Інтернет-сайт: DRIVE2.RU. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.drive2.ru/users/leopardodjs/blog/288230376152011292/.
3. Способы угона автомобилей. Оружие современного автоугонщика и противостояние ему // Інтернет-сайт: autonovice.com. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://autonovice.com/2008/06/05/sposoby-ugona-avtomobilej.html.

Щирська В.С.,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

НАРКОПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

У системі запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зокрема організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, важливе місце відведене політичним заходам, які полягають у формуванні та проведенні ефективної наркополітики в частині боротьби з вказаною категорією кримінальних правопорушень, що відповідає національним інтересам України.

Відповідно до Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р наркополітика це стратегія і тактика діяльності держави у сфері контролю за обігом наркотиків, боротьби з їх незаконним обігом та протидії наркоманії, що відповідає національним інтересам України і міжнародним конвенціям ООН [1]. Її основу складають заходи боротьби із суспільно небезпечними діяннями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

На підставі положень цієї стратегії формуються політичні заходи протидії окремим видам злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зокрема організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

З урахуванням сучасної наркоситуації та нормативно-правових актів у сфері протидії незаконному наркообігу [1-5] реалізація наркополітики в частині боротьби з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи

виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та інших негативних явищ у цій сфері повинна передбачати:

встановлення державного контролю за обігом в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та додержанням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори;

поліпшення взаємодії суб'єктів запобігання злочинам, передбаченим ст. 317 КК України, та суспільно небезпечним і шкідливим наслідкам, які вони породжують (наркоманії, ВІЛ-інфекції, інших злочинів);

запобігання відтоку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів із законного (легального) обігу;

зменшення шкоди від наслідків незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів;

надання різноманітних медичних і соціальних послуг, пов'язаних із зниженням ризику і запобіганням поширенню наркоманії та інших хвороб серед наркозалежних організаторів або утримувачів місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

проведення інформаційної роботи щодо недопущення вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, створення та утримання з цією метою певних місць, а також з формування у споживачів ін'єкційних наркотиків навичок безпечної поведінки, усвідомлення ризику зараження ВІЛ-інфекцією та відповідальності за власне здоров'я;

забезпечення доступності стерильних голок, шприців та дезінфікуючих матеріалів шляхом їх безоплатного обміну;

розроблення та координацію програм лікування наркозалежності, впорядкування профілактичних і реабілітаційних програм для осіб, які вживають наркотики, та їх родин, зокрема замісної підтримувальної терапії;

ініціювання проведення у засобах масової інформації кампаній для підвищення рівня підтримки громадськістю наявних або нових стратегій, спрямованих на зменшення негативних наслідків для здоров'я і життєдіяльності суспільства від незаконного наркообігу;

створення цілісної системи лікування споживачів наркотиків, хворих на СНІД, туберкульоз, парентеральні вірусні гепатити та/або тих, хто має інші захворювання;

консультування та лікування з дотриманням належної поваги до потреб і прав пацієнтів, запровадження процедур, що забезпечують конфіденційність інформації;

розвиток терапевтичних програм з низьким порогом включення до них пацієнтів, що дає змогу особам, які вживають наркотики, встановити контакт з медичними і соціальними службами;

надання комплексу послуг з опіки та підтримки споживачів наркотиків (як доповнення до профілактики і лікування), спрямованих на мінімізацію наслідків від вживання наркотиків з метою забезпечення охорони здоров'я і життєдіяльності суспільства;

оцінку фактичного обсягу обігу наркотиків та їх незаконного розповсюдження з урахуванням латентності, прогнозування негативних тенденцій у цій сфері, можливих економічних і соціальних наслідків;

відстеження динаміки епідеміологічної ситуації щодо ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатиту та інших соціально небезпечних захворювань серед споживачів наркотиків (зокрема ін'єкційної групи);

виявлення нових видів наркотичних засобів та психоактивних речовин та прийняття рішення щодо доцільності здійснення заходів контролю за ними;

визначення причин організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, розповсюдження наркотиків, поширення наркоманії та пов'язаних з цим негативним явищем правопорушень;

розроблення системи заходів профілактики та протидії наркоманії і наркозлочинності, оцінки ефективності їх впливу на ситуацію.

Загальнодержавна політика щодо протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу, зокрема протиправних діянь, передбачених ст. 317 КК України, повинна реалізуватися через відповідні програми з використанням різноманітних методів, зокрема просвітницьких, методах раннього виявлення,

лікування наркотичної залежності, реабілітації хворих правопорушників тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
2. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
4. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-%D1%80.
5. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
6. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80
7. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
8. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80
9. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу :
10. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3160-17

Рудик М.М.,
здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ МОЛОДІЖНИХ РАДИКАЛЬНИХ РУХІВ

Початок XXI століття позначився сплеском активності молодіжних рухів. Соціально-економічні й політичні перетворення в країні, пов'язані з реформуванням усіх сфер суспільного життя, призвели до суттєвих змін у соціальному просторі, зламу колишніх моральних цінностей, норм, традицій, стереотипів мислення. Це впливає, передусім, на молодь, яка не залишається осторонь змін, що відбуваються у суспільстві. Останніми роками почастішали вияви молодіжного радикалізму, зокрема на національному, релігійному та політичному грунті.

Молодь – це сукупність групових спільнот, що утворюється на основі вікових ознак і пов'язаних з ними основних видів діяльності. У вузькому значенні молодь – соціально-демографічна група, що виділяється на основі обумовлених вікових особливостей соціального становища молодих людей, їх місця і функцій в соціальній структурі суспільства.

Молодими громадянами в України є особи віком від 14 до 35 років (ч. 1 ст. 1 Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" від 5 лютого 1993 р. № 2998-XI). Молодь як соціально-демографічна група неоднорідна за своїм складом. У ній виділяють різні верстви за віком (підлітки, юнацтво), за статтю (чоловіки, жінки), за видами діяльності (учні, студенти, працівники), за місцем проживання (міська, сільська молодь) та ін.

Держава визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молоді, а також напрями реалізації державної молодіжної політики.

З 1991 р. до початку 2006 р. чисельність молоді України скоротилася на 766 тис. осіб. Проте частка молоді серед усього населення країни зросла – від 31,3 до 33,0 %, передусім унаслідок пришвидшених темпів скорочення загальної чисельності населення. Наразі молодь характеризується наступними кількісними й якісними показниками: юнаки і дівчата віком від 14 до 35 років становлять приблизно третину усього населення країни; 70 % молоді мешкає у містах; 30 % – у селах; близько 100 тис. молодих осіб офіційно зареєстровані як

безробітні; понад 2 млн студентів навчаються у 340 вузах; близько 5 % молоді беруть участь у громадському русі.

Молодіжна субкультура – характеристика будь-якого об'єднання молоді, що має власні елементи культури, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішню атрибутику), традиції, тексти, норми і цінності.

Термін "субкультура" нерідко ототожнюють з поняттям "контркультура". Для того, щоб уникнути термінологічної незрозумілості, наведемо таке визначення. Молодіжна контркультура – характеристика об'єднання молоді, що має ознаки субкультури та визначається станом активної чи пасивної опозиційності до існуючих у суспільстві норм і цінностей. Ще одна помилка – підміна поняття "молодіжна субкультура" поняттям "неформальний молодіжний рух". Вони, також, не тотожні. Неформальним молодіжним рухом є система молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної діяльності у взаємозв'язку. Водночас молодіжний неформальний рух є складовою ширшого середовища – молодіжного "андеґраунду".

Основними чинниками, що нині негативно впливають на діяльність неформальних молодіжних організацій, є такі: відсутність цілеспрямованої, виваженої координації цих об'єднань державою; невдоволення молоді старшим поколінням, що переростає у молодіжно-підлітковий протест; пропаганда неофашистських і расистських ідей; незахищеність від втручання у діяльність "неформалів" кримінальних структур, представників деструктивних релігій; формування молодіжно-підліткового середовища, в якому превалює вульгарна, девіантна поведінка, пропагується вживання алкоголю, наркотиків, паління, статева розбещеність; пригнічення особистості підлітка в асоціальних і антисоціальних об'єднаннях (угрупованнях).

Нині створено десятки молодіжних об'єднань різного характеру –від ліберальних до ультрарадикальних. Молодь все активніше заявляє про себе і вимагає від влади уваги. Це виявляється й в екстремістських витівках, і в створенні нових рухів.

Серед чинників, що визначають створення нових молодіжних об'єднань радикального спрямування, є такі: недостатня увага з боку держави до проблем розвитку молоді на

тлі відсутності національної молодіжної ідеології; неналежне фінансове забезпечення роботи гуртків, секцій, дитячих і молодіжних організацій, клубної діяльності; байдуже ставлення центральних та місцевих органів влади, освітніх закладів до проблем виховання молоді; руйнування системи відпочинку й дозвілля; негативний вплив засобів масової інформації; високий рівень політизації та бюрократизації діючих молодіжних об'єднань та складна система їх реєстрації; недостатня увага з боку батьків і вчителів до інтересів та захоплень дітей і підлітків; схиляння молодих перед закордонними (східними, західними, африканськими) зразками культури тощо.

Молодіжний радикалізм (англ. "radicalism") – духова настанова, спосіб думання, а наслідком його також дія, що послідовно і прямолінійно йде до наміченої мети, відкидаючи всякий компроміс.

Термін "радикалізм" значно перекручено публіцистикою і засобами масової інформації. Слід розрізняти тактичний і стратегічний радикалізм, а також ступінь неприйняття тих чи інших дій та (або) цілей владою а, інколи, і суспільством. Найбільш прийнятним нині є розуміння радикалізму як тактики (певних способів і методів дій), що сповідує крайні заходи. Адже до радикальних, як правило, відносять організації або людей, які здійснюють зовні яскраві акції протесту, що викликають негативну реакцію широких верств населення та влади. Залежно від ступеня терпимості та демократичності самого суспільства і державної системи радикальними діями вважають не лише блокади доріг, захоплення будівель або тероризм, а й збирання підписів на знак протесту, пікети та інші мирні публічні акції.

Інше значення радикалізму має стратегічний (цільовий) характер. У цьому разі радикальними слід вважати організації та людей, які сповідують корінні зміни в суспільстві й лише у цих змінах вбачають перспективи розв'язання наболілих проблем.

Чинники молодіжного радикалізму поділяють на соціально-економічні, соціально-психологічні, етнокультурні та інституційно-правові.

В якості основного показника, зазвичай, називають соціально-економічну нерівність. У сучасній Україні розрив між заможними та бідними збільшується (за деякими підрахунками, розрив між рівнем доходу 10 % найбідніших і 10 %

найзаможніших українців у багато разів перевищує аналогічний показник в інших європейських країнах). Соціально-психологічні аспекти молодіжного радикалізму пов'язані з феноменом масових політичних настроїв. Радикалізм помітно активізується в періоди кризового загострення обстановки або суспільно-державної і соціальної перебудови. У ці періоди громадськість, морально підготовлена до змін, шукає швидкі шляхи виходу з кризової ситуації, вбачаючи радикальні засоби найбільш ефективними. Етнокультурні чинники пов'язані з етнонаціональними традиціями того чи іншого етносу (регіону) або впливами релігійних громад. Інституційно-правові фактори і причини характеризують вплив на молодіжний радикалізм особливостей політичного устрою, правових інститутів та режиму їх функціонування. Дається у знаки вплив геополітичного оточення.

Джерелом радикалізму є, передусім, невисокий рівень загальної культури, а також відсутність глибоко укорінених в соціальній свідомості та психології традицій громадського життя і демократичних устоїв.

Гусєва К.А.,
старший викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАПОБІГАННІ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України [1] не містить норм, тотожних нормам, що містилися в ст.ст.: 23, ч. 1, 23^1 раніше діючого КПК [2], стосовно обов'язкового виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, та внесення цими суб'єктами кримінального судочинства у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Цей факт дає підстави

стверджувати, що із сучасного кримінального провадження необґрунтовано, на наш погляд, *усунуто його завдання щодо профілактики злочинності*.

Поряд з тим слід відмітити як позитивний момент те, що новим кримінально-процесуальним законодавством України вперше за часів радянського й пострадянського існування українського суспільства *створено правові передумови й передбачено абсолютно новий дійовий процесуально-правовий інструментарій для здійснення під час кримінального провадження запобігання злочинам та їх припинення*[*]. Ідеться, зокрема, про перелік конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, підстави й механізми їх проведення, які або прямо націлені на припинення злочинів під час кримінального провадження, або їх проведення за своїми потенційними процесуальними можливостями мають попереджувальну спрямованість. Особливого вираження можливість процесуального запобігання злочинам набула в статті 250-й чинного КПК, де говориться, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженими з прокурором, або прокурора.

Доречно зауважити, що із усіх негласних слідчих (розшукових) дій значний ряд має найбільшу попереджувальну спрямованість. Стисло розглянемо їх.

Контроль за вчиненням злочину. Він, згідно ч. 1 ст. 271 КПК України може здійснюватися, зокрема, у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, і проводитися в формах: *контрольованої поставки*; *контрольованої та оперативної закупки*; *спеціального слідчого експерименту*; *імітування обстановки злочину*. Зауважимо, що в даному випадку маються на увазі підстави, інформація щодо яких є виключно предметом вивчення, оцінки й прийняття процесуального рішення в рамках кримінального провадження.

Очевидно, що йдеться про контроль за вчиненням злочину, коли він ще є незакінченим (стадія готування), або на

[*] Доречно нагадати, що ст. 1 чинного Кримінального кодексу України запобігання злочинам віднесено до кола основних його завдань.

будь якому етапі вчинення продовжуваного злочину[*]. І саме *запобігання йому, або припинення є головною метою реалізації розглядуваної норми КПК.*

Чинний КПК не містить понять задекларованих форм контролю за вчиненням злочину й не розкриває їх сутності. Але ці поняття напрацьовані теорією і практикою оперативно-розшукової діяльності, і тому вони можуть бути визначені саме на цій основі.

Так *контрольована поставка* як негласна слідча (розшукова) дія полягає у встановленні негласного нагляду за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитним перевезенням) територією України будь-яких товарів, предметів та речовин у транспортних засобах, вантажах, багажах, особистих речах, поштових відправленнях тощо з метою: встановлення проміжних і кінцевих пунктів (адрес) цього переміщення та причетних до нього осіб; забезпечення (за необхідності) безпеки власне самого такого переміщення та осіб, що його здійснюють; виявлення в події й обставинах даного процесу ознак підготовки або вчинення злочину та фіксування відповідних фактичних даних (доказів); запобігання злочину на стадії його готування чи припинення під час вчинення злочинних дій; притягнення винної особи (осіб) до відповідальності.

Контрольована закупка полягає у виявленні й фіксуванні в установленому порядку підготовлюваних або вчинюваних злочинів, пов'язаних з незаконними діями у сфері обігу товарів, предметів, речовин та надання послуг, шляхом спланованого гласного (відкритого) придбання слідчим чи працівником уповноваженого оперативного підрозділу цих товарів, предметів, речовин та послуг у осіб, які обґрунтовано підозрюються в зазначених злочинах, з наступним оголошенням даним особам про дійсний (контрольований) стан закупки, та з метою документування виявлених таким чином злочинних дій, запобігання їм чи їх припинення в кримінальному провадженні, а також притягнення винних до відповідальності.

---

[*] Згідно ч. 2 ст. 32 чинного КК України продовжуваним злочином визнається такий злочин, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Оперативна закупка. На відміну від попередньої негласної слідчої (розшукової) дії, вона представляє собою негласне (таємне) придбання особами, яким доручено здійснити цю закупку, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, заборонених або обмежених для обігу, а також речей, які є засобом, знаряддям або предметом вчинення злочину тощо, з метою виявлення й документування таким чином фактично вчинених злочинних дій, запобігання їм чи їх припинення в кримінальному провадженні, а також притягнення винних до відповідальності.

Спеціальний слідчий експеримент. Маючи таке ж призначення, як і попередні форми контролю за вчиненням злочину, суть спеціального слідчого експерименту полягає в штучному створенні під час кримінального провадження обстановки максимально наближеної до реальності (створенні нової обстановки, доцільній зміні існуючих елементів тощо), для наступної перевірки в цих умовах (найбільш відповідних щодо здійснення злочинних намірів) спрямованості й підтвердження протизаконної діяльності особи, у якій угледаються наявні ознаки підготовки чи здійснення окремих етапів продовжуваного тяжкого або особливо тяжкого злочину, спостереженні за цією діяльністю з метою її документування, а також, виходячи з розвитку події, своєчасного запобігання злочину на стадії його готування або припинення, у тому числі на стадії замаху на нього.

Імітування обстановки злочину. Ця негласна слідча (розшукова) дія представляє собою проведення уповноваженими суб'єктами сукупності різних (не заборонених законом) дій, у тому числі інших негласних слідчих (розшукових) дій для створення ситуації (фізичної, соціальної, психологічної, управлінської тощо), яка в уявленні особи, котра вже здійснила необхідні підготовчі дії для вчинення злочину, є найбільш придатною для його закінчення й досягнення злочинного результату, за умов якої зазначена особа (група осіб) може продовжити замислені нею (ними) злочинні дії, що надасть можливість задокументувати їх, а також запобігти їм або припинити останні.

Окрім охарактеризованих вище негласних слідчих (розшукових) дій, що розраховані на безпосереднє запобігання злочинам чи їх припинення, КПК України передбачає ряд інших

таких дій, але спрямованих на таємне виявлення й фіксацію фактичних даних щодо підготовлюваного або вчинюваного злочину, з наступним запобіганням йому або припиненням його та притягненням винної особи (осіб) до відповідальності. Це аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) та зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК). Попереджувальна спрямованість цих негласних слідчих (розшукових) дій цілком випливає зі змісту зазначених норм КПК.

Отже законодавець заклав нормативно-правові передумови щодо опанування в кримінальному провадженні функції слідчого попередження й припинення злочинів. Проте на сьогодні відсутні потрібні для практичної реалізації цієї функції відповідні організаційно-правові, обліково-реєстраційні, управлінські механізми.

Насамперед, необхідна розробка єдиної системи статистичного обліку попереджених злочинів. Якнайшвидше потрібне також відомче (в системі МВС України) нормативно-правове врегулювання оперативної звітності стосовно результатів попередження злочинів, а також щодо критеріїв оцінки цієї діяльності під час досудового розслідування злочинів.

У якості джерел інформації про злочин, який готувався або про триваючий злочин під час досудового слідства можна запропонувати використання:

- показів обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідка;
- заяви громадянина;
- повідомлення посадової особи підприємства, організації, установи;
- особистого спостереження слідчого, працівників інших правоохоронних органів;
- даних, отриманих шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності і т.ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 р.: Голос України від 19.05.2012 / N 90-91 /.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, затверджений Законом від 28.12.60 (1000-05), ВВР, 1961, N 2 ст. 15.

Князєв С.В.,
здобувач кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ ВНЕСЕННЯ НОВАЦІЙ В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО - ДІЄВИЙ ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ НА РИНКУ ЖИТЛА

20 листопада 2012 року вступив в дію новий КПК України. До його прийняття та вступу в дію серед учених процесуалістів, практичних працівників правоохоронних органів та суду точилася гостра дискусія як по окремих нормах майбутнього КПК, так і щодо нього взагалі. Практика застосування його положень, в тому числі і при протидії злочинам на ринку житла, є неоднозначною, обумовлює неефективність дій правоохоронних органів. Тому ми виокремлюємо і пропонуємо до дискусії певні положення КПК.

Згідно з вимогами ч.7 ст. 236, ч.7. ст. 237 КПК України вилучені під час обшуку (в тому числі і особистого) або огляду речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. При цьому Закон не містить виключень щодо переліку такого майна залежно від того чи належить воно підозрюваному, чи ні. Тим більше, що при проведенні таких слідчих дій встановити належність речі на місці або на наступний робочий день майже неможливо. Водночас, згідно з ч.1 ст. 167 КПК України, тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення. Згідно з ч. 5 ст 171 КПК

України клопотання про арешт тимчасово вилученого майна має бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його вилучено. З урахуванням цих положень КПК України виникають такі проблемні питання: як слід вчинити з майном, що належить особам, які не мають значення до кримінального провадження і яке вилучено під час обшуку і в подальшому буде визнано речовим доказом; чи необхідно щодо всього майна, яке вилучається в ході обшуку та огляду, на наступний робочий день звертатися з клопотанням до суду про його арешт, уважаючи таке майно тимчасово вилученим; якщо такі дії слід робити лише щодо майна підозрюваного, то з якого моменту майно слід вважати тимчасово вилученим, якщо після з'явлення у провадженні підозрюваного буде з'ясовано, що вилучене майно належить йому , або якщо на момент вилучення майна його власник був невідомий ; чи можна тимчасово вилучати в ході обшуку майно підозрюваного для його подальшого арешту для забезпечення цивільного позову або конфіскації майна, якщо це майно не є набутим у результаті вчинення кримінального правопорушення, доходом від нього, або на яке спрямоване кримінальне правопорушення (п.4 ч.2 ст. 167 КПК України). Уважаємо за доцільне передбачити можливість тимчасового вилучення та накладення арешту на майно, яке є речовим доказом у провадженні, як належного підозрюваному, обвинуваченому та і іншим особам. Для забезпечення цивільного позову та конфіскації майна необхідно дозволити накладання арешту на все майно підозрюваного (обвинуваченого). Ч. 5 ст. 171 КПК України зазначено, що клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна має бути надано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його вилучено. Зазначений строк є замалим, оскільки до наступного робочого дня, враховуючи те, що обшук є невідкладною слідчою дією і може бути проведений і закінчений після 22 годин, неможливо вирішити питання належать чи ні вилучені речі до

кримінального правопорушення, яке розслідується, і мають чи ні ці речі відношення до інших правопорушень (наприклад, крадіжок чужого майна) також слідчому і прокурору водночас необхідно вирішувати питання про складання повідомлення про підозру, якщо особа затримана, підготовку клопотання про обрання затриманому запобіжного заходу, проведення інших слідчих дій. Тому доцільним є внести зміни до ч.5 ст. 171 КПК України в частині повернення тимчасово вилученого майна не на наступний робочий день, а протягом трьох днів з моменту його вилучення.

У системі ЄРДР не передбачена можливість пошуку кримінальних проваджень загалом всіх органів прокуратури або МВС, ДПС, СБУ, а також категорій злочинів (про злочини з ознаками корупції, вчинені у бюджетній системі, у сфері земельних правовідносин тощо), що в свою чергу ускладнює роботу структурних підрозділів апарату прокуратури, МВС, ДПС, СБУ з моніторингу злочинів. Електронні ключі керівників слідчих управлінь ГУМВС України не дають можливості відслідковувати кримінальні провадження, зареєстровані слідчими міліції у своїх областях, а лише з апарату слідчих управлінь.

У п.2.2 Положення про порядок ведення ЄРДР зазначено, якщо у заяві, повідомленні не зазначено всі відомості про вчинення кримінального правопорушення, проводяться певні дії у строк, що не перевищує 7 днів. Якщо в результаті проведених дій встановлено обставини, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, то за згодою прокурора проводиться досудове розслідування. У разі не підтвердження під час перевірки обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, приймається постанова про закриття кримінального провадження. Виникає питання: чи підлягає реєстрації в ЄРДР заява чи повідомлення, в якому не зазначено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення одразу після його надходження до органу досудового розслідування. Якщо так, чому прокурор надає згоду на досудове розслідування тільки після проведення

певних перевірочних дій, якщо ч.2 ст 214 КПК України передбачено, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. У разі якщо заява чи повідомлення, у якому не зазначено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, не підлягає реєстрації в ЄРЛР до встановлення такої інформації, на яких підставах приймається постанова про закриття кримінального провадження. Що мається на увазі під словом «тощо» у ч. 1 п.2.2 Положення. Чи передбачені інші перевірочні дії, окрім надіслання вимоги про надання документів, даних (наприклад, опитування службових осіб установ, підприємств та організацій, свідків події).

Усі ці питання потребують негайного вирішення та удосконалення електронної версії «Єдиного реєстру досудових розслідувань» і приведення наказу від 17 вересня 2012 р. № 69 Генерального прокурора України до вимог ст. 214 КПК України, або внесення змін до цієї статті КПК.

Рубежанська О.В.,
здобувач кафедри риміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ФАКТІВ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБЛАДНАННЯ, ЯКЕ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

В останні роки перед Україною, поряд з соціально-економічними труднощами, є проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (далі – наркотиків), яка охоплює дедалі більш широкі кола нашого суспільства. Негативний динамізм цього явища потребує нарощування адекватних заходів протидії. Воно буде більш ефективнішим,

якщо активніше уживатимуться заходи з установлення та ліквідації передумов його виникнення й існування.

Виявлення та ліквідація осередків, де використовується спеціальне обладнання для незаконного виготовлення наркотиків – одне з основних завдань правоохоронних органів нашої держави. Однак протидія даному виду злочину потребує не тільки грамотного застосування комплексу сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, професійного документування та закріплення доказів слідчим, але й вжиття заходів профілактичного характеру.

На наш погляд, велике значення для попередження та своєчасного виявлення фактів незаконних дій з обладнанням, яке використовується для незаконного виготовлення наркотиків, становить чітка уява правоохоронців щодо обставин, які створюють умови для скоєння даного кримінального правопорушення.

Узагальнення слідчої практики щодо розслідування кримінальних правопорушень за ознаками статті 313 КК України дає підстави визначити основні напрямки попереджувальної роботи щодо недопущення або зменшення вірогідності незаконних дій з обладнанням, яке використовується для виготовлення наркотиків.

По-перше, це посилене контролю за об’єктами їх легального обігу, які діють згідно з правилами проведення операцій з обладнанням для виробництва чи виготовлення наркотиків, а також об’єктів господарювання, які здійснюють ліцензовану діяльність з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів згідно з чинним законодавством України.

По-друге, удосконалення механізму інформування правоохоронних органів щодо фактів, які опосередковано свідчать про нелегальне використання обладнання для виготовлення наркотиків у жилих чи виробничих приміщеннях. Так, наприклад, робота вентиляційного обладнання у посиленому режимі або наявність характерного запаху; значні об’єми використання електроенергії або води; придбання хімічних речовин (розчинників, реагентів, прекурсорів), лабораторного посуду; перебування працівників у хімічних лабораторіях наукових, навчальних закладах, на підприємствах

хіміко-фармацевтичної або хімічної спрямованості поза регламентованого часу, тощо.

По-третє, організація дієвого контролю за Інтернет-ресурсами, які містять опис технології виготовлення наркотиків та необхідного обладнання та речовин, які при цьому застосовуються.

В четвертих, визначення та оперативне перекриття середовища потенційних суб'єктів кримінального правопорушення за ознаками статті 313 КК України.

В п'ятому, з метою запобігання формування у людини наміру щодо виготовлення наркотику, у тому числі із застосуванням спеціального обладнання, переглянути манеру подачі правоохоронними органами інформації щодо виявлених фактів незаконного виготовлення наркотиків. На наш погляд, дуже недоречною є оприлюднення відомостей щодо вартості наркотиків, часу дії підпільних нарколабораторій, розмірах прибутків, які отримують наркоділки від функціонування таких осередків та джерел, де злочинці отримали інформацію щодо методики виготовлення наркотиків.

Запропоновані напрямки попередження фактів незаконного використання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів не є виключними. На нашу думку, вони можуть бути основою для розробки низки попереджувальних заходів на території оперативного обслуговування органів внутрішніх справ, з урахуванням особливостей конкретного регіону.

Угленко Я.С.,
здобувач кафедри адміністративного
права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

СУДОВЕ РІШЕННЯ ЯК АКТ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Людина є вершиною системи цінностей у правовому полі. При цьому обов'язок за її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку захисту прав і свобод громадянина покладено саме на державу (Стаття 3 Конституції України). Належне виконання державою данного обов'язку обумовлено

ефективною діяльністю правоохоронних органів. Особлива роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина відведена правосуддю (Стаття 124 Конституції України). Об'єктивним результатом діяльності державних органів, що здійснюють судову владу, є прийняті ними постанови, серед яких пріоритетне значення має рішення суду. Судове рішення, впорядковуючи конкретні правовідносини між зацікавленими особами, покликане гарантувати захист порушених прав і охоронюваних законом інтересів. Таким чином, основним актом реалізації судової влади є судове рішення, якому, на нашу думку, надається сила, аналогічна силі закону.

Зазначаємо, що вивчення питання щодо законності судового рішення слід почати з визначення основних теоретичних положень, а саме про судове рішення, оскільки дані категорії нерозривно пов'язані. В іншому випадку на стадії розгляду законності судових рішень виникатимуть питання про її наявність чи відсутність у інших процесуальних актах, що виносяться судом.

Метою судового рішення є досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, яке переконує сторони і суспільство у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігає стану невизначеності в аналогічних ситуаціях [1, с.12]

Сутність судового рішення полягає в тому, що воно є актом правосуддя, який захищає права сторін, правопорядок у державі шляхом вирішення правових спорів між сторонами по суті. Суть судового рішення полягає в захисті прав сторін шляхом підтвердження наявності або відсутності правовідносин, взаємних прав та обов’язків сторін і в примусі до відповідної, зазначеної в рішенні поведінки [2, с. 16].

Називаючи судове рішення актом правосуддя, його ще називають актом реалізації судової влади, виходячи з того, що відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя [3].

Поняття «правосуддя» має два значення: перше - це судова діяльність держави в особі її органів, що здійснюють цю діяльність, тобто судів; і друге - це рішення суду, засноване на законах і справедливості [4, с. 4].

Під судовим рішенням треба розуміти найважливіший акт правосуддя, у якому суд, керуючись законом, від імені держави і на підставі встановлених у судовому засіданні фактів, вирішує справу по суті, дає відповідь на вимогу позивача та заперечення відповідача, вирішує питання про охорону та захист інтересів громадян і юридичних осіб [5, с. 146].

Пленум Верховного Суду України в постанові від 18 грудня 2009 р. № 14 звергає увагу судів на те, що судове рішення є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Конституцією принципу верховенства права [6, с. 4].

В свою чергу, відповідно до пункту 1 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013р. № 7 «Про судове рішення в адміністративній справі», судове рішення в адміністративній справі – це найважливіший результат здійснення правосуддя, акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства і є обов'язковим до виконання на всій території України [7].

Чисельність і змістовність процесуальних питань, які доводиться вирішувати суду під час розгляду справи адміністративної юрисдикції, обумовлює прийняття цим органом правосуддя різноманітних й відмінних за своєю суттю та формою процесуальних документів. Разом із тим серед інших прийнято виділяти такі основні процесуальні документи, як постанова та ухвала. Питання, пов’язані з розумінням, структурою та вимогами, які мають відповідати постанови й ухвали адміністративних судів, інші процесуальні документи, безпосередньо закріплено в КАС України [8, с. 171].

Отже, сутність судового рішення адміністративному судочинстві полягає в тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, який вирішує адміністративну справу по суті, містить державно-владне, індивідуально конкретне розпорядження з застосуванням норм права до встановлених у судовому розгляді фактів і правовідносин, ухвалене у передбаченому законом процесуальному порядку іменем держави й спрямоване на захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів

юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [9, с. 285]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куйбіда Р.Посібник із написання судових рішень /Р. Куйбіда, О. Сироїд. – К.: Дрім Арт, 2013. – 224 с.
2. Авдюков М. Г. Судебное решение / М. Г. Авдюков. - М.: Юрид. лит., 1959. - 192 с.
3. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс] : закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-УІ. - Режим доступу:
4. http://zakon 1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg= 2453-17
5. Сіренко В. Час захищати правосуддя від сваволі суддів і влади: [Народний депутат про становище у сфері правосуддя] // Голос України. - 2003. - № 21. - 4 лют. - С. 4 - 5.
6. Гуреев П.П. Судебное разбирательство гражданских дел/ П. П. Гуреев. М.: Госюриздат, 1958. - 199 с.
7. Про судове рішення у цивільній справі : постанова Верховного Суду України від 18 груд. 2009 р. № 14 Вісник Верховного суду У країни. - 2010. - № 1 - С. 4
8. Про судове рішення в адміністративній справі [Електронний ресурс] : постанова пленуму Вищого Адміністративного Суду України від 20 трав. 2013 р. № 7. –
9. Режим доступу: http://zakon 4.rada.gov.ua /laws/show/v0007760-13
10. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: Навч. посіб. — К.: Прецедент, 2007.— 531 с.
11. Синицька Я. П. Юридична природа судового рішення в адміністративному судочинстві /Я. П. Синицька// Форум права – 2011. – № 4. – С. 681 – 685

СЕКЦІЯ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Заєць І.С.,
ад'юнкт кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЖУРНАЛІСТИКИ

В останні десятиліття, коли обсяги інформації настільки великі, що окремій людині часом важко буває знайти серед них відомості, потрібні саме їй, роль журналістики та засобів масової інформації зросла надзвичайно. Цене тільки накладає на журналістів особливу відповідальність, а й вимагає для них особливого захисту. Відразу обмовимося, що відповідальність журналістів ми розуміємо як відповідальність за надання суспільству актуальної інформації. Якщо вказане призначення преси виконується, надання журналістам особливого захисту є виправданим [1, с. 3].

В умовах становлення права масової інформації в Україні вкрай важливим є аналіз загальносвітових тенденцій і досвіду зарубіжних країн, що мають власні напрацювання в галузі захисту свободи вираження думки.

Свобода думки і слова гарантується міжнародно-правовими актами, такими, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод.

Цікаві вимоги до засобів масової інформації, сформульовані у Загальних доповіді про засоби масової комунікації «Вільна і відповідальна преса», підготовленому Комісією з питань свободи преси в США під керівництвом Роберта М. Хатчинса ще в 1947 році: вимога правдивого і точного звіту про поточні події; вимога від великих органів масової комунікації розглядати себе як загальнодоступного каналу доступу публічної дискусії; вимога репрезентативного зображення груп, що складають суспільство, і, нарешті, вимога

стати «вихователями-провідниками у становленні та роз'ясненні ідеалів, до яких суспільство має прагнути». Якщо остання вимога є спірною, то інші, мабуть, досить повно відображають очікування суспільства [2, с. 31].

Дослідженню європейського законодавства та практики Європейського Суду з прав людинипро масову інформацію присвячено роботи: Донни Гомт, Мікеле да Сальвіа, Девіда Харріса і Лео Зваак.

У світі вже повним ходом йдуть процеси стирання кордонів між традиційною та Інтернет-журналістикою. Так, наприклад, у Сполучених Штатах до журналістів в деякій мірі були прирівняні автори Інтернет-блогів. За повідомленням газети WashingtonPost в результаті переговорів Асоціації медіа-блогерів з федеральною судовою владою ця організація добилася дозволу для двох своїх членів бути присутніми на судовому процесі у справі Льюїса Ліббі, одного із співробітників адміністрації Джорджа Буша [3]. Де-факто автори подібних Інтернет-щоденників є журналістами, однак видати кожному з них свідоцтво про реєстрацію навряд чи представляється можливим. Між тим очевидно, що XXI століття буде століттям індивідуальної журналістики, коли кожен автор вступає в безпосередній контакт зі своїми читачами, і сам одночасно є читачем.

Для республік колишнього СРСР проблема захисту незалежного висловлювання була особливо актуальна з урахуванням радянського минулого, в якому не було місця свободі слова. Мабуть, це стало стимулом до включення в кримінальні кодекси статей про відповідальність за перешкоджання поширенню в суспільстві ідей і думок. Сам факт появи таких норм свідчить про розкріпачення думки, про те, що суспільна свідомість стала допускати можливість вимагати від влади надання інформації, навіть, незважаючи на те, що практика їх застосування залишала бажати кращого.

Вважаємо, що вирішення питання належної охорони свободи масової інформації неможливе без комплексної реформи законодавства, як кримінального, так і законодавства про засоби масової інформації, а також правозастосовної практики з урахуванням, в тому числі, вимог міжнародних договорів України і правових позицій Європейського суду з прав людини. Захист професійної діяльності журналістів та

права громадян на своєчасне отримання важливої інформації, можливі лише на основі системи взаємопов'язаних норм кримінального законодавства, законодавства про засоби масової інформації і законів, що регламентують доступ громадян до інформації.

Зіставлення норм про відповідальність за посягання на професійну діяльність журналістів, а також деяких інших норм, що містяться у кримінальних кодексах ряду зарубіжних країн, свідчить - автори багатьох з них дотримуються думки про те, що різноманітна і багатоаспектна професійна діяльність журналістів потребує правової охорони, причому кримінальній відповідальності підлягають посягання на неї незалежно від того, в якій формі вони відбуваються.

Аналіз зарубіжного законодавства в галузі прав людини, а також кримінального та інформаційного права дозволяє зробити висновок про те, що захист журналістської діяльності, а в більш широкому сенсі - захист права громадян на інформацію про значущі події, явища і процеси, можливі лише за умови формування системи взаємопов'язаних норм кримінального законодавства, законодавства про засоби масової інформації і законів, що регламентують доступ громадян до інформації. У цій системі має бути як мінімум три групи норм, (1) що регулюють порядок доступу громадян, включаючи і журналістів, до суспільно значимої інформації, (2) що встановлюють обов'язки влади з інформування громадян та створенню загальнодоступних джерел інформації, (3) що дозволяють залучати до відповідальності осіб (у тому числі – державних і муніципальних службовців), які не виконують обов'язки з надання інформації та перешкоджають журналістам у дійсненні законної професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайнутдинов Д.Р. Уголовная ответственность за посягательства на свободу массовой информации: дис. насоиск. уч. степени. канд. юр. наук: спец. 12.00.08 / Д.Р. Гайнутдинов. – М., 2007. – 166 с.

2. Макеенко М. Свободная и ответственная пресса. Общий доклад о средствах массовой коммуникации. Подготовлен Комиссией по вопросам Свободы прессы в США

(пер. Н.Е. Евдокимовой) / М. Макеенко. – М.: Изд-во. ВК, 2005. – 132 с.

3. Alan Sipress. Too Casual To Sit On Press Row? Blogger's Credentials Boosted With Seats at the Libby Trial / Sipress Alan // Washington Post, Thursday, January 11, 2007. – P. 101.

Журавська З.В.,
доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвпропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук
Кондратішина В.В.,
доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвпропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Сучасний стан і тенденції розвитку та впливу кримінальної субкультури на стан правопорядку не тільки в місцях позбавлення волі, але й в цілому в Україні об'єктивно свідчить про те, що традиційні підходи, що склались у новітній історії нашої держави (з 1991 р., тобто з часу визнання її незалежною) до формування політики протидії злочинності, до розуміння завдань і цілей діяльності у даній галузі суспільних відносин, методів і засобів їх досягання, не можуть забезпечити безпечну життєдіяльність як засуджених у ході відбування покарання у виді позбавлення волі, так і всього населення України. Важливим у цьому контексті є вивчення та впровадження у практичну діяльність позитивного зарубіжного досвіду. Саме таке завдання є визначальним у всіх прийнятих останнім часом в Україні нормативно-правових актів, спрямованих на протидію злочинності, особливо таких її суспільно небезпечних видів, як рецидивна, організована та транснаціональна злочинність [1]. Як з цього приводу зауважили деякі зарубіжні фахівці, інтернаціоналізація злочинності, необхідність обєднання зусиль держав у боротьбі проти неї порушили тенденцію до

інтерналізації законодавства, зокрема кримінального права [2, с. 5]. Поряд з цим заслуговує на увагу й інший висновок, а саме: не маючи власного доктринального підгрунтя з багатьох питань державотворення, ми можемо опинитись у полоні всебічного бажання якнайшвидше пристосовувати власну систему правовідносин, у першу чергу конституційних, до європейських демократичних стандартів при абсолютному ігноруванні політичних, національно-етнічних, культурних і правових особливостей розвитку власної державності [3, с. 81-82]. Щоб цього не сталося, важливо при цьому усвідомити, що роль міжнародно-правових джерел у вітчизняній правовій системі повинна розглядатись через призму їх авторитетності, апробованості роками й визнання багатьма державами.

Саме зазначені теоретико- метологічні підходи стали основою для розробки питань удосконалення правового регулювання та протидії впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі з урахуванням вимог міжнародно-правових актів.

Як показали результати даного дослідження, у міжнародно-правовій практиці, як і в Україні, відсутні норми права, в яких прямо ставилось би питання щодо протидії кримінальній субкультурі, включаючи й в місцях позбавлення. Натомість мова ведеться про її роль у змісті організованої, рецидивної та транснаціональної злочинності. Зокрема, як у зв'язку з цим було зазначено на десятому Конгресі ООН по запобіганню злочинності, ні одна держава не може наодинці достатньо ефективно вести боротьбу з багатьма формами злочинності через їх складність та притаманні для них транснаціональні зв'язки [4, с. 18]. У свою чергу, на дванадцятому Конгрессі ООН було визнано, що демократія, права людини, безпека і розвиток є чотирма основними складовими міжнародної (регіональної) співпраці у боротьбі з небезпеками, які створюються організованою злочинністю, та загрозами для суспільної безпеки [4, с. 164]. А на п'ятому Конгресі ООН було зроблено висновок про те, що сучасні судові та виправні механізми можуть викликати криміногенні наслідки та в певних випадках можуть фактично «створювати» кримінальні професії [5, с. 140]. Як обґрунтовано доводить у зв'язку з цим Е.А. Рочева, існування контингенту раніше судимих осіб, не зайнятих суспільно корисною працею, та осіб, які до засудження ніде не навчались, а також схильних до вчинення повторних правопорушень,

негативно впливає на суспільство та збільште комплекс криміногенних факторів, обумовлюючи розповсюдження кримінальної субкультури, втягнення у злочинну діяльність нових осіб, зменшуючи таким чином довіря населення до правоохоронних органів [6, с. 143]. Як з цього приводу зазначено на 5-му Конгрессі ООН, які б не були наміри суддів, рішення про покарання, які вони приймають, приводять до соціальної стигматизації осіб, які є в цьому плані субєктами, якщо навіть не об'єктами цих покарань. Така характеристика засуджених є причиною соціального відчуження – та, в кінцевому результаті, рецидивізма [5, с. 140].

Отже, слід визнати, що проблеми кримінальної субкультури на міжнародному рівні прямо повязують з транснаціональною, організованою та рецидивною злочинністю, хоча ні в загальних, ні спеціальних міжнародно-правових актах та в національних законодавчих зарубіжних держав будь-яких правових перешкод зазначеному суспільно небезпечному явищу не створюють. Так у КВК Російської Федерації, на відміну від КВК України, ні завдань по профілактиці асоціальні поведінки (ст. 1); ні заборон щодо дотримання та розповсюдження засудженими певних елементів кримінальної субкультури (ч. 4 ст. 107) не передбачено [7]. Більш того, в ПВР виправних колоній Російської Федерації відсутній спеціальний розділ, що стосується профілактики правопорушень, який є в ПВР УВП України (п. 57) [8]. Не визначені ці завдання та заборони і в КВК Республіки Бєларусь, за виключенням ч. 3 ст. 9, в якій мова ведеться про профілактичне спостереження, яке здійснює кримінально-виконавча інспекція [9]. Нічого у цьому контексті немає й в державах Європейського Союзу [10, с. 163-181] та в інших зарубіжних державах [11, с. 62-123].

У той самий час зарубіжні науковці, зокрема Г.Й. Шнайдер, постійно наголошують, що субкультурні групи поділяють частину елементів субкультури з пануючою культурною традицією (цивілізацією), але при цьому зберігають і власні норми поведінки, і цінності, що відрізняють її від загальносуспільної культури [12, с. 284]. При цьому особливу суспільну небезпеку носить у собі субкультура насильства. У цій системі цінностей і поведінки у людей виробляється свій спосіб життя та погляди, що орієнтуються на насильство. Представники цієї субкультури ідентифікують себе з насильством, і для них воно ні не забороненим, ні таким, що викликає почуття вини [12, с. 290].

Таким чином, на науковому рівні проблеми субкультури і за кордоном є актуальними та такими, що представляють теоретико-прикладний характер, особливо в умовах протидії тероризму, наркобізнесу, торговлі людьми та вчинення нових по технології кримінально караних діянь [13, с. 168].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від від 18.03.2004 № 1629-IV // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15.
2. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учебник. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
3. Бараш Ю.Г. Конституційна політика України у сфері імплементації міжнародних стандартів прав людини // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 71-83.
4. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию: [сб. материалов]: в 3 кн. / под общ. ред. В.В. Голины. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Х.: Право, 2013. – Кн. 3. –2013. – 168 с.
5. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию: [сб. материалов]: в 3 кн. / под общ. ред. В.В. Голины. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Х.: Право, 2013. – Кн. 1. –2013. – 188 с.
6. Рочева Е.А. Превентивный надзор как мера уголовной ответственности, направленная на предупреждение рецидива преступлений и оказания необходимого профилактического воздействия // Проблемы совершенствования правоохранительной деятельности в области противодействия преступности и коррупции: материалы Межд. науч.-практ. конф., Минск, 22 дек. 2011 г. – Минск: БГУФК, 2012. – С. 141-144.
7. Уголовно-исполнительский кодекс Российской Федерации. – М. : Омега-Л, 2012. – 91 с.
8. Правила внутреннего распорядка изоляторов временного содержания, следственных изоляторов,

исправительных учреждений и воспитательных колоний. – Новосибирск : Сиб. унив. изд-во, 2011. – 111 с.

9. Уголовно-исполнительский кодекс Республики Беларусь. – Минск : Национальный центр информации Республики Беларусь, 2000. – 144 с.

10. Богунов С.О., Григоренко А.М. Іваньків І.В., Дука О.А. Заходи реалізації проекту «Навчальний курс з прав людини для працівників пенітенціарної системи // Формування пенітенціарної системи України: проблеми сьогодення: матеріали науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 травня 2012 року. – Одеса: УДПтС України в Одеській області, 2012. – С. 163-181.

11. Богатирьов І. Г. Порівняльне кримінально-виконавче право : [навч. посіб.] / [Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С.]; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. – К. : Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2013. – 140 с.

12. Шнайдер Г.Й. Криминология: Пер. с нем. / Под общ. ред. и с предисловием Л.О. Иванова. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Универс», 1994. – 504 с.

13. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию: [сб. материалов]: в 3 кн. / под общ. ред. В.В. Голины. – К.: Ред. журн. «Право Украины»; Х.: Право, 2013. – Кн. 2. –2013. – 184 с.

Кальченко Л.В.,
інспектор відділу зв'язків з громадськістю
Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ УВСЕСВІТТНІЙ МЕРЕЖІ ЗАГАЛЬНОГО ДОСТУПУ ІНТЕРНЕТ.

Як всім відомо, з початку 90-х років і до сьогодення комп'ютеризація банківських систем пройшла великий шлях. Разом з цим, постійно відбувається збільшення кількості транзакцій за допомогою платіжних систем в мережі інтернет. З огляду на це, виникає необхідність розробки більш

універсальних в конвертації платіжних засобів, а в майбутньому – єдиної електронної валюти.

Вперше термін «криптовалюта» використано в 2009 році при появі платіжної системи «Bitcoin», котра була розроблена людиною чи групою осіб під псевдонімом «Сатосі Накомото» [1]. Криптовалюта (англ. Cryptocurrency) — вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на криптографічних методах та асиметричному шифруванні, а функціонування системи проводиться децентралізовано в розподіленній комп'ютерній мережі [2].

Криптовалюта, все більш активно використовуються у товаро-грошовому обороті в основному, для розрахунків за приватні послуги або продаж товарів, а також для дрібних спекуляцій на біржах. Тобто, «Bitcoin» - це грошова одиниця електронної платіжної системи, яка не контролюється центральними банками і використовується для інтернет-транзакцій. Іноді його використовують для міжнародних грошових переказів, оскільки навіть при значних сумах переказу не накладається відсоток комісії, яку зазвичай отримають у таких випадках фінансові установи-посередники. Також за рахунок цього, «Bitcoin» часто фігурує в справах про фінансові злочини, оскільки угоди з використанням криптовалют важко відстежити.

До переваг криптовалют відносять анонімність транзакцій та незалежність від будь-яких державних інституцій. Нестабільність курсу, що особливо актуально для Bitcoin и Litecoin, курс яких має тенденцію до найбільших перепадів на біржі, більшість користувачів та аналітиків відносять до недоліків.

Однак, анонімність таких транзакцій становить небезпеку, що виходить за межі Інтернету. Так, у період з 2011 по 2013 рік функціонував інтрнет-ресурс за назвою «Silk Road Anonymous Marketplace». Даний ресурс являв собою анонімну торговельний інтернет-майданчик, що знаходилася в зоні «.onion» анонімної мережі мережі «Tor». На відміну від звичайних інтернет-магазинів та аукціонів, на цьому веб-сайті будь-який користувач міг купити електронні копії заборонених книг та відеоматеріалів, матеріали порнографічного характеру та різні специфічні товари з обмеженим доступом. Проте, популярність цей ресурс отримав завдяки торгівлі забороненими

наркотичними та психоактивними речовинами, обіг яких становив близько 70 відсотків (340 видів) від усіх представлених товарів. Станом на 2012-2013 роки щорічні продажі через Silk Road оцінювалися в 14-15 мільйонів доларів США. В якості валюти продавці та покупці використовували bitcoin (BTC) та іншу криптовалюту, яка могла надати анонімність обом сторонам контракту. Зрозуміло, що простежити заборонений товар та гроші (скоріш за все нелегальні) було неможливо.

Так, зокрема в Росії «Bitcoin» оголошено поза законом. Такий вердикт винесла Генпрокуратура країни за результатами засідання експертної групи за участю представників Центробанку, ФСБ і МВС. Враховуючи то, що основним недоліком кріптовалюти вважається можливість її використання в злочинних цілях російська влада вважає, що bitcoin відмінно підходить для відмивання грошей, фінансування терористичних організацій, при цьому контролювати його поширення надзвичайно важко, а значить, криптовалюта є загрозою.

Наразі цей веб-ресурс припинив своє існування 2 жовтня 2013 року, лише після затримання агентами ФБР Вільяма Роса Ульбріхта під псевдонімом «Dread Pirate Roberts», який був власником та оператором цього ресурсу. Дана особа отримала обвинувачення в наркоторгівлі, хакерських атаках та була задіяна у відмиванні грошей. Слід зазначити, що затримати власника інтернет-магазину вдалося лише виявивши його посилку з дев'ятьма підробленими документами, які Ульбріхт планував використати з метою оренди серверів для Silk Road [3]. І хоча пізніше в мережі загального доступу Інтернет створювалися подібні веб-ресурси, що були спрямовані на продаж зброї, наркотичних та психоактивних речовин, порнографічного контенту за участю малолітніх та різноманітних предметів обмеженого доступу, проте більшість з них існували протягом нетривалого періоду часу за рахунок нестачі потужностей для підтримки ресурсів або ж одразу приваблювали увагу відповідних правоохоронних органів, які припиняли протизаконну діяльність таких веб-ресурсів.

Тому не варто забувати, що головну небезпеку становить анонімність використання криптовалюти. Також є підстави вважати, що значне розповсюдження може призвести до зниження курсів державних валют, що означає послаблення банківських позицій та інших офіційних фінансових структур, а

також загальну дестабілізацію економіки у світі чи в окремих країнах, що інколи вигідно зловмисникам. Наразі лише спостерігаються спроби бойкотувати криптовалюту, заборонити або контролювати їх обмінні пункти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Niccolai, James. Bitcoin developer chats about regulation, open source, and the elusive Satoshi Nakamoto [Електронний ресурс] // PC World. – Режим доступу: http://www.pcworld.com/article/2039184/bitcoin-developer-talks-regulation-open-source-and-the-elusive-satoshi-nakamoto.html. – 26.05.2013.

2. Криптовалюты как пиринговые системы и платежные средства [Електронний ресурс] // PaySyst - информация об электронных платежных системах. – Режим доступу: http://paysyst.ru/crypto-payment-system.html.

3. Manhattan U.S. Attorney Announces Seizure of Additional $28 Million Worth of Bitcoins Belonging to Ross William Ulbricht, Alleged Owner and Operator of “Silk Road” Website [Електронний ресурс] // FBI.gov is an official site of the U.S. government, U.S. Department of Justice. - Режим доступу: http://www.fbi.gov/newyork/press-releases/2013/manhattan-u.s.-attorney-announces-seizure-of-additional-28-million-worth-of-bitcoins-belonging-to-ross-william-ulbricht-alleged-owner-and-operator-of-silk-road-website.

Струтинська І.В.,
магістр Національної академії внутрішніх справ

ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ (XIX ст. – початок XXI ст.)

Місцеве самоврядування на теренах нашої країни виникло в середні віки у вигляді перших спроб міського самоврядування, що надавалось Магдебурзьким правом, частково зберігалось у

часи козацької республіки (XV-XVII ст.), але остаточно занепало в часи після безславного об'єднання України з Росією (1654 року). Незначна його реанімація за умов царизму (1917-1919 рр.) закінчилась фактичним відродженням національного поняття місцевого самоврядування лише у березні 1990 року після обрання депутатів Верховної Ради Української РСР та місцевих Рад народних депутатів.

У кожній державі, залежно від особливостей її політико-територіального й адміністративно-територіального устрою, форми правління та політичного режиму, історичних, національних, географічних та інших особливостей, місцеве самоврядування має специфічну правову форм та назву.

Щодо форм місцевого самоврядування, так дані історичних досліджень свідчать про те, що вже у період Київської Русі на території України існували декілька форм місцевого самоврядування, а саме:

1) територіальна сусідська община (громада);

2) віче;

3) громадське самоврядування в містах.

Приєднання у 1654 р. більшої частини українських територій до Росії ознаменувало початок ліквідації традиційних форм місцевого самоврядування. Спочатку українські землі мали запевнення про непорушність прав на місцеве самоврядування, а у 60-70-х роках XVII століття деякі українські міста навіть здобули Магдебурзьке право. Однак у 1764 році був ліквідований інститут гетьманства, а через два десятиліття в Росії була проведена чергова адміністративно-територіальна реформа, і вся імперія, включно Україна, була поділена на 50 нових губерній.

У 1785 р. імператриця Катерина II видала «жалувану грамоту городам», відповідно до якої формувалися нові органи місцевого самоврядування — міські думи. За правовим статусом українське міщанство було зрівняно з жителями інших міст. Цей крок свідчив про закінчення процесу уніфікації форм суспільного життя в Україні та в решті земель, які входили до складу Російської імперії. У 1831 році Магдебурзьке право було

офіційно скасоване на Лівобережній Україні, а у 1834 році – в Києві.

Регіональне самоврядування на загальноімперських засадах було запроваджене в Україні після проведення імператором Олександром II земської реформи у 1864 році. Реформу міського самоврядування було здійснено у 1870 році. Вона передбачала створення представницьких органів міського самоврядування – міських дум, які обиралися жителями міста за куріальною системою.

Щодо західноукраїнських земель, то відразу після входження до складу Австрійської монархії на їх території розгорнулися процеси посилення і зміцнення централізованої державної влади і, відповідно, згортання місцевого самоврядування. У 1783 р. були створені міські магістрати, де були зосереджені усі функції місцевого самоврядування. Однак в середині XIX століття в Австрії була проведена реформа місцевого самоврядування, яка значно розширила його повноваження.

Лютнева революція 1917 року в Росії відкрила нові перспективи розвитку місцевого самоврядування. Тимчасовий уряд запровадив загальне пряме і рівне виборче право при формуванні органів місцевого самоврядування; створювалися самоврядні структури на рівні волостей. Водночас у губернії, повіти та міста були призначені комісари Тимчасового уряду як представники центральної адміністрації.

Фактичне відродження місцевого самоврядування в Україні почалося після обрання депутатів Верховної Ради Української РСР та місцевих рад народних депутатів у березні 1990 року.

Прийнятий 7 грудня 1990 року ЗУ «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», де місцеве самоврядування визначалося як «територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через державні і громадські органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі законів Української

РСР та власної фінансово-економічної бази», наділив органи державної влади (місцеві ради) — функціями місцевого самоврядування і привів до «суверенізації» рад. Прийняття Закону стало першою спробою трансформувати місцеві ради (які на той час входили до єдиної системи органів державної влади) всіх територіальних рівнів в органи місцевого самоврядування. При цьому Закон виходив з теорії дуалізму місцевого самоврядування, що знайшло своє відображення у визначеному ним статусі місцевих рад – вони мали подвійну природу: як органи місцевого самоврядування і як органи державної влади.

Діюча система місцевого самоврядування набула обрисів у 1996–1997 роках після прийняття Конституції України.

Таким чином, можна стверджувати, що Конституція України та ЗУ «Про місцеве самоврядування» 1997 року фактично підсумували перший етап комунальної реформи, який завершився утвердженням інституту місцевого самоврядування як елементу демократичного конституційного ладу держави. Одночасно було закладено передумови для наступного етапу комунальної реформи, який має вивести місцеве самоврядування в Україні на рівень вимог Європейської хартії місцевого самоврядування.

ЗМІСТ

Вступ **3-4**

СЕКЦІЯ 1 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ КРИМІНОЛОГІЇ

Коваленко В.В. Сучасний стан та перспективи кримінології: деякі методологічні аспекти 5-9

Чернєй В.В. Зарубіжний досвід запобігання фінансовому шахрайству 9-12

Головкін Б.М. Роль фонових явищ у детермінації злочинності 12-16

Користін О.Є. Економікокримінологічний аналіз організованої економічної злочинності 16-25

Кулик О.Г. Система моніторингових досліджень злочинності в Україні та її кримінологічне значення 26-31

Кваша О.О. Щодо доцільності використання поняття «колектив під час кримінологічного дослідження співучасті у злочину» 31-37

Савченко А.В. Особливості змін до статей 364, 365 Кримінального кодексу України на підставі Закону України № 746-VII 37-42

Богатирьов І.Г. Протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності 42-46

Василевич В.В. Щодо основних принципів кримінологічної політики України 46-52

Мозоль А.П. До поняття та класифікації причин і умов злочинності 52-55

Кирилюк А.В. Окремі аспекти інтеграційного зв'язку кримінології з правовими галузями 55-61

Мозоль С.А. Визначення та характеристика основних кримінологічних ознак особи злочинця 61-64

Блага А.Б. Кримінологічне дослідження фізичного насильства в сім'ї 64-69

Тичина О.М. Причини та умови вчинення злочинів у кримінології 69-72

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ ЗЛОЧИНІВ

Кулакова Н.В. Об'єкти охорони культурної спадщини України 72-74
Кальченко Т.Л. Кримінологічний аналіз застосування заходів віктимологічної профілактики щодо жінок 75-77
Поліщук Г.С. Деякі питання метології аналізу детермінант злочинності 78-81
Тихонова О.В. «Детермінанта» та «фактор»: співвідношення поняття у кримінології 82-85
Наумова І.В. Основні заходи запобігання злочинності у великому місті 85-90
Шамсутдінов О.В. Запобігання біотерористичним актам: система спеціально-кримінологічних заходів 90-94
Семененко В.В., Віктимологічна характеристика жертв грабежів в україні 94-97
Назаренко А.М. Віктимологічна профілактика крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище 97-101

Анісімов О.І. Кримінологічна характеристика фізичного насильства у сім'ї щодо дітей 101-104
Челпан О.В. Стан дослідження проблеми запобігання пошкодженню шляхів сполучення і транспортних засобів 104-106
Рубан К.П. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання та індивідуальна профілактика службових злочинів 106-112
Нєбитов А.А. Заходи віктимологічної профілактики та захисту прав жертв від сексуальної експлуатації 112-116
Ілляшенко О.В.. Кримінологічна характеристика жертви незаконної торгівлі органами і тканинами людини 116-120
Джужа А.О. Ювенальна юстиція та її роль у профілактиці правопорушень серед дітей 120-123
Соловей О.О. Вплив засобів масової інформації як детермінанта насильницької злочинності серед неповнолітніх 123-128

Мікіш А.С. Фіктивне підприємництво як об'єкт кримінологічного дослідження 128-134
Бортник С.М. Основні напрями запобігання расизму та ксенофобії в Україні 134-137
Сисоєва В.П. Запобігання порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом на загальносоціальному рівні 137-141
Забродська Т.А. Удосконалення чинного законодавства як основа ефективного запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків 141-147
Гоменюк А.М. Проблемні питання протидії злочинам, що пов'язані з заняттям гральним бізнесом 147-150
Горлач С.В. Фактори, що детермінують насильницькі злочини 150-153
Микитчик А.В., Заходи запобігання рейдерству в Україні 153-156
Коруля І.В. Поняття спеціально-кримінологічного запобігання злочинності 156-160
Лопоха В.В., Дудко Є.В. Теоретико-прикладні засади спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в Україні 160-164
Доброскок А.Ю. Обгрунтування необхідності запобігання вандалізму в Україні 165-168
Мелніченко М.М. Стан та тенденція крадіжок що вчиняються неповнолітніми 168-174
Кушніренко Т.Ф. Роль військової служби правопорядку щодо запобігання злочинам 174-176
Лавринчук М.О. Детермінанти поширення злочинності в аграрному секторі 176-179
Кобиленко Є.Є. Кримінологічні детермінанти вчинення злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом 179-183
Мякота Є.В. Щодо поширення легалізації «відмивання» доходів одержених злочинним шляхом 183-187
Ясинська В.С. Рівень віктимності жертв насильницьких злочинів 187-191

Коляда О.Л. Стан і тенденції злочинів, що вчиняються неповнолітніми 191-194

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мінченко С.І. Цивільний контроль за забезпеченням прав людини в діяльності органів внутрішніх справ 195-197

Расюк Е.В. Деякі питання щодо поняття злочинності у сфері житлово-комунального господарства 198-202

Шармар О.М. Наукові здобутки професора Петра Петровича Михайленка 202-206

Хуторянський О.В. Запізніла передача адресату необхідної інформації про небезпечний для життя стан особи, як форма прояву об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 136 Кримінального кодексу України 106-210

Бабаніна В.В. Церковні устави як складова частина кримінального законодавства київської русі 210-213

Луцак О.О. Кримінальний наркотизм із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх: історичний аспект 214-217

Клочко В.М. Криміналізація порушень, пов'язаних з професійною діяльністю на фондовому ринку 217-220

Паньчишин М.Я. Оцінка інформативності та доказового значення змісту матеріалів технічного розслідування нещасного випадку у досудовому розслідування злочинів, передбачених статею 272 Кримінального кодексу України 221-224

Топчій В.В. Зміст початкової інформації про злочини проти трудових прав та джерела їх одержання 224-227

Ліхолєтова Ю.А.;До питання ефективності кримінального покарання осіб злочинців-рецидивістів 228-231

Вознюк А.А. Кількісно-якісний склад учасників організованої групи 231-234

Христич І.П. Основи презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини 235-237
Колб О.Г., Охман О.В. Кримінальна субкультура – одна із джерел небезпеки та підстав для застосування спеціальних засобів і фізичної сили до засуджених (кримінально-виконавчий аспект) 237-241
Джужа О.М., Колб С.О. ***Кримінологічні аспекти впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених 241-247***
Левченко Ю.О. Загальнопрофілактичні заходи запобігання умисним убивствам і тяжким тілесним ушкодженням в установах виконання покарань 247-251
Оверченко І.С., Стеблинська О.С. Кримінологічний аналіз наркоситуації в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах 251-256
Конопельський В.Я., Пришко І.А. Про роль суб'єктів загальносоціального запобігання злочинам в реалізації принципу диференціації та індивідуалізації у протидії кримінальній субкультурі 256-262
Корольчук В.В. Шляхи мінімізації криміногенної ситуації, протидії корупції і організованій злочинності в Україні 262-266
Співак О.В. Кримінологічний аспект вивчення мотиву злочину 266-269
Бабіченко А.О. Динаміка вчинення злочинів у сфері господарської діяльності 269-272
Хрущ В.І., Присяжнюк І.І. Кримінальна субкультура як одне із історичних джерел корупції у виправних колоніях України 272-275
Громов О.Б., Остапович І.П. Громадський контроль та субкультура засуджених і співвідношення понять та прикладні аспекти взаємовпливу 275-278
Гура О.А., Карпенко Н.В.Вплив груп засуджених негативної спрямованості на стан здійснення кримінальних проваджень у виправних колоніях України 278-283

Ісаков П.М. Рецедив дисциплінарних правопорушень серед засуджених в установах виконання покарань 283-288
Заросінський Ю.Л., Почкун А.В. Як не стати жертвою злочину щодо фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів в Україні : практичні рекомендації 288-292
Рогозін С.М. Напрями удосконалення законодавства у сфері податкової політики з метою нейтралізації чинників економічної злочинності 293-297
Миронюк Т.В. Наркоманія серед молоді як одна з глобальних суспільних проблем в Україні 298-301
Демчіхіна Є.С. Формування молодого покоління в українському суспільстві 301-304
Шапочка С.В. Стосовно нових видів шахрайства, що вчиняється з використанням можливостей мережі інтернет 304-308
Безуглий О.А. Характеристика сучасних способів незаконного заволодіння автотранспортом 309-311
Щирська В. С. Наркополітика у сфері запобігання організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів 312-315
Рудик М.М. ***Сутність та чинники молодіжних радикальних рухів 315-319***
Гусєва К.А. Місце кримінального процесу у запобіганні правопорушенням 319-324
Князєв С.В. Необхідність внесення новацій в кримінально-процесуальне законодавство - дієвий чинник запобігання злочинам на ринку житла 324-327
Рубежанська О.В. Попередження фактів незаконного використання обладнання, яке використовується для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів 327-329
Угленко Я.С. Судове рішення як акт судової влади 329-332

СЕКЦІЯ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Заєць І.С. Міжнародний досвід регулювання захисту журналістики 333-336

Журавська З.В., Кондратішина В.В. Міжнародно-правові підходи щодо протидії кримінальній субкультурі 336-340

Кальченко Л.В. Міжнародний досвід запобігання протиправних дій з використанням криптовалюти увсесвіттній мережі загального доступу Інтернет 340-343

Струтинська І.В. Етапи розвитку місцевого самоврядування в україні (хіх ст. – початок ххі ст.) 343-346

Наукове видання

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Збірник наукових праць за матеріалами науково-теоретичної конференції (м. Київ, 20 березня 2014 року)

Підписано до друку _____ Формат _____
Папір_____
Обл.-вид.арк._____Ум.друк.арк._____Вид.№
Тираж _____ прим. Зам. №___

Національна академія внутрішніх справ
03035, Київ-35, Солом'янська пл.,1.